

TC.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI

YENİ LİSAN HAREKETİ
DOĞUŞU, GELİŞMESİ, SONUÇLARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:

20096068ÜlküAKGÜN

Danışman:

Prof. Dr. Abdullah UÇMAN

İSTANBUL-2014

İÇİNDEKİLER

Sayfa no:**ÖN SÖZ.....IV****ÖZET.....VII****SUMMARY.....VIII****KISALTMALAR.....IX****GİRİŞ:.....1****BİRİNCİ BÖLÜM:****1. TANZİMAT'TAN YENİ LİSAN HAREKETİNE KADAR
TÜRKÇENİN SADELEŞME TARİHİ****1.1. Tanzimat Devrinde Dilde Sadelerme Hareketi.....16**

1.1.1.Şinasi (1826 - 1871).....20

1.1.2 Ziya Paşa (1829 - 1880).....23

1.1.3. Nâmık Kemal (1840 - 1888).....25

1.1.4 Ali Suavi (1839 - 1878).....30

1.1.5. Ahmet Midhat Efendi (1844 - 1913).....	33
1.1.6. Şemseddin Sâmî (1850 - 1904).....	35
1.1.7. Ahmed Vefik Paşa (? - 1891).....	39
1.1.8. Ahmed Cevdet Paşa (1823 - 1895).....	40
1.1.9. Süleyman Paşa (1838 - 1892).....	41
1.1.10. Muallim Nâci (1850 - 1893).....	42
1.1.11. Recaizâde Mahmut Ekrem (1847 - 1914).....	44
1.2. Servet-i Fünûn Devrinde Dilde Sadeleşme Hareketi.....	46
1.2.1. Tevfik Fikret (1867 - 1915).....	49
1.2.2. Hâlid Ziya (1868 - 1945).....	53
1.3. Tanzimat ve Servet-i Fünûn Döneminde Tartışmalar.....	56
1.3.1. Mebhûsetü'n-anhâ Tartışması.....	57
1.3.2. Cezmi Tartışması.....	58
1.3.3. Belâgat Tartışmaları.....	59
1.3.4. Ta'lim-i Edebiyat Tartışmaları.....	69
1.3.5. Abes-Muktebes Tartışması.....	71
1.4. Sadeleşmeye Doğru Önemli Bir Adım: Türkçe Şiirler Meselesi.....	75
1.5. Türk Derneği.....	77
1.5.1. Türk Derneği'nin Dilde Sadeleşme Çalışmaları Etrafında Gelişen Tartışmalar.....	79

İKİNCİ BÖLÜM:

2. YENİ LİSAN HAREKETİ

2.1. Genç Kalemler.....	82
2.2. Yeni Lisan Hareketini Hazırlayan Sebepler.....	86
2.3. Yeni Lisan Davası.....	88
2.4. Yeni Lisan ve Bir İstimzâc.....	93
2.5. Yeni Lisan Tartışmaları.....	102
2.6. Genç Kalemler’deki “Yeni Lisan” Başlıklı Diğer Yazılar.....	120
2.7. Yeni Lisan Davasını Yürütenler.....	128
2.7.1. Ali Cânîp.....	129
2.7.2. Ömer Seyfettin.....	132
2.7.3. Ziya Gökalp.....	136
2.8. II. Meşrutiyet’ten Sonra Türk Dilinin Durumu.....	139
 SONUÇ.....	 143
 KAYNAKLAR.....	 149
 ÖZ GEÇMİŞ.....	 177

ÖN SÖZ

Bu çalışmada 1911’ de başlayan Yeni Lisan hareketini etrafıca ele almaya çalıştım. Yeni Lisan hareketi ile ilgili kaynakları tespit edip gazete ve dergilerdeki tartışmalardan da yola çıkarak dilde sadeleşmenin nasıl bir gelişim gösterdiği ve bu hareketin nasıl sonuçlandığı üzerinde durdum. Bu çalışmanın amacı Yeni Lisan hareketinin nasıl doğduğunu, gösterdiği gelişimi ve doğurduğu sonucu ortaya koymaktır.

Hazırladığım tez Giriş, Sonuç ve Kaynakça ile birlikte beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; dilin bir toplumun millî bilincini oluşturmadaki yerinden, milliyetçilik hareketinin doğuşundan ve “Yeni Lisan”a gelinceye kadar Türk dilinin durumundan bahsedildi. Türk dilinin geçirdiği evrelere kısaca değinilerek bu dönemlerdeki sadeleşme yanlısı hareketlerden söz edildi.

Birinci bölümde Tanzimat’ tan Yeni Lisan hareketine gelinceye kadar Türk dilinin sadeleşmesi yolunda gösterilen çabalardan söz edildi. Tanzimat’ tan itibaren Türk dilinin sadeleşmesi için hizmet eden kişilere değinilerek, gazetecilik faaliyetleri ve devlet adamlarının Türk diline yaklaşımları anlatıldı. Dilde sadeleşmeye hizmet eden kişilerin bu hususta yazdıkları makalelerden ve sadeleşme yolunda yaptıkları çalışmalardan söz edildi. Ayrıca edebî tartışmalar üzerinden dil meselesi değerlendirilmeye çalışıldı.

Çalışmamın ana bölümü diyeceğim ikinci bölümünde, Yeni Lisan hareketinin nasıl ortaya çıktığı, nerede başladığı, kimlerin öncülük ettiği, nasıl bir gelişim gösterdiği ve neden bu harekete ihtiyaç duyulduğu üzerinde duruldu. Bu hareketin yansımaları ve etrafında gelişen tartışmalardan söz edilerek, kimlerin dilde sadeleşmeden yana olduğu ve kimlerin karşı olduğu ele alındı. Bu bölümde esas olarak Yeni Lisan hareketinin doğuşu ve gelişmesi etrafıca incelenmeye çalışıldı.

Sonuç bölümünde ise bu hareketin dilde sadeleşme tarihi açısından önemi üzerinde durularak, vardığı nihaî durum değerlendirildi.

Çalışmanın kaynaklar bölümünde ise, tez çalışmasında doğrudan kullanılan edebiyat metinleri, tez, kitap, makale ve ansiklopedi maddeleri alfabetik olarak sıralandı.

Çalışmam boyunca ikinci elden veri toplama yöntemlerinden konu ile ilgili yayımlanmış kitaplardan, süreli yayınlardan, tezlerden, makalelerden, başvuru eserlerinden ve özel belgelerden faydalandım ve böylelikle bütünlüklü bir bakışa ulaşmaya çalıştım.

Öncelikle Yeni Lisan hareketi ile ilgili kaynaklar tespit edilip sınıflandırıldı. Söz konusu hareketle ilgili gazete ve dergilerdeki tartışmalar incelendi. Bu harekete kimlerin katıldığı ve karşı çıktığı tespit edildi. Tarafların hareketle ilgili görüşleri değerlendirilerek hareketin nasıl son bulduğu ortaya konulmaya çalışıldı.

Tezimin konusu gereği tartışma metinlerinden ve yazarlara ait makalelerden alıntılar yaptım. Bu tür alıntılarda metinlerin imlasına dokunmadım. Ancak tezimi kaleme alırken TDK Yazım Kılavuzu'na (2005) bağlı kaldım.

Çalışmam sırasında engin birikimini benden esirgemeyen, büyük bir sabır ve özveriyle çalışmama destek sunan ve akademik hayatım boyunca yetişmemde büyük payı olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Abdullah Uçman'a çok teşekkür ederim. Önümde farklı ufuklar açarak bu noktaya gelmeme vesile olan birbirinden değerli lisans hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Araştırma sürecim boyunca kaynaklara ulaşarak çalışmamı kolaylaştıran İSAM Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Benden maddî-manevî desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili aileme, her zaman yanımda olan kuzenlerim Gönül Özoğul, Gülen Önal, Melike Çalışkan ve Seren Önal'a çok teşekkür ederim. Çalışmalarım sırasında beni yalnız bırakmayan ve desteklerini benden esirgemeyen arkadaşlarım Arş. Gör. Özge Şahin Uğurel ve Sinem Yaklav'a teşekkür ederim.

ÖZET

Dilin sadeleştirilmesi meselesi Türk dilinin yabancı etkilere maruz kaldığı andan itibaren gündeme gelen ve tarihi çok eskilere kadar giden bir harekettir. Yeni Lisan hareketi özellikle Tanzimat'tan beri dile getirilen bu çabaların sistemleştirilmiş bir şekli olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte Yeni Lisan hareketinden önce bunu hazırlayan birçok etken mevcuttur. Bu hareketin toplumda yankı bulmasını sağlayan en önemli etkenler hiç şüphesiz II. Meşrutiyet'in (1908) ilanı ile ortaya çıkan serbestlik ortamı ve Balkanlarda ve Osmanlı unsurları arasında yayılmaya başlayan milliyetçilik hareketleridir. Bir kavmin millîleşmesi, millî bir bilinç kazanması için öncelikli olan dilde millîleşmeyi sağlamaktır. İşte Yeni Lisan hareketinin başlatıcılarının gerçekleştirmek istedikleri düşünce budur. Böylelikle, onlar dilde ve edebiyatta millî birliği sağlayarak Osmanlı toplumunu bir arada tutmayı ve medenî milletler seviyesine ulaştırmayı hedeflemiştir. Yeni Lisan hareketi Selanik'te yayımlanan Genç Kalemler dergisinde başlayıp gelişmiştir. Hareketin öncüleri Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp ve Ali Canip'tir. Yeni Lisancıların esas meselesi Türk dilini sadeleştirerek halkın diline ulaşmaktır. 1911'de başlayan bu hareket yaşanan Balkan Savaşları'nın da etkisiyle yavaş yavaş bütün Türk aydınları arasında yayılmaya başladı.

Bu çalışmada Türk Dilinin sadeleşmesi açısından en önemli merhaleyi teşkil eden Yeni Lisan hareketinin doğuşu, gelişmesi ve sonuçları değerlendirilmeye çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Yeni Lisan, Genç Kalemler, milliyetçilik, dil, sadeleşme

SUMMARY

The matter of language simplification is a movement becomes the main topic of conversation since Turkish language has been exposed to foreign languages and dates back to old times. Yeni Lisan (New Language) Movement especially emerges as a systematised form of these efforts which are given to voice since Tanzimat. However, there are many factors which set up this before Tanzimat. The key factors enabling to have repercussions in society are undoubtedly emerging realm of liberty after II. Meşrutiyet (1908-Constitutional Period) and nationalist movements spreading in Balkan Peninsula and between Ottoman constituents. The prior condition of nationalization, and acquisition of national consciousness of a people is to provide simplification in language. It was this idea that the initiators of the Yeni Lisan movement wished to realize. In this way, they aimed at hold together Ottoman society and raise it to the level of civilized nations through providing national unity in language and literature. Yeni Lisan movement started and developed with Genç Kalemler journal published in Selanik. The pioneers of the movement was Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp and Ali Canip. The main concern of Yeni Lisan was approaching to the language of people through simplifying the Turkish language. Beginning at 1911, this movement gradually started to spread to Turkish intelligentsia because of Balkan Wars.

In this study, the birth, the development and effects of Yeni Lisan movement which constitutes the most important phase in the sense of simplification of Turkish language was tried to evaluate.

Key Words: New Language (Yeni Lisan), Young Authors (Genç Kalemler), nationalism, language, simplification

KISALTMALAR

A. g. k.	Adı geçen kitap
A. g. m.	Adı geçen makale
A. g. y.	Adı geçen yazı
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren/ler
Dan.	Danışman
Der.	Derleyen
DİA	Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
G.K.	Genç Kalemler
Haz.	Hazırlayan/lar
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
S.F.	Servet-i Fünûn Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Dergâh Yay.)
vb.	ve benzeri

Yay. Yayını, Yayınevi, Yayıncılık

Yay. haz. Yayına Hazırlayan

YKY Yapı Kredi Yayınları

y.y. Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanlar arasındaki iletişimi ve bir millet olma bilincine erişilmesini sağlayan temel, dildir. Bir toplumun dili incelendiğinde, o toplumun tarihine, kültürüne, sanatına, yaşayışına, dair birçok fikir edinilebilir. Çünkü bir dil, ait olduğu toplumun sosyal, siyasal, kültürel gelişimine bağlı olarak değişim gösterir. “Kısaca söylenecek olursa dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır; insan ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı, dildir.”¹

Dil, zamanla ve çeşitli şartlara bağlı olarak değişim gösteren sosyal ve canlı bir varlıktır. Bir dil kendi doğal seyri içerisinde değişim gösterirken, insanlar veya kurumlar tarafından müdahale edilmek suretiyle de sistemli bir şekilde değişime uğrayabilir.

Bir milletin, başka bir milletle siyasî, soysal ve ticarî ilişki içerisinde bulunması, o milletin diline ve kültürüne de etki eder. Bu etkileşim kimi zaman olumlu yönde gelişirken, kimi zaman da olumsuz bir hâle gelebilir. Millet bilincine sahip toplumlar bunu kendi lehlerine çevirebilirken, millîleşmeyi benimseyememiş toplumlar için tam aksi söz konusu olabilir. Millet bilincine sahip toplumlar dilin önemini kavramış olduklarından, yalnızca yabancı kelimeleri alıp kendi gramer kurallarına ve halkın kullanımına uydurarak dile sokarlar. Bu bilince sahip olmayan toplumlar kelimeleri olduğu gibi kullanırlar, hatta zamanla gramer kaidelerini de alarak dillerinin yapısını da bozarlar.

Dil, bir insan topluluğunu gelişigüzel bir topluluk olmak durumundan çıkararak ulus olma seviyesine eriştirir. “İnsanların ve bazı hayvan türlerinin bir arada yaşayabilmelerinin en önemli gereklerinden biri, bir başka deyişle de birlikte yaşayabilmenin ön koşulu olarak bildirişmeyi, haberleşmeyi sayabiliriz. Hatta bildirişme olmazsa bir topluluğu toplum saymaya da olanak yoktur.”² İşte bu gereklilikten hareketle aydınla halk arasında yaşanan kopukluğu, bildirişimsizliği ortadan kaldırmak için dilde sadeleşme hususunda çaba sarf edilir.

Varlığı çok eskilere dayanan Türkçe için de yukarıda bahsedilen etkileşimler söz konusudur. Türkler tarihte varlık göstermeye başladıklarından bu yana, çeşitli

¹ Doğan AKSAN, **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)**, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı, Ankara, 1990, s. 13.

² AKSAN, a.g.e., s. 42.

sebeplerden ötürü birçok milletle ve farklı kültürlerle ilişki içerisinde bulunmuş ve bu da dillerine yansımıştır. Türkçenin bugünkü hâlini alması yıllar süren bir mücadelenin sonunda gerçekleşir.

Türk dilinin tarihi ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapıldığında dilde sadeleşmeye ihtiyaç duyulmasının başlangıcının Türklerin İslâmiyeti kabul ettikleri tarihle ilişkili olduğu görülür. Bu konuyu daha ayrıntılı ele almak açısından Türk dilinin tarihi evrelerine göz atmak yerinde olur.³

Türkçenin düzenli ve metinlere sahip dönemi Eski Türkçe dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemde Türk dilinin oldukça sade ve saf bir dil olduğunu söylemek mümkündür. VI.-VIII. yüzyılları kapsayan Köktürk devrinden kalan **Orhun Âbideleri**'nden dönemin dili ve kültürü ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür. "Türklerin Çin tutsaklığından nasıl kurtulduğunu, İltiş Kağan' ın bütün Türkleri derleyip toparlayarak nasıl özgür bir devlet hâline getirdiğini, Türk devlet adamlarının bu uğurda harcadıkları emekleri, Türk halkının kendi benliğini ve özgürlüğünü koruyabilmesi için neler yapması gerektiğini, millete hitap ederek veciz ve etkili bir dille anlatan bu yazıtlar, aynı zamanda Türk hâtıra edebiyatının ve hitâbet sanatının da ilk mükemmel örnekleridir. Köktürk yazıtlarında, dil ve üslup bakımından gelişmiş edebî bir dilin varlığına tanık olunmaktadır. Fevkalâde heyecanlı destanî bir anlatım tarzı hâkimdir."⁴ Bu dönem Türk toplumunun millet bilincine sahip, dilini koruyan bir toplum olduğunu görürüz.

Köktürk dönemi (VI.-VIII. yüzyıllar) ve Uygur dönemi (VIII.-XII. yüzyıllar) metinlerine bakıldığında başka dillerle yapılan alışverişin dil ödünçlemelerinden öteye gitmediği görülür. Bu dönemde dile giren yabancı unsurlara çoğunlukla karşılık bulunmaya çalışılır ya da bunlar yabancı unsurlar olarak kabul görür.

Türk yazı dilinin Eski Türkçeden yeni yazı diline geçiş dönemi olan ve bu iki devreyi birbirine bağlayan dönem, Orta Türkçe Dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemde Türk dili

³ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Agâh Sırrı LEVEND, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TDK yay., Üçüncü Baskı, Ankara, 1972; Ahmet CAFEROĞLU, **Türk Dili Tarihi I- II**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 1974; Zeynep KORKMAZ, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, " Türk Dilinin Gelişmesi ve Tarihî Devreleri - Türk Dilinin Gelişmesinde Lehçe ve Ağızlar-", TDK yay., Ankara, 1995, s. 686- 708; Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, 2000; Ahmet B. ERCİLASUN, **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ yay., Ankara, 2004.

⁴ KORKMAZ, a.g.m., s. 690.

sadelikten uzaklaşmaya başlar. Bu dönem kullanılan Türkçe, Harezmi Türkçesidir. Dönemin diğer yarısında ise Karahanlı Türkçesi hâkim duruma gelir.

Türk yazı dilinin tarihî gelişme çizgisinde metinlerle izleyebildiğimiz VI.-VIII. yüzyıllar Türkçesinden başlayarak, XII. yüzyıl ortalarına gelinceye kadar Orta- Asya’da tek bir yazı dili hâkimdir. Köktürk, Uygur, Karahanlı yazı dilleri bu bir tek kol olarak ilerleyen yazı dilinin yer, zaman, siyasal bölünmeler ve kültür alanı ayrılıklarına göre birbirini izleyen devamlarıdır. “Köktürk, Uygur ve Karahanlı devirlerinden kalma eserler, genellikle aynı dil yapısındadır. Aralarındaki farklar ufak tefek bazı ayrılıklardan ibarettir. Uygur Türkçesi’nde Budizm ve Maniheizme ait kelime ve terimler vardır. İlk İslâm devri Türkçesi’ni temsil eden Karahanlı Türkçesi ise Uygur Türkçesinin İslâmî şekildeki bir devamıdır.”⁵

XII. yüzyıl Orta-Asya’ının Harezmi ve Maverâünnahr bölgelerinin Türk dili tarihi bakımından yeni gelişmelere sahne olduğu bir dönemdir. Türk dilinin zaman ve yer bakımından birbirini izleyen tek bir kol olmaktan çıkıp dalgalanmalara uğradığı bir devrin başlangıcıdır. Bu sebeple XII., XIII. yüzyıllarda Harezmi ve Maverâünnahr bölgeleri Orta-Asya’nın geçirdiği tarihî, siyasal ve etnik karışmalarla bağlantılı olarak, yeni yazı dillerinin oluşumuna beşiklik etmiş dönem ve bölgelerdir. Oğuzca’nın Eski Türk yazı dilinden ayrılıp müstakil bir yazı dili durumuna geçme çabaları da yine bu dönemde başlar. Oğuzcanın yazı diline geçmiş ilk belirtileri XII. yüzyıla ait bir eser olan **Anonim Kur’an Tefsiri**’nde bulunur. XII. yüzyıl, Oğuzca ile Karahanlı ve Kıpçakçanın iç içe geçtiği bir nevi karışık dilli eserler dönemidir. Oğuzca bu dönemde bir yandan bu karışık dil yapısından ayrılmaya çalışırken bir yandan da Arapça ve Farsçaya karşı mücadele içindedir. Türk dili tarih boyunca çeşitli milletlerle olan etkileşimden kaynaklı birçok dille alışveriş içerisinde bulunur: Çince, Sanskritçe, Soğdca, Rumca, Ermenice; ancak bu alışveriş Türk dilinin varlığını tehdit edecek boyutta değildir. Türk dilinin sadeliğini kaybetmesi edebî lehçelerin oluşmasıyla hızlanır.

Karahanlı döneminden (X.-XIII. yüzyıllar) itibaren Türkler için yeni bir dönem başlamıştır. Türkler X. yüzyılda İslâmiyeti kabul etmeleriyle birlikte yavaş yavaş eski kültür alanlarını terk ederler. Böylelikle Türkler, İslâm dinini kabul etmekle birlikte kutsal kitap olan **Kur’an-ı Kerîm**’in dili Arapçaya da kapılarını açmış olurlar. Daha önce İran

⁵ KORKMAZ, a.g.m., s.692.

kültür ve medeniyetiyle ilişkisi bulunan Türkler için İslâmiyetle birlikte yeni bir dönem başlar. İslâm medeniyetiyle önceden tanışmış olan İranlılar, bu dilin edebiyatı açısından önemli bir yere sahiptir. Türklerin yeni kabul ettikleri dinin kavramlarını ve düşünce sistemini kavrama çabaları, Türk dili üzerinde Arapçanın önemli bir hâkimiyet sağlamasına yol açar. Bununla birlikte kendi dil ve edebiyatını kanıtlamış olan İran medeniyeti ve Farsça da Türkçe üzerinde etkili olur. Arapça ve Farsçanın bu yoğun etkisi zamanla Türk dili için bir tehdit unsuru hâline gelir. Devlet tarafından da desteklenen bu iki dil ile yazmak bir üstünlük olarak kabul edilirken, Türkçe ile yazmak küçümsenir hâle gelir. Arapça resmî yazışma dili, Farsça ise edebiyat dili olarak kullanılır. Kendi dilleri olan Türkçe ise, halkın konuştuğu bir dil olmaktan öteye gidemez. Devrin şair ve yazarları Türkçe yazmaktan sakınarak Arapça ve Farsça eserler kaleme alırlar. Türkçe yazarlar ise bunu bir utanç sayarak “halk da anlasın” diye yazdıklarını ifade ederler. Türkçenin “kaba bir dil” olduğunu söyleyenlerin yanı sıra, “üstün bir dil” olduğunu savunanlar da mevcuttur.

Türk dilinin üstünlüğünü kanıtlamak uğrunda ilk eseri yazan kişi hiç şüphesiz Kaşgarlı Mahmut’tur. Kaşgarlı Mahmut 1077 yılında yazdığı **Divân-ı Lugâti’t-Türk** adlı eseri ile Araplara Türkçe öğretmeyi amaçlamış ve onlara Türkçenin ne kadar üstün bir dil olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Bu eserinde Türk lehçelerini ve hususiyetlerini tespit etmiştir. Çeşitli hadislerden yola çıkarak Türkçenin mutlaka öğrenilmesi gereken bir dil olduğunu savunmuştur. Yüksekli Edip Ahmet tarafından XII. yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin edilen **Atabetü’l-Hakayık**, Yusuf Has Hâcib tarafından 1069-1070 yılında yazılan **Kutadgu Bilig** gibi eserlerle Türk dili yüksek bir anlatım gücüne kavuşur.

Faruk Kadri Timurtaş bir yazısında XII. asırda Türk dilinin önemi temsilcilerinden biri olan Fahreddin Mübarekşah isminden söz eder: «Bu devrin başka bir Türkçü ve Türkçecisi Fahreddin Mübarekşah’tır. XII. asırda, Afganistanla Şimâlî Hindistan’da Gaznelilerin yerine devlet kuran Gorkular çağında yaşayan bir âlim ve şâir olan Fahreddin, «**Şecere-i Ensâb**» adlı eserinde şöyle demektedir: «Türklerin başka insanlara müreccah olmalarının birkaç sebebi vardır. Biri budur ki, Arapçadan sonra Türkçeden daha iyi ve daha heybetli hiçbir dil yoktur. Bugün Türkçe eski zamanlardan daha fazladır, çünkü emirlerin ve sipehsâlârın çoğu Türktür. Devlet onlarındır.»⁶

⁶ Faruk K. TİMURTAŞ, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, “Tarih Boyunca Türkçecilik ve Sadeleştirme Cereyanı”, Boğaziçi yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1990, s. 102.

Selçuklular devrinin önde gelen ismi Mevlânâ Celâleddin-i Rumî' dir (1207-1273). Mevlânâ bütün eserlerini devrin edebiyat dili olan Farsça ile yazmıştır, Türkçe herhangi bir eseri yoktur. Bazı Farsça şiirleri içerisinde Türkçe kelimeler geçmekle birlikte birkaç Farsça-Türkçe karışık manzume ile Türkçe beyitleri mevcuttur. Mevlânâ gibi büyük bir şairin eserlerinin Farsça yazılmış olması, bu dönemde Türkçenin yetersiz ve hakir görülmesinden kaynaklanır.

Anadolu Selçukluları döneminde resmi dil Farsçadır, dış yazışmalar ve bilim dili olarak da Arapça kullanılır. Türkçe genellikle halka seslenen dinî ve ahlakî eserlerde kullanılan bir dil hâline gelir. Arapçadan tercüme edilen bilim eserlerindeki terimlerin olduğu gibi alındıkları görülür, bu da bu kelimelerin Türk dili içerisinde yerleşmesinde etkili olur. Kaynaklara bakıldığında Türkçenin edebî bir dil olarak gelişmesi Selçuklular dönemi sonrasına tesadüf eder. Selçuklular, İslâm kültür dairesinin gerektirdiği dinî, edebî, felsefî kelime ve kavramları kendi dillerinin yapılarına uyduracakları yerde Arap ve Fars dillerini olduğu gibi kabullenirler ve Türkçeyi yalnızca halkla ilişki kurulması gerektiği zaman kullanırlar. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte Anadolu sahasında hâkimiyet gösteren beylikler, Türk dilinin yazı dili olması açısından önemli rol oynarlar. Bu, dilin doğal seyri dışında beyliklerin başında bulunan Oğuz ve Türkmen beylerinin desteğiyle olur.⁷ Beylikler dönemi Selçuklular devrindeki dil anlayışına karşı bir uyanma ve millî dile dönüş devridir. Bu devirde Anadolu beyleri Türkçeyi yazı dili hâline getirmek için çaba sarf ederler, Arap ve Fars kültürüne fazla itibar etmezler, kendi millî kültür ve geleneklerine bağlılıklarını korurlar. Ayrıca bu dönemde Türkçeye, şairlere ve ediplere verilen önem de Türkçe için verimli bir dönemin başlangıcı olur. Bu devirden sonra Türkçe, yazı ve edebiyat dili hâline gelir, hatta millî bir edebiyat geleneği de oluşturulur. Bu dönemde başlayan ve XV. yüzyıla kadar devam eden, Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan bu devir Türkçenin edebiyat dili olması yolunda önemlidir. Bu hususta en önemli rol hiç şüphesiz “Bundan böyle divanda, dergâhta, bargâhta, çarşıda, meydanda Türk dilinden başka dil konuşulmayacaktır.” fermanıyla 1277 yılında Türkçe konuşmayı zorunlu kılan Karamanoğlu Mehmet Bey'indir. Bununla beraber Türk dili için millî bir uyanış gerçekleşir ve konuşma dili ile yazı dili bir olma yolunda ilerler. Arapça ve Farsçaya karşı başlatılan mücadele XIV. yüzyılda hedefine ulaşır, Türk dili halk arasında kullanılan bir dil olmaktan çıkarak yüksek zümre arasında da kabul görür. XIV. yüzyıl

⁷ Zeynep KORKMAZ, “ Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey”, **Millî Kültür**, Cilt 2, sayı 3-4-5, Ağustos, Eylül, Ekim- 1980, s. 9-13.

Anadolu Beylikleri devri, Oğuzcanın büyük bir hızla yazı diline girmesi, Doğu Türkçesine ait kalınlardan temizlenmesi, telif ve çeviri yüzlerce eserin meydana getirilmesi bakımından çok verimli bir dönemdir. Devrin en önemli öncülerden biri de Yunus Emre'dir. Yunus Emre büyük bir lirizm ve sade dille Türkçenin bir yazı dili olmasını destekleyerek bu yazı dilinin kuruluşuna yön vermiş bir şahsiyettir. Onun elinde Türk dili yüksek bir fikir ve edebî deyiş gücü kazanır.⁸

Bu dönemde Türk dilinin önemini savunan isimlerin başında Gülşehrî ve Âşık Paşa gelir. Gülşehrî'nin yazdığı **Mantıku't-Tayr** adlı eser Anadolu'da Türk dili ve edebiyatının yerleşmesi açısından büyük bir değer taşır. Yunus Emre kadar Türk dilini başarılı kullanamamakla birlikte Âşık Paşa da Türk dili ile eserler vererek bu dil ve edebiyatın gelişmesinde önemli rol oynar. Türk dilinin önemsiz görülmesini Âşık Paşa'nın şu dizeleri çok iyi anlatır:

“Türk diline kimsene bakmaz-ıdı

Türklere hergiz gönül akmaz- ıdı,

Türk dahı bilmez- idi o dilleri

İnce yolu ol ulu menzilleri”⁹

Âşık Paşa'nın bu dizeleriyle o devirde kimsenin Türkçeye önem vermemesinden, ondaki inceliklerin farkına varmamasından yakındığını görmekteyiz. Bu şiirden de anlaşılacağı gibi Âşık Paşa her zaman Türkçeye gereken değeri verir ve Türk dilinin ihmal edilip Arapça ve Farsçanın üstün tutulmasından yakınır.

“ Türkçe bilseydim ben iydeydim size”¹⁰ diyen Veled Çelebi, kendisinin pek Türkçe bilmediğini bu beyitiyle ifade ederek Türkçenin önemine vurgu yapan şairlerdendir. Aynı dönemde Hoca Mesud “Süheyl ü Nevbahar” manzumesini yazarken Türkçe sebebi ile çok fazla zorlandığını dile getirir. Bu konu ile ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ahmedî de Türk dilinin gelişmesine katkı sağlayan şairlerden biridir. Bunlar XIV. yüzyıl Türk dili ve edebiyatı açısından önem arz ederler. Bu dönemde yine Azerî

⁸ Ayrıntı bigi için bkz. Zeynep KORKMAZ, “ Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri, **Türkoloji Dergisi**, Cilt V, Sayı 1, 1973.

⁹ Âşık Paşa, **Garib-nâme II/2**, haz. Prof. Dr. Kemal YAVUZ, TDK yayınları, İstanbul, 2000, s. 955.

¹⁰ Veled Çelebi, **Dîvân- ı Türkî- i Sultan Veled**, Matbaa- i âmire, Birinci Tab, İstanbul, 1341.

Türkçesine yakın olan bazı şairler de Türk dilinin gelişmesine katkı sağladılar: Kadı Burhaneddin (1344-1399), Erzurumlu Kadı Mustafa Darir, Seyyid Nesîmî gibi.

Fuad Köprülü'nün ve daha birçok araştırmacının belirttiği gibi XIV. yüzyılda gittikçe artan Farsça etkisine karşı Türkçe yazan şairler de vardır. Ancak bu şairler de Türkçenin yetersiz bir dil olduğundan dem vururlar. “Daha sonra, XIV. asırda Anadolu’nun muhtelif hars merkezlerinde yazılmış veya terceme edilmiş birçok eserler sâyesinde, bu inkişâfın kuvvetle sürüp gittiğini ve bilhassa, Acem örneklerinin taklidine ehemmiyetle devam olunduğunu biliyoruz; fakat İran te’sirlerinin gittikçe kuvvetlenmesine ve Acem modellerinin taklidinde sürekli bir ilerleyiş gösterilmesine rağmen, Türkçe yazan şâirler ve müellifer, eserlerinde hemen umumiyetle: “ Türkçe’nin Arapça’ya ve Acemce’ye göre daha dar, daha kaba, ifâdeye daha kâbiliyetsiz olduğunu ve bu yüzden kendi kusurlarına bakılmamak lâzım geldiğini söylüyorlar, hattâ bâzan zimnî bir ma’zeret şeklinde, “ Arabî ve Farisî bilmeyen halkın anlaması için Türkçe yazmağa mecbur olduklarını, ilave ediyorlardı.”¹¹ Fuad Köprülü Mes’ud B. Ahmed’in **Süheyl ü Nevbahâr tercümesi** sonuna eklediği bu doğrultudaki düşüncelerini nakleder.¹² Bu anlayış XV. yüzyılda da devam eder, ancak bakıldığında her şeye rağmen Türk dilinin iyi işlenmiş bir dil olduğu görülür. XVI. yüzyılda Türk edebiyatı Farsça’dan aşağı kalmayacak seviyeye gelir; fakat bununla birlikte Türk dili üzerinde Arapça ve Farsça etkisi artmaya, Türk dili sadeliğini iyiden iyiye yitirmeye başlar.

XV. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin sınırlarını genişletmesiyle birlikte Türk dili de kapılarını yeniden yabancı dillere açar. Osmanlı Devleti’nin büyümesiyle çeşitli milletleri içinde barındırması, millet fikrinden öte ümmet fikrinin önem kazanmasına yol açar ve Osmanlı Devleti çatısı altında yaşayanları ümmet kavramı etrafında birleştirir. Bununla birlikte saray, medrese, tekke ve Yeniçeri Ocağı gibi türlü çevrelerin oluşması da dil ve edebiyatın farklı alanlara kaymasında etkili olur. Türk edebiyatı, bir yandan tekke edebiyatı, bir yandan halk edebiyatı ve bir yandan da saray edebiyatı olarak bilinen klâsik edebiyat olmak üzere üç farklı koldan ilerler.

Tekke edebiyatı ve halk edebiyatının dili Türkçedir, ancak klâsik edebiyatın dili Arapça-Farsça kelime ve kaidelerle doludur. Saray tarafından da desteklenen bu

¹¹ Prof. Dr. Fuad KÖPRÜLÜ, **Edebiyat Araştırmaları**, “ Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri” Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, Ankara, 1999.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. KÖPRÜLÜ, a.g.k., s. 274.

edebiyat zamanla tamamen halktan kopuk, yalnızca aydın zümrenin anladığı bir edebiyat hâline gelir. Arapça ve Farsça kelimelerin yanı sıra terkip ve kaideler de Türk dilinin bünyesine alınır. Bu dil, kelime oyunları ve sanatlarla süslenerek yapma bir dil hâline gelir. Bu da halkın kendi arasında konuştuğu sade Türkçe ile aydınların anlayabileceği Arapça ve Farsça kaidelerle dolu yazı dili ikiliğini beraberinde getirir. Dille birlikte gelen bu ayırım halkla aydın sınıfını da birbirinden ayırmak suretiyle sosyal yapıyı da ikiye bölmüş olur. Hâlbuki XV. asırda Türk dilinin bir devlet dili, edebiyat ve bilim dili olacak seviyede olduğu görülür.

Fuad Köprülü'nün naklettiğine göre Fâtih Sultan Mehmed'in ilk döneminden kalma resmî evraklar çoğunlukla Türkçedir ve bir takım Türkçe fermanlar da yazılmıştır.¹³ Yine Fuad Köprülü'nün aynı yazısından hareketle II. Murad'ın Türk dil ve edebiyatının gelişmesi için büyük çaba sarf ettiğini öğreniyoruz. Bu dönemde II. Murad gibi ümerası da Türkçeye önem vermişler ve birçok eserin Türkçeye tercümesini sağlamışlardır. XV. yüzyılın ilk yarısında Türkçe son derece gelişmiş ve herkes tarafından kullanılan bir dil hâline gelir, son derece sade dille yazılmış dinî- tasavvufî eserler de mevcuttur. Süleyman Çelebi'nin **Vesîletü'n-Necât'**(812) sade bir dille ifadesini bulmuş çok önemli bir eserdir. Bu devirde yazılan eserler incelendiğinde Türkçenin gittikçe Farsçadan önemsiz bir hâle geldiğine tanık oluruz. Bu dönemde İran coğrafyasından gelen şairler padişahlar tarafından taltif edilirken, Türkçe yazan şairler pek rağbet görmez. Fuad Köprülü'nün yine aynı yazısında değindiği bir hadise bu durumu çok güzel anlatır: “Kendisini İrandan gelmiş gibi göstererek Fatih'in büyük lütuf ve ikramlarına nail olan ve kendisine bir tekke de verilen bu şairin Tokatlı bir Türk olduğu anlaşılınca, tekkesi elinden alınmış ve hiç itibarı kalmamıştır. Gerek onun gerek Mesihî gibi birtakım şairlerin Arabistan'dan ve Acemistan'dan gelenlere fazla iltifat gösterilmesi hakkında şikâyet yollu bazı şiiirleri vardır.”¹⁴ Bu dönemde halk şairleri ise iyice değer kaybederler, artık şair olarak bile görülmezler. Halk şairleri ancak halk arasında eski yerlerini korurlar.

XV. asrın başlarına gelindiğinde Ahmed-i Dâî Türkçeyi iyi kullanan kudretli bir nesirci olarak karşımıza çıkar. Şeyhî'nin **Hüsrev ü Şirin'**i de önemlidir. Dil bakımından da başarılı bir eser olan **Hüsrev ü Şirin**, daha sonra kullanılmayan birçok Türkçe kelime de ihtiva eder. Bu asırda Türk diline hizmet eden en önemli şairlerden biri de Necâtî'dir.

¹³ Prof. Dr. Köprülüzaade Mehmet Fuat, “ Anadolu’ da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış II”, **Yeni Türk Mecmuası**, Cilt 1, No 5, Şubat 1933, s.376.

¹⁴ KÖPRÜLÜ, a.g.m., s. 392.

Sade bir dille yazan şair, Türkçe deyimleri ve atasözlerini bolca kullanır. Aynı zamanda bir şair de olan Sultan II. Murad da sade bir dille gazeller yazar ve kitapların sade bir Türkçeyle, halkın anlayacağı biçimde yazılmasını buyurur. Aynı şekilde Avnî mahlasını kullanan Fâtih ve Adlî mahlasıyla şiirler yazan II. Bayezid de sade bir dille yazarlar. Bu dönemin mutasavvıf şairleri de devrinin Türkçe kelimelerine fazlaca yer verir. Genel olarak XV. yüzyıl şairlerine bakıldığında sade bir dille yazmaya özen gösterdikleri ve Türkçenin henüz çok değersiz görülmediği dikkat çeker. Bu dönemde nesir de iki koldan gelişim gösterir. Bir yanda sade halk Türkçesiyle yazılmış eserler varken, bir yanda da süslü, sanatlı eserlere rastlanır.¹⁵ Halka hitap etmek üzere yazılan dinî menkıbeler, cenk hikâyeleri oldukça sade bir dille kaleme alınırken, XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra sade dilden uzaklaşıldığı görülür.

Türk dilinin sadeleşmesinin şuurlu olarak ele alındığı ve sistemli bir mücadele hâlinde yürütüldüğü dönem, Tanzimat dönemidir. Ancak bu dönemdeki gibi olmasa da XV. yüzyılda da sadeleşme yanlısı bir hareketin doğduğunu söylemek mümkündür. XV. yüzyılda nazımda ve nesirde artan Fars etkisi, aruz veznine Türkçe kelimelerin uydurulamaması bahane edilerek kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin artması, buna karşı bir hareketin doğmasına sebep olur. XV. yüzyılda Aydınî Visâlî, XVI. yüzyılda Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî, Türkçe üzerindeki Farsça hâkimiyetine ve divan edebiyatının ağır yapısına karşı çıkmak suretiyle, yine aruz vezni ile ancak sade bir dille yazmaya başlarlar. Halk dilindeki mecazlı söyleyişlere, atasözlerine ve tâbirlere de şiirlerinde yer verirler. Aydınî Visâlî ile başlayan bu sade Türkçe cereyanı Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî ile derinlik kazanır. Türkî-i Basit Cereyanı olarak da bilinen bu hareket, Türkçenin sadeleşme tarihi açısından önemli bir noktadır. Bu yalnızca şekil olarak bir sadeleşmenin değil, aynı zamanda halkın ruhuna hitap eden bir sadeleşme olduğunun da göstergesidir. Fuad Köprülü, yalnız şekil ve kelimeleri ile değil, özü itibarıyla da Türk zevkine uygun olarak şiirler yazdığı için, Mahremî'nin millî dil ve edebiyatımızın ilk öncüsü olarak kabul edilebileceğine işaret eder.¹⁶ Mahremî ile ilgili bilgilere ilk olarak Âşık Çelebi'nin tezkiresinde tesadüf edilir, ancak Âşık Çelebi onu pek dikkate değer bulmaz. Bu da bu hareketin devrinde önemsenmediğinin ve kalıcı

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk K. TİMURTAŞ, “Türkiye Edebiyatı (XIII.- XV. Yüzyıllar), **Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt 3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1992.

¹⁶ Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ, **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân- ı Türkî- i Basit**, İstanbul, 1928, s. 20.

olmayışının sebebinin bir göstergesidir.¹⁷ Edirneli Nazmî'nin sade şiirleri ise Mehmed Fuad Köprülü' nün Divan tetkiki sonucu ortaya çıkar. Fuad Köprülü, Mahremî'den önce de atasözleri kullanarak ya da sade dille şiirler yazarlar olduğunu, ancak bunun esasını kuran ilk şairin Mahremî olduğunu dile getirir. Bakıldığında bu hareketin pek başarıya ulaşamamış olduğu görülür. Bunu bu şairlerin ikinci sınıf şairler olmasına, o devirde yaygın bir şekilde kabul gören bir edebiyatın ve önemli temsilcilerinin bulunmasına bağlamak mümkündür. Bununla birlikte hareketin pek destekçisinin bulunmaması ve ümmet bilincinin hâkim olması da etkili olmasını engeller. Agâh Sırrı Levend hareketin başarısız olmasını Mahremî ve Nazmî'nin kişiliklerinin güçlü olmayışına bağlar.¹⁸ Ancak bu hareketi millî bir edebiyat oluşturma gayesinin ilk izleri olarak kabul edip önemli olduğunu kaydetmek gerekir.

XVI. asra gelindiğinde Ali Şir Nevâî ismini zikretmek gerekir. O her zaman Türkçenin Farsçadan daha üstün bir dil olduğunu savunmuş ve sürekli olarak bu uğurda çaba sarf etmiştir. 1500 yılında yazdığı **Muhakemet-ül-Lügatayn** adlı eserinde de aynı mesele üzerinde durmuş, Türkçenin maharet gösterilebilecek bir dil olduğunu ifade ederek yeni yetişenlere eserlerini Türkçe yazmalarını öğütlemiştir.

XVI. asırda Rumeli'de birçok şair yetişir ve Türkçe ile Balkan dilleri arasında etkilenmeler kuvvetlenir. Bu dönemde Osmanlının sınırlarının iyice genişlemesi ve İstanbul' un ilim ve kültür merkezi hâline gelmesi, başka coğrafyadan âlimlerin ve şairlerin de İstanbul'a gelmesine yol açar. Bu asırdaki Osmanlı padişahları da ilim ve sanata son derece önem verirler ve şairlerle âlimlere hâmilik yaparlar. Kazanılan zaferlerle birlikte refah seviyesi artar ve Osmanlı coğrafyasında da birçok şair yetişir. Divan edebiyatı olarak adlandırılan edebiyat altın çağını yaşar. Başta İstanbul olmak üzere birçok büyük şehirde ilim ve edebiyat merkezleri etkinlik gösterir. XVI. asırda Fars edebiyatı ile Türk edebiyatı boy ölçüşecek duruma geldiğinden artık Fars edebiyatı üstün tutulmamaya başlanır, ama Türk dili kendi doğallığını kaybeder ve giderek sunî bir dil hâline gelir. Türk dili üzerindeki Arap ve Fars etkisi gittikçe yoğunlaşır. Bununla birlikte Fuad Köprülü'den naklen Tâîî, Cemalî, Ulvî, Güvahî gibi darb-ı meseller kullanan şairlere

¹⁷ Bu hususta ayrıntı bigi için bkz. Fuad KÖPRÜLÜ, **Edebiyat Araştırmaları**, Âgâh Sırrı LEVEND, a.g.k.

¹⁸ LEVEND, a.g.k., s. 77.

de rastlanıldığı söylenebilir.¹⁹ Bu dönem nesir diline bakıldığında gittikçe daha ağır, halkın anlayabileceği dilden daha uzak olduğu görülür. Önemli bir eser sade bir dille yazıldığında, yazarın Arapça ve Farsça bilmediği düşünülür ve yazdığı eser de kıymetsiz görülür. Bu sebeple sade dilden iyice uzaklaşılır.

Sadece padişahların ve devlet adamlarının koruyucu tavrı değil, aynı zamanda medresede yetişip Arapça öğrenenlerin de halka karşı tavrı değişir. Yalnızca tarikat mensupları inançlarını yayabilmek için halkın diliyle yazar. Tüm bunlardan dolayı toplumda iki sosyal tabaka oluşur: Havas ve avam.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Divan edebiyatı doruklarına ulaşır. Bâkî ve Fuzûlî gibi şairlerin, Veysî ve Nergisî gibi nâsirlerin elinde edebiyat elit tabakaya hitap etmekten öteye gidemez. XVII. yüzyılda halka yaklaşıldığına, mahallîleşme cereyanının kendini gösterdiğine tanık olunur. Şiirlerde halk kelime ve deyimleri kullanılır, konularda halkın yaşayışına, geleneklerine de yer verilir. Bu dönemin en önemli temsilcisi Nedim'dir (1681-1730). Bu dönemde hece ile divan şiirleri yazılır. XVII. yüzyıl sonu XVIII. yüzyıl başında yaşamış olan Nedim şarkılarında günlük hayattan konulara, canlı tasvirlerle yer vererek oldukça sade bir dille yazar. Ancak kaside ve gazellerinde Nedim' in de Divan edebiyatının ağır dilini sürdürdüğü görülür.

Fuad Köprülü XVII. asrın önemli ve mahallî unsurlara değer veren şairi olarak Atâyî'yi zikreder. Fuad Köprülü nesirde Veysî, Nergisî gibi süslü ve ağır bir dille yazan nâsirlerin varlığından söz ederken, bunun yanı sıra birçok târihlerde, seyahatnâmelerde ve mensur eserlerde sade ve doğal yazma anlayışının da sürdüğünü ifade eder.²⁰ Bu asrın sonlarında ve XVIII. asrın başında artık Divan edebiyatının konularının ve mazmunlarının tekrarlara düşmesi, yeni konuların kaside ve gazellere girmesine yol açar. "Nedim' in- büyük klâsik şâirlerimizde o zamana kadar hemen hiç tesaâdüf edilmeyen- hece veznini kullanması ve hece vezni ile bir türkû yazması, halk edebiyatının ve halk zevkinin yukarı tabakalara kadar geçtiğine bir örnektir; ne kadar az ve istisnâ olursa olsun, bu vâkı'a çok dikkate değer."²¹ Nef'î, Bâkî gibi ağır bir dil kullanan Divan şairlerinin aksine, Nâbî gibi

¹⁹ Prof. Dr. Köprülü Mehmed Fuat, "Anadolu' da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış III", **Yeni Türk Mecmuası**, Cilt 1, No 7, Nisan 1933, s.540.

²⁰ Fuad KÖPRÜLÜ, **Edebiyat Araştırmaları**, s. 293.

²¹ Fuad KÖPRÜLÜ, a.g.k., s. 294.

İstanbul Türkçesi'ni savunan, bu dilin " avam Arapçasından"²² daha üstün olduğunu dile getiren şairler de mevcuttur.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde klâsik edebiyatın konularının genişlediği ve yerli hayattan alınma bazı konulara gazel ve kasidelerde tesadüf edildiği görülür. Bu devirde Nedim gibi büyük bir şairin hece vezni ile türkü yazması, halk edebiyatına ve millî kültüre bir dönüş olarak değerlendirilebilir.

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle şu yorumu yapmak zorlama olmaz: Divan edebiyatının ağır, sade Türkçeden uzak diline, büyük şairlerin Arapça-Farsça kelimelerle işlenmiş şiirlerine rağmen, sade Türkçe ile yazmaya çalışan, Türk dilinin de Arapça-Farsça kadar üstün ve bir edebiyat dili olabileceğini savunan; bununla kalmayıp mahallî unsurların kullanılmasının da önemini fark eden şair ve nâsirler mevcuttur. Ancak bu düşüncede olanlar, bir harekete yön verecek kadar sistemli bir şekilde bunu savunamazlar. Ayrıca dönemin soysal hayatının, devletin fikrî yaklaşımının buna müsait olmaması yüzünden dilde sadeleşmeyi kitlesel bir hareket hâline getiremedikleri görülür. Bunun sistemli bir hareket olabilmesi için Osmanlı Devleti'nin yapısının ve fikrî ortamın buna uygun olması gerekir. Fuad Köprülü millî edebiyatın ilk nazariyecisi olarak Es'ad Efendi'yi zikreder.²³ Agâh Sırrı Levend de onun şu sözlerinden hareketle " Ve hakikatde bu böyledir ki, sözümüze birçok yardımı olan Arabî ve Farsî'yi aradan çıkarup, lisanımız olup lâkin çoğunun Türkçesi metrâk olmakla bulamadığımız elfâzı getirerek, lâfzı az ve ma'nası çok lâkirdıları güzelce meydana koymak ve belâgat ve fesâhati bu yola sokmak ve bu kalıba yerleştirmek doğrusu bir büyük iş ve bütün halkın beğendikleri ve anladıkları kolaylığa gidişdir ki, sehl-i mümteni' dinmekle senâ olsa sezâdır."²⁴ Es'ad Efendi'yi divan edebiyatında sadeleşme isteğinin son belirtisi olarak görür. Esad Efendi halk şiirlerinin önemini ve halk kültürüne dönmenin gerekliliğini vurgular ve bu hususta dikkate değer bilgiler kaydeder.

Bu dönemde dilde ve edebiyatta sadeliğe doğru adım atılmakla birlikte çok fazla etkili olunamadığı görülür; ancak klâsik edebiyatın yıllarca tekrarlanan kalıplarından dolayı farklı bir şiir yazılamayışı, şairlerin kendinden öncekileri taklitten ve kendilerini tekrardan öteye gidememeleri, yavaş yavaş halk kültürüne doğru gidişi sağlar.

²² Bu tabir Fuad KÖPRÜLÜ' ye aittir.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fuad KÖPRÜLÜ, a.g.k, s. 297- 298.

²⁴ LEVEND, a.g.k., s. 79.

1839’da Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile birlikte Osmanlı toplumu yeni bir döneme girer, Avrupa’daki hareketlerin etkisiyle modernleşme süreci başlar. Yüzünü Batı’ya ve özellikle Fransa’ya çeviren Osmanlı toplumunda Batılı tarzda çeşitli eğitim kurumları açılır, Batı’ya elçiler gönderilir. Batı’nın örnek alındığı bu yeni süreçte Türk dili de Fransızca ile etkileşime girer. Türk dilinin içinde bulunduğu bu durum karşısında dilin sadeleştirilmesi ve halkla aydın arasındaki kopukluğu ortadan kaldırmak için mücadele başlatılır.

Modernleşme sürecindeki Osmanlı toplumunda Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Batıcılık gibi fikir hareketlerine tesadüf edilir. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa’da yayılmaya başlayan milliyetçilik ve bunun etrafında gelişen düşünceler her milletin kendi devletini kurması fikriyle destek bulur. Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı toplumunda bunun uygulanması güç ve bütünlüğü bozacak bir durumdur. Buna karşı çeşitli dil, din ve etnik gruplardan oluşan Osmanlı Devleti’ni bir arada tutacak düşünce Osmanlılık fikridir. Bu düşüncenin de Osmanlı toplumunun birliğinin devamlılığını sağlamada yetersiz olduğu 93 Harbi’nden sonra kendini gösterir ve bunun yerine dinî birliği sağlamaya yönelik İslâmcılık düşüncesi ön plâna çıkar. Bununla birlikte Türkçülük düşüncesi Süleyman Paşa, Ali Suavi, Şemseddin Sâmî gibi aydınlarda öne çıkan bir düşünce olur ve 1890’lı yıllardan sonra Türkçülük ve Türklük üzerine yazılan yazılarda artış görülür. Arnavutların ve Arapların da milliyetçilik düşüncesiyle hareket etmesi sonucu Osmanlının dayandığı İslâmcılık da giderek etkisini kaybeder. Böylelikle bütün Türkleri bir arada toplama düşüncesiyle hareket eden Necip Türkçü, Veled Çelebi, Bursalı Mehmed Tahir gibi Türkçülük yanlısı isimlerle karşılaşılır. Ancak bu kişiler etrafında gelişen milliyetçilik düşüncesi esas olmakla birlikte, temel olan yine Osmanlının içinde Türk olmaktır. Bunu ilk defa açıkça ortaya koyan Yusuf Akçura olur. Yusuf Akçura Üç Tarz-ı Siyaset’te Osmanlı Devleti’nin önüne koyduğu alternatiflerden birisi olarak Türkçülük düşüncesi ile karşımıza çıkar. Osmanlıda durum böyle iken Osmanlı dışındaki Türklerde, bütün Türkleri bir çatı altında toplama düşüncesi gelişir. Özellikle Rusya’daki Türkler arasında bunun etkileri 1860’lı yıllardan itibaren görülmeye başlar ve İsmail Gaspiralı bunun önde gelen savunucuları arasında yer alır.

Çok uluslu bir toplum olan Osmanlı Devleti’nde milliyetçiliğin kendisini göstermesiyle birlikte Türkçülük hareketleri de ivme kazanır. Türkçülük hareketlerinin Osmanlı Devleti’nde kendisini geç göstermesi, dönemin siyasî koşullarından ve toplumun

yapısından kaynaklanır. Toplumun esas unsuru olan Türkler, tüm etnik gruplarla beraber toplumu ayakta tutma gayreti içerisindeyler. Ümmet bilinciyle hareket eden İslâmcılar ve “hasta adam” diye nitelenen Osmanlıyı bir arada tutmak isteyen Osmanlıcılık hareketinin savunucularının çabalarının bir işe yaramadığı görülür ve yeni bir hareketin ihtiyacı kendini hissettirir. 1900’lü yıllara gelindiğinde Balkanlarda yaşanan olaylar ve II. Meşrutiyet’ in ilanı ile birlikte Türkçülük fikri ön plana çıkar. Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı gibi oluşumlar ve İzmir basınındaki Türkçü hareketler bu bilincin dikkate değer yansımalarıdır.

Bu dönemde yeni bir bilinç millî birlik, Türk milletinin dilini, kültürünü ön plâna çıkarma düşüncesi ve milliyetçilik hareketinin etkisi ile öncelikli olarak dilde sadeleşmeye önem verilir. Bu bağlamda hareket eden Genç Kalemler dergisi öncü olur. Yeni Lisan hareketinin başarısı da toplumda doğan bu millî bilinç ve hareketi sistematikleştirmelerinden kaynaklanır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT'TAN YENİ LİSAN HAREKETİNE KADAR

TÜRKÇENİN SADELEŞME TARİHİ

1.TANZİMAT'TAN YENİ LİSAN HAREKETİNE KADAR TÜRKÇENİN SADELEŞME TARİHİ

1.1. Tanzimat Devrinde Dilde Sadelleşme Hareketi

Türk dili açısından önemli bir dönüm noktası hiç şüphesiz Tanzimat Fermanı'nın ilânı olmuştur. III. Selim zamanında başlayan Türk- Fransız ilişkileri gittikçe ağırlık kazanmıştır. 1839 yılında **Tanzimat Fermanı**'nın ilânı ile birlikte Osmanlı ülkesi Batı'ya yönelmiştir. Gerileme içerisinde olan Osmanlı Devleti'nin Batı dünyasını bir kurtuluş olarak görmesi Batı'dan gelen yeniliklerin hızla yayılmasında etkili olmuştur. Batı'dan alınan gazete, roman, tiyatro gibi yeni türler ve yeni düşünce sistemleri Osmanlı'nın kültürünü ve sosyal hayatını etkilediği gibi, dil ve edebiyatı üzerinde de önemli değişiklikler gösterir. Divan edebiyatı döneminde Arapça ve Farsçanın kelime ve kaideleriyle dolu yapma bir dil hâline gelen Osmanlı Türkçesi, bu sefer Fransızca ağırlıklı kelimelerle yeni bir devreye girer. Mevcut dilin Batı'dan alınan fikirleri yaymada yetersiz görülmesi yeni bir dil oluşturma ihtiyacını doğurur. Bu dönemde kurulan tercüme odaları, çeşitli kalemler ve tiyatrolar bu hususta etkin rol oynar. Gazete ve dergiler de Batılı tarzda düşüncenin aktarılmasında önemli bir yere sahiptir.

Batı'daki gelişmeler Lâle Devri'nden itibaren çeşitli yollarla takip edilmeye başlanır, duraklamaya giden Osmanlı Devleti çözümü Batı'ya açılmakta bulur ve bunun için çeşitli Avrupa ülkelerine elçiler gönderilir. Bu dönemde bilimsel eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi için çalışmalar başlatılır ve tercüme odaları kurulur.²⁵ III. Selim döneminde açılan Humbarahâne (1792) ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn (1794) okullarında Fransızca dersler verilmeye başlanır ve bu, dile Fransızca kelimelerin girmesinde etkili olur. Çeşitli Batı ülkelerinde açılan elçiliklerle birlikte Batı dillerini öğrenme zorunluluğu da ortaya çıkar ve tercüme odaları bu hususta önemli rol oynar. Osmanlı Devleti üstün güç konumunda iken Batı'ya açılmak, Batı dillerini öğrenmek ihtiyacı hissetmez ve bunu İslamî sebeplere dayandırır; ancak gerilemeye başlamasıyla birlikte yüzünü Batı'ya dönmek zorunda kalır ve Batı dillerini öğrenme ihtiyacı da gündeme gelir. Bunun en

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. KAYAOĞLU, a.g.k.

önemli noktasını 1821’de açılan Bâb-ı Âli Tercüme Odası’nın kurulması teşkil eder.²⁶ Lisan Odası ve Tercüme Odası olmak üzere iki bölümden oluşan Bâb-ı Âli Tercüme Odası’nda sonradan Lisan Odası’nın gereksiz olduğuna karar verilir ve bu da Lisan Mektebi’nin açılmasını gündeme getirir. 26 Mart 1866’da açılan Lisan Mektebi sadece Fransızca eğitim veren bir kuruluştur. Sonraları ihtiyaç doğrultusunda Rumca ve Bulgarca sınıfları da açılır. Tarihi muallak olmakla birlikte Lisan Mektebi’ nin kapatıldığı ve daha sonra Arapça da okutulmak şartıyla yeniden açıldığı bilinmektedir. Üçüncü kez Lisan Mektebi’nin açıldığı bilgisine kaynaklarda rastlanır.²⁷ Birçok defa açılıp kapatılan Lisan mektebi 18 Ağustos 1892’de tamamen kapatılır. Lisan Mektebi’nin Türk dili açısından önemine bakıldığında çeşitli yabancı dillerin ve özellikle Fransızca’nın Türk diline girmesine etki ettiğini söylemek mümkündür. Lisan Mektebi’nin önemi yabancı dil bilen devlet adamları ve aydınların yetişmesinde büyük rol oynamasından gelmektedir. Lisan Mektebi Osmanlı modernleşmesinde ve Batı’ya açılmada önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu vesileyle tercüme faaliyetleri gelişme göstermiş, Batı dillerinden Türkçeye çeşitli eserler tercüme edilmeye başlanmıştır.

Batılı tarzda düşünceyi yaymak amacıyla kurulan ve dille ilgili gelişmelerde etkili olan müesseselerin en önemlisi Encümen-i Dâniş’tir. Kurulması fikri 1845’te ortaya atılan Encümen-i Dâniş 15 Nisan 1851’ de kesin olarak kurulmuş ve Cevdet Paşa’nın kaleme aldığı bir beyannâme ile **Takvîm-i Vekâyi** gazetesinin 449. sayısında kamuoyuna duyurulmuştur. Bu müessesenin kuruluş amacı Dârülfünun’da okutulacak ders kitaplarının hazırlanması fikrinden doğmuştur. Encümen-i Dâniş’in amaçları arasında bu ders kitaplarının yazılması, Tanzimat’tan beklendiği gibi halkın kültür seviyesini yükseltecek telif ve tercüme eserlerin oluşturulması ve halkın anlayacağı bir dille yazılacak eserler vasıtasıyla dile hizmet etmektir. Encümen üyelerinin Arapça ve Farsça ile Batılı dillerden birini bilen kimseler olması ve Türkçeye hâkim olmaları gerekmektedir. Ayrıca Türk dilinin bir lüğatinin hazırlanması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Encümen-i Dâniş’in açılış gününde Sultan Abdülhamid’e takdim edilen **Kavâid-i Osmâniyye** Türk dilinin grameri olması bakımından önem taşır. İyi niyetle ve önemli iddialarla açılan Encümen-i Dâniş çeşitli sebeplerden dolayı kendisinden beklenenleri

²⁶ Ayrıntı bigi için bkz. Sezai BALCI, **Osmanlı Devleti’ nde Tercümanlık ve Babıali Tercüme Odası**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sezai BALCI, “ Osmanlı Devleti’ nde Modernleşme Girişimlerine Bir Örnek: Lisan Mektebi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt XXVII, sayı 44, Ankara, 2008/ Eylül.

yerine getirememiştir.²⁸ Encümen-i Dâniş'in, Mustafa Reşit Paşa'nın emri ile Ahmet Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı zabıttan ve **Takvîm-i Vekâyi'**de yayımlanan beyannâmeden halkın anlayabileceği sade dille eserler yazılacağına hizmet edeceği anlaşılır. Gerek Mustafa Reşit Paşa'nın kendi kaleme aldığı yazılarda gerekse Ahmet Cevdet Paşa'nın yazılarında bu düşüncenin benimsenmeye çalışıldığı görülür.

Tanzimat'la beraber gelen modernleşme hareketlerinde önemli bir noktayı da Cemiyet-i İlmiyye-i Osmâniyye teşkil eder. Osmanlı Devleti'ndeki yeni düzenlemeleri ve bilim ve teknikteki gelişmeleri hedef edinen bu cemiyet 24 Mayıs 1861'de çıkan irâde-i seniyye ile çalışmalarına başlar. Cemiyetin kuruluş amacı ve gayesi yine cemiyetin yayın organı olan **Mecmûa-i Fünûn'** un ilk sayısında yayımlanan otuz beş maddelik nizamnâme ile bildirilir. Cemiyetin üyelerinin Türkçe, Arapça, Farsça dışında Batı dillerinden birini mutlaka bilmesi gerekmektedir. Cemiyetin esas amacı Batı'daki gelişmeleri yakından takip etmek ve Avrupa'da gelişen modern bilimleri gençlere tanıtmaktır. Çeşitli olumsuzluklardan dolayı cemiyetin ömrü fazla uzun olmaz.²⁹ Cemiyetin yayın organına bakıldığında Şinasi'nin açtığı yoldan ilerleme gayreti olduğu göze çarpar. Dergi "Herkesin anlayacağı surette sehlû'l- ibâre olmak üzere" çıkacaktır.

Türk dilinin sadeleşmesi hususunda bu yeni dönemde en önemli görev gazete ve dergilere düşüyordu. Gazetelerin halk tarafından okunması ve halkın seviyesinin yükseltilmesinin hedeflenmesi sade bir dille yazma gerekliliğini doğurmuştur. Bu dönemde yayımlanan gazetelerin takdim yazılarına bakıldığında "herkesin kolaylıkla anlayabileceği, sade bir dille yazmak" ibaresinin kullanılmış olduğu göze çarpar. "Tercümân-ı Ahvâl Mukaddimesi" bu açıdan önem arz eder. Gazetelerde rastlanan bu tür ibareler, bu dönemde dilde sadeleşme düşüncesinin giderek yaygınlaştığını gösterir, ancak tatbikine bakıldığında çok da başarılı olunamadığı görülür. Bunu yıllardır alışlagelmiş olan bir dilin varlığına ve bunu uygulamanın bu kadar kolaylıkla gerçekleşmesinin mümkün olmamasına bağlamak gerekir. Türk gazeteciliğinin kurucusu olarak nitelendirilen Şinasi'nin Tercümân-ı Ahvâl Mukaddimesi gazete dilinin sade olması gerektiğini vurgular:

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah UÇMAN, "Encümen- i Dâniş", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 11, İstanbul, 1995; Taceddin KAYAOĞLU, **Türkiye' de Tercüme Müesseseleri**, Kitabevi, İstanbul, 1998.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekmeleddin İHSANOĞLU, "Cemiyet- i İlmiyye- i Osmâniyye", **İslam Ansiklopedisi**, cilt 7, DİA yay., İstanbul, 1993.

“Tarife hacet omadıǵı üzre, kelâm ifade- i meram etmeǵe mahsus bir mevhibe-i Kudret olduǵu misillû, en güzel icâd- ı akl- ı insanî olan kitabet dahi kaleme tasvir- i kelâm eylemek fenninden ibarettir; bu itibâr- ı hakikate mebni, giderek, umûm halkın kolaylıkla anlayabileceǵi mertebede, işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduǵu dahi makam münasebeti ile şimdiden ihtâr olunur.”³⁰ Şinasi’ nin Türk gazetecilik diline yaptıǵı bu büyük hizmet, daha sonra çıkmaya başlayan gazetelerde de kendini gösterir.

Gazete aydın ile hak arasındaki ayrılıǵı kaldırmada ve halka hizmet etmede önemli bir araçtır. Bundan hareketle dilinin sade olması önemlidir. Tanzimat döneminde yayımlanan ilk gazeteden itibaren özellikle Şinasi’nin yarattıǵı gazete dili ile beraber dilde sadeleşmeye büyük ölçüde hizmet edildiǵi görülür.

Bu dönem aydınları “sosyal fayda” amacını güttükleri için dilin sadeleşmesi noktasında hassas davranmışlardır. Batıdan gelen düşünceleri halka yaymayı ve onları eğitmeyi amaçladıkları için halkın anlayabileceǵi bir dille yazmanın gerekliliǵini dile getirmişlerdir.

Tüm bu anlatılanların ışığında Tanzimat Dönemi’nde dilin gittikçe Fransızca ve Batı dillerinin etkisine girdiǵi görülür. Bu sebeple dilde sadeleşme hareketlerinin sistemli bir hâl alması gerektiǵi fikri doğmuştur. Tanzimat aydınları sosyal fayda amacını güttükleri için sade dille yazmaya özen göstermişler ve bunu sık sık dile getirmişlerdir.

1.1.1. Şinasi (1826- 1871)³¹:

³⁰ Şinasi, “Tercümân-ı Ahvâl Mukaddeme”, **Tercümân- ı Ahvâl**, nr. 9, Teşrin- i evvel 1277, 22 Ekim 1860.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Faruk AKÜN, “Şinasi”, İslâm Ansiklopedisi, 11.Cilt, MEB, 1979; Hikmet DİZDAROĞLU, **Şinasi- Yaşamı, Sanatı, Şiirleri**, Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1982; Ziyad Ebüzziya, **Şinasi** (1414/1994), yay. haz. Hüseyin ÇELİK, İletişim yay., İstanbul, 1997; Bedri MERMUTLU, **Sosyal Düşünce Tarihimizde Şinasi**, Kaknüs yayınları, İstanbul, 2003; İsmail PARLATIR, **Şinasi**, Akçağ yayınları, Ankara, 2004.

Osmanlı topraklarında Türkçe olarak yayınlanan ilk gazete 1831 yılında çıkmaya başlayan **Takvim-i Vekâyi'** dir. Sultan Mahmut tarafından teşvik edilerek çıkarılan gazete halka bir takım havadisleri sunmayı hedefler. Bundan dolayı içindeki yazılar devrine göre mümkün mertebe sade bir dille yazılmaya çalışılır. Gazete dilinin sade olmasının gerekliliğini dile getiren ilk kişi, dilde sadeleşme tarihi açısından önem arz eden Şinasi olur. Şinasi, "Tercümân-ı Ahvâl mukaddimesi"nde " ... giderek umûm halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu dahi, makam münasebetiyle şimdiden ihtar olunur."³² ibaresiyle sade, halkın anlayabileceği bir dille yazmanın gerekliliği üzerinde durur. Bu mukaddime onun dil hususunda yapmak istediklerini göstermesi bakımından önemlidir. Şinasi 1862 yılında tek başına çıkarmaya başladığı Tasvîr-i Efkâr gazetesinde de dil meselesi üzerinde durur ve gazetenin halkın "tercümân-ı efkârı" olduğunu dile getirir. Gazetelerde yazdığı çeşitli yazılarda satır aralarından bu husustaki görüşlerine rastlanır, ancak onun dil üzerine sistemli bir fikir geliştirmemiş olduğu da görülür. Bununla birlikte uygulamada belli ölçüde başarılıdır. Gazete dilinin oluşması ve dilde sadeleşme açısından Şinasi önemli bir yer teşkil eder.

Türk edebiyatında çeşitli açılardan bir öncü kabul edilen Şinasi'nin eserleri incelendiğinde, dilde sadeleşme isteğine rağmen bu hususta tutarlı bir yol izleyemediği görülür.³³ Fuad Köprülü onun Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî kadar dahi başarı gösterememiş olduğu düşüncesindedir.³⁴ Diğer Tanzimat devri aydınları gibi Şinasi de belli bir dil ve edebiyat içerisine doğar ve bu çizgide kişiliği gelişir. Kendisinden önce mevcut edebiyatın düşünce ve mazmunlar dünyasından beslenmesi kadar doğal bir durum yoktur. Bu ister istemez onun şiirlerine ve yazdığı diğer eserlere de sirayet eder. Öncesinde beslendiği edebiyat ve dil doğrultusunda yazdığı şiirlerle birlikte sade dille ve yeni bir düşünce sistemiyle yazdığı şiirler onun okuru eğitme ve halkı bilinçlendirme düşüncesinden doğar. Yazdığı bir kısım şiirlerin başlığının altına "Sâfî Türkçe" ibaresini koyması, Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerinde yeni bir düşünce sistemi geliştirmesi, Divan edebiyatının soyut kavramlar dünyası yerine halkın anlayabileceği daha sade ve doğal söz varlıklarını kullanması bunun en önemli göstergesidir.³⁵ Şiirlerinde ve manzum hikâyelerinde halk deyişlerine, Türkçe deyimlere ve atasözlerine

³² **Tercümân-ı Ahvâl**, nr. 1, 22 Ekim 1860.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tarkan ÖZCAN, "Şinasi'nin Şiirinde Dil ve Üslup", **Türk Dili**, Sayı 658, Ekim 2006, s. 359- 367.

³⁴ Fuad KÖPRÜLÜ, **Edebiyat Araştırmaları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s.302.

³⁵ Bkz. Mehmet KAPLAN, "Şinasi'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I**, 8. Baskı, Dergâh yay., İstanbul, 2006, s. 223-241.

de yer verir. **Şair Evlenmesi** (1860) ve **Müntehabât-ı Eş'âr** (1862) onun bu hususta nasıl bir çaba sergilediğini gösterir. “Arz- ı Muhabbet” in sonuna yazdığı “Birinci ve yedinci beyit sâfi Türkçedir” ve “Karkuş Yavrusu ile Karga Hikâyesi”nin altında yer alan “Bililtizam lisân- ı avâm üzre kaleme alınmıştır” ibareleri bu yoldaki gayretine ve saf Türkçe ile yazmaya verdiği öneme işaret eder. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun dilimize ve edebiyatımıza yön değiştiren hareketi sekiz on manzume ile birkaç kıt'a ve münferid beyitle yaptığını söyler.³⁶ “Medhiye”de ise oldukça sade ve anlaşılır ifadeler kullanır:

“ Medhiye

Sâfi Türkçe

Gören saçın arasından yüzün parıltısını

Sanır ki kare bulutun içinde gün doğmuş

Yanında kan ile yaş içre kaldığım görüp el

Demez mi kim birini su kızı suya boğmuş”³⁷

Bu şiir Divan edebiyatı geleneğindeki medhiyelerden gerek mazmunlar ve düşünce dünyası, gerekse dil açısından son derece farklıdır ve sade Türkçe ile yazıldığı görülür. Şinasi gazellerini ise klâsik dil anlayışıyla ve o dünyanın kelimeleriyle kaleme alır. **Şair Evlenmesi**’nde de dili oldukça sadedir, burada halk deyişlerine, deyimler ve atasözlerine yer verir.

Şinasi’ nin **Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye** adlı eseri de onun dilde sadeleşmeye ne kadar önem verdiğini göstermesi bakımından dikkate değer niteliktedir. 1851 yılında Paris’ te iken hazırladığı bu atasözleri kitabının mukaddimesinde “ Durûb-ı emsâl ki hikmetü’l-avâmdır, lisânından sâdır olduğu bir milletin mâhiyet-i efkârına delâlet eder...” şeklinde devam eden bir düşünce ile eseri hazırladığını belirtir. Şinasi burada yalnızca atasözlerini derlemekle kalmaz, bunların Arapça ve Farsça’daki karşılıklarına da yer verir. Ayrıca bunların kullanımına örnek olacak şiirler de mevcuttur. Paris’ te sözlük bilimcisi Littré ve Türkolog Pavet de Courteille ile yakın ilişki içerisinde olduğu, Courteille’in sözlük

³⁶ Ahmet Hamdi TANPINAR, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Baskı, YKY, İstanbul, 2007, s. 182.

³⁷ **Şinasi, Bütün Eserleri**, haz. İsmail PARLATIR- Nurullah ÇETİN, Ekin Kitabevi, Ankara, 2005, s. 23.

çalışmalarına katkılarda bulunduğu bilinmektedir. Şinasi'nin bir sözlük ve bir gramer hazırlama girişiminde bulunduğundan, ancak bunların metinleri elde olmadığı için farazî görüşler olarak nitelendirilebileceğinden söz edilir.³⁸ Bununla birlikte dile ve gramere bu kadar ilgili bir insanın bu çalışmalarının olması ihtimal dâhilindedir.

Bütün bunlara bakıldığında Şinasi'nin sistemli olarak dil üzerinde düşünce geliştirmemekle birlikte uygulamada belli ölçüde başarılı olduğu ve Türk dilinin sadeleşmesinde önemli hizmetlerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Aslında onun dille ilgili bu hassasiyetini milliyetçilik bağlamında değerlendirmek gerekir. Millet düşüncesi Şinasi'nin Osmanlı düşünce sistemine yerleştirmeye çalıştığı bir kavramdır. Nâmık Kemal'in Şinasi'nin "Münacât"ını Yunus ilâhisi zannetmesi onun bu konudaki hassasiyetini ve başarısını göstermesi bakımından önem arz eder. Mehmet Kaplan ve Kaya Bilgegil gibi araştırmacılar bu şiiri onun sadeleşme düşüncesinin zirvesi kabul ederler³⁹.

Tanpınar, onun Türkçeye dil ve hayal unsuru itibarıyla sade ve şiirle bütün alâkalarını kesmiş bir cümle getirdiğini, cümleyi yalnızca sadeleştirmeye çalışmadığını, aynı zamanda "söylenmiş söz değil, yazılmış söz" hâline getirmek için uğraştığını söyler.⁴⁰ Onun üslûbunun bazen eskilerin üslûbundan daha zorlayıcı olduğunu ifade eder ve bunun özellikle "ki" edatını ifadeye sokmaya çalışmasından kaynaklandığını belirtir. Ama onun nesrini yansıtan esas üslubu darb-ı meselleri kullanması ve gazete dilini kurmasıdır. Tanpınar'ın Şinasi'nin getirdiği konuşulan dille yazma fikrini ondan gelen en büyük kazanç olarak nitelendirmesi, Şinasi'nin sadeleşme açısından nasıl bir rol oynadığını göstermesi bakımından önemlidir.

1.1.2. Ziya Paşa (1829- 1880)⁴¹ :

³⁸ Ömer Faruk AKÜN, " Şinasi", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, MEB, Ankara, 1979,s. 552,553; İsmail PARLATIR, **Şinasi**, Akçağ yayınları, Ankara, 2004, s.77; Ahmet Hamdi TANPINAR, a.g.k., s. 195-196.

³⁹ Mehmet KAPLAN, **Şiir tahlilleri I "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e"**, 19. Baskı, Dergâh yay. İstanbul, 2004, s. 38; M. Kaya BİLGEGİL, **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II, Müteferrik Makaleler I**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1980, s. 39.

⁴⁰ TANPINAR, a.g.k., s. 180.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail HİKMET, **Ziya Paşa- Hayatı ve Eserleri**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932; Murat URAZ, **Ziya Paşa**, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul, 1946; M. Kaya BİLGEGİL, **Ziyâ Paşa Üzerinde Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı, Akara, 1979;

Tanzimat döneminin önde gelen isimlerinden olan Ziya Paşa'nın Nâmık Kemal'le birlikte Londra'da çıkarttığı **Hürriyet** gazetesinde yayımlanan 1868 tarihli “Şiir ve İnşâ”⁴² makalesi onun dille ilgili görüşlerini yansıtmaları açısından önemlidir. Ziya Paşa bu makalesinde eski şair ve nâsirleri anlaşılmaz ve ağır bir dille yazmalarından dolayı eleştirir. Bu metin eski dilin bir panoramasını çıkarması açısından da önem arz eder.

“...Münşeât-ı Feridun ve âsâr-ı Veysî ve Nergisî ve sâir münşeât-ı mu'tebere ele alınsa içlerinde üçte bir Türkçe kelime bulunmaz ve bir maslahat ifâde ederken bedî' ve beyân fenleri karıştırılarak ibrâz-ı belâgat için öyle müşevveş ve mütetâbiü'l-izâfât ibâreler yazmışlardır ki, Kamûs ve Ferheng beraber olmadıkça ve bir adam fenn-i me'ânî' ve âdâb-ı Arabda kemâl-i ma'rifeti olduktan sonra âdetâ bir ders mütalâa eder gibi birçok zamanlar sarf-ı zihn etmedikçe mânâsını istihrâca muktedir olamaz...”⁴³

diye devam eden bu makalede Türk nesri üzerine görüşlerini dile getiren Ziya Paşa, Veysî ve Nergisî'nin yazdıklarının anlaşılabilmesi için Arapça ve Farsça sözlüklere ihtiyaç duyulduğunu söyleyerek, Divan münşîlerini eleştirir.

Yine aynı makalede esas Türk şiirinin halk şairlerinin yazdığı şiirler olduğunu, Necâtî Bey, Bâkî ve Nef'î gibi Divan şairlerinin yazdıklarının anlaşılmasız olduğunu ifade eder. Divan şairlerinin Arap ve Acem şairlerini taklitten öteye gitmediklerini, esas Türk şiirini ve Türk dilini hiçe saydıklarını dile getirir. Ziya Paşa, Osmanlıların İran şairlerini, İran şairlerinin de Arap şairlerini taklit ettiklerini ve böylece ortaya melez bir şiir çıktığını söyler. Makalenin devamında bu dilin ıslahının ve bu şiir dilinden kurtulmanın mümkün olup olmadığını sorgular. Burada resmî evrakın ağır ve ağdalı bir üslûpla yazılmasından duyduğu rahatsızlığı da dile getiren Ziya Paşa'nın, halkın anlamayacağı bir dille yazmanın eskiden beri üstünlük sayılmasından yakındığı görülür. Ziya Paşa, esasında yazı dili ile konuşma dili ayrımını yersiz bulur. Ona göre sadece yazmayı bilmek yeterli değildir. Ziya Paşa, yazı yazabilmek için imlâ bilmek gerektiğini, ancak Türk diline mahsus bir imlâ kitabının bulunmadığını söyleyerek eleştirilerine devam eder.

Önder GÖÇGÜN, **Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri**, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1987.

⁴² Ziya Paşa, “Şiir ve İnşâ”, **Hürriyet**, nr. 11, Londra, 20 Cemaziyelevvel 1285/ 7 Eylül 1868.

⁴³ Ziya Paşa, “Şiir ve İnşâ”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, haz. Mehmet KAPLAN, İnci ENGİNÜN, Birol EMİL, Edebiyat Fakültesi matbaası, İstanbul, 1978, s. 45.

Divan edebiyatının bizim gerçek edebiyatımız olmadığını söyleyen Ziya Paşa, esas şiirimizin aydınların “nâ-mevzûn” diye beğenmedikleri halk şiiri, esas nesrimizin de Tanzimat’tan sonra sade dil yolunda gelişen gazete dili olduğunu ifade eder. Ziya Paşa esas Türk diline, halka dönüldüğünde nesrin ve şirin gelişeceğinden söz ederek makalesini bitirir. Tanpınar’a göre onun halk şiirinin esas Türk şiiri olduğunu iddia etmesi büyük bir ihtilâldir.⁴⁴

Ziya Paşa’nın Cenevre’de yayımlanan **Hürriyet**’te yazdığı “Tarz-ı Tahrîrimize Dair Mülâhaza” başlıklı yazısı da dil üzerine görüşlerini belirtmesi açısından önem arz eder.⁴⁵ Yine burada Türk dilinin içerisine Arapça, Farsça kelime ve kaidelerin sokulmasından ve bunların kullanılmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirir.

Bununla birlikte Ziya Paşa’ nın “Şiir ve İnşâ” makalesinden altı yıl sonra **Harâbât** mukaddimesinde yazdıkları, bu düşüncelerin tam zıddını sergiler. Bu açıdan onun dilde sadeleşme açısından tutarlılık gösterdiğini söylemek pek mümkün değildir. Ziya Paşa **Harâbât**’ta, daha önce söylediklerinin aksine Divan şiirini yücelterek devrinin sade Türkçe ve yeni şiir anlayışına tamamen zıt düşünceler ileri sürer ve Nâmık Kemal’in ağır eleştirilerine maruz kalır.

“Taklid ile çün lisan bozulmuş,

Evzan- ı aruzî galib olmuş

Çıktıkça lisan tabiatından

Elbette düşer fesahatinden

“Fa’lün fa’l, olmadan nümâyân,

Parmak ile idi bizde evzân

İşte bu sebebledir ki el’ân

Türkî’ de yok irticâle imkân”⁴⁶

⁴⁴ TANPINAR, a.g.k., s. 307.

⁴⁵ Ziya Paşa, “ Tarz- ı Tahririmize Dair Mülâhaza”, **Hürriyet**, 15 Haziran 1871.

⁴⁶ Ziya Paşa, “ Harabat Mukaddimesi’ nden”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 51- 52.

mısralarıyla Türk şiirinin bozulduğunu, Türklerin asıl vezninin hece olduğunu, ancak artık aruz vezninin kullanıldığını ve geri dönmenin zor olduğunu ileri sürer. Onun hece vezni ve açık, sade halk diliyle yazılmış şarkıları da mevcuttur. Molière'in **Tartuffe**'ünü de hece vezni ile tercüme ederek bu husustaki hassasiyetini göstermiştir. **Emile tercümesine** bakıldığında yine sade dil anlayışıyla kaleme alındığı görülür. **Endülüs Tarihi**' ni ise oldukça ağır bir dille tercüme eder.

Ziya Paşa her ne kadar **Harâbât** mukaddimesinde “Şiir ve İnşa”da söylediklerinin aksini dile getirirse de onun yazdığı eserlere ve gazete yazılarına bakıldığında sade bir dilden yana olduğunu görmek mümkündür. Divan şiiri geleneğiyle yetişmiş olan Ziya Paşa'nın da şiirlerine bakıldığında eski geleneği sürdürdüğü görülür. Ziya Paşa dille ilgili ifade ettiği görüşlerde tutarlı olmasa da Türk dilinin sadeleşmesine hizmet etmiş bir şairdir. Fuad Köprülü onu, Tanzimat devrindeki şahsiyetler arasında millî lisan ve edebiyat meselesini en iyi anlayan kişi ve bu hususta doğru fikirler ileri sürmüş biri olarak kabul ederken; Türkçeyi üç lisandan mürekkep sayması ile de Türkçenin istiklâlini tam anlamıyla kavrayamadığını belirtir.⁴⁷

1.1.3. Nâmık Kemal (1840- 1888)⁴⁸:

Nâmık Kemal dilde sadeleşme tarihi açısından önemli bir yere sahiptir; o dille ilgili görüşlerini sistemli bir şekilde dile getirir. Bu düşünceler etrafında şekillenen sade bir dille yazmaya çalışsa da bunu başaramaz. Nâmık Kemal' in dile ve edebiyata bakış açısı üzerinde Şinasi ile tanışmasının ve **Tasvir-i Efkâr**'da yazmaya başlamasının rolü büyüktür. Daha önce diğer Tanzimat aydınları gibi içine doğduğu kültür dünyası doğrultusunda eserler veren Nâmık Kemal, Şinasi ile birlikte sadeleşme yolundaki düşüncelerini düzenli bir biçimde ifade eder. Tanpınar, Şinasi'den sonra eski mısra ve manzume ile yeni

⁴⁷ Fuad KÖPRÜLÜ, a.g.k., s.302,304.

⁴⁸ Sadettin Nüzhet, **Namık Kemal Hayatı ve Şiirleri**, Yeni Şark Kütüphanesi, İstanbul, 1933; Mehmet KAPLAN, **Namık Kemal- Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul, 1948; Hikmet DİZDAROĞLU, **Namık Kemal- Yaşamı, Sanatı, Yapıtları**, Varlık yayınları, Onuncu Basılış, İstanbul, 1982; Kâzım YETİŞ, **Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, Alfa yay., 2. Basım, İstanbul, 1996; Lütfü ŞEHİSUAROĞLU, **Namık Kemal**, Alternatif yayınları, Ankara, 2003.

düşüncelerini uzlaştırmaya çalıştığını ve dilin de bu düşünceler etrafında değiştiğini söyler.⁴⁹

Onun “Lisân-ı Osmanî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir”⁵⁰ makalesi dille ilgili düşüncelerinin derli toplu bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Nâmık Kemal bu makalede, Türkçenin üç ayrı dilden meydana geldiğini ve bu dili öğrenip yazı yazmanın güç olduğunu dile getirir. Millî birliğe önem veren ve milliyet kavramını her fırsatta vurgulayan Namık Kemâl millî birliğin korunabilmesi için dilin önemine işaret eder: “Edebiyatın râbıtâ-ı millîyeye âid olan hizmetinden ise o kadar mahrûmuz ki, lisan-ı Arab münteşir olduğu yerlerde Yunanî gibi zamanın kâffe-i meâsir-i ilmiyyesiyle kuvvet bulmuş bir lisanı galebe-i fesâhatla mahvetmişken Türkçemiz henüz elifbası bile olmayan Arnavud ve Laz lisanlarını dahi unutturamamıştır. Münasebât-ı edebiyenin fıkdanı cihetiyle meselâ bir Buharalı Türkçe söylediği hâlde buradaki Türkler içinde bir Fransız kadar dilinden anlayacak âşinâ bulamaz.”⁵¹

Burada Divan şairlerinin elinde dilin bir oyuncak hâline gelmesinden, onların süslü, sanatlı üslûbundan yakınır. Sözün düşünceleri anlatmak için bir vasıta olduğunu söyleyen Nâmık Kemal, Divan şiirinin süslerinden sıyrıldığı vakit hiçbir anlam ifade etmediğini dile getirir. Bundan dolayı halkın eğitilemediğini ve edebiyattan mahrum kaldığını belirterek Divan şairlerini eleştirir. Ona göre “edebiyatsız millet dilsiz insan gibidir.” Edebiyat halka hitap etmeli ve milletin dili hâline gelmelidir.

O, halka yönelik eserler yazmanın abes sayılmasından, ancak bilim eserlerinin ve bazı dinî menkıbelerin halk için yazılmış olmasından da yakınır. Bu eserler sanat yönünden oldukça mahrumdur. Çeşitli dönemlerde sadeleşme çabası olduğunu, ancak yine de Acem etkisinden kurtulunamadığını dile getirir. Nâmık Kemal bu makalede Türk dilinin ıslahı için neler yapılması gerektiğini de sıralar. Onun burada öngördüğü fikirler daha sonra yavaş yavaş gerçekleşir.⁵²

Nâmık Kemal’in yazdığı mektuplar dilde sadeleşmeyle ilgili görüşlerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu mektuplara bakıldığında kimi zaman son derece sade bir dil

⁴⁹ TANPINAR, a.g.k., s. 336.

⁵⁰ Namık Kemâl, “Lisân-ı Osmanî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir”, **Tasvir-i Efkâr**, s. 417, 11 Mart 1283/ 1866.

⁵¹ Namık Kemâl, “Lisân-ı Osmanî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 186.

⁵² TANPINAR, a.g.k., s. 378-379.

kullanmış olduğu görülür.⁵³ Abdühak Hâmid’e hitaben yazdığı bir mektubunda hece vezni ile yazmanın gerekliliği üzerinde durur: “ Şiirde sâfî Türkçe yazmak evzânın şimdiki hâliyle beraber kimsenin elinden gelmez. Manzum söze o kadar hevesin var, bir kere de tabiatını bizim parmak hesabıyla bir şey yazmağa sevket! Bak ne güzel, ne parlak oluyor. Ben tecrübe ettim; niyetim, o yolda bir eser de meydana koymaktır.”⁵⁴ Aruzun Türk diline uymadığını söyler.⁵⁵ Mehmet Kaplan bu düşüncenin onda Ziya Paşa’nın “Şiir ve İnşa”sından sonra doğmuş olabileceğini ifade eder.⁵⁶

“Celâl Mukaddimesi”nde “ İki sahifelik bir yazıyı okumak için herkesi seksen defa Kamus veya Burhân’a müracaat mecburiyetinde bulundurmak niçin ma’rifetden ma’dûd olsun”⁵⁷ diyen Nâmık Kemal, eski dille ilgili eleştirilerini başka yazılarında da dile getirir. Hemen her fırsatta Farsça’nın dilimiz üzerindeki tesirinin olumsuzluğu üzerinde durur.

Nâmık Kemal’in sade dili savunmasının arkasında diğer Tanzimat aydınları gibi halkın eğitim seviyesini yükseltmek hedefi vardır. Nâmık Kemal’in sözlüğünde milliyet kavramının yeri büyüktür. Bu da onun dilde sadeliğe önem verişinin bir diğer sebebi olarak gösterilebilir, ancak Nâmık Kemal’in milliyet kavramından kastı Türk milleti değil daha çok ümmet kavramıyla bağdaştırılabilecek bir anlayıştır. Osmanlı milletini bir noktada toplamayı ve bu milleti Batılı milletlerin seviyesine yükseltmeyi hedefler; ancak onun gayesi bugünkü mânâda millî bir edebiyat vücuda getirmekten öte, Divan edebiyatını yıkarak Batılı tarzda yeni bir edebiyat vücuda getirmektir.

“ Muntazam bir lisana mâlik olmayan millet dâima terakkiyât-ı ilmiyeden mahrum olagelmıştır.” sözüyle dil, millet ve gelişme arasındaki ilişkiye değinir. O, gelişmeye öncelikle dil ve edebiyattan başlanılabileceğine inanır. Leibnitz’den naklettiği “ Bana bir mükemmel lisan ver, sana bir büyük millet teşkîl edeyim” sözünden hareketle bizim büyüklüğümüzü koruyamayışımızın da lisana gereken değeri vermediğimizden kaynaklandığını söyler: “ Mükemmel bir lisana mâlik olmadığımız için büyüklüğümüzü

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fevziye Abdullah TANSEL, **Nâmık Kemâl’ in Hususi Mektupları I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967.

⁵⁴ Nâmık Kemâl, “ Abdühak Hâmid’ e”, Fevziye Abdullah TANSEL, **Nâmık Kemâl’ in Hususi Mektupları I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967, s.433- 434.

⁵⁵ Nâmık Kemal, “ Mukaddime-i Celâl”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 369-370

⁵⁶ Kaplan, a.g.k., s. 139.

⁵⁷ Nâmık Kemal, “ Mukaddime- i Celâl”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 345.

muhafaza edemedik. Milletde lisansızlık muvaffakiyetsizliği ve muvaffakiyetsizlik, kuvvetsizliği intâc eyledi.”⁵⁸

Nâmık Kemal, her fırsatta Divan edebiyatının mazmunlar dünyasına ve ağır diline eleştiriler yöneltir. **Bahâr-ı Dâniş** mukaddimesinde de bu hususla ilgili düşünceleri yer alır. Burada eski edebiyat dönemine ait eserlerin belli bir zümre için yazılmış olmasını, Türkçe ile yazılan eserlerin de sanat ve edebî değer taşımadıklarını, yazı dili ile konuşma dili arasında büyük bir fark bulunduğunu, İran zevkiyle yazılan gereksiz kelime oyunları ve aşırı mübalağalı eserler yüzünden halkın okumaktan uzaklaştığını dile getirir. Onun dil hususundaki eleştirisi daha çok konuşulan dille yazı dilinin ayrı olmasından kaynaklanır.

Nâmık Kemal **İntibah** mukaddimesinde de dile değinir: “ Lisan öyle taş kovuğundan incir ağaçları gibi kendi kendine kemal bulmaz. Asırlarca terbiye-i efkârâ hizmet için vakf-ı vücûd etmiş bir çok edîb-i hakîm lâzımdır ki bir lisanın intizâmına, zenginliğine imkân hâsıl olabilsin.”⁵⁹ Sözleriyle, bir dilin gelişmesi için edebiyatçılara ihtiyaç duyulduğunu söyler. Yazının devamında Arapçanın dünyadaki en seçkin lisan olduğunu ve o dili işleyen birçok kişi bulunduğunu, Farsçanın medenî milletler tarafından kabul gören bir dil olduğunu ve bu dille birçok eser vücûda getirildiğini ileri sürerek bizim bunlardan hiçbirine sahip olmadığımızı ve bu sebeple de Avrupalılardan daha güzel eserler ortaya koymamızın mümkün olmadığını ifade eder.

Nâmık Kemal’in hece vezniyle yazılmış oldukça sade şiirleri de mevcuttur. “Bekçi Türküsü” adlı şiirinden vereceğimiz örnek, onun son derece sade, bugün dahi rahatlıkla anlaşılabilir şiirler yazdığını göstermesi bakımından önemlidir:

“ Arkadaşla çıktım yola

Selâm verdim sağa sola

İstanbul’ da gaz- maz yoktur

Çatmayayım Karakol’ a”⁶⁰

⁵⁸ Nâmık Kemal, “ Osmanlı Tarihi’ nden”, Kâzım YETİŞ, **Nâmık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, s. 343.

⁵⁹ Nâmık Kemal, “ Son Pişmanlık-İntibah Mukaddimesi”, Yetiş, a.g.k., s. 105.

⁶⁰ Önder GÖÇGÜN, **Nâmık Kemâl’ in Şairliği ve Bütün Şiirleri**, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara, 1999, s. 417.

Nâmık Kemal dilde sadeliği savunmasına rağmen romanlarında son derece ağır bir dil kullanır. Bununla birlikte **İntibah**'ta halk dilinde kullanılan sözlere ve sade dile de yer verir. **Cezmi** ise uzun cümlelerle ve süslü üslupla kurulmuş bir roman örneğidir.

Nâmık Kemâl'in en önemli yeniliklerinden biri tiyatro dilini kurmasıdır. Özellikle halka hitap eden tiyatrolarında son derece sade ve samimi bir dil kullanır. Tiyatroyu "ahlâk ve lisan mektebi" olarak gören Nâmık Kemal, âdeta Türk tiyatro dilinin kurucusu gibidir.

Nâmık Kemal, Ziya Paşa'yı **Harabât** mukaddimesi dolayısıyla ağır bir dille eleştirir, onun Divan edebiyatını yüceltmesini anlayamaz.⁶¹

" Tarz-ı Acemi niçindir ihyâ

Kilk-i edebe papaklar iksâ

Elvermedi mi Nedîm ü Nef'î

Şi'rin bize var mı hiç nef'i"⁶²

Türk dilini Farsçanın bozduğunu, Farsçayı bu şekilde yüceltmesini anlayamadığını söyleyerek Ziya Paşa'yı eleştirir. " Tarihin karanlıklarına gömmeye söz verdikleri" eski edebiyatı yeniden uyandırmasını anlayamaz.

Kâzım Yetiş onun dil üzerine derinlemesine bir düşünce geliştirememekle beraber başlangıç aşamasındaki sadeleşme düşüncesi üzerinde kafa yormasını dikkate değer bulur.⁶³

Tanpınar, onun üslûbunun başlangıçtan itibaren incelendiğinde kelime itibariyle oldukça sade ve nahiv itibariyle de çok düzgün olduğunu, ancak yavaş yavaş ve eserden esere ağırlaşp derinleştiğini söyler.⁶⁴ Bununla birlikte üslupla bu kadar oynamasına rağmen dili epeyce sadeleştirdiği görüşündedir.⁶⁵

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kaya BİLGEGİL, **Harâbât Karşısında Nâmık Kemâl**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972.

⁶² Nâmık Kemâl, **Tahrîb- i Harabat**, ikinci tab', Kostantiniye, 1304/ 1888, s.89.

⁶³ YETİŞ, a.g.k., s.3.

⁶⁴ TANPINAR, a.g.k., s. 390

⁶⁵ TANPINAR, a.g.k., s. 397

Zaman zaman sade, zaman zaman ağır üslubuyla beraber Nâmık Kemal Tanzimat nesrini işlemiş, şekil ve dil bakımından zenginleştirmiştir. Dille ilgili yazdığı yazılar ve öne sürdüğü düşüncelerle dilde sadeleşme açısından önemli bir rol oynamıştır.

1.1.4. Ali Suavi⁶⁶ (1839- 1878):

Dil meselesi üzerinde etraflıca düşünüp fikir beyan eden Ali Suavi, Arap ve Fars gramer kurallarının Türkçe'nin içerisine bu kadar yerleşmiş olmasına karşı çıkar. O yabancı dilden giren kelime ve kaidelerin Türk dilinin yapısına uydurularak kullanılmasından yanadır. Yabancı dillerden kelime alınmasına bir itirazı yoktur. O da yabancı dillerden alınan kelimelerin dili zenginleştireceğine ve birçok dil için aynı şeyin söz konusu olduğuna değinir. “ Meselâ Arabîden âlim ve kâtib lügatlerini alıp sîgaları gibi zapt etmişiz; ama cem'inde ketebe ve küttâb ve ulemâ demeğe mecbur değiliz; âlimler, kâtipler diyebiliriz. Dünyada her lisânın tabiatı dahi böyle bizim lisân gibidir.”⁶⁷ Onun karşı çıktığı şey alınan kelimelerin kendi gramer kaidelerimize uydurulmadan kullanılmasıdır.

Sade Türkçe ile yazmaktan yana olan Ali Suavi gazetelerin bunun için bir vasıta olduğunu dile getirir: “ Muradımız mesele anlatmakken niçin halkı bir de ibâre için düşündürelim. Gazeteleri İstanbul' da avâm lisânı olan Türkçe ile yazalım”⁶⁸ diyen Ali Suavi bunun için de kendi çıkardığı **Muhbir** ve **Ulûm** gazetelerinde Türk dilinin sadeleşmesi gerektiği üzerinde sık sık durur ve bu hususta fikir beyân eder. Halkın cahil kalmasının sebebi olarak gazete ve kitapların düşünceyi doğrudan anlatmak yerine sanat oyunlarına başvurmasını gösteren Ali Suavi, gazete çıkaranları da sade dille yazmamakla eleştirir:

“ Ey gazeteciler! Görüyorsunuz ki, çok kimseler işe vâkıf olmak niyetiyle lisan öğrenip, ecnebî gazetelerine müracaat ediyorlar. Şimdilerde Fransızca bilenler ve hiç

⁶⁶ Abdullah UÇMAN, “ Ali Suâvi”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 2, DİA yay., İstanbul, 1989; Hüseyin ÇELİK, **Ali Suavî ve Dönemi**, İletişim yay., İstanbul, 1994; Dr. Nazile ABBASLI, **Ali Suâvinin Düşünce Yapısı**, Bilge Karınca yay., İstanbul, 2002.

⁶⁷ Ali Suavi, “ Lisân ve Hatt- ı Türkî”, **Ulûm**, no: 2, 3, 1286/ 1869, s. 120; **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 514.

⁶⁸ Ali Suavi, “ Gazete”, **Muhbir**, nr. 28, 27 Şevval 1283/ 3 Mart 1867; **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 580.

olmazsa Ermeni hurûfâtını öğrenenler devlet ve millete dair neler öğreniyorlar! Sade Türkçe bilenlerin o işlere malûmâtı olamıyor. Bunun çaresi, her yerde ne oluyorsa, doğruca yazıp herkese mâlûmat verelim.

Ey gazete muharrirleri! Pekâlâ, biliyorsunuz ve biz de biliyoruz ki, Osmanlılar umûr-ı mülkiyye vü mâliyye ve umûr-ı hâriciyye esrârına vâkıf olmağa çalışıyorlar. Ve bunun için gazeteler mütalâasına heves ediyorlar ve para harcıyorlar. Tutulan eski yollar daha ne vakte dek terk olunmasın? Haydi, ittifak edelim! Meselâ “şarap” diyecek yerde “âb-ı âteş-reng” demiyelim. Düzce “şarap” diyelim vesselâm...”⁶⁹

Ali Suavi, Türk dilinden eski nesrin uzun cümlelerinin, gereksiz yabancı gramer kurallarının atılması gerektiğini söyler. İlmî terimler konusunda Avrupa medeniyetlerinde de ortak olan terimlerin kullanılmasının doğru olduğunu ifade eder. Hattâ sadeleşme yolunda o kadar ileri gider ki namaz sûrelerinin Türkçeleştirilip Türkçe namaz kılınabileceğini bile savunur.⁷⁰ Bu düşünce o dönem için oldukça ileri bir görüştür.

Türkçenin diğer dillerden üstün olduğunu söyleyen Ali Suavi, “Lisan ve Hatt-ı Türkî” adlı makalesinde Türkçeyi fonetik, morfolojik ve sentaks özellikleri bakımından Arapça ve Farsça ile karşılaştırır. Türk dilinin kökenlerini Uygurlara kadar götürür: “ Türk lisanı dediğimiz mebâdîsi Uygur, Çağatay, Kıpçak, Kırgız, Nogay ve Kamuk, Türkmen, Çuvaş, Cenub-ı Sibir taifelerinin söyledikleri lisandır.”⁷¹

Türk diline Osmanlıca denmesini yanlış bulur ve bu lisanın Türkçe olduğunu vurgular: “Bu lisan ki şimdi Osmanlı lisanı diyoruz, bunda dahi Türklerin edeb ve inşâsı vardır ve bâlâdır.”⁷² Yine aynı makalede Ali Suavi Osmanlıca tabirinin sonradan uydurulduğunu, Arapçanın yabancı dil olarak kabul görmesinin son zamanlarda ortaya çıktığını söyleyerek devrine göre çok iddialı düşünceler ileri sürer: “ Yine tekrar ederim ki şu lisan Arap lisanı olmayıp, İslâm lisanıdır. Şu ulûm Arap ulûmu olmayıp İslâm ulûmudur. Be birader, şu Arapçadır, bu Türkçedir, bu da Osmanlıcadır gibi bahisleri İslâmî kavmiyet

⁶⁹ Ali Suavi, “Gazete” **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 580.

⁷⁰ Ali Suavi, “Lisan ve Hatt-ı Türkî”, **Ulûm**, nr. 3, 22 Cemâziyelevvel 1286, s. 129; **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 516.

⁷¹ Ali Suavi, “Lisan ve Hatt- ı Türkî”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 508.

⁷² Ali Suavi, “Lisan ve Hatt- ı Türkî”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 517.

ve cinsiyet davasına düşürmek isteyenler çıkardı. Biz de politika imiş zannıyla tervîc ettik. Yoksa bizim eski babalarımız, dedelerimiz Arapçaya bir ecnebî lisan gibi bakmadılar.”⁷³

Muhbir’in ilk sayısında “Teşrihi câiz olan her şeyi Âsitâne’ de kullanılan âdî lisan ile yani herkesin anlayabileceği ibare ile yazacaktır.”⁷⁴ diyen Ali Suavi, gazete dilinin sadeleşmesi hususunda Şinasi ve Namık Kemal’ den daha ileri bir seviyeye ulaşır, son derece kısa ve sade cümleler kurarak konuşma diline daha çok yaklaşır. Kendisinin yaptığı işin bilincinde olduğunu sarf ettiği şu cümlelerden anlayabiliriz: “ Bu işe parmak sokmaktan asıl maksadım, vatanımız gazetelerinin köhne inşâlarını ve mu’tad-ı kadîm üzere bî-mânâ sitâyişlerini bozmak idi. Hem lisânı bozdum, hem de memleketimize hürriyet- i aklâmı soktum.”⁷⁵

Terimlerin konuşulan dilden farklı bir ilim dili olduğunun farkında olan Ali Suavi, terimlerin ortak kullanımından yanadır. Terimlerin herkes tarafından anlaşılması için birçok terimler kitabı hazırlanması yoluyla terimlerin anlaşılmasını konusunun aşılabilceğini ileri sürer.⁷⁶ Kendisi de **Kamûsu’l-Ulûm ve’l-Ma’arif**’i hazırlarken fen terimlerinin tercüme edilemeyeceğini, yeni terimler türetilmeyeceğini, diğer dillerle ortak olan terimlerin alınabileceğini savunur.⁷⁷

Türk dilinin diğer dillerden üstünlüğünü savunan Ali Suavi, bunu Ali Şir Nevâî’nin **Muhâkemetü’l-lugateyn**’ine ve Arthur Lumley Davids’in hazırladığı Türk gramerine dayandırır.

Hüseyin Çelik onun sade dille yazmayı tercih etmesinin “musannâ” bir dil kullanamadığından kaynaklanmadığını, hattâ **Ehemmiyet-i Hıfz-ı Mal ve Hukûku’s-Şevâri** isimli risalelerinde ve Riyaz Paşa’ya yazdığı mektubunda dilinin son derece ağır olduğunu söyler.⁷⁸ Dilde sadeleşme yolunda hizmet eden Ali Suavi, konuşulan dilin Türkçe olduğunu vurgulaması açısından önemli bir isimdir.

⁷³ Ali Suavi, “Lisan ve Hatt- ı Türkî”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, s. 515.

⁷⁴ **Muhbir**, “ Mukaddime”, nr. 1, 24 Şaban 1283.

⁷⁵ Ali Suavi, **Ulûm**, nr. 15, s. 909.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Suavi, “ Ta’rîfât”, **Muhbir**, nr. 1-4, 21, 25 Şaban 1283/ 1 Ocak 1867- 18 Şevval 1283/ 23 Şubat 1867; Ali Suavi, “Lisân-ı Kamûsu’l-Ulûm ve’l-Ma’arif”, **Ulûm**, nr. 21.

⁷⁷ Ali Suavi, “Lisân-ı Kamûsu’l-Ulûm ve’l-Ma’arif”, **Ulûm**, nr. 21.

⁷⁸ ÇELİK, a.g.k., s.638.

1.1.5. Ahmet Midhat Efendi(1844- 1913):

Tanzimat döneminin diğer aydınları gibi “toplumu eğitmek” amacını güden Ahmet Midhat Efendi de yazı dilinin sadeleşmesi gerektiğini savunur. Sanat değeri açısından yüksek olmamakla birlikte, dilin sadeleşmesi hususunda yazdığı romanlar Türk edebiyatında önemli bir yer tutar. Kaleme aldığı bütün romanlarda yazıldığı devre göre sade, halkın anlayabileceği anlaşılır bir dil kullanan Ahmet Midhat Efendi, yazdığı çeşitli makalelerde de bu konu üzerinde durur.⁷⁹ Gazeteyi halkı eğitmek için bir araç olarak gören Ahmet Midhat Efendi gazete dilinin sade olması gerektiğini savunur ve bunu başarıyla uygular. Temel amacı yukarıda da belirtildiği gibi toplumun seviyesini yükseltmek, halkı eğitmek olan Ahmet Midhat’ın Fransızca’dan yaptığı tercümelerde kullandığı dil de oldukça sadedir. Tanpınar, onun tiyatrolarının da hikâye ve romanlarının farklı bir türde devamı olduğunu söyler.⁸⁰

Eski dili kimse tarafından anlaşılmayan bir dil olarak niteleyen Ahmet Midhat Efendi, hemen her fırsatta kendisinin dili “ıslah etmeye” çalıştığını ifade eder. Ahmet Midhat da Ali Suavi gibi yabancı gramer kaidelerinin Türkçe’ye sokulmaması gerektiği üzerinde durur.

“ Gele gele Osmanlı kitâbeti o dereceyi bulmuştur ki, kaleme alınan bir şeyi ne Arap, ne Acem ve ne de Türk anlamayarak, bu lisan yalnız birkaç zat arasında tedâvül eder bir lisân-ı hususi hâline girmiş ve azlığın çokluğa tâbi olması darb-ı mesel hükmünde iken, bu azlık çokluğu kendine tâbi etmek dâvasına düşerek, nihayet milleti âdetâ lisansız bırakmıştır.

Fakat bir milletin lisansız kalması mümkün ve mutasavver değildir. Gayeti, yukarıda dahi denildiği vech ile, milletimiz ana lisanı bulunan Türkçeyi kaybederek onun yerine “Osmanlı lisanı” isminden başka hiçbir isim kabul etmeyecek olan bir lisanı

⁷⁹ Ahmet Midhat, “ Osmanlıcanın Islâhı”, **Dağarcık**, İstanbul, cüz: 1, 1288/ 1872, Ahmet Midhat, “ Bir Varakcık”, **Basiret**, S. 636, 19 Mayıs 1288/ 1872, Ahmet Midhat, “ Ehemmiyetli Bir Lâyahadır” **Basiret**, S. 639, 23 Mayıs 1288/ 1871, Ahmet Midhat, “ Osmanlı Lisânı”, **Basiret**, S. 641, 25 Mayıs 1288/1871; Ahmet Midhat, “ Dilde Sadeliği İltizam Edelim”, **Tercümân-ı Hakikat**, Haziran 1896.

⁸⁰ TANPINAR, a.g.k., s. 425.

öğrenmiştir.”⁸¹ ifadeleriyle eski dilin anlaşılmasız olduğunu, esas Türkçenin terk edilerek sonradan yapma bir dili öğrenmeye halkın mecbur edildiğini ifade eder.

Ona göre bir lisan ancak kendi gramer kaideleriyle düzenlenebilir. Türkler Arap ve Fars grameri ile etkileşime girmiş, kendi kelimelerini bu kaidelere göre tanzim etmeye çalışmışlardır. Hâlbuki bu birçok lisanın içine düştüğü bir yanılgıdır. Ahmet Midhat da bu uğurda mücadele edenler gibi Arapça, Farsça kuralların Türk diline girmesine, kelimelerin olduğu gibi alınmasına karşıdır. “İşte bir lisanın gavâmızını diğer lisana mukayese ile halletmek kabil olamayacağı hakkında söylemiş olduğumuz sözü teyiddir. Şimdiye kadar lisanımızın kavâid-i sarfiyesini bazı erbâb-ı tedkikimiz Arapça, diğer bazıları Fransızcaya tatbikan tesis etmek istedikleri için bir Osmanlı sarfına nail olamamış bulunduğumuz gibi Arabî ve Fransızcaya müracaat nahv-i Osmanîyemizde de görülmüş ve Belâgat-ı Osmanîye namı altında cem edilen kavâid-i bediyye ve beyaniyyemiz dahi sarf-ı Arabîye tatbik olunmuştur da onun için bu yoldaki şübehât-ı lisanîye halledilmemek derecesinde lisanımız da zaif kalmıştır.”⁸²

Ahmet Midhat sadeleşmenin, dilde yenileşmenin öncüsü olarak Şinasi ve Nâmık Kemal’i zikreder⁸³ Ahmet Midhat, onların gösterdiği çabaları yerinde bulur ve kendisi de bu yolda ilerler. O, Arapça ve Farsça kelimelerin atılarak yerine halk dilinde yaşamayan kelimelerin kullanılmasına da karşıdır. Onun amacı halk dili ile yazı dilini birleştirmek suretiyle halkın eğitim seviyesini yükseltmektir. Mevcut **Kur’ân** tefsirlerinin halk için yetersiz olduğunu söyleyen Ahmet Midhat’ın, **Kur’ân**’ın dilini sadeleştirerek halkı bilgilendirmeye kadar giden bir anlayışı vardır.⁸⁴

Ahmet Midhat, hemen her fırsatta halk arasında kullanılan kelimelerle yazmanın daha doğru olacağını, Arapça Farsça kelimeleri kullanmanın yanlış olduğunu dile getirir. Dilimizde “güvercin” ve “örümcek” gibi kelimeler dururken “kebûter” ve “ankebût” gibi Arapça ve Farsça kelimeler kullanarak halkı sözlüklere bakmaya mecbur etmeye gerek olmadığını söyler.⁸⁵ Türk dilinin Türkistan’da konuşulan lisan olmadığını, Arapça ve Farsça’dan mürekkep kabul edilen lisandan da farklı olduğunu dile getirir.

⁸¹ Ahmet Midhat, “Osmanlıcanın Islâhı”, Cevdet Kudret, **Ahmed Mithat**, TDK yay., Ankara, 1962, s. 27.

⁸² Ahmet Midhat, “Abdurrauf’a Cevap”, **Tercümân-ı Hakikat**, nr. 3657, 19 Eylül 1890.

⁸³ Ahmet Midhat, “Tarih- i Teceddüdat- ı lisanîye ve Edebiye”, **Tercümân-ı Hakikat**, nr. 2243, 14 Kanûn- ı Evvel 1885.

⁸⁴ Ahmet Midhat, “Türkçe Tefsire Dair”, **Tercümân-ı Hakikat**, nr. 9863, 11 Eylül 1908.

⁸⁵ Ahmet Midhat, “Osmanlıcanın Islâhı”, Kudret, a.g.k., s. 28.

Edebiyatımızdan bir parçanın Türkistan'dan, Arabistan'dan ve İran'dan birilerine okutulduğunda bunların anlayamayacağını ve hatta Osmanlı ülkesinden herhangi birine okutulduğunda bile anlaşılamayacağını, yedi yüz bin kişi içinden yedi kişinin anlayabileceğini ve bu sebeple de bu lisanın bizim lisanımız olmadığını ifade eder.⁸⁶

Ahmet Midhat Efendi lisanı sadeleştirmenin çok zor olmadığını söyleyerek yine aynı makalesinde yapılması gerekenleri şu şekilde sıralar: "Pekâlâ ne yapalım? Bu halde bir gayret daha etmeli, yazılan şeyleri yedi bin kişiye ve eğer benim istediğim kadar gayret edilirse yedi yüz bin kişiye kadar anlatmalı. İstediğim gayret ise küçük bir şeydir: Arapça ve Farsçanın ne kadar izafetleri ve ne kadar sıfatları varsa kaldırıversek, yazdığımız şeyleri bugün yedi yüz kişi anlıyabilmekte ise yarın mutlaka yedi bin kişi anlar."⁸⁷ Böylelikle lisan sadeleşecek ve halkla aydın arasındaki uçurum da ortadan kalkacaktır.

Ahmet Midhat Efendi, sadeleşme yolunda hizmet eden ve bunu eserlerinde başarıyla uygulayan birisidir. Halka yönelik eserler yazan Ahmet Midhat'ın eserleri ve ileri sürdüğü düşünceler dilde sadeleşme açısından onu önemli bir noktaya ulaştırır.

1.1.6. Şemseddin Sâmî (1850- 1904) :

Şemseddin Sâmî dilde sadeleşme üzerine kafa yoran devrin diğer aydınlarından farklı olarak Türk dilinin menşeiini Orta Asya'nın geçmişinde aramış ve Türk diline Osmanlıca denmesinin yanlış olduğu üzerinde durmuştur:

" Söylediğimiz lisan ne lisanıdır ve nereden çıkmıştır? Osmanlı lisanı tabirini pek de doğru görmüyoruz; çünkü bu ünvan Selâtin-i Osmaniyyenin birincisi fâtih-i meşhûrun nâm-ı âlîlerine nisbetle müşârü'n-ileyhin tesis etmiş oldukları bir devletin ünvânıdır; hâlbuki lisan ve cinsiyet müşârü'n-ileyhin zuhûrundan ve bu devletin teessüsünden

⁸⁶ Ahmet Midhat, " Ehemmiyetli Bir Lâyiha'dır", Kudret, a.g.k., s. 23.

⁸⁷ Ahmet Midhat, " Ehemmiyetli Bir Lâyiha'dır", Kudret, a.g.k., s. 23.

eskidir. Asıl bu lisanla mütekellim olanların ismi “ Türk” ve söyledikleri lisanın ismi dahi “ lisân-ı Türkî” dir.”⁸⁸

Şemseddin Sâmî’nin yazdığı makalelere bakıldığında, Osmanlıca diye bir dil olmadığını, Türklerin kullandığı dile Osmanlıca demenin yanlışlığının üzerinde durduğu görülür. Şemseddin Sâmî, dilimizin Arapça ve Farsçadan meydana geldiğini söyleyenlerin yanlışlığını, dilimizde kullanılan bu kelimelerin yalnızca yabancı kelimeler olarak kullanıldığını ve bunun bütün diller için söz konusu olduğunu, istenildiği zaman bu kelimelerin atılarak dilin saf hâline getirilebileceğini savunur:

“ Lisanımızın Türkçe, Arabî ve Farisî’den mürekkebe olduğu söyleniyorsa da, bu terkiib sâir lisanlarda olduğu gibi, âdetâ bir imtizâc-ı kimyevî ile hâsıl olmadığından, lisanımızda müsta’mel olan Arabî ve Farisî kelimeler daima ecnebî sıfatıyla durup, tamamıyla lisanımıza karışmamış ve lisanımızın kavâid ve şîvesi aslâ mütagayyir olmayarak yine esas-ı aslîyesini muhafaza etmiştir. Binâenaleyh her ne vakt istersek bu kelimât-ı ecnebiyeyi atmak lisanımızı temyîz ve tathir etmek elimizdedir.”⁸⁹

Şemseddin Sami Türkçeyi “Şark Türkçesi ve Garp Türkçesi” olarak iki kısma ayırır ve bu iki dilin uzun yıllar birbiriyle alâkasının kesildiğini, bundan dolayı da iki ayrı lisanmış gibi kabul edildiğini söyler. Şemseddin Sâmî Doğu Türkçesi’ne Çağatayca, Batı Türkçesi’ne de Osmanlıca denmesini doğru bulmaz ve Batı Türkçesi’nin millî benliğini koruyamadığını söyler. Başka dillerden kelime ve terim alınmasını dil için kazanç olarak görür, ancak bu unsurların kendi gramer kaidelerine uydurularak kullanılmasını doğru bulur.

Türkçenin çok güzel bir dil olduğu üzerinde duran Şemseddin Sami, kamusları karıştırarak yeni kelimeler bulunup kullanılmasına karşıdır: “Lisân-ı millîmiz olan Türkçe dünyanın en güzel dili değilse bile en güzel dillerinden biri olduğuna asla şüphe yoktur.” O da diğer Tanzimat aydınları gibi konuşma dili ile yazı dilinin ayrı olmasından yakındır. Bir dilin yabancı kelimelerden arınıp kendi kelimeleriyle dolu olduğu surette kusursuz ve zengin hâle gelebileceğini, halkın anlayamadığı kelimelerin – ilmî ve fennî olanları dışında- atılarak yerine Çağatayca denilen eski lisanımızdan, Türkçenin kaybolmuş kelimelerinin alınıp kullanılmasını savunur. Lisanın gelişmesinde en büyük rolün ediplere

⁸⁸Şemseddin Sâmî, “ Lisân- ı Türkî(Osmanî)”, **Hafta**, C. I, a. 12, 10 Zilhicce 1298/1880, s. 177; Agâh Sırrı LEVEND, **Şemsettin Sami**, TDK yay., Ankara, 1969, s. 152.

⁸⁹ Şemseddin Sâmî, a.g.m., Agâh Sırrı Levend, Şemsettin Sami, s. 156.

düştüğünü dile getirir. Eski Türkçe eserlerin mekteplerde okutulmasının lisana çok büyük fayda sağlayacağını belirtir; böylelikle hem Türk dili zenginleşecek, hem de bütün Türkler birlik olacaktır. Şemseddin Sâmî' nin basılmamış eserleri arasında **Orhun Âbideleri**, **Kutadgu Bilig** gibi çalışmalarının olması da bu yolda çalıştığını gösterir.⁹⁰

Türk dilinin sadeleşmesi doğrultusunda oldukça sistemli fikirler üreten Şemseddin Sâmî, hazırladığı **Kamûs-ı Türkî** ile Türk diline büyük hizmet etmiştir. Türk adının ilk defa bir sözlüğe konması ve Türkçe kelimelerin bir sözlüğünün yapılması açısından bu çalışma çok önemlidir. “Lugat kitabı bir lisanın hazinesi hükmündedir. Lisan kelimelerden mürekkeptir ki bu kelimeler dahi her lisanın kendine mahsus birtakım kavâidine tevfi kan tasrif ve terkip edilerek insanın ifâde-i merâm etmesine yararlar.”⁹¹ ifadesiyle sözlüklerin bir millet için hazine kadar değerli olduklarını dile getirir. Yazının devamında dilimizin lisân-ı Türkî olduğunu ve bu dile ait sözlüğe de başka ad düşünmenin saçma olduğunu söyler. İyi bir sözlüğümüz bulunmadığı için dilimize ait kelimeleri unutup yerine başka dillerin kelimelerini kullandığımızı belirterek, sözlüklere günlük dilde kullanılmayan kelimelerin alınmasını eleştirir. Kendisi de bu anlayıştan hareketle günlük dilde kullanılan her kelimeye menşesine bakmaksızın lüğatinde yer verir. O, bir dilin aslî kelimeleriyle birlikte kullanılan yabancı kelimelerle bir bütünlük arz ettiği ve bunun dili zenginleştirdiği düşüncesindedir. Kendisinden önce hazırlanan lügatlerin düzenleniş biçimini eleştirerek kendisinin Batı'daki sözlükleri örnek aldığını söyler. Yaptığı diğer sözlük çalışmaları da onun Türk dili ile ilgili olarak ayrıntılı çalıştığını gösterir. Buradan, onun lisana ve bir lisanın edebî olması için sözlüklere verdiği önemi görmek mümkündür.

Fransa'daki yeni dil teorilerini yakından takip etmiş olan Şemseddin Sami, bunları Türk diline aktararak devrin aydınlarını da bu hususta bilgilendirir. Bizde dilbilimi çalışmalarının olmadığından söz ederek bu tabir için “ilmü'l-lisân” sözcüğünü kullanır. Daha önce yazdığı makalelerde dile getirdiği düşünceleri ve dil hususundaki yazılarını **Lisan** adlı bir kitapta toplar.⁹² Burada dil konusundaki düşüncelerini çeşitli başlıklar

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Faruk AKÜN, “Şemseddin Sâmî”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.11, Milli Eğitim Basımevi, İkinci Basılış, İstanbul, 1979, s. 413; Abdullah UÇMAN, “Şemseddin Sâmî”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.38, DİA yay., İstanbul, 2010, s. 520.

⁹¹ Şemseddin Sâmî, “Kamus-ı Türkî'den”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III**, haz. Mehmet KAPLAN, İnci ENGİNÜN, Birol EMİL, Zeynep KERMAN, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1979, s.299.

⁹² Şemseddin Sâmî, **Lisan**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1322/ 1904.

altında irdeler. **Usûl-i Tenkît ve Tertîp**⁹³ adlı kitabında da yazma sanatı ve noktalama işaretleri ile ilgili meseleleri temel alır.

Ömer Faruk Akün onun tercümelerin dilini konuşma üslubuna yaklaştırmaya çalışmasını yeni bir nesir ihtiyacı fikrini haber vermesi açısından çok mühim bulur.⁹⁴ Kişiliğinin önemli bir yanını teşkil eden halka bir şeyleri öğretme arzusu ile o birçok lisan kitabı yazmıştır.⁹⁵

Şemseddin Sâmî, Türkçenin eskiden beri küçümsenip hor görülmesinden ve yabancı dillerin üstün tutulmasından da yakınır:

“ Bizde kötü iki huy vardır. Biri kendi dilimizi hor görüp küçümsemektir. Türkçeden başka dil bilmiyoruz. Yine Türkçeyi beğenmiyoruz. İkincisi de, Arapça, Acemce, Fransızca, İngilizce, ya da başka dillerden iki söz öğrendik mi, onları kullanmak istiyoruz. Ama çoğu kez o dillerde konuşacak kadar öğrenmediğimizden, öğrendiğimiz beş on kelimeyi hemen dilimize karıştırıp, böylece o dili bildiğimizi âleme göstermek istiyoruz.”

Lügat alanında ve lisan bahsi⁹⁶ üzerindeki çalışmaları ile Türk fikir tarihinde önemli bir yere sahip olan Şemseddin Sâmî, Türk dilini ve onun meselelerini millî bir düşünce ile ele alır. Dilimize Osmanlıca denmesinin yanlış olduğu fikri daha önce Ali Suavi ve Süleyman Paşa tarafından ifade edilir ve Şemseddin Sâmî’ nin “Lisân-ı Türkî(Osmanî)” makalesi ile bu konuya açıklık getirilir. Ömer Faruk Akün bu makaleyi Türkçülüğün bir nevi beyannamesi olarak kabul eder.⁹⁷ Birçok kişi tarafından tasfiyeci diye nitelendirilen Şemseddin Sâmî, Ömer Faruk Akün’ün de belirttiği gibi bütün yabancı kelimelerin dilimizden çıkarılmasını savunan bir anlayıştan yana olmaz. Nitekim daha sonra Ömer Seyfettin ve arkadaşları tarafından onun bu düşünceleri tekrar edilecek ve örnek gösterilecektir.

1.1.7. Ahmed Vefik Paşa (?- 1891):

⁹³Şemseddin Sami, **Usûl- i Tenkît ve Tertîp**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1322/ 1904.

⁹⁴ AKÜN, a.g.m., s. 415.

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. AKÜN, a.g.m., s. 416.

⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet TURAN DAĞLIOĞLU, **Şemsettin Sami, Hayatı ve Eserleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1934, s. 37- 58; Agâh Sırrı LEVEND, **Şemsettin Sami**, s. 106-135.

⁹⁷ AKÜN, a.g.m., s. 420.

Tanzimat'tan sonraki yıllarda dilde sadeleşme tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Ahmed Vefik Paşa, **Şecere-i Türkî**⁹⁸'nin çevirisini yaparak Türk adını kullanan ilk isimlerden biri olur. Birçok eseri bulunan Ahmet Vefik Paşa'nın eserlerinin tarih, atasözleri, dil gibi millî konular üzerinde yoğunlaştığı görülür. 1852 yılında yayımlanan ve bir atasözü derlemesi olan **Müntehâbât-ı Durûb-ı Emsâl** adlı eseri, Ahmet Vefik Paşa'nın millî kültüre ve halk diline yaklaşma hususunda verdiği önemi göstermesi bakımından dikkate değer niteliktedir. Yaptığı bu çalışma ile kendisinden sonra gelenlere bir öncü olduğunu söylemek mümkündür. **Şecere-i Türkî**'ye ve yazdığı diğer tarih kitaplarına bakıldığında Türklerin kökenini daha eskilere dayandırarak ele alması Türk tarihi açısından önem arz eder.

Hazırladığı **Lehçe-i Osmanî** adlı sözlük, Osmanlı sahasında kullanılan Türkçe' nin yanı sıra, Rus idaresindeki Türklerden alınan kelimeleri de kapsamı açısından önemlidir. Bu eserinde Türkçenin genel Türk dilinin bir lehçesi olduğu ve bu dilin başka lehçelerinin de bulunduğu fikri hâkimdir. Eseri iki cilt hâlinde yayımlanır. Ahmet Vefik Paşa, 1876'da yayımlanan birinci cildinde halk dilinden derlenmiş Türkçe kelimelere; 1888-1889'da yayımlanan ikinci cildinde Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça kelimelere de yer verir.

Ahmet Vefik Paşa ilk defa Türk dilinin lehçelerini karşılaştırmalı bir şekilde inceleyerek, Türk diline gereken değeri vermiş ve **Lehçe-i Osmanî** adlı bu sözlük onun çağdaşlarından oldukça ileri bir konumda olmasına katkı sağlamıştır. Ahmet Vefik Paşa'nın bu çalışmasına kadar sözlüklere alınan kelimelerin Arapça ve Farsça olması bu hususta bir öncü olduğunu ve devrinde önemli bir iş yaptığını gösterir.⁹⁹ Ahmet Vefik Paşa'nın bu çalışması Nâmık Kemal gibi birçok kişi tarafından küçümsenirken Ali Suavi ve Ahmet Midhat gibi aydınlar son derece değerli olduğunu dile getirmişlerdir.

⁹⁸ Ebûlgazî Bahadır Han' ın Doğu Türkçesinde yazılmış bu eserini Türkiye Türkçesine aktarmıştır. **Tasvîr-i Efkar** gazetesinde 1863- 1864 yılları arasında tefrika edilerek daha sonra kitap hâlinde de yayımlanmıştır.

⁹⁹ Ahmet Hamdi TANPINAR, " Ahmed Vefik Paşa", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul; Mehmed Zeki PÂKALIN, **Ahmed Vefik Paşa**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1942; Sevim GÜRAY, **Ahmet Vefik Paşa**, TDK yayınları, Ankara, 1966; Ö. Faruk AKÜN, " Ahmed Vefik Paşa", **İslâm Ansiklopedisi**, C. II, DİA yay. İstanbul, 1989; Zeynep KORKMAZ, "Ahmet Vefik Paşa", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt II**, TDK yayınları, Ankara, 1995.

Zor Nikâhı (1869)'nda kendisine yapılan eleştirilerle alay eden bir tarz hâkimdir. Ahmed Vefik Paşa bu eserde döneminin aydınlarını gülünç duruma sokacak ifadelerle yer verir. Ahmet Vefik Paşa'nın, devrinde çok ilgi görmese de, çeviri ve adaptasyonları dilde sadeleşme tarihi açısından önemlidir. Molière'in komedilerini Türk âdetlerine uydurarak ve şahıs adlarını Türkçeleştirerek yaptığı adaptasyonlar millî kültüre verdiği değeri göstermesi bakımından dikkate değer mâhiyettedir. Yaptığı derleme çalışmalarından hareketle halk deyişlerinden, deyimlerden ve atasözlerinden bu tercümelerinde sıklıkla faydalanır. Hazırladığı sözlüklerden ve diğer eserlerinden yola çıkarak Ahmet Vefik Paşa'nın Türk milliyetçiliğinin öncülerinden biri olduğunu, mahallî kültüre verdiği önem itibarıyla de Türk dilini sadeleştirmede önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

Ahmet Hamdi Tanpınar, onun aynı sayfada birbirine tezat unsurlar kullandığını ve bu sebeple de beğenilmemesinin çok doğal olduğunu; ancak üslubunda ve eserlerinde derin bir millî çeşni bulunması dolayısıyla da sevildiğini söyler.¹⁰⁰

Türklerin ve Türk dilinin kökenini Osmanlıdan çok daha öncesine götüren ve hor görülen halkın diline değer veren Ahmet Vefik Paşa, ileri sürdüğü düşünceleri eserlerinde de uygulayarak dilde sadeleşme ve millîleşme hareketinin öncülerinden biri olmuştur.

1.1.8. Ahmed Cevdet Paşa (1823- 1895):

Türk dili üzerine fikir üreten ve çalışan isimlerden birisi de **Kavâid-i Osmâniyye**(1851)¹⁰¹yazarı Ahmed Cevdet Paşa'dır. Ahmed Cevdet Paşa Osmanlıca tabirini kullanmaktan yanadır ve bu dilin Türkçe, Arapça ve Farsça'dan meydana gelen karma bir dil olduğunu ifade eder. Fakat bununla birlikte, Tanzimat yıllarının dilde sadelik görüşüne katılan Cevdet Paşa'nın, bir kısım halk tabirlerini yazı diline dahil etme başarısını gösterdiğini de söyleyebiliriz. O, Türkçenin bilim dili hâline getirilmesi için çalışır. Yazmış olduğu **Tarih-i Cevdet**¹⁰² in dili, devrine göre son derece sadedir. Okullarda okutulmak üzere modern metotlara uygun Türkçe ders kitapları hazırlar. Yusuf Halaçoğlu ve

¹⁰⁰ TANPINAR, a.g.m., s. 209.

¹⁰¹ Bu kitabı Fuad Paşa ile birlikte hazırlamışlardır.

¹⁰² On iki cilt hâlinde yayımlanan kitabın çeşitli tertip ve baskıları vardır. Birincisi, ilk üç cildi 1854-1857' de basılmış ve 1884'te tamamlanmıştır. İkincisi Cevdet Paşa'nın düzeltmeleri ile 1891'de yapılmıştır.

Mehmet Akif Aydın onun Türkçe’ nin ilim dili olamayacağını iddia edenlere bir cevap olmak üzere **Takvîmü’l-edvâr** (1287-1300) adını verdiği risâlesini bastırarak herkese Türk diliyle güzel eserler yazılabileceğini gösterdiğini söylerler.¹⁰³ **Kıyas-ı Enbiyâ** (1896) adlı eserinde de, halk diline oldukça yaklaşan sade bir anlatımla karşılaşılır. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun bu eserinde “ eskinin tasfiyesi ile varılabilecek son kemal noktasına” ulaşıldığını söyler.¹⁰⁴ Onun buradaki başarısını, yalnızca sade bir dil kullanmasına bağlamayan Tanpınar, Cevdet Paşa’nın dilinin Türk nesrinin bütün tecrübelerini kendinde barındırmasına bağlar.

Ahmet Hamdi Tanpınar onun dil meseleleri ile sonradan uğraşmaya başladığını, ancak başladıktan sonra ömrünün sonuna kadar bu işin üzerinde durduğunu belirtir.¹⁰⁵ Devrinde Avrupa’dan alınan birçok istilahlara karşılıklar bulmuş, bütün bu çalışmaları ile dilin sadeleşmesine katkı sağlamıştır.

1.1.9. Süleyman Paşa (1838- 1892):

Tanzimat’tan sonraki yıllarda Türkçenin sadeleştirilmesi gerektiğinin üzerinde duranlardan biri de Süleyman Paşa’dır. Bir Türk milliyetçisi olarak nitelendirilen Süleyman Paşa, **Sarf-ı Türkî** adı ile bir Türk dili grameri hazırlar ve bu eseriyle Türk dilinin sadeleşmesine hizmet etmeye çalışır. Hazırladığı bu esere alışılmışın dışında Osmanlıca demek yerine Türkçe demesi, onun bu hususta ne kadar şuurlu bir Türk milliyetçisi olduğunu ve konuşulan dilin Türkçe olduğunu kabul ettiğini gösterir.

Süleyman Paşa Türk diline Türkçe denmesini doğru bulduğunu, Osmanlıca denmesinin yanlış olduğunu Recaizâde Mahmut Ekrem’e yazdığı bir mektubunda da dile getirir.¹⁰⁶ Bu mektupta Osmanlının tâbiyet bildiren bir sıfat olduğunu, bu sebeple de konuşulan dile Osmanlıca demenin doğru olmadığını, Avrupa’da dahi bu lisana Türkçe dendiğini söyler. Mektubun devamında Çağatayca’nın da Türkçe olduğunu, ona

¹⁰³ Yusuf HALAÇOĞLU-M. Akif AYDIN, “ Cevdet Paşa”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, DİA yayınları, İstanbul, 1993, s. 445.

¹⁰⁴ TANPINAR, a.g.k., s. 166.

¹⁰⁵ TANPINAR, a.g.k., s. 161- 162.

¹⁰⁶ Süleyman Paşa’ dan Recaizade Ekrem’ e Mektup, **Hürriyet-i Fikriyye**, nr. 10, 1 Nisan 1330/ 14 Nisan 1914, s. 2-3.

Osmanlıca denmediği gibi, bu topraklarda konuşulan dile de Osmanlıca demenin yanlış olduğunu ileri sürer.

Millî bir şuurla Türk diline yaklaşan Süleyman Paşa'nın ileri sürdüğü bu görüşler o dönem için oldukça önemlidir. Ali Suavi ve Şemseddin Sâmî tarafından da ortaya atılan bu düşünce ile Süleyman Paşa'nın bir gramer kitabı hazırlaması, onun Türk dilinin sadeleştirilmesi açısından önemli biri olduğunu gösterir.

1.1.10. Muallim Nâci¹⁰⁷ (1850- 1893):

Yazdığı eserlerle dilde sadeleşmeden yana olduğunu gösteren Muallim Nâci, **Mecmûa-i Muâllim**(1887) ve **Istılâhat-ı Edebiyye**(1890) adlı eserlerinde bu husustaki fikirlerini sistemli bir şekilde açıklar. O da dile yabancı dillerden kelimeler alınabileceğini, ancak bunları kendi imlâma uygun olarak kullanmamız gerektiğini savunanlardandır.

Ona göre “muntazam bir lisâna mâlik olan bir millet mutlaka mesud olur.” O, duygu ve düşüncelerin millî dile açık bir şekilde ifade edilmelerini ister. Medresede okuduğundan Arapça ve dinî ilimleri öğrenmiştir. **Mütercem**(1354) adlı kitabı Arapça, Farsça ve Fransızca’ dan yaptığı tercümelerden oluşur. Nâci, tercümede “ aynen, meâlen, tevsîan” olmak üzere üç tarzı benimser ve onun üç tarza da örnek teşkil edebilecek tercümeleri mevcuttur. Arapça ve Farsçadan yaptığı tercümelerde fikri ön plânda tuttuğu için dili daha sadedir; Fransızca tercümelerinin dili ise biraz daha ağırdır. Bununla birlikte tercümelerinde devrine göre oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanır.

“ Yegâne sevgimizdir lisân-ı Osmânî

Lisan muhabbeti her kavm için cibillîdir

Medâr-ı terbiyet insan için ta'allümdür

Ta'allümün de medârı lisân-ı millîdir”¹⁰⁸

¹⁰⁷ Celâl TARAKÇI, **Muallim Nâci**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994; Celâl TARAKÇI, **Muallim Nâci Efendi -Hayatı ve Eserlerinin Tedkîki-**, Samsun, 1994; Abdullah UÇMAN, “ Muallim Nâci”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 30, DİA yay., İstanbul, 2005, s. 315-317.

mısralarıyla millî dile verdiği önemi gösterir. O, dile yabancı kelimelerin alınabileceğini, ancak alınan bu kelimelerin dilin kendi yapısına uydurulmasını ister. “Biz demek istiyoruz ki lisanımız diğer hiçbir lisanın kavâid ve şivesine ittibâa mecbur değildir. Osmanlı lisanı başlı başına bir lisandır. İçinde elsine-i sâire lügatleri bulunması bu müddeâyâ kat’en münâfî düşmez. Her lisan diğerinden istiâne edegelmiştir. Biz de istiâne ederiz. Fakat aldığımız kelimeleri zevkimize tevfi kan isti’ mâl eyleriz. Bir dereceye kadar imlâ hususunda dahi keyif bizimdir.”¹⁰⁹ Ayrıca Türkçenin çok iyi bilinmesinin önemini dile getiren Muallim Nâci bu sebeple bir dilbilgisi, bir imlâ ve bir de lügat kitabı hazırlanması gerektiği görüşünü ileri sürer.¹¹⁰ Kendisi de **Lügat-ı Nâcî** adıyla bir sözlük hazırlamaya başlamış ve “Fetvâ” kelimesine kadar gelmiştir. Ölümünün ardından yarım kalan kısmını Müstecâbîzâde İsmet Bey tamamlamıştır. Aynı zamanda **Çocuklar için Lügat Kitabı** adlı bir eseri de mevcuttur.

Şiirde vezne çok önem veren Muallim Naci, aruz vezniyle yazmayı tercih eder, ancak onun şiirlerinde Türkçe kelimeler aruza uydurulmak yerine aruz vezni Türkçe kelimelere uydurulur.¹¹¹ Sade ve külfetsiz bir dille yazmayı tercih eder ve bundan dolayı da büyük bir okuyucu kitlesine sahiptir. “Şimdi herkes öyle külfetli ifadeden hoşlanmıyor. Külfetten âzâde sâde sözü seviyor. Anın için benim varakalarım da sevildi.”¹¹² diyen Muallim Nâci sade dille yazmanın önemini vurgular. Tanpınar, onun yeni tarzda yazdığı şiirlerin Şinasi’den itibaren başlayan sadelik olduğunu söyler.¹¹³

Yabancı dil öğrenmenin bir ihtiyaç olduğunu ileri süren Muallim Nâci, her şeyden önce kişinin kendi lisanını tam anlamıyla öğrenmesi gerektiği kanaatindedir. Dil korunmadığı takdirde fark etmeden yabancı dilden giren kelimelerin dile fazlasıyla nüfuz edeceğini, bunun da dili kötü bir duruma sürükleyeceğini söyler.¹¹⁴ Kendi kelimelerimiz dururken başka dillerden alınan kelimelerin kullanılmasına karşıdır. Ayrıca Arapça ve Farsça’dan alınan kelimelerin kendi kurallarımıza uygun olarak kullanılmasından

¹⁰⁸ Celâl TARAKÇI, **Muallim Nâcî**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994, s. 22.

¹⁰⁹ Muallim Nâci, “Beşir Fuad Beyefendi’ye”, **Beşir Fuad, Şiir ve Hakikat**, Yazılar, yay. haz. Handan İNCİ, YKY, İstanbul, 1999, s. 373.

¹¹⁰ Muallim Nâci, “Beşir Fuad Beyefendi’ye”, İnci, a.g.k., s.396-397.

¹¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TANPINAR, a.g.k., s. 539.

¹¹² Muallim Nâci, **Yazmış Bulundum**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1301, s. 3.

¹¹³ TANPINAR, a.g.k., s. 535.

¹¹⁴ **Mecmua-i Muallim**, nr. 12, s. 48.

yanadır.¹¹⁵ Başka dillerden kuralların alınmasının dilin hürriyetini engelleyeceği, kelime alınmasının ise dili zenginleştireceği görüşündedir.

Tanpınar, onda sade yazı fikrinin teşekkül etmesini sağlayan kişinin Ahmet Midhat Efendi olduğunu söyler.¹¹⁶ Tanpınar'ın "Âdeta sanatı ve her türlü özentiye atmışa benzeyen, külfetsiz, mübalâğasız üslûbu, ona, yan taraftaki bir odaya geçer gibi geçmiş zamanı bulmasında yardım etmiştir."¹¹⁷ diye anlattığı **Ömer'in Çocukluğu**'nun dili de son derece sadedir.

Divan edebiyatının fikri süslü ifadeye feda eden üslûbunun aksine, Tanzimat aydınları fikri ön plana çıkarmaya çalışır ve bunun için de sade bir dille yazmaya özen gösterir. Muallim Naci de bu anlayışa bağlı bir edebiyatçı olarak eserlerini açık ve anlaşılır bir dille yazmaya dikkat ederek dilde sadeleşme tarihi açısından önemli bir rol oynar. Tanpınar onu "Türkçede yeni yeni öğrenilmeye başlayan ve zevk alınan gramerin kahramanı" olarak görür.¹¹⁸

1.1.11. Recaizâde Mahmut Ekrem (1847- 1914):

Tanzimat Dönemi'nin birinci neslinin aksine "sanat için sanat" anlayışını benimseyen Recaizâde Ekrem, eserlerinin sanat değerinin yüksek olmasına özen gösterir. Kendinden önceki Tanzimat aydınlarının elinde sadeleşen dil, ses güzelliğine önem veren Recaizâde Ekrem'le birlikte yeniden sanatlı, ağır bir hâl alır ve kendisinden sonra gelenlere örnek teşkil eder. Bunu şiirde geliştirdiği yeni şekillerle de gösteren Ekrem'in hece vezniyle yazmış olduğu dörtlükler de mevcuttur:

" Hasret beni cayır cayır yakarken,

Bedenimde buzdan bir el yürüyor.

Hayâline çılgın çılgın bakarken

¹¹⁵ Muallim Nâci, " Beşir Fuad Beyefendi' ye", İNCİ, a.g.k., s. 397.

¹¹⁶ TANPINAR, a.g.k., s. 530.

¹¹⁷ TANPINAR, a.g.k., s. 544.

¹¹⁸ TANPINAR, a.g.k., s. 534.

Kapanası gözümü kan bürüyor.”¹¹⁹

“Âh Nijad” şiirinden alınan bu dörtlük son derece sade bir dille yazılmıştır, ancak şiir dili ile konuşma dilinin birbirinden ayrı olması gerektiğini vurgulayan Ekrem buna fazla itibar etmez. O, her zaman lisanın şiirde yalnızca bir vasıta olduğunu, hiçbir zaman bir amaç olamayacağını dile getirir. Her kelime ile şiir kurulamayacağını, kullanılan kelimelerin bir âhenk yaratması gerektiğini savunur. “...lisân-ı şâirânede husûsiyle eş’ârda -oturmak, kalkmak- gibi kelimeler kaba düşeceğinden lüzûm-ı sahîh görülmedikçe isti’mâl etmemeliyiz”.¹²⁰ Buradan da anlaşılacağı gibi nesir dili ile konuşma diline ait kelimelere şiirde yer verilmesini pek tasvip etmez. Kendi şiir dilini kuran Ekrem’in dili oldukça ağırdır. Kimi şiirlerinde Türkçe kelimeler yok denecek kadar azdır.¹²¹ Şiirlerinin tasvir bölümlerinde her zaman yabancı kelimelerle dolu ağır bir üslûbu vardır, fakat konuşma kısımlarını daha sade bir dille yazar:

“Mehemmed onbaşı bir kal’a-i cebel-temkîn...

Mehemmed onbaşı bir âteş-i kazâ-reftâr...

Bugün de kal da yarın git...

- Bırak, çocuk vazgel!
- Unutma kırmızı merkupları...
- Peki...
- Haydi git.”¹²²

Ona göre dilin konuya uygunluğu son derece önemlidir ve bunu eserlerine de yansıtır, Kahramanlarının dilini yaşadıkları şartlara uygun olarak işler. Romanındaki ve hikâyelerindeki dil yer yer halkın diline yaklaşırken, yer yer ağır Osmanlıca kelimelerle doludur. Tiyatrolarındaki dil genellikle sadedir. Tiyatrolarında halk deyişlerine ve deyimlere de yer verdiği görülür. Nesir dili onun elinde işlenip sanatlı bir hâl alır.

¹¹⁹ İsmail PARLATIR, **Recaî-zade Mahmut Ekrem**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara, 1985, s.63.

¹²⁰ Rezaizâde Mahmut Ekrem, **Takdîr- i Elhân**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1302.

¹²¹ Ayrıntı bilgi için bkz. İsmail PARLATIR, **Recaî- zade Mahmut Ekrem- Hayatı- Eserleri- Sanatı**, Atatürk Kültür Merkezi yayını, Ankara, 1995.

¹²² Şükrü KURGAN, **Recaizade Ekrem – Hayatı, Sanatı, Eserleri-**, Varlık yayınevi, İstanbul, 1954, s. 31- 32.

İstanbul Türkçesinin bizim dilimiz için esas alınması gerektiğini dile getiren ilk kişi Recaizâde Ekrem olur. O, aynı zamanda dile hizmet edecek bir encümenin kurulmasına ihtiyaç duyulduğundan söz eder ve bu akademinin uğraşması gereken meseleleri sıralar.¹²³ “Osmanlıca kelimeler ve elfâz ilim ve edebiyat için yeterli midir?, Osmanlıca için bir lügat kitabı hazırlanmalı mıdır ve bu nasıl yapılacaktır? İmlâ meselesi nasıl halledilecektir? Arapça ve Farsçanın dilimiz üzerindeki etkisinden nasıl kurtulunacaktır?” gibi bir takım sorular sorarak bunlar için bir encümenin kurulması gerektiğinden söz eder.

Yeni bir şiir dili yaratmanın peşinde olan Ekrem, gramer kurallarına uyulmasını, kelimelerin yerli yerinde kullanılmasını ister. Her sözün şiirde kullanılamayacağı üzerinde durur:“(oturup)ların...(unutup)ların...(iderek)lerin...(giderek)lerin...şiirce mültezem olan âhengi ne kadar ihlâl ettiğine dikkat ediyor musunuz?”¹²⁴ sözlerinden de anlaşılacağı gibi günlük dilde kullanılan sıradan kelimelerin şiirin âhengini bozacağı görüşündedir. Günlük dilde kullanılan bazı kelimelerin şiir dilinde kullanılmasının kaba düşeceğine inanarak, o tür kelimelere şiirde yer verilmemesi gerektiğini söyler.

Devrindeki sadeleşme akımına kapılmamakla beraber yine de nispeten sade bir dille yazılmış bazı şiirleri olduğunu gördüğümüz Recaizâde Ekrem’i örnek alan Servet-i Fünûncular ise dili yeniden anlaşılabilir bir hâle getirirler.

1.2. Servet- i Fünûn Devrinde Dilde Sadeleşme Hareketi

Türk edebiyatında 1896-1901 yılları arasında faaliyet gösteren Servet-i Fünûn topluluğu, Tevfik Fikret idaresindeki **Servet-i Fünûn Dergisi** etrafında toplanır. Edebiyât-ı Cedîdeciler olarak da bilinen bu topluluk, kendilerinden önceki yenileşme hareketlerinden beslenerek bir araya gelir.¹²⁵

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Recaizade Mahmut Ekrem, **Talim- i Edebiyat**, Mihran matbaası, İstanbul, 1299/ 1882, s. 484-485.

¹²⁴ Recaizâde Mahmut Ekrem, **Takdîr-i Elhân**, s. 47.

¹²⁵ M. Orhan OKAY, “ Edebiyât-ı Cedîde”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 10, DİA yay., İstanbul, 1994, s. 398-399.

Bu topluluğun faaliyet gösterdiği yıllarda II. Abdülhamit yönetimdedir ve bu edebiyat üzerinde dönemin baskıcı rejiminin etkileri görülür.¹²⁶ 1876'dan sonra yönetimi eline alan Abdülhamit sıkı bir baskı rejimi kurar. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı'nın iyice duraklamaya girdiği ve dış borçlanmalar yaşadığı bir dönemdir.

Bu dönemde Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti gibi çeşitli oluşumlar gözlenir. Abdülhamit'i düşürerek yönetimi ele geçirmeye çalışan bu cemiyetler, Abdülhamit'in baskıcı tavrının artmasına sebep olur. Hafiyelik ve jurnalcılık hareketleri gündeme gelir. Bu da dönemin edebiyatçıları ve aydınları üzerinde sancılı bir durum yaratır. İstanbul dışına çıkamayan edebiyatçılar kendi iç dünyalarına çekilerek ferdî meselelere yönelirler.¹²⁷

Servet-i Fünûncular, Fransızca'yı kendinden öncekilerden daha iyi öğrendikleri için, Fransız edebiyatını daha yakından tanıma fırsatına sahip olurlar. Bununla beraber Parnasizm ve Sembolizm akımlarının da etkisini eserlerinde gösterirler. "Sanat için sanat" anlayışını benimseyen bu topluluk kendilerine yeni bir dil yaratmaları gerektiği düşüncesindedir.

Sanat dilinin konuşma dilinden farklı olduğunu savunan Servet-i Fünûnculara göre "dil" yeni bir duygunun, yeni bir düşüncenin aktarılabilceği, kullanılmamış yeni bir lisan olmalıdır. Onlar mevcut dili Batılı tarzda düşüncenin aktarılması için yetersiz bulurlar. Tanzimat aydınlarının dili sadeleştirmek adına gösterdikleri çabanın aksine, Servet-i Fünûncular mevcut dili alıp daha da ağdalı, sâfi Türkçeden uzak bir hâle getirirler. Batı'dan etkilenecek geliştirdikleri düşünceleri, Arapça ve Farsça sözlüklerden buldukları, eski ve kullanılmayan kelimeleri alarak yaptıkları terkiplerle ifade etmeye çalışırlar.

¹²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Niyazi BERKES, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, yay. haz. Ahmet KUYAŞ, 7. Baskı, YKY, İstanbul, 2004; Bernard LEWIS, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Metin KIRATLI, 8. Baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2004.

¹²⁷ Servet-i Fünûn Dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan AKYÜZ, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri(1860-1923)**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995; İnci ENGİNÜN, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat' tan Cumhuriyet'e(1839-1923)**, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006; Ağâh Sırrı LEVEND, **Edebiyat Tarihi Dersleri: Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938; Hüseyin TUNCER, **Arayışlar Devri Türk Edebiyatı II- Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992; Ali İhsan KOLCU, **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Salkımsöğüt yayınları, Erzurum, 2005; **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, haz. İsmail PARLATIR, İnci ENGİNÜN, Ö. Faruk HUYUGÜZEL, Akçağ yayınları, Ankara, 2006; Ramazan KORKMAZ, "Servet-i Fünun Edebiyatı", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, editör Ramazan KORKMAZ, Grafiker yay., Ankara, 2004.

Böyle bir anlayışla hareket eden Servet-i Fünûn dönemi şair ve yazarları, sözlükten buldukları kelimelerle oluşturdukları yeni ve yapma bir dille, oldukça süslü ifadeler kullanarak, konuşma dili ile yazı dili arasında büyük bir uçurum açılmasına sebep olurlar. Yeni kelime kullanmak ve yeni bir ifade tarzı geliştirmek bu dönem yazarları arasında bir üstünlük vasfı olarak görülür. Sade ve basit dili halka mahsus bir dil olarak gören Servet-i Fünûncular, aydınlara yönelik bir edebiyat oluşturma gayesi içindedirler. Dilde sadeleşme düşüncesini savunmak bir yana, bu düşünceye şiddetle karşı çıkarlar ve hemen her fırsatta sadeleşme yanlılarına karşı mücadele ederler. Sadeleşmeyi, sanat seviyesini halka indirmek olarak düşünen bu topluluk, Osmanlıcının şiddetli savunucusu olur.

Nesir dili Halit Ziya'nın, şiir dili de Tevfik Fikret'in eserleriyle gelişir. Dönemin diğer şair ve yazarları bu iki güçlü kalemin etkisinde eser verirler. Hüseyin Cahid ve Ahmet Hikmet gibi sade dille yazanlar bulunsa da bu güçlü kalemlerin etkisi büyük olur.¹²⁸

Ara Nesil'le birlikte yaygınlık gösteren dergicilik faaliyetleri, Servet-i Fünûn devrinde de etkinliğini devam ettirir. Çeşitli görüşleri savunan, çeşitli taraflara hizmet eden dergiler yayın hayatına girer. Dönemin baskıcı rejimi dolayısıyla içe kapalı bir edebiyat topluluğu olarak gelişen Servet-i Fünûn aydınları gibi, devrin gazete ve dergileri de içe kapalı olmak zorunda kalır ve yayın hayatı da bununla bağlantılı olarak devam eder.¹²⁹

Siyasî konulardan uzak olarak yayınıni sürdüren gazete ve dergilerde dil ve edebiyat konuları üzerinden yoğun tartışmalar yaşanır. Yaşanan tartışmalar doğrultusunda yayın organlarının da taraflara ayrıldığı görülür. Dil meselesi üzerinden bakıldığında, Türkçülüğü ve dilde sadeleşmeyi savunan yayın organları ile yenileşme yanlısı, Batı edebiyatını takip eden yayın organları olarak saf tuttarlar.¹³⁰

Servet-i Fünûncuların kullandıkları dil dolayısıyla sık sık tenkide maruz kaldıkları görülür. Bu dönemde sadeleşme yanlıları ile aksini savunanlar arasında şiddetli

¹²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ağâh Sırrı LEVEND, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s.179-180.

¹²⁹ Burada kastedilmek istenen şey, sansür dolayısıyla izlenen yayın siyasetidir. II. Abdülhamid'in baskıcı rejimi dolayısıyla siyasetten ve rejimle ilgili konulardan uzak durmak zorunda olan gazete ve dergiler, yönünü kültürel ve tarihî konulara çevirmiştir. Bu da gazete ve dergi sütunlarında edebiyat ve dille ilgili meselelerin yoğunluk göstermesine etki etmiştir.

¹³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Server R. İSKİT, **Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

tartışmalar yaşanır. Servet-i Fünûnculara karşı en ağır tenkidi yapan kişi, onları “Dekadan” olarak niteleyen Ahmet Midhat Efendi olur.¹³¹ Ahmet Midhat’ a ve diğer tenkitlere karşı topluluğun bir savunucusu olarak Cenab Şehabeddin tüm eleştirilere cevap verir, bu hususla ilgili birçok yazı yazar.¹³² Cenab Şehabeddin’in yazdığı yazılar Servet- i Fünûn topluluğunun bir nevî manifestosu niteliğini taşır.¹³³

1.2.1. Tevfik Fikret (1867-1915):

Servet-i Fünûn topluluğunun önde gelen şairlerinden Tevfik Fikret, dilde sadeliğin sıradanlık olmadığını savunur, ancak bununla birlikte onun dilini de halkın dili olarak nitelemek pek mümkün değildir. O dilimizin Arapça ve Farsça kaidelerden ve terkiplerden sıyrılmasının mümkün olmadığını, sadeliği bu noktada aramamak gerektiğini söyler. Devrinde yoğun bir şekilde yaşanan dil tartışmalarına pek uzaktan bakmayan Tevfik Fikret’in bu hususta yazmış olduğu pek çok yazı vardır.¹³⁴

Tevfik Fikret devrinde yapılan dil tartışmalarını gereksiz bulur, gazete ve dergi sütunlarında süren tartışmaların bir noktaya ulaşamayacağını savunur; ayrıca kimi aydınların halk için bu kadar uğraşırken, onların bundan habersiz olduklarını ve bu uğurda fikir beyan etmediklerini dile getirir. Tevfik Fikret, lisanı tasfiye etmenin zor ve uzun bir süreç olduğunu ve bunun lisanı daha da geri götüreceğini ifade eder:

“Kimseye taarruz fikrinde değilim, kanâat-ı fikriyyemi söylemek istiyorum. Bence gazete sayfalarında cereyân ettirilen mübâhasât -beklenen fevâide rağmen- bî-hûde, neticesiz münâkaşât seviyesinden bir kalem yükselmez. Bir kere, bu alenî mübâreze her taraf mümkün olduğu kadar geç mağlûb olmağa, mağlûb olsa bile yenilmiş

¹³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fazıl GÖKÇEK, **Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar**, Dergâh yayınları, İstanbul, 2007.

¹³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Celâl TARAKÇI, **Cenab Şehabeddin’de Tenkid**, Eser Matbaası, Samsun, 1986.

¹³³ Cenab Şehabeddin, “ Musâhabe-i Edebiyye, Yeni Tâ’birât”, **Servet-i Fünûn**, C. XIII, s. 331, 3 Temmuz 1313/ 1897, Cenab Şehabeddin, “ Yeni Elfâz”, **Servet-i Fünûn**, C. XIII, s. 333, 17 Temmuz 1313/ 1897.

¹³⁴ Tevfik Fikret, “ Muisâhabe- i Edebiyye, Lisân-ı Şiir”, **Servet- i Fünûn**, C. XI, s. 267, 11 Nisan 1312/ 1896, Tevfik Fikret, “ Musâhabe- i Edebiyye”, **Servet- i Fünûn**, C.XI, s. 283, 1 Ağustos 1312/ 1896, Tevfik Fikret, “ Tasfiye- i Lisân”, **Servet- i Fünûn**, C. XVII, s. 422, 1 Nisan 1315/ 1899. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Tevfik Fikret, **Dil ve Edebiyat Yazıları**, haz. İsmail PARLATIR, TDK yay., 2. Baskı, Ankara, 1993.

görünmemeye çalışır. Hele hiçbir zaman “Yeter, artık mağlûb oldum” diyen olmaz. Mağlûb olan, cezâ-yı mağlûbiyeti çeken zavallı bahs-i hakîkattir. Ortada ondan başka hakkını kaybeden yoktur. Zâten mübârizlerin – ekseriyâ- yine kendi el şakırtıları arasında her şey gürültüye karışır.”¹³⁵

Tevfik Fikret’in devrinin aydınlarına nazaran olaya daha farklı baktığı görülür. Okullarda Arapça eğitim süregelirken dilde ıslah çalışmalarının anlamsız olduğunu, öncelikle bu ikiliğe bir son vermek gerektiğini savunur: “Demek oluyor ki lisânımızın şimdiki usûl-i tadrîsi –eğer buna usûl demek câizse- her şeyden evvel muhtâc-ı ıslâhtır. Bir yandan Arabîyi, Fârisîyi lisânımızın esâsı olmak üzere o ehemmiyetle mekteplerde tahsîl et; bir yandan lisânı Arabî ve Fârisîden ta’riye etmek lüzûmunu düşün; bu iki zıddı birleştirmek, bu iki mütehâlif ucu bir noktaya toplamak mantık dâiresinde mümkün olur şeylerden değildir.”¹³⁶ Bununla birlikte kendisinin dilin o günkü hâlini beğendiğini ve kendisi gibi olanların da pek az olmadığını dile getirir: “ Bir de ne yalan söyleyim. Osmanlıcanın bu günkü şu hâli, şu âhengi bana o kadar hoş geliyor ki tebdîline kıyılamaz sanıyorum. Vâkıâ bu pek hususî, pek zâtî belki de hod-gâmâne bir mülâhazadır, ben bu hod-gâmlıkta yalnız kalmayacağımdan eminim.”¹³⁷ cümleleriyle bir yandan da Servet-i Fünûncuların dil anlayışına işaret eder.

O, dilin ıslahından öte doğru düzgün bir lüğatinin ve gramer kitabının hazırlanması gerektiğini söyler. Ona göre ifadede sadelik, fikrin açık ve sade olmasıyla ilişkilidir. “Lisânı kimse bitiremez, lisan böyle kitapsız, kaidesiz, nümunesiz kaldıkça kendi kendine biter. Siz ki her şeyi ve hattâ fazlasını da bilirsiniz, niçin şu noksanları ikmâle himmet buyurmuyorsunuz? İşte çocuklarımızın elinde iki sünepe kaide kitabından, kıraat kitabından başka bir şey yok ki, lisan böyle mi ihyâ edilir? Türkçe böyle mi kurtarılır?” Lisanın ancak grameri, kitabı olmadığı sürece biteceğini, tasfiyeyle uğraşmak yerine kitap hazırlamanın gerekliliğini ifade eder.

“ Lisân-ı şî’r, lisân-ı tahassüs, lisân-ı rûhtur. İfâdemizi rûhumuzun temâyülât-ı bedâyi-perestâne ve teheyyücât-ı hakâyık-cûyânesine tatbîk eder, kalemimizi kalbimize rabteylesek lisân-ı şî’r ile ifâde-i merâm etmiş oluruz; söylediğimiz şeyler şiir olmasa bile

¹³⁵ Tevfik Fikret, “ Tasfiye-i Lisan”, **Dil ve Edebiyat Yazıları**, haz. İsmail Parlatır, 2. Baskı, TDK yay., Ankara, 1993, s. 120-121.

¹³⁶ Tevfik Fikret, “ Tasfiye-i Lisan”, a.g.k., s. 123.

¹³⁷ Tevfik Fikret, “ Tasfiye-i Lisan”, a.g.k., s.124.

şâirâne olur.”¹³⁸ Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Tefvik Fikret, şiir dilinin ayrı olduğunu, ince bir ruhla işlenmesi gerektiğini savunur:

“ Bir de lisânımızın, yani Osmanlıcanın Arabî ve Fârisî elfâz ve terâkibinden istiğnâsı kabil değildir; binâenaleyh sadeliği bu istiğnânın husûlünde aramak hiç doğru olmaz.

Esasen sâdelik sûretten ziyâde ma’nâyâ ta’alluk ettiğinden bir fikir sâde olursa tabî’î onu tebliğ delâlet eden söz de sâde olur. Ancak sâde bir sözü fazla tezyînât ile başka türlü göstermeye çalışmak âdî bir tasalluftur; bugün yazı yazmak ne olduğunu bilenler içinde bu tekellüf ihtiyâr edecek, etse bile bundan müstefid olarak yazdığını herkese beğendirecek bir zât tasavvur edemem.”¹³⁹

Konuşulan dile Osmanlıca diyen Tefvik Fikret, bu dilin Arapça Farsça terkiplerden ve sözlerden arındırılmasını doğru bulmaz. Ona göre sade söz, sade fikir sayesinde olur. Dilin sadeleşmesi ile yazılan şeyde bir sadelik söz konusu değildir. Dil uğruna güzelliğin feda edilmesine karşıdır:

“ Şu son zamanlarda üdebâmızdan birkaçı ön ayak olarak lisân-ı tahrîrimiz avâma doğru teveccüh göstermeğe başladı. Bu meyil nasıl telakkî olunuyor, bu teveccüh ne hisle karşılanıyor, henüz tayîn edilemez. Bunu tayîn edecek avâmın kendisidir. Kendi hakkında kendisi için böyle düşünüldüğüne... kendi diline, kendi kulağına göre de yazılır, yazılmasını düşünenler, buna çalışanlar bulunduğu, zavalıcılık, acaba vâkıf mıdır?”¹⁴⁰ sözleriyle dilde bir sadeleşmeye doğru gidildiğini, ancak aydınların bunu kendilerinin yaptıklarını, halkın bundan haberdar olmadığını dile getirir.

“ Lâkin hangi lisân ve nasıl tasfiye edilecek? Osmanlıcanın yüzlerce seneden beri alışmış olduğumuz Arabî ve Fârisî kelimelerini, terkiplerini kaldırarak yerine Türkçelerini koymak sûretiyle mi? Bu epeyce bir zaman için tevlîd-i garâbet ve müşkilât etmekten başka bir işe yaramaz ve o müddet içinde, lisânımızın şu hâliyle devam ve tevessüünden doğabilecek istifâdeler mahv edilmiş olur. Atacağımız kelimelere iyi halefler bulup bulamayacağımız da başka mesele. Doğrusu muhâfazakârlığın o kadar taraftârı değilim.

¹³⁸ Tefvik Fikret, “Lisân-ı Şi’r”, a.g.k., s. 24.

¹³⁹ Tefvik Fikret, “Musâhabe-i Edebiyye 13”, a.g.k., s. 40.

¹⁴⁰ Tefvik Fikret, “Tasfiye-i Lisan”, a.g.k., s. 120.

Fakat insan istiyor ki yapılan şey bozmaktan ibâret olmasın.”¹⁴¹ Dilde yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimelerle kaideleri kaldırarak yerine yenilerini koymanın dile yarardan çok zarar getireceği inancındadır. Dilden kelime atmanın dili fakirleştireceği görüşündedir.

Mehmed Emin’in **Türkçe Şiirler**’inde lisânı sadeleştirdiğini, Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılmış bir dille yazdığını söyler ve eğer bu yolda yazılacaksa herkesin amacının bu olduğunu ifade eder. “Lisanı “tasfiye”den maksat eğer bu ise zâten her muharririn arzu ettiği, arzu etmek için mecbûriyet-i tabîiyye duyduğu şeydir. Her muharrir yazdığını okunsun, anlaşılsın diye yazar; halka okutmak istediği şeyleri de bittabi halkın derece-i idrâk ve ihâtasına göre yazacaktır. Fakat bu gün meselâ Veli dayılar için münhasıran onların anlayacağı gibi bir lisân-ı tahrîr tasavvur edemiyorum. Zâten ümmîler için yazan muharrir yoktur. A’mâlar için resim yapan musavvir olmadığı gibi. Bir muharriri anlayacak adam hiç olmazsa ibâre okuyacak kadar ümmiyetten uzaklaşmış olmak lâzım gelmez mi? Bu hâlde telâşa mahal yok; mekteplerimizde tedrîs-i lisân böyle Arabî ve Fârisî esasları üzerine mübtenî bulundukça muharreratımızdan Arabî ve Fârisî kelimeleri ve terkipleri kaldırmağa lüzûm kalmaz; çünkü tahsîl görmeyenler zâten okumayacak, tahsîl görenler ise Arabî, Fârisî kelimâtı sırf Türkçe kadar anlayacaktır.”¹⁴² sözleriyle medreselerde okutulan dilin Arapça ve Farsça olduğunu, bu sebeple de dili sadeleştirmenin anlamsız olduğu görüşünü ileri sürer.

Tevfik Fikret dildeki Arapça ve Farsça kelimelerin atılarak yerine eski Türkçe kelimelerin alınmasını da doğru bulmaz: “Şimdi ne yapacağız? Sırf Türkçe mi yazacağız? Zannetmem ki bu mümkün olsun; olsa bile –hâlâ ihtilâfından şikâyet ettiğimiz- lisân-ı tekellüm ile lisân-ı tahrîrimiz yine ittihâd edemeyecektir; çünkü o zaman da yazacağımız kelimeleri tekellüm ettiğimiz lisânda değil, bize Arabî ve Fârisîden daha uzak bir menba-ı metrûktan alacağız. Denebilir ki bu menba esâsen bize yabancı değildir. Evet lâkin unutulmuştur, metrûktur; iâdesi vakte, hem uzun bir vakte muhtâttır.”¹⁴³

Eski Türkçe kelimelerin unutulmuş olduğunu, bu kelimeler kullanıldığı surette halkın yine anlayamayacağını söyler. Ayrıca ona göre dilden kelimeleri atmak dili fakirleştirmek demektir. O, halka hitap etmek gerektiğindeyse sade yazmaktan yanadır: “Öyle yapmayıp da Osmanlıca’yı bulunduğu şekil ve heyette tahdîd ve tenkîh edeceksek;

¹⁴¹ Tevfik Fikret, “Tasfiye-i Lisan”, a.g.k., s. 121.

¹⁴² Tevfik Fikret, “Tasfiye- i Lisan”, a.g.k., s. 123.

¹⁴³ Tevfik Fikret, “Tasfiye-i lisan”, a.g.k., s.124.

bunda büyük bir ihtiyâtle davranmamız iktizâ eder. “Su” nâmına yalnız bir kelime kullanmak, “âtî” var diye “istikbâli” kullanmamak lisânı tasfiye etmez, fakirleştirir. Yerinde istimâl edilmek şartıyla her kelimenin ayrı kuvveti, ayrı tabîatı, rûhu vardır. Avâma talîm ve tefhîm için yazdığımız makalelerde bi’t-tercîh en basitlerini, en açıklarını kullanalım; fakat diğerlerini de yeri geldikçe, zevk-i edeb istimâline ihtiyaç gösterdikçe îrâd etmek için saklayalım.”¹⁴⁴

Servet-i Fünûn dilinin kurucusu olan Tevfik Fikret’in dili son derece ağırdır, ancak çocuklar için yazdığı manzumelerde ve 1900 yılında yazdığı **Panorama** adlı derlemesinde sade dil hususunda denemeler yaptığı da göze çarpar. Tevfik Fikret çocuklar için sade dille ve hece ölçüsüyle de şiir yazar. Halûk için yazdığı şiirlerde kullandığı konuşma üslubuyla sade dile yaklaşmıştır. Onun kaleminde aruz Türkçeye feda edilmekten kurtarılmıştır. Kenan Akyüz, onun şiirine konuşma dilindeki ifade tarzını sokması sayesinde halk tarafından daha çok sevildiğine işaret eder.¹⁴⁵

1.2.2. Hâlid Ziya (1868-1945):

Servet-i Fünûn dilinin gelişmesinde ve özellikle nesir dilinin güzelleşmesinde önemli bir rolü olan Hâlid Ziya, dilde sadeleşmeye kesin olarak karşı çıkar ve bunu her fırsatta dile getirir. Bununla birlikte Hâlid Ziya’nın da bu düşüncesinde sonuna kadar kararlı olamadığı ve sonunda dilde sadeleşmeye destek verdiği görülür. Hayatının son zamanlarında sade bir dille yazdığına ve önceden süslü, ağır dille yazılmış eserlerinin dilini yeniden işlediğine de dikkat çekmek gerekir.

Hâlid Ziya’nın dille ilgili düşüncelerine Servet-i Fünûn’da neşrettiği makalelerden vâkıf olmak mümkündür. Bunlar içinde onun düşüncelerine en derli toplu tesadüf edebileceğimiz makale Servet-i Fünûn’da yayınlanan “Kaarilerime Mektublar”¹⁴⁶ adlı yazısıdır. Hâlid Ziya İstanbul dilini anlamayanlara Uyurca vs. öğretmek yerine onlara bugünün dilini öğretmeninin daha doğru olduğunu, herkesin bu dille okuyup yazması

¹⁴⁴ Tevfik Fikret, “Tasfiye-i lisan”, a.g.k., s.124.

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan AKYÜZ, **Tevfik Fikret**, Sakarya Basımevi, Ankara, 1947, s. 209.

¹⁴⁶ Hâlid Ziya, “Kaarilerime Mektublar I”, **Servet-i Fünûn**, C. XVII, s. 428, 13 Mayıs 1315/1898.

gerektiğini ifade eder. Ona göre Türkçeden atılacak kelimelerin yerine bu dillerden kelimeler alınması, dilin sadeleşmesi için bir çözüm olmayacaktır, çünkü bu kelimeleri ne aydınlar, ne de halk anlayacaktır. Osmanlıcadaki kelimeleri atıp yerine yenilerini getirmenin çok güç olacağını, bu mümkün olsa bile eskisi gibi güzel ve estetik bir ifadeye ulaşılamayacağını düşünür. Ayrıca o, dilin ıslahından yana olanların da o günkü Osmanlıca ile yazdıklarını dile getirir. Hâlid Ziya, dile dışarıdan yapılacak bir müdahalenin aksine dilin doğal seyri içerisinde gelişip değişmesini savunur ve dili serbest bırakmanın en doğru şey olacağını ifade eder. O, lisanın yenilikleri bir anda kabul edemeyeceği, önce edebiyata sonra yavaş yavaş halka intikâl edeceği görüşündedir. Yazarın **Mai ve Siyah** romanındaki Ahmet Cemil karakteri bir nevi Servet-i Fünûn'un dil ve sanat görüşünün temsilcisi niteliğindedir. Kendisi de bir şair olan Ahmet Cemil'in ağzından Halit Ziya'nın ve Servet-i Fünûncuların nasıl bir dili arzuladıklarına tanık olunur:

“Bilseniz, şiirin nasıl bir lisana muhtaç olduğunu bilseniz! Öyle bir lisan ki... Neye teşbih edeyim, bilmem?.. Bir rûh-ı mütekellim kadar belîğ olsun, bütün kederlerimize, neşvelerimize, düşüncelerimize, o kalbin bin türlü inceliklerine, fikrin bin çeşit derinliklerine, heyecanlara, tehevürlere tercüman olsun; bir lisan ki bizimle beraber gurûbun ahzân-ı elvânına dalsın, düşünsün. Bir lisan ki rûhumuzla beraber bir mâtemin eşk-rîz-i ye'si olsun. Bir lisan ki heyecân-ı âsâbımıza refakat ederek çırpınsın...”¹⁴⁷ diyen Ahmet Cemil şiirin bütün duygu ve düşüncelere tercüman olması gerektiğini, bütün kederleri, üzüntüleri iyice anlatabilmesi gerektiğini öne sürer; yani “lisan tamamıyla insanı anlatmalı”dır. Daha sonra yeniden düzenlemelerle yayımlanan romanda yazar karakterinin söylediklerini yumuşatır.¹⁴⁸

Hâlid Ziya “Yeni Lisan”¹⁴⁹ adlı makalesinde kendilerinin dili anlaşılmasız bir hâle getirdikleri yolundaki tenkitlere karşılık verir. Burada yazar, Servet-i Fünûn'un dilinin o kadar ağır olmadığını, biraz Arapça ve Acemce bilen, lisanı iyi öğrenmiş kimselerin yazılanları anlayabileceğini söyler. Kullanılan kelimelerin anlaşılmasızlığının yeni olmasından çok mecazî bir anlam taşımasından kaynaklandığını, taşıdıkları anlam itibarıyla Türkçe olarak dahi yazılsa anlaşılmasızlıkta güçlük çekileceğini dile getirir. O kendilerinin Batı'ya açılarak dile yeni bir ufuk verdikleri, yeni hayallerle, yeni mânâlarla

¹⁴⁷ Halit Ziya, **Mai ve Siyah**, İstanbul, 1911.

¹⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil YENER, **Bir Romancının Dünyası ve Romanlarındaki Dünya, H. Ziya Uşaklıgil'e Dair**, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1959.

¹⁴⁹ Hâlid Ziya, “Yeni Lisan”, **Servet-i Fünûn**, nr. 914, 20 Teşrin-i sâni 1324/3 Aralık 1908.

dili zenginleştirdikleri görüşündedir. Ona göre lisan her zaman yeniliklere açıktır ve başka dillerden kelime alınmasında hiçbir sakınca yoktur.

Servet-i Fünûncular yeni ve orijinal terkipler kullanıyorlar, Fransız şairlerinden aldıkları tesirle Arapça Farsça terkipler icat ediyorlar ve bu şekilde okuyucunun zihninde yeni bir hayal dünyası yaratmaya çalışıyorlardı. Kullandıkları bu terkipler yüzünden de dili ağır ve süslü bir hâle getirdikleri için tenkide maruz kalıyorlardı. Hâlid Ziya onların eserlerinde kullandıkları “ teşbih, mecaz ve istiare” lerden dolayı garip olarak yargılanmalarını yanlış bulur. Onların Batı ile temasları neticesinde bir yenilik meydana getirdiklerini, bu nedenle de ağır eleştirilere maruz kaldıklarını söyler. Bir anda yapılan bu yenilik yerine yavaş yavaş bunu gerçekleştirmiş olsalardı aynı muamele ile karşılaşmayacakları görüşündedir.¹⁵⁰ O, Servet-i Fünûncuların yaptıkları bu yeniliği, yeni mânâlar ve yeni teşbihler kullanmalarını edebiyat için çok önemli bulur ve bu sebeple de onların eski edebiyatçılardan daha üstün olduklarını söyler. Bunu bir inkılâp olarak niteleyen yazar, bir dilin yeniliklere ve katkı sağlayacak her türlü gelişmeye açık olduğu fikrindedir.

Hâlid Ziya, Arapçanın o devirde bu kadar çok kullanılmasının normal karşılanması gerektiği kanaatindeydi. Bunu Arapçanın o dönemde Türk dili içerisine nüfuz etmiş olmasına ve Arapça öğrenmenin bir zorunluluk olmasına bağlar. Arapçanın kelime kadrosu ve müştakları ile Türk dilinin içerisine fazlasıyla girdiğini ve bunu öğrenmenin bir zorunluluk hâline geldiğini, bundan dolayı da kendi dilimize vâkıf olamadığımızı söyler.¹⁵¹ Bir çocuk öğrenim görmek için Arapça da öğrenmek zorunda kalır. Bu sebeple Hâlid Ziya aldıkları eğitim ve devrin şartları dolayısıyla Servet-i Fünûncuların dilini tabîi bulur. Onların çocukluktan beri bu terkiplere alışmış olmalarının da Arapça ve Farsça kelime ve terkipleri bu kadar çok kullanmalarında etkili olduğunu ifade eder.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Hâlid Ziya da daha sonra dilin sadeleşmesinden yana olacaktır. “Hakları Var”¹⁵² isimli makalesinde kendisinin eski yazılarına yönelik eleştiri getirirken Servet-i Fünûn diline dair de bilgi verir. Burada Servet-i Fünûncuların ağır diye eleştirilen dilinin o dönemde kullanılan dilden pek de farkı olmadığını, Servet-i Fünûncuların dilini eleştirenlerin de aynı dili kullandıklarını söyler. O dönemde Servet-i

¹⁵⁰ Hâlid Ziya, “Kelimâtta Hayâl”, **Servet-i Fünûn**, nr. 918, 18 kânun-ı evvel 1324/ 31 Aralık 1908.

¹⁵¹ Hâlid Ziya, “ Müştaklara Karşı”, **Sanata Dair**, C.1, İstanbul, 1938.

¹⁵² Hâlid Ziya, “Hakları Var”, **Sanata Dair**, C.1, İstanbul, 1938.

Fünûncuların yaptıklarının normal olduğunu, herkesin aynı düşünceden hareketle ve birbirlerinden etkilenererek o üslubu kullandıklarını dile getirir. “ Olsa olsa Edebiyat-ı Cedîde, Kamus ve Ferheng’ in tozla dolu sahifelerinden beş on kelime aşmış, zaten fazla yükünün altında ezilen Türk diline bir denk daha ilave etmiş olmak günahını yapmıştır.”¹⁵³

1911 yılında **Genç Kalemler** dergisi etrafında başlayan Yeni Lisan ve dilde sadeleşme hareketinin etkisiyle Hâlid Ziya’nın da dil anlayışında bir değişikliğin meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu devirden sonra Hâlid Ziya yazdığı makalelerde daha sade bir dil kullanır ve daha önce içinde yer aldığı Servet-i Fünûn topluluğunu kullandıkları dil ve üslup dolayısıyla eleştirir. Bu görüşleri doğrultusunda da o dönemde yazmış olduğu eserlerin dilini sadeleştirir.

1.3. Tanzimat ve Servet-i Fünûn Döneminde Tartışmalar

İmlâ konusu çözülmesi gereken meselelerin başında geliyordu. Dilin sadeleşmesi gerektiğini savunanlar yazılarında imlâ meselesine de değinmişlerdir. Genellikle herkes bu durumdan şikâyetçidir. Agâh Sırrı Levend imlâ konusundaki görüşleri iki başlık altında değerlendirir¹⁵⁴:

1. İmlâyı düzeltmek için belirli bir çare gösteren ve tedbir tavsiye edenler;
2. İmlânın düzeltilmesi mümkün olmadığına inananlar ve kestirme bir çare olmak üzere yeni bir harf sisteminin kabulünü isteyenler

Tanzimat’ tan itibaren yapılan tartışmalara bakıldığında genel olarak dil konusu ve edebiyat anlayışları üzerinde durulduğu görülür. Ancak yapılan bütün tartışmalarda bir şekilde dille ilgili meselelere değinilir.

1.3.1. Mebhûsetün- anhâ Tartışması:

¹⁵³ Hâlid Ziya, a.g.m., s. 5.

¹⁵⁴ Agâh Sırrı LEVEND, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**,s. 149.

Şinasi ile Sait Çelebi arasında 1864 yılında yaşanan “Mesele-i Mebhûsetü’n-anhâ” tartışması edebiyat tarihimizdeki ciddi ilk münakaşadır.¹⁵⁵ **Tasvîr-i Efkâr** gazetesi ile **Cerîde-i Havâdis** arasında cereyan eden münakaşa yazım yanlışları ve imla üzerinde başlayıp bir dil tartışması hâlini alır.

“ mebhûsü anh, dūr u dırâz, sâlifüzzikr” kelimelerinin “ mebhûsetü anhâ, tûl-i dırâz, tercüme-i sâlifetüzzikr” şeklinde kullanılmasının yanlış olduğu fikri ile başlayan tartışma bir dil meselesi hâline gelir. Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin o dillerde olduğu gibi mi kullanılması gerektiği ya da Türk dilinin kaidelerine uygun olarak mı kullanılması gerektiği meselesine döner. Şinasi bu tür kelimelerin Türk dilinin esaslarına uygun olarak kullanılmasından yanadır.

Tasvîr-i Efkâr gazetesinin 25 Ağustos 1864 tarihinde çıkan nüshasında iltizam usulündeki düzensizlikleri anlatan bir haber yayınlanır. Bu haber **Cerîde-i Havâdis**’te bir Rum tarafından doğru olmadığı söylenerek yalanlanır. Bunun üzerine İzmir’den haberi yazan kişi görüşlerinin doğruluğunu kanıtlamak için uzun bir yazı gönderir. Bu yazıyı yayınlarken Şinasi de bir mülâhaza ilave eder ve konuyu burada kapatır.

Bu sırada **Courrier d’ Orient** gazetesinin başmuharriri Jean Pietri **Ceride-i Havadis**’e karşılık gelecek bir makale yayımlar. Şinasi’den Türk okuyucularının da bundan haberdar olması amacıyla makalesini tercüme etmesini ister. Şinasi bu makaleyi Jean Pietri’nin mektubuyla birlikte yayımlar. **Ceride-i Havadis** o sırada günlük olarak çıkan **Ruznâme-i Ceride-i Havadis** ile birleşerek günlük olarak yayınlanmaya başlar. Şinasi’nin neşrettiği bu makaleye **Ruzname-i Ceride-i Havadis** karşılık verir. Şinasi bu makaleyi satır satır tahlil ederek cevap verir. Şinasi bu makalesinde o zamana kadar tarafsızlık ilkesine aykırı olacağını düşündüğü için **Ruznâme**’ye yönelik gelen cevapları da yayınlamadığını belirtir.

“... Hele yalnız cevabına mutasaddi olduğumuz şu makalede kullandığı “mebhusetü anhâ ve tulü dıraz ve tercümei ssalifetüzzikr” tabirâtı – ki muharririn kendi icadı veyahut eseri taklididir – ne kadar fasih olduğuna şahidi belîğ olan bir gazetenin

¹⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Nihat ÖZÖN, “ Edebiyatımızda Münakaşalar II- III”, **Oluş**, C.1, no. 2, 7 İkincikânun 1939, s. 18-20 - no.3, 15 İkincikânun 1939, 37-39.

kendi fevkinde olanları istihfaf etmesi nazar-ı üdebâda şayân-ı istiskal olur surette haddini bilmemektedir.”

Bundan sonra ne İzmir âşârı meselesi ne de Fransızcadan tercüme edilen makalenin konusu gündeme gelir, mesele zikredilen üç terkip etrafında cereyan eder ve tartışma yön değiştirir. Her iki taraf da düşüncesini kanıtlamak için Molla Camî'nin gazellerinden, Veysî ve Nergisî'nin nesirlerinden örnekler alır. Sait Paşa daha çok Arap ve Fars dilinin kurallarından söz eder ve işi daha çok şahsiyâta döker. Şinasi ise Türk dilinin kurallarını açıklayarak, bu terkiplerin nasıl yazılması gerektiğini ifade eder. Dört ay süren münakaşa Şinasi' nin sözleri ve Avrupa' ya gitmesiyle son bulur. Bu tartışma ile birlikte yeni dil ihtiyacını gündeme getiren Şinasi'nin dille ilgili görüşlerini açıklıkla ortaya koyduğu görülür.

Şinasi eleştirilere madde madde cevap verir ve karşısındakinden de aynı şekilde davranmasını bekler.

1.3.2. Cezmi Tartışması:

Nâmık Kemâl'in yarım kalan romanı **Cezmi** 1880'de yayımlanan ilk cüzünün ardından yoğun ilgi görür. Romanı beğenenler olduğu gibi olumsuz eleştiri getirenler de olur. **Cezmi** etrafında romandaki benzetmelerin abartılı olduğu, fennî bilginin eksikliğinden kaynaklı mantıksızlıklar ve imlâ ile ilgili bazı hatalar olduğunu düşünenler ile romanı beğenenler arasında hararetli münakaşalar yaşanır.¹⁵⁶ 2 Mart 1880 tarihinde başlayan tartışma 22 Mart 1880 tarihinde son bulur. Tartışma devrin iki önemli gazetesi **Vakit** ve **Tercümân-ı Hakikat** sütunlarında gerçekleşir. Tartışmada “ Tarihî roman tarihsel gerçeklere sadık kalmalı mıdır? Fenne ait bilgiler ne derecede gerçeğe uygun olmalıdır? Romandaki benzetmelerde ölçü kaçırılıp abartıya gidilmiş midir?” gibi meselelerin yanı sıra bu devirde sıkça tartışılan “ Hangi kelime nasıl yazılmalıdır?” gibi imlâ konuları da tartışılır.

¹⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. FâtiH ANDI, “ Namık Kemal’ in Cezmi Romanına Dair Devrinde Yapılan Münakaşalar”, **Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri, Gazimağusa 27-28 Nisan 1998**, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimagosa, 1998.

Cezmi'nin ilk cüzünün neşri ile aynı tarih olan 21 Şubat 1880'de **Vakit** gazetesinde bir tanıtım yazısı yayımlanır. Daha sonra 23 Şubat 1880'de **Tercümân-ı Hakikat**'te de övgü dolu bir yazı yayımlanır. Burada **Vakit** gazetesinde çıkan yazıya da yer verilir. **Cezmi**'ye yönelik ilk olumsuz eleştiri ise 2 Mart 1880 tarihinde **Tercümân-ı Hakikat** sütunlarında imzasız olarak yayımlanan "Muâhezât-ı Edebiyye"dir. Burada yazının **Cezmi** ile ilgili edebiyat çevresinde dolaşan eleştirileri ihtiva ettiği söylendikten sonra **Cezmi**'de hatalı görülen yerler sıralanır. Bu yazıda belâgat ve fesahatla ilgili hataların yanı sıra kelimelerin yazılışı ile ilgili eleştirilere de yer verilir. Bu yazı ile birlikte münakaşa başlamış olur. Burada bu münakaşanın ayrıntılarına girmeyeceğiz. Bizi ilgilendiren daha çok dil ve imlâ hususunda getirilen eleştiriler ve bunun edebiyatımıza yansımalarıdır. Ancak tartışmanın ayrıntılarına bakıldığında konunun bağlamından çıkılıp işin şahsiyâta döküldüğü görülür. İmlâ meselesine gelince sadece bazı hatalara değinildiği ve eleştirilere verilen cevaplarda yapılan hataların basımdan kaynaklandığı ileri sürülür.

1.3.3. Belâgat Tartışmaları¹⁵⁷:

Ahmed Cevdet Paşa, Mekteb-i Hukuk'ta okuttuğu ders notlarını derleyip 1881 yılında **Belâgat-ı Osmâniyye**'yi yayımlar. 1881'den 1882'ye kadar fasikül fasikül yayımlanan bu kitabın ilk cüzünün ardından yoğun tartışmalar yaşanır. İfadesindeki bozukluklar, belâgat ve fesâhate ait tarif ve izahların yanlışlığı gibi noktalardan eleştirilir.

Belâgat-ı Osmâniyye tartışması ilk olarak eser etrafında başlar. Bu eserler Abdurrahman Süreyya, Hacı İbrahim Efendi ve bazı Mekteb-i Hukuk öğrencilerinin imzalarını taşır. Daha sonra gazete sütunlarına intikal eder. Devrin önemli iki yayın organı olan **Tercümân-ı Hakikat** ve **Cerîde-i Havâdis** bu tartışmaya sütunlarında yer verir.

Belâgat-ı Osmâniyye başlangıçta ifade ve dilindeki aksaklıklar, tariflerinin yetersiz olması, verilen örneklerin konudan uzak ve ilgisiz oluşu bakımından tenkit edilir. Bu tenkitlerin hemen hepsi ifade üzerinde durur. Tartışma eser çerçevesinden çıktıktan sonra yeni bir kisveye bürünür ve konular da genişler. Cevdet Paşa'nın Arap belâgatini

¹⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kâzım YETİŞ, **Belâgattan Retoriğe**, Kitabevi, İstanbul, 2006.

esas alması millî olmadığı yönünde görüşlerin açığa çıkmasına etki eder. Millî bir belâgatten söz edilip edilmeyeceği ve lisan meselesi tarafların önem verdiği konular olur.

Belâgat-ı Osmâniyye'nin ilk cüzünün neşrinden bir buçuk ay sonra Abdurrahman Süreyya **Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmâniyye**¹⁵⁸'yi yayımlar. Bu tenkitler **Belâgat-ı Osmâniyye**'nin ilk cüzündeki Arapça, Farsça, Türkçe gramer kurallarının yapısı, belâgat ve fesâhat, ifadenin önemi gibi konular üzerinde yoğunlaşır. Abdurrahman Süreyya daha çok kelime ve cümle tahliline dayalı bir yaklaşımla konuyu ele alır ve kelimelerin yerli yerinde kullanılmadığı, ifade edilenle edilmek istenen arasındaki uyumsuzluk noktalarından eleştirir. Ayrıca belâgat ve fesâhate ait tanım ve izahların, örneklerin yersiz ve isabetsiz olduğu noktasında da eseri tenkit eder.

Abdurrahman Süreyya'ya verilen ilk cevap "Mekteb-i Hukuk Talebesinden Birinin Eser-i Hâmesidir" imzasıyla yayımlanan Hall-i Ta'likât¹⁵⁹'tır. Eserin ismi muhtevasını özetler niteliktedir. Eserin içerisinde Abdurrahman Süreyya'nın şahsına yönelik eleştiriler yapıldığı ve zaman zaman işin şahsiyâta döküldüğü görülür. Abdurrahman Süreyya, Cevdet Paşa'ya "tavâif" yerine "milel" veya "akvâm" kelimelerini kullanmanın "mütemeddine"ye daha uygun olacağını söylemişti. **Hall-i Ta'likât**'ta da buna karşılık olarak milel kelimesinin kullanılmasının uygun düşmeyeceği kanıtlanmaya çalışılır.

Abdurrahman Süreyya'ya ikinci cevap Hacı İbrahim Efendi'den gelir. **Temyîz-i Ta'likât**¹⁶⁰'ta Abdurrahman Süreyya'nın tenkitlerini doğru bulmaz ve **Kur'ân-ı Kerîm**'e, hadîs-i şerîflere ve Arap edebiyatına dayanarak cevaplar verir, ancak bu cevapların da problemler üzerinde durmak yerine, ifade ve kelimelere yöneldiği görülür.

Bu iki eserin de Abdurrahman Süreyya'ya doğrudan ya da dolaylı olarak cevap niteliği taşıması Abdurrahman Süreyya'nın **Tahlîl-i Hall**'i yazmasına sebep olur.¹⁶¹ Bu eserde kendisine yöneltilen eleştirileri cümle cümle tahlil eder ve ilk eserindeki tenkitlerinin doğruluğunu ispatlamaya çalışır.

¹⁵⁸ Abdurrahman Süreyya, **Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmâniyye**, Cerîde-i Askeriyye Matbaası, İstanbul, 1209.

¹⁵⁹ Hall-i Ta'likât, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul, 1299.

¹⁶⁰ Hacı İbrahim Efendi, **Temyîz-i Ta'likât**, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul, 1299.

¹⁶¹ Abdurrahman Süreyya, **Tahlîl-i Hall**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1299.

Abdurrahman Süreyya'nın verdiği cevaplar da tatmin edici nitelikte bulunmaz. Bu kez de Mekteb-i Hukuk talebeleri tarafından **Redd-i Tahlîl**¹⁶² kaleme alınır. Önce **Vakit** gazetesinde tefrika edilen bu kitap daha sonra kitap hâlinde yayımlanır. Eserin mukaddimesinde **Temyîz, Ta'likât**'ı müdafaâ ederek hadlerini aşmayacaklarını, yalnızca kendi eserleri olan **Hall-i Ta'likât**'la ilgili kısımlara cevap vereceklerini söylerler. **Hall-i Ta'likât**'tan ve **Tahlîl-i Hall**'den parçalar alarak savunma yaparlar.

Cevdet Paşa'nın kitabı üzerine çıkan bu tartışma bağlamında kaleme alınan eserlere bakıldığında hep aynı konular etrafında dönüldüğü görülür. Ve bu konular çoğunlukla eserin yayımlanmış olan ilk cüzüne ait eleştiriler ve buna verilen cevaplar niteliğindedir.

Keyfî müsteârını kullanan bir zat **Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmâniyye**'ye ilk cevabı kendisinin yazdığını açıkladıktan sonra **İzhâr-ı Zâtü'l-Beyn**¹⁶³ adlı eserinden bir parçayı iki gün üst üste yayımlar.¹⁶⁴ Bu yazılarda **Hall-i Ta'likât**'ın **Belâgat-ı Osmâniyye**'yi müdafaadan aciz olduğunu söyledikten sonra, Abdurrahman Süreyya'nın sadece "tavâif" ve "mütemeddine" kelimelerine dair söylediklerinin yanlışlığını gösterir.

Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmâniyye'yi çürütmeye çalışan bir diğer eser de **Nazîre-i Ta'likât**¹⁶⁵'tir. Abdurrahman Süreyya'nın ağzından yazılan bu kitap onun cehaletini anlatır. Eseri kaleme alan kişi onu Cevdet Paşa'yı kıskanan biri olarak gösterir ve yaptığı tenkitlerin basitliğini, saçmalığını ortaya koymaya çalışır.

Abdurrahman Süreyya'nın **Belâgat-ı Osmâniyye**'yi kelâm noktasında da tenkit eden gazete yazıları mevcuttur. Bunun yanı sıra müstakil olarak yayımlanan iki kitapçıktan da söz etmek gerekir. Bunlardan ilki Mahmut Esat'a ait olan **İtmâm-ı Temyîz**¹⁶⁶'dir, bu kitapçık daha çok kelâm ilmi ile alakalıdır. Bunun dışında yine kelâm ilmini konu edinen **İkmâl-i Temyîz**¹⁶⁷ adlı bir kitapçık yayımlanır.

¹⁶² Mehmet Faik, Mahmut Esat, Ali Sedat, **Redd-i Tahlîl**, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul, 1299.

¹⁶³ Kâzım Yetiş böyle bir esere tesadüf edilemediğini söyler.

¹⁶⁴ Keyfî, **İzhâr-ı Zâtü'l-Beyn'den Bir Nebze**, Tercümân-ı Hakikat, nr. 1101-1102, 17-18 Şubat 1882.

¹⁶⁵ **Nazîre-i Ta'likât**, Taş basma, 1299.

¹⁶⁶ Mahmut Esat, **İtmâm-ı Temyîz**, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul, 1299.

¹⁶⁷ Ali Sedat, **İkmâl-i Temyîz**, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul, 1299.

Eserler üzerinden yürüyen tartışma daha sonra gazete sütunlarına kayar, bundan sonra tartışmanın yön değiştirdiği, Türk dili, millî belâgat, Türk dilinin istikbali gibi meseleler üzerinde durulduğu görülür.

Tercümân-ı Hakikat, Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmâniyye'nin tenkidi mahiyetinde bir yazının kendilerine geldiğini, ancak yayımlamadıklarını bildirir.¹⁶⁸ Abdurrahman Süreyya bahsi geçen yazının neşredilmeyişinden dolayı üzüntü duyduğunu dile getirir.¹⁶⁹ Abdurrahman Süreyya başka bir yazısında çeşitli meclislerde eserinin tenkit edildiğini söyledikten sonra konunun edebî iken dinî bir mecraya çekildiğini ifade eder.¹⁷⁰ Bunun üzerine **Hall-i Ta'likât**'ın muharriri ve Mekteb-i Hukuk talebesinden biri imzalı bir yazı ile yine aynı konu üzerinden Abdurrahman Süreyya'ya cevap verilir.¹⁷¹ Abdurrahman Süreyya'ya tekrar cevap hakkı doğar.¹⁷² İsmail Hakkı, Esat ve Ali Sedat imzalı bir yazıda **Belâgat-ı Osmâniyye'nin** Mekteb-i Huku'un ders kitabı olduğu ve bu eleştirilerle mektebin değerinin düşürülemeyeceği ifade edilir.¹⁷³ Abdurrahman Süreyya, aynı günkü gazetede, **Cerîde-i Havâdis**'te Mekteb-i Hukuk talebesinden bir muharrir imzasıyla tenkit edilmesi¹⁷⁴ üzerine, isimlerini açıklamayan yazı sahiplerinin bir heyet önünde yazdıklarını dikkatle okuyup anlamaya çalışmalarını, başarılı oldukları takdirde **Tahfîl-i Hall**'i neşretmekten vazgeçeceğini ve bunun için onlara 28 saat mühlet verdiğini söyler. Aynı gazetede tartışmanın çocukça bir hâl aldığını, Cevdet Paşa'nın kendini müdafaa edebileceğini belirten bir not düşülür. Bundan yola çıkılarak Cevdet Paşa'nın tartışmaya çekilmek istendiği düşünülebilir, fakat Cevdet Paşa'dan bir cevap gelmez. Abdurrahman Süreyya'nın makalesinden iki gün sonra gazetenin 1096 numaralı sayısında Mekteb-i Hukuk talebeleri bu teklifi kabul ettiklerini bildirirler. Bu kez Abdurrahman Süreyya bir kitabı bir kişinin yazacağını, ancak karşısına birden fazla kişinin çıktığını söyleyerek şartlarının yerine gelmediğini ileri sürer.¹⁷⁵ Mekteb-i Hukuk talebesi olduğunu belirten Mahmut Celâlettin, Cevdet Paşa'nın ders notlarını uzun uzun araştırarak hazırlamadığını, bundan dolayı da **Belâgat-ı Osmâniyye'nin** aceleye geldiğini, bazı kusurlarının bulunduğunu, Cevdet Paşa'nın eserin düzeltilmesine önem vermediğini, Abdurrahman

¹⁶⁸ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1076, 19 Ocak 1882.

¹⁶⁹ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1078, 21 Ocak 1882.

¹⁷⁰ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1084, 20 Ocak 1882.

¹⁷¹ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1085, 30 Ocak 1882.

¹⁷² Tercümân-ı Hakikat, nr. 1098, 2 Şubat 1882.

¹⁷³ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1094, 9 Şubat 1882.

¹⁷⁴ Cerîde-i Havâdis, nr. 4868, 7 Şubat 1882.

¹⁷⁵ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1097, 13 Şubat 1882.

Süreyya'nın ilmî meseleleri tashih ettiğini belirterek eserin ve hakkındaki eleştirilerin bir değerlendirmesini yapar.¹⁷⁶ 26012541720

Tercümân-ı Hakikat'te bu yazılar neşredilirken **Cerîde-i Havâdis**'te lisanımızla ilgili bir dizi makale neşredilir. Türk dili tarihi, İstanbul Türkçesi, ana dil problemi, Türkçenin münasebette bulunduğu diller vb. konuların da işlendiği bu yazıların yazılış sebepleri arasında Şemseddin Sâmî'nin **Hafta** gazetesinde çıkan Türk dili ile ilgili yazıları, **Belâgat-ı Osmâniyye** ve Abdurrahman Süreyya'nın itirazları gösterilebilir.¹⁷⁷ Esas olarak Şemseddin Sâmî'nin bu yazıların yazılmasına sebep olduğunu söylemek zor olmamakla birlikte **Belâgat-ı Osmâniyye**'nin ve Abdurrahman Süreyya'nın da söz konusu edildiği görülür.

“Lisân-ı Osmânî”¹⁷⁸ başlıklı imzasız bir yazıya belâgat ve fesâhat konusuna değinilerek başlanır, bu da belâgat tartışmalarına yapılan bir göndermedir. Ayrıca Osmanlı lisanını iyi bilmek için İstanbul'da doğup büyümek ve Türk olmak gerektiği söylenerek Abdurrahman Süreyya'ya da bir eleştiri yapılmış olur. “Telif ve Tasnif”¹⁷⁹ başlıklı bir başka yazıda Âkif, Reşit, Âli ve Cevdet Paşaların Türk dilinin sadeleşmesi için yaptıkları hizmetler anlatılır. Eskiden mekteplerde Türkçe okutulmadığından, artık okutulan derslerin kitap hâline getirildiğinden söz edilerek **Mugni'l-Küttâb** ve **Mebâni'l-İnşâ** buna örnek gösterilerek konu yine **Belâgat-ı Osmâniyye**'ye getirilir. Mekteb-i Hukuk'ta okutulan derslerin kitap hâlinde basıldığı, ancak bazı kişilerin bunu saldırganlıkla eleştirdikleri söylenir. Yapılan eleştirilerin Türk diline göre yapılmayıp Arap diline göre yapılmasını da tenkit eder. “Lisanımız”¹⁸⁰ başlıklı yine imzasız bir yazıda Osmanlı diline hizmet eden isimler sıralanır ve Cevdet Paşa da bu isimlerden biri olarak gösterilir. Belâgat ve fesahat hakkında bir kitap yazmasının Türk edebiyatı açısından önemli olduğu ve bunun için Cevdet Paşa'ya teşekkür etmek gerektiği söylenir. Cevdet Paşa'nın yazdığı bu kitabı eleştirmek yerine Türk dilinin başka eksikliklerinin giderilmeye çalışılmasını ister. “Lisan”¹⁸¹ makalesinde elifbadan belâgata kadar yapılan çalışmaların

¹⁷⁶ Mahmut Celâlettin, “Süreyya Efendi ve Muarızları”, Tercümân-ı Hakikat, nr. 1099, 15 Şubat 1882.

¹⁷⁷ Yetiş, a.g.k., s. 281.

¹⁷⁸ Cerîde-i Havâdis, nr. 4860, 30 Ocak 1882.

¹⁷⁹ Cerîde-i Havâdis, nr. 4875, 14 Şubat 1882.

¹⁸⁰ Cerîde-i Havâdis, nr. 4876, 15 Şubat 1882.

¹⁸¹ Cerîde-i Havâdis, nr. 4877, 16 Şubat 1882.

bir encümen tarafından eksikliklerinin giderilmesi önerisi getirilir. Böylelikle ortaya çıkan eser saldırılara maruz kalmayacaktır.

Bunlar dışında **Tercümân-ı Hakikat**'te birçok yazı yayımlanır, ancak konuyu etraflıca tartışmak yerine işi şahsiyâta dökerler, bundan dolayı da gazete yönetimi duruma müdahale ederek bir uyarı yazısı yayımlar.¹⁸² Bunun üzerine tartışmanın seyrinin değiştiği ve esas meseleye odaklanıldığı görülür.

Bu ilanla aynı günde “Belâgat-ı Osmâniyye Mebâhisinden Hâsıl Olan Menfaat”¹⁸³ başlıklı imzasız bir yazı yayımlanır, ancak yazının Ahmet Midhat’a ait olduğu bilinmektedir.¹⁸⁴ Bu makalede Cevdet Paşa’nın eseri üzerine çıkan münakaşanın çok daha önceleri Arap belâgatçıları tarafından tartışıldığını ve bunun Osmanlı belâgati ile ilgili olamayacağı söylenir. Bu tartışmalar sırasında üzerinde durulan konuların bunun dışında olduğu ifade edilir. Ahmet Midhat bu tür belâgat derslerinin medreselerde eskiden beri okutulduğu ve bunun Arap belâgati olduğu görüşündedir.

Cevdet Paşa kendisinin Türkçe bir belâgat kitabı hazırladığını ifade ediyordu, ancak Ahmet Midhat Efendi ise bunun yazılabilmesi için öncelikli olarak Arapça ile Türkçenin birbirinden ayrılması gerektiği kanaatindedir. Ahmet Midhat Efendi her şeyin olduğu gibi ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmesinden yana olduğu için, belâgat da ona göre kelimelerin düzgün ve anlaşılır ifade edilmesi anlamına geliyordu. O meseleye öncelikli olarak dil açısından yaklaşır. “Dudak”, “susamış” kelimeleri varken “teşne-leb” demek mi doğrudur, öncelikle buna karar verilmesi gerektiğini düşünür. Ahmet Midhat, sarf, nahiv gibi meselelerin temelinin kelimeye ve dile dayandığını, dil meselesi halledilmeden kaide ve kanun konulamayacağını ifade eder. Bunun için de belâgat meselesi ile bu kadar uğraşmak yerine bir “lûgat-ı Osmâniyye” hazırlamak gerektiği kanaatindedir. Ahmet Midhat’ın bu düşüncesi millî dil ve millî belâgat konularını gündeme getirir.

Cerîde-i Havâdis'te yayımlanan “Belâgat ve Fesahat”¹⁸⁵ başlıklı bir yazı Ahmet Midhat’ın düşüncelerini destekler niteliktedir, ancak dil noktasında ayrılık gösterir. Bu makalede Türk dilinin Arapça ve Farsçadan bağımsız düşünölemeyeceği, Türk dilinin içerisinde birçok sıfat, edat, tamlama ve çokluk şekillerinin bu dillerden alındığı fikri

¹⁸² Tercümân-ı Hakikat, nr. 1109, 25 Şubat 1882.

¹⁸³ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1109, 25 Şubat 1882.

¹⁸⁴ YETİŞ, a.g.k., s. 283.

¹⁸⁵ Cerîde-i Havâdis, nr. 4890, 1 Mart 1882.

hâkimdir. Bundan dolayı da hazırlanacak belâgat kitabında temele Türk dili alınmakla birlikte Arapça ve Farsçaya da yer vermek gerektiği savunulur. Yazının devamında Türk dili Arapça Farsça ve Türkçeden mürekkep bir lisan olarak kabul edilmekte ve hazırlanacak olan belâgat kitabının da bu üç dilden mürekkep Osmanlıca ile oluşturulması gerektiği söylenir. Belâgat ve fesahat konuları tartışılmadan evvel sarf meselesi üzerinde durulup bu konuda bir kitap hazırlanması gerektiği de ifade edilir. Ahmet Midhat'ın makalesi ve sonrasında yazılan bu makale ile birlikte konu Türk diline ve Türk dilinin ihtiyaçlarına yöneltmiş olur.

Hacı İbrahim Efendi de bu konuya katılır ve farklı bir açıdan yaklaşır.¹⁸⁶ O, uzun uzun Türkçe için Arapçanın öneminden bahseder ve Türkçenin müstakil olarak düşünülmemeyeceği düşüncesini ortaya atar. Mekteb-i Hukuk talebelerinden Sedat-Esat ve Faik imzalı bir yazıda¹⁸⁷ lûgat, inşa, dilin kaideleri ve belâgat-ı Osmâniyye'nin ayrı şeyler olduğu, Osmanlıcanın Arapça ve Farsçadan bağımsız düşünülmemeyeceği, Farsçada olduğu gibi Osmanlıcada da ilmî terimlerin Arapçadan geçtiği görüşleri ileri sürülür. Arapçayı Türk dili için gerekli gören bu anlayışta, sade dille yazılmasına da karşı çıkılır. Fransızcadaki ıstılahların Latince ve Eski Yunancadan geldiğini, Osmanlıcadaki ıstılahların da Arapçadan alınmasının normal olduğunu söylerler ve kendilerinin de anlaşılmasa bir dil kullanmaktan yana olmadıklarını eklerler. "Belâgat-ı Osmâniyye" başlıklı bir yazı ile Abdurrahman Süreyya da Ahmet Midhat'a cevap verir.¹⁸⁸ Abdurrahman Süreyya belâgatın "zevk" ve "tabiat" ile beraber bir anlam ifade edeceğini, "fenn-i belâgatın" ancak yaratılış özelliklerini geliştireceğini ifade eder.

Aynı günlerde **Cerîde-i Havâdis**'te "Lisan-ı Osmâni"¹⁸⁹ başlıklı bir yazı yayımlanır. Osmanlı lisanının belâgatını tamamıyla Arapçada aramanın doğru olmadığı, Arapça kaideye uymakla birlikte Osmanlıcanın da kendine has bir belâgatının olması gerektiği dile getirilir. Yazılmış eski eserlere bakıldığında esas alınanın Arap belâgatı olduğu görüşünden sonra Çağataycaya dönülmesi fikri ileri sürülür. Çağataycanın Osmanlıcanın temel kaynağı olduğu, halkın tamamen Arapça konuşmadığı, bir kısmının tamamen Türkçeyi kullandığı, bu takdirde de Türkçenin ne olduğunun bilinmesi gerektiği düşüncesi savunulur.

¹⁸⁶ Hacı İbrahim Efendi, "Bahis ve Münazaradan Husule Gelen Netayic", Tercümân-ı Hakikat, nr. 1113, 3 Mart 1882.

¹⁸⁷ Muharrir Efendi, Cerîde-i Havâdis, nr. 4893, 4 Mart 1882.

¹⁸⁸ Abdurrahman Süreyya, "Belâgat-ı Osmâniyye", Tercümân-ı Hakikat, nr. 1114, 4 Mart 1882

¹⁸⁹ Cerîde-i Havâdis, nr. 4894, 5 Mart 1882.

Ahmet Midhat, Hacı İbrahim ve Abdurrahman Süreyya'ya yeni bir yazı ile karşılık verir.¹⁹⁰ Yazılanları okuyup anlayamadığımız bir lisanın Osmanlı lisanı diye sunulmasını ve belâgat ve fesahat de bu lisanla yazılmıştır denmesini doğru bulmaz diyen Ahmet Midhat çeşitli sorular yöneltir. Ahmet Midhat Efendi her zaman savunduğu sadeleşme düşüncesini burada da ifade eder. Osmanlıcanın Arapça ile aynı olup olmadığını, bir lisanın başka bir lisandan kelime almasının bütün lisanlar için söz konusu olduğunu, ancak kaidelerin alınmasının ne derece zorunlu olduğunu sorgular. Başka lisanlardan da örnek veren Ahmet Midhat bizim Arapçadan aldığımız kelimeleri değiştirerek kullandığımızı söyler. Bütün bunların üzerine **Cerîde-i Havâdis**'te "Türk"¹⁹¹ başlıklı bir yazı yayımlanır. Burada Türklerin İslâmiyet'e hizmetleri sıralandıktan sonra bugün beğenilmeyen Türkler diye Çağataylılar gösterilerek onlar sayesinde Anadolu'da Arap, Acem ve Rumların üstün olamadıkları dile getirilir. Türklerin üstünlükleri sıralandıktan sonra, Osmanlı soyunun bu dine ettiği hizmetten söz edilir.

Abdurrahman Süreyya, Ahmet Midhat'a yeniden cevap verir.¹⁹² Ona göre herkes kendi dilinin belâgat kurallarını öğrenmelidir. Başka dillerin belâgat kaideleri öğrenildiğinde bunun kendi diline uygulanılabileceğini, başka dillerin belâgatından faydalanılarak bir belâgat kitabı hazırlanabileceğini savunur. Her dilin kendine has bir şivesi olduğunu söyleyen Abdurrahman Süreyya, Arapçadan alınan kelimelerin kullanılışının bize uygunluk göstereceğini söyler. Ona göre belâgat kelimedede değil, kelimelerin ifade ediliş biçimindedir. Midhat Efendi'nin lügat teklifini yerinde bulan Abdurrahman Süreyya, belâgatin kelimelerin oluşturulmasıyla ilgisi olmadığını, sözcüklerin dizilişinin önemli olduğunu dile getirir. Ahmet Midhat Efendi, Osmanlı belâgati ile Arap belâgatinin aynı şeyler olmadığı görüşünü ikisinin de kabul etmek suretiyle Abdurrahman Süreyya ile hemfikir olduklarını, her dilin kendine has bir söyleyiş özelliği göstermesi düşüncesini onun onayladığını ve böylelikle anlaştıklarını söyler.¹⁹³ Bundan sonra Abdurrahman Süreyya ve **Cerîde-i Havâdis** konu ile ilgili bir şey yazmazlar. Fakat münakaşa Hacı İbrahim Efendi ile Ahmet Midhat arasında devam eder.

¹⁹⁰ Ahmet Midhat, "Belâgat-ı Osmâniyye, İbrahim ve Abdurrahman Efendilere Mukabele", Tercümân-ı Hakikat, nr. 1115, 6 Mart 1882.

¹⁹¹ Cerîde-i Havâdis, nr. 4895, 6 Mart 1882.

¹⁹² "Belâgat-ı Osmâniyye", Tercümân-ı Hakikat, nr. 1117, 8 Mart 1882.

¹⁹³ "Belâgat-ı Osmâniyye, Abdurrahman Süreyya Efendi ve Tercümân-ı Hakikat", Tercümân-ı Hakikat, nr. 1118, 9 Mart 1882.

Hacı İbrahim Efendi Ahmet Midhat'a cevap verir.¹⁹⁴ Hacı İbrahim Efendi belâgatın Araplarda da bizde de aynı olduğunu, yalnızca kelimelerin ve terkiplerin söylenişlerinde farklılıklar olduğunu söyler. Bu suretle de Abdurrahman Süreyya'nın da kabul ettiği şive hususunu onaylamış olur. Bu farklılığın garp lisanlarına oranla da daha az olduğunu belirtir. Böylelikle meseleye eski, yeni ve Batı meseleleri de girmiş olur.

Midhat Efendi ise meseleyi devamlı olarak dilin ıslah edilmesi noktasına getirir.¹⁹⁵ O, dilimizi ıslah etmediğimiz takdirde başka dillerin etkisine maruz kalacağımıza ve bundan kaynaklı da ıslahının zorlaşacağına inanır. Hacı İbrahim Efendi gibi dilimize hizmete muktedir olan kişilerin Osmanlıcanın Arapçadan farklı olduğunu kabul ettiklerini söyler. Hacı İbrahim Efendi buna yedi gün boyunca sürecektir olan bir yazı ile karşılık verir.¹⁹⁶ Esasen Arapçanın savunucusu olan Hacı İbrahim Efendi uzun uzun Arapçanın dilimize ne kadar yerleşmiş olduğundan, yalnızca kelime almakla kalmayıp fiil çekimi, terkip kaidelerinin de kullanıldığından ve bu sebeple Arapça bilinmesinin zorunlu olduğundan söz eder. Belâgat konusunda ise her lisanın kendisine mahsus belâgatı olduğu görüşünü kabul etmekle birlikte Arap belâgatına olan bağlılığımızdan da bahseder. Belâgatın lafızla mı mana ile mi ilgili olduğu sorusunu yönelttikten sonra Türk dili ile Arapçanın münasebetini ispata çalışır ve Türkçe olarak nitelendirilen kelimelerin 1000'i bulamayacağını, bulduğu takdirde bu düşüncesinden vazgeçeceğini söyler. Üç dilin kelimelerinin tek kaide ve bir lügat altında toplanamayacağını söyleyen Hacı İbrahim Efendi, bu dilin ıslah edilmesini lisanın kurallarında aramak gerektiği uyarısında bulunur. Belâgat üzerinden başlayan bu münakaşa ikisi arasında bir dil tartışmasına döner. Arapça-Türkçe ve Türkçenin sadeleştirilmesi konusu etrafında devam eder.

Ahmet Midhat, Arapça sarfı öğrenmekle Arap edebiyatının anlaşılamayacağını, Türkçe kelimelerin on binden fazla olduğunu, Arapça kelimelerin ise iki bini aşmayacağını, bununla birlikte bunların münakaşa açısından bir önem arz etmediğini ifade eder.¹⁹⁷ Hacı İbrahim Efendi yine uzun uzun Arapçanın nasıl mükemmel bir dil olduğunu anlatarak bazılarının onu mahvetmeye çalıştığından söz eder.¹⁹⁸ Buna karşılık Ahmet Midhat böyle bir düşüncesinin bulunmadığını, Arapçanın bizim edebî lisanımız

¹⁹⁴ “Belâgat-ı Osmâniyye Münakaşasından Husule Gelen Netayice”, Tercümân-ı Hakikat, nr. 1119, 10 Mart 1882.

¹⁹⁵ “İbrahim Efendi Hazretlerine Mukabele”, Tercümân-ı Hakikat, nr. 1120, 11 Mart 1882.

¹⁹⁶ “Tercümân-ı Hakikat’ın 1115 Numaralı Nüshasına Belâgat-ı Osmâniyye Mebahisine Dair Munderic Olan Makale Üzerine Mütalâa”, Tercümân-ı Hakikat, nr. 1121-1129, 13-22 Mart 1882.

¹⁹⁷ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1130, 1131, 23, 24 Mart 1882.

¹⁹⁸ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1136-1138, 30 Mart-1 Nisan 1882.

değil din lisanımız olduğunu ve bunların birbirinden ayrı tutulmaları gerektiğini söyleyerek artık cevap vermeyeceğini ifade eder.¹⁹⁹ Hacı İbrahim Efendi Arapçanın bizim hem edebî hem de dinî lisanımız olduğunu söyledikten sonra Ahmet Midhat'ın şahsında Edebiyat-ı Cedîdeyi hedef alır ve devrin padişahını müdahaleye çağırır.²⁰⁰ Ahmet Midhat cevap vermediği için münakaşa kesilir, ancak daha sonra lisan meselesi Hacı İbrahim Efendi'nin Mekteb-i Hukuk'ta belâgat derslerini okutmaya başlamasıyla yeniden canlanır. Burada okuttuğu dersleri **Vakit** gazetesinde tefrika eden Hacı İbrahim Efendi yine aynı görüşlerini savunur.²⁰¹

Bu konuyla ilgili yayımlanan bir eser de Câzim'in yazmış olduğu **Belâgat**²⁰² adlı kitaptır. Câzim burada **Belâgat-ı Osmâniyye**'yi ve eser üzerine yapılan münakaşaları değerlendirmiştir. O öncelikli olarak eserin ismi üzerinde durur. **Belâgat-ı Osmâniyye** demenin yanlışlığını, Osmanlı lisanı diye bir lisanın olup olmadığının düşünülmesi gerektiğini söyler. Her devletin bir lisanı olduğunu, kavmiyeti temel alarak anlatır ve Batılı devletlerden de örnek verir ve Osmanlı Devleti'nin resmî dilinin Türkçe olduğunu dile getirir. Buradan da Osmanlı lisanı diye bir şey olmadığı gibi, Osmanlı belâgatinin de olmayacağı düşüncesine ulaşır. Bununla birlikte Cevdet Paşa'nın Türkçe misaller vermesini tebrik edilecek bir husus olarak görür. Daha sonra yapılan münakaşaların değerlendirmesini yapar. Bir kelime ya da terkinin Türk dili içerisinde nasıl kullanıldığının bizi esas olarak ilgilendirdiği üzerinde durur. Türk dilinin ıslahı için de bir encümen-i dânişin kurulması gerektiğinden söz eder ve nasıl olması gerektiğini de anlatır. Diğer bir öneri olarak da mekteplerdeki lisanın düzenlenmesinden söz eder.

Belâgat meselesinden başlayan bu tartışma Türk dilinin sadeleşmesi düşüncesine yönelmesi ve gazetelerde bunun tartışılması açısından önemlidir. Böylelikle özellikle Tanzimat Dönemi'nde gündeme gelen Türk dilinin sadeleşmesi ve Türk dili üzerinde aydınların düşünmesini sağlaması açısından da dikkate değer mahiyettedir.

1.3.4. Ta'lim- i Edebiyat Tartışmaları:

¹⁹⁹ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1139, 3 Nisan 1882.

²⁰⁰ Tercümân-ı Hakikat, nr. 1116, 12 Nisan 1882.

²⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. YETİŞ, a.g.k., s. 294.

²⁰² Câzim, Belâgat, Matbaa-i Ebüzziya, Konstantiniye, 1304/1886.

Ta'lim-i Edebiyat ile birlikte şiirde fikir ve anlama önem vermenin gerekliliği ve Arapça anlatım yollarının Türkçeye uygulanması isteği yersiz bulunarak dilin düzeltilmesi gerektiği fikirleri tartışmaya açılır. **Ta'lim-i Edebiyat** 1879'da yayımlanmasının ardından tenkit edilir. **Tercümân-ı Hakikat**'te başlayan tartışma daha sonra **Vakit**'te devam eder. Mekteb-i Mülkiye' de okuttuğu ders notlarını bir araya getirdiği bir kitap olan **Ta'lim-i Edebiyat**'ın önsözünde Ekrem, Batılı estetikçilerden faydalanarak bu eseri hazırladığını belirtir. Eserin fikrî çıkış noktası Batılıların ve Arapların kendi belâgatlarını araştırıp kitaplaştırma yolunda çok ileri oldukları bizim ise bu yolda hayli geride bulunduğumuzdur. Ekrem bu kıyasta Arap ve Fars dillerinden bizim dilimize birçok kelime ve kaidenin girdiğinden, ancak Osmanlıcanın da başlı başına bir lisan olduğundan ve kendine ait bir edebiyatının bulunduğundan söz eder. Bu hususta çok eleştiriye maruz kalır, ancak o Osmanlıca ve Arapçanın ayrı diller olduğunu ve belagatlerinin de ayrı olduğunu savunmaya devam eder. Esere yönelik eleştiriler daha yayımlanmadan başlar ve iki devrede devam eder. Yeni edebiyatı savunanlar tarafından övgüyle karşılanan eser, eski edebiyatı savunanlar tarafından olumsuz eleştirilere maruz kalır. **Tercümân-ı Hakikat**'te yayımlanan "İmar ve Tashih" başlıklı yazısı ile tartışmayı başlatır.²⁰³ Esere ilk tepki eski edebiyatın savunucularından olan Elhâc İbrahim Efendi'den gelir. Onun eleştirilerine Ekrem karşılık verir. Daha sonra tartışmaya Ekrem'i savunan bir yazıyla Menemenlizade Mehmet Tahir katılır. Abdurrahman Süreyya ise eseri istifade edilecek bir kaynak olarak nitelendirir. Hâmid de eseri destekler nitelikte sözler eder. Ahmet Midhat, Hikmet Mustafa Reşid ve M. Nuri'nin yazıları da Hacı İbrahim'e cevap niteliği taşıyan yazılardır. Eseri gördüğünü, tarafsızlığı tercih ettiği için cevap yazmadığını, ancak tartışmalar ilerleyince dayanamadığını söyleyen Ahmet Midhat Efendi bu eserin Osmanlıcanın gelişmesi için önemli olduğunu söyler. Bir sonraki yazısında da Ekrem'in şahsına yönelik eleştiriler yapıldığını söyleyerek, onu savunur. "Hadikatü'l-Beyandan İstifade" başlıklı iki yazısında Ahmet Midhat Arapça Türkçe meseleleri üzerinde durarak Hacı İbrahim Efendi'ye hücum eder.

Bundan sonra tartışma bağlamından çıkarak ayrı bir mecraaya sürüklenir. **Tercüman-ı Hakikat**'te yazıları yayımlanmayan Hacı İbrahim Efendi **Vakit**'te Ahmet Midhat'a cevap olarak dil meseleleri üzerine yazılar yazar. Tartışmaya zaman zaman başka isimler de katılır. 1882' ye kadar **Vakit**'te yazılar yazan Hacı İbrahim Efendi'nin

²⁰³ **Tercümân-ı Hakikat**, S. 1289, 29 Eylül 1882.

yazdıklarıyla tartışma karşılıklı sürtüşmeye dönüşür ve **Ta'lim-i Edebiyat** unutulur. Hacı İbrahim Efendi **Vakit**'ten sonra **Tarîk**'te de bu mesele ile ilgili yazmaya devam eder. Daha sonra yine Recaizâde Ekrem'e yönelik eleştiri getirir. Ekrem'in buna artık karşılık vermeyeceğini söylemesiyle tartışma son bulur.

1.3.5. Muktebes-Abes Tartışması:

Muallim Nâci-Recâizâde Ekrem tartışmasının ardından eski-yeni diye safların ayrıldığı ve son bir hareketin beklendiği bir dönemde kafiye tartışması ile karşılaşırız. Hasan Âsaf'ın “Burhân-ı Kudret” adlı şiirindeki muktebes-abes kafiyesinden hareketle muktebes-abes tartışması olarak da bilinen bu tartışma vesilesiyle artık saflar kesin olarak belirlenir. Hasan Asaf'ın şiirinin ardından Malûmatçı Baba Tahir eleştirilerde bulunur, Hasan Asaf, Recaizade'yi referans göstererek karşılık verir. Böylelikle edebiyat çevrelerinden bir süredir uzakta olan Ekrem de tartışmaya karışmış, en son Menemenlizade Mehmet Tahir'in yazdığı bir makaleyle kafiye konusundaki görüşler belirlenmiştir. Ağırlıklı olarak **Malûmat**'ta yürüyen tartışma daha sonra **Servet-i Fünun**'a yansır.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerine bakıldığında dille ilgili meselelerin şu konular etrafında döndüğünü söylemek mümkündür:

1. Türkçe, Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altındadır; Türkçeyi bu dillerin etkisinden kurtarıp sadeleştirmek gerekmektedir;
2. Konuşma dili ile yazı dili arasındaki ayrılığı ortadan kaldırmak gerekmektedir;
3. Osmanlı ülkesinde konuşulan bu dilin adı Osmanlıca mıdır, yoksa Türkçe midir?
4. İmlâ meselesi nasıl çözüme kavuşturulur?
5. Terimler yabancı dillerden alındığı şekliyle mi kalmalıdır, yoksa terimlere karşılık mı bulunmalıdır?
6. Arap harflerinin ıslahı mümkün müdür?
7. Türkçe sözlük ve gramer kitaplarına ihtiyaç vardır.

Genel olarak bu konular üzerinde yoğunlaşmış ve aydınlar bu meselelere çözümler üretmeye çalışmıştır.

Tanzimat Devri Batı'ya açılışın ve aydınlanmanın bir ifadesidir. Bu dönemde gündeme gelen konulardan biri de terimler meselesidir. Halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltmeyi gaye edinen Tanzimat aydınları, Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlerin seviyesine ulaşmasını hedeflerler. Bunun için de yeni eğitim müesseselerinin kurulmasını ve Batılı tarzda eğitim görülmesini düşünürler. Yeni müesseselerle birlikte ilmî terimler meselesi de gündeme gelir. Hatta bunun için Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye, Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye kurulur. Terimlerin hazırlanmasında çoğunlukla Arapçaya başvurulur.

Yeni eğitim müesseselerinin açılması ve dil üzerinde düşünölmeye başlanması sözlük ve gramer kitabı ihtiyacını gündeme getirir. Encümen-i Dâniş tarafından ele alınan bu kitap hazırlama işi Ahmed Cevdet Paşa' ya verilir. Fuad Paşa ile birlikte **Kavaid-i Osmaniyye**'yi hazırlarlar. Daha sonra Süleyman Paşa'nın **İlm-i Sarf-ı Türkî**'sini ve Ahmet Vefik Paşa'nın **Lehçe-i Osmânî**'sini zikretmek gerekir. **Kavaid-i Osmaniyye**'ye kadar hazırlanan gramer kitapları Arap dilinin kaidelerine uygun olduğu görülür.

Elhac İbrahim Efendi ile Lastik lakabıyla anılan Kemalpaşazade Sait Bey arasında yaşanan tartışma önemlidir. Elhac İbrahim Efendi Arapça olmazsa Türkçe olmaz görüşünü savunur. O dil ile dini birleştirir ve Türkçeye Lisan-ı Osmanî denmesini tercih eder. Lastik Sait ise bu iddiayı doğru bulmaz ve dil ile din arasındaki bağlantıyı reddeder.²⁰⁴ “ Ecille-i üdebadan iki zat beyninde muhavere-i edebiye”²⁰⁵de

“ Arapça isteyen Urban' a gitsin,

Acemce isteyen İran' a gitsin,

Frengîler Frengistan' a gitsin

Bunu fehmi etmeyen cahil demektir

Ki biz Türküz, bize Türkî gerektir”

²⁰⁴ Sait Bey, “ Hacı İbrahim' e Cevap”, **Tercümân-ı Hakikat**, nr. 1236, 26 Temmuz 1882.

²⁰⁵ **Hazine-i Evrak**, nr. 47, s. 709-711.

Gazeteci Lisânî'ndaki ve makalelerindeki tespitlerinden hareketle onun Türkçe hakkında düşünmüş olduğunu söylemek mümkündür. Safî Türkçe ile konuşmanın gerekliliğini savunan Said Bey ve taraftarlarına karşılık, Hacı İbrahim Efendi okullarda Arapça okunmasını savunur ve bunu yeni metodlarla gerçekleştirmeye çalışır. Hacı İbrahim Efendi okullarda Arapça öğretmek maksadıyla 1871 tarihinde **Edebiyât-ı Osmaniyye** adlı bir kitap yazar. Hacı İbrahim Efendi ve taraftarları Osmanlı ülkesinde konuşulan dilin Türkçe değil Osmanlıca olduğunu ve bu şekilde kullanılması gerektiğini savunur ve bunu çeşitli yazılarında dile getirir.²⁰⁶ Tartışmalara ara ara Muallim Nâci de katılır.

Hacı İbrahim Efendi ve taraftarlarının karşısında Said Bey ve Türkçüler vardır. Onlar Türk dilinin başka dillerden kelime almasına karşı çıkmadıklarını, aksine bunun dili geliştirdiğini savunurlar. Ebüzzîya Tevfik de Said Bey'e destek verir, o da Osmanlılık kavramının yanlış olduğu üzerinde durur.²⁰⁷

Hacı İbrahim Efendi, Arapçanın din dili olduğunu ve Arapça bilinmeden dinin bilinemeyeceğini en hararetli şekilde savunur. Hacı İbrahim Efendi çoğu zaman aşırıya kaçarak Türk dilini savunanları Batı taklitçileri olarak; kendi yanındakileri yani, Arapçayı savunanları ise gerçek Türk ve müslüman olarak niteler ve Türkçecileri devleti yok etmeyi amaçlayan kişiler olarak gösterir.²⁰⁸ Tabî ki Türkçeciler bunu katî surette reddetmişlerdir.²⁰⁹

İbnü'l- Emin Mahmud Kemâl de Arapça tarafını tutanlardandır. O da Arapça bilinmeden âlim olunamayacağını, **Kur'an**'ın dilinin Arapça olduğunu ve hatta Arapça bilmeyenlerin edip de olamayacaklarını ifade etmiştir.²¹⁰

Bu dönemde konuyla ilgili gazete ve dergilere çeşitli mektup ve yazılar gönderilerek görüşler beyan edildiği görülür. Bununla birlikte Osmanlıcanın Arapça ve

²⁰⁶ Hacı İbrahim Efendi, “Mevâd- ı Lisânîyye”, **Tercümân- ı Hakikat**, no:1138, 30 Mart 1882, Hacı İbrahim Efendi, “Taaccüb”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1246, 7 Ağustos 1882, Hacı İbrahim Efendi, “İbret”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1256, 22 Ağustos 1882, Hacı İbrahim Efendi, “İhtarât”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1236, 26 Temmuz 1882.

²⁰⁷ Ebüzzîya Tevfik, “Mütenevvia”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1251, 12 Ağustos 1882.

²⁰⁸ Hacı İbrahim Efendi, “Arz- ı Nedâmete Cevâb”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1305, 18 Ekim 1882.

²⁰⁹ Mehmed Cevdet, “Osmanlı Belâgati”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1139, 3 Nisan 1882.

²¹⁰ İbnü'l- Emin Mahmud Kemâl, “Lisân- ı Arab”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 5301, 24 Nisan 1312/ 1896, İbnü'l- Emin Mahmud Kemâl, “Lisân- ı Arabî”, **Sabah**, 4 Kânûnîsânî 1311/ 1895.

Farsçadan bağımsız sayılamayacağı görüşünün hâkim olduğu görülür. Bu hususta İbn-i Rif'at Sâmih, Ali Kemal gibi isimleri saymak mümkündür.²¹¹

Ali Kemal ile H. Nâzım arasında da bir tartışmanın vuku bulduğu göze çarpar. Bu dönemdeki tartışma metinlerine bakıldığında bazı aydınların kendilerinin de bu konuda bir kararlılık gösteremedikleri dikkati çeker.²¹²

Bu dönemde sadeleşme hususundaki düşünceleriyle öne çıkan isimlerden biri de Necib Âsım'dır. O ve diğer Türkçecilerin esas olarak karşı çıktıkları şey yabancı dillerden giren kelime ve terimler değil, gramer kurallarıdır.²¹³

Bu sırada Şemseddin Sâmî'nin " Edebiyât-ı Müstakbelemiz"²¹⁴ makalesiyle yaptığı çıkış önemlidir:

"Vâki olan tarizâta aslâ ehemmiyet vermeksizin, hatır ve gönül saymaksızın, fikrimizde sebât ve sözlerimizi tekrar etmekten çekinmeyeceğiz, bırakmayacağız, usanmayacağız: Lisânımızı Türkçeleştiririm diye bağırmaktan vazgeçmeyeceğiz. Kabul ettirmeye muvaffak olursak ne büyük muvaffakiyet!"

Şemseddin Sami'nin bu ifadeleri onun bir tasfiyeci olarak addedilmesine sebep olur. Şemseddin Sami'nin bu yazısının ardından çeşitli tartışmalar yaşanır. Şemseddin Sami'ye neden yazının başlığının daha sade bir Türkçe olmadığı da sorulur.²¹⁵

Şemseddin Sâmî her ne kadar tasfiyeci olarak nitelendirilse de, o dili tamamen tasfiye etmenin mümkün olmadığını, amacının yazı dili ile konuşma dili arasındaki ayrılığı kaldırarak dilde sadeleşmeyi sağlamak olduğunu belirtir. O yabancı dilden alınan kelimelerin dilin yapısına uydurularak kullanılmasından yanadır. Şemseddin Sâmî dilde sadeleşme gerçekleştiği surette dilin tashih olunabileceğini savunur.²¹⁶

²¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Ziya ÖKSÜZ, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, TDK yay., Ankara, 2004, s. 43.

²¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖKSÜZ, a.g.k., s. 43- 44.

²¹³ Necib Âsım, " Dilimize Hizmet", **İkdam**, no: 2331, 23 Aralık 1900, Necib Âsım, " Türkçe Bir Mektûb", **İkdam**, no: 89, 29 Ekim 1894.

²¹⁴ Şemseddin Sami, " Edebiyât- ı Müstakbelemiz", **Sabah**, no: 3343, 13 Mart 1899.

²¹⁵ Receb Beşe, " Türkçemizin İlerisi", **İkdam**, no: 1683, 3 Mart 1315/ 1899.

²¹⁶ Şemseddin Sâmî, " Tarik- ı Islâh", **Sabah**, no: 3139, 15 Ağustos, 1898, Şemseddin Sâmî, " Lisânımızın Sadeleştirilmesi", **Tarik**, no: 4820, 27 Muharrem 1317/ 1899, Şemseddin Sâmî, " Lisânımızın Tashihî", **Sabah**, no: 3233, 21 Kasım 1898, Şemseddin Sâmî, " Lisânımızın Tahdidi", **Sabah**, no: 3188, 3 Ekim 1898, Şemseddin Sâmî, " İzâh- ı Merâm", **Sabah**, no: 3160, 5 Eylül 1898.

Şemseddin Sâmî gibi tasfiyeci olarak nitelendirilenlerden biri de Necib Âsım' dır. O Türkçenin ilerleyip bir medeniyet dili olmasını istediğini ve sanıldığı gibi Arapça, Farsça ve diğer yabancı kelimeleri çıkarıp Çağatayca, Kıpçakça kelimelerin kullanılmasını savunmadığını, yalnızca, halkın da anlayabileceği sade bir dille yazılmasını istediğini ifade eder.²¹⁷

Tasfiyeci olarak nitelendirilen bu aydınlar Arapçanın teknik, dinî ve edebî terimlerde kullanılması gerektiğine, bunun diğer İslâm medeniyetleriyle ortaklık sağlayacağına inanırlar. Onlar esas olarak İstanbul Türkçesini alırlar. Şemseddin Sâmî ise edebî dili millî dilin sınırlarından çıkarıp evrensel bir dil hâline getirmeyi amaçlar.

Necib Âsım, Osmanlıca ve Türkçe olmak üzere iki ayrı tür sözlük ve gramere ihtiyaç bulunduğunu belirtir, Türkçe sözlükte bütün Türk dillerinde kullanılan kelimelerin olması gerektiğini, Türkçe gramerde de bu dillerin mukayeseli ve tarihî gramerinin bulunmasının şart olduğunu dile getirir²¹⁸ 1901 yılında Şemseddin Sâmî' nin hazırladığı Kamûs-ı Türkî sözlük ihtiyacına verilen önemli bir cevap niteliği taşır.

Necib Âsım ve diğerleri Arap alfabesini bırakmayı savunmazlar, ancak kelimelerin yazılışı zaman zaman tartışma konusu olur. Özellikle "Türk" kelimesinin Arap imlâsıyla nasıl yazılması gerektiği mesele olur. Bununla birlikte alfabenin değiştirilmesi gerektiğini önerenler de olur, ancak buna pek rağbet edilmez.²¹⁹

1.4. Sadeleşmeye Doğru Önemli Bir Adım: Türkçe Şiirler Meselesi

Dilde sadeleşme hareketlerinde önemli bir adım da Türkçe şiirler meselesi ve bunun arkasından ortaya çıkan hece- aruz münakaşasıdır. Türkçe şiirler yazma merakı daha önceleri de kendini gösterse de esas 1877 Osmanlı- Rus savaşı sonrasında bu istek artar, birçok Türkçe şiire tesadüf edilir. Daha sonra 1897 Türk-Yunan Harbi ile millî bir uyanış gerçekleşmiş ve millî his ve heyecanla dolu şiirler yazılmaya başlanır. Bunlar içinde en çok öne çıkan ve ses getiren şiir Mehmet Emin'in "Anadolu'dan Bir Ses" yahut "Cenge

²¹⁷ Necib Âsım, "Lisân Bahsi", **İkdam**, no: 1090, 30 Temmuz 1897, Necib Âsım, "Edebiyât- ı Şâhâne", **İkdam**, no: 1110, 20 Ağustos 1897.

²¹⁸ Necib Âsım, "Lugat Bahsi", **Malûmât**, s. 112, 21 Receb 1315/ 1897.

²¹⁹ İsmail Hakkı, "İslâh ve Tebdil- i Hurûf", **İkdam**, no: 513, 27 Aralık 1896.

Giderken” başlığını taşıyan şiiridir. Bu şiir sanat yönünden iddiasız olmakla birlikte Türkçe kelimelerle ve hece ölçüsüyle yazılmış olması bakımından önemlidir.

1898 yılında Mehmet Emin, on şiirle birlikte “Türk Kardeşlerime: Çoban armağanı, çam sakızı” ithafıyla **Türkçe Şiirler** adlı kitabını yayımlamadan önce birer nüshasını devrin önde gelen şair ve ediplerine gönderir. Kitabı yayımlarken Recaizâde Ekrem, Abdülhak Hâmid, Şemseddin Sâmî, Rıza Tevfik ve Fazlı Necib’ in mektuplarına yer verir. Mehmet Emin yaptığı şeyin doğru olup olmadığını sorar ve hepsinden olumlu cevaplar alır. Bir kısmı **Servet-i Fünûn** dergisinde de yayımlanan bu şiirler takdir görür.

Bu dönemde **Türkçe Şiirler**’in etkisi görülürken Selânik’te 25 Ocak 1905’te çıkmaya başlayan **Çocuk Bahçesi** adlı mecmuanın 17. sayısından itibaren Mehmet Emin’in Türkçe şiirleri ve onu örnek alarak yazılan şiirler yayımlanmaya başlanır. Bu tarihten sonra da Mehmet Emin devamlı olarak bu dergide şiirlerini yayımlar.

Derginin 21 Eylül 1905 tarihli 32. sayısında Mehmet Emin’in “Ölü Kafası” adlı şiiri “Büyük kardeşim Feylesof Rıza Tevfik Bey’ e” ithafıyla yayımlanır. Bu şiirle birlikte Rıza Tevfik’in Mehmet Emin’e hitaben yazmış olduğu “Türklerin muhterem şairi Mehmet Emin Bey’e” adlı bir mektup da yayımlanır. Rıza Tevfik bu mektubunda Mehmet Emin’in şiirlerini beğendiğini, onun namının Avrupa’da da yayıldığını, şiirlerinin olumlu tepkiler doğurduğunu anlatır ve sonrasında Türk şiiriyle ilgili görüşlerine yer vererek Servet-i Fünûncuları tenkit eder. Bunun ardından Ö. Naci imzasıyla “Evzân-ı Şi’riyyemize Dair”²²⁰ adlı bir makale yayımlanır. Bu makale doğrudan Rıza Tevfik’e hitaben yazılmamış olmakla birlikte ona cevap mahiyetindedir. Ömer Naci’nin bu makalesi Servet-i Fünûncuların sanat ve şiirle ilgili görüşlerini yansıtır. Aruzu heceden daha üstün, daha ahenkli ve hassas bulduğunu söyleyerek şiir ve sanatın da aruzla olacağını söyler. Hece veznine karşı olduğunu, ancak Mehmet Emin’in şiirlerini beğendiğini dile getirir. Bunun üzerine Rıza Tevfik ve Ömer Naci arasında münakaşa başlamış olur.²²¹ Bu arada Râif Necdet’in Mehmet Emin’i beğendiğini dile getiren bir mektubu ile Hüseyin Cahid’in Rıza Tevfik’e yönelik bir mektubu yayınlanır. Mehmet Emin’in bu tartışmalara cevap vermediği görülür. En son Ömer Naci’nin yazmış olduğu yazı sebebiyle dergi kapatılır. Derginin daha

²²⁰ Ö. Naci, “Evzân-ı Şi’riyyemize Dair”, **Çocuk Bahçesi**, nr. 33, 15 Eylül 1321, 28 Eylül 1905.

²²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah UÇMAN, **Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa**, Kitabevi, İstanbul, 1997; Hasan KOLCU, **Türk Edebiyatında Hece- Aruz Tartışmaları**, Akçağ yayınları, Ankara, 2007.

önce de Mehmet Emin'in "Çiftçilik" şiirinden doğan bir tartışmadan dolayı iki hafta tatil edildiği görülür.

1.5. Türk Derneği

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte çeşitli fikir akımları Osmanlı topraklarında etkisini göstermeye başlar: Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük. Daha önce de Osmanlı topraklarında bu fikir akımları hayat bulur, ancak 1908'den sonra özellikle Türkçülük hareketinin sistemli bir hâl aldığı göze çarpar. Şemseddin Sâmî, Necib Âsım, Veled Çelebi, Mehmet Emin gibi isimler Türkçülüğün önemli savunucuları hâline gelir. Türkçülük düşüncesi fikrî ve sosyal hayatta olduğu gibi edebiyatta da kendini göstermeye başlar. Sade Türkçe ile ve hece ölçüsüyle şiir yazmak ve millî kaynaklara dönmek düşüncesi edebiyatta da millî olmak fikrini gündeme getirir.

Bu dönemde Türkçülük fikri etrafında gelişen en önemli hareket Türk Derneği²²²'nin kurulmasıdır. Esası Türk milliyetçiliğine dayanan dernek, amaçlarını yaymak adına, dernekle aynı ismi taşıyan bir dergi çıkarır. **Türk Derneği Dergisi**'nin ilk sayısı 1911 yılında yayımlanır. Derneğin kurucu isimleri arasında Necib Âsım, Ahmet Midhat Efendi, Emrullah Efendi, Bursalı Tahir, Korkmazoğlu Celâl, Veled Çelebi, Akçuraoğlu Yusuf, Agob Boyacıyan, Ârif Bey, Akyiğitoğlu Musa, Fuad Raif, Rıza Tevfik, Ferid, Celâl yer alır.²²³ Derginin üçüncü sayısında " Bugün Türk Derneği'nde Âzâ Bulunan Zâtlar"²²⁴ başlığıyla bir liste yayımlanır ve bu listede kırk iki kişinin adına tesadüf edilir.

²²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Öksüz, a.g.k.; Agâh Sırrı LEVEND, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri; Hüseyin Namık ORKUN, **Türkçülüğün Tarihi**, Ankara, 1977; Cüneyd OKAY, **Türk Derneği**, Akçağ yayınları, Ankara, 2006.

²²³ Bkz. ÖKSÜZ, a.g.k., s.60.

²²⁴ **Türk Derneği Dergisi**, yıl: 1, sayı: 3, 1327/ 1911.

Derginin ilk sayısında yayımlanan “Türk Derneği Beyannâmesi” önem arz eder. Bu beyannamede herkesin millî dil olan Türkçe ile konuşması gerektiğine, Türkçenin anayasa ile de bu özelliğini koruduğuna, Türkçeden uzaklaşılmasının yanlış olduğuna, Türkçenin zor öğrenilir ve anlaşılmaz bir dil olduğu görüşüne karşı mücadele etmek gerektiğine yer verilir.

“ Türkçe hakkında Şarkta ve Garbda ne kadar eser yazılmış ise onlar bütün Osmanlıların gözleri önüne konularak Türk lisânının eskiden beri geçirdiği safahâtı hakkında herkesde bir fikr-i ihtisas husûlüne çalışılacak ve böylece lisânın her cihetden sadeleştirilmesi ve kolaylaştırılması esbâbı araştırılacaktır.”²²⁵ şeklindeki ifade ile amaçlarının Türkçenin mahiyetini araştırıp ortaya çıkarmak olduğunu belirtirler.

Dilin bir millet için çok önemli olduğu ve her türlü gelişmenin de dile bağlı olduğu ifade edilir. Bu amaçla da dili geliştirmek için sosyoloji, etnoloji gibi çeşitli bilimlerden de yararlanılacağı bildirilir. Osmanlı toprakları dışındaki Türklerle de ilişkide bulunulması maksadıyla önemli merkezlerde şube açılması düşüncesi belirir ve buralara Türkçe ile yazılmış ilim ve fen kitaplarının gönderileceği belirtilir. Şubelerin açılmasıyla birlikte merkez ve şubelerde Türkçe ve Türklüğe ait eserlerin bulunduğu umumî kütüphanelerin kurulması fikri gündeme gelir.

Osmanlıcanın Farsça ve Arapçadan tamamen soyutlanmasından yana olmadıklarını, ancak en sade Türkçeye ulaşmayı hedeflediklerini belirtirler. Yabancı dilden gelen ve Türkçe karşılığı bulunan kelimelerle terimlerin atılması konusunda girişimde bulunulacağı dile getirilir.

“ Hükûmet-i seniyye tarafından vâki’ olacak tebligât-ı resmiyyenin avâmın anlayacağı derecede Türkçe ile yazılması hususunda dernek; hükûmet nezdinde teşebbüsât ve istirhâmâtta bulunacaktır”²²⁶ ifadesi ile resmî dilin halkın anlayabileceği bir dil olması gerektiğini ve bunun için çaba göstereceklerini ifade ederler. Dil birliği altında Osmanlı toprağında yaşayan herkesi bir bayrak altında toplamayı amaçlarlar.

Hedeflerini bir beyanname ile açıklamış olsalar da kendi aralarında çıkan bazı anlaşmazlıklardan²²⁷ ve çevreden destek görülememesinden dolayı derneğin ömrü pek

²²⁵ “ Türk Derneği Beyannamesi”, **Türk Derneği**, yıl: 1, sayı: 1, 1327/ 1911.

²²⁶ “ Türk Derneği Beyannamesi”, **Türk Derneği**, yıl: 1, sayı: 1, 1327/ 1911.

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ağâh Sırrı LEVEND, a.g.e., s.301- 302.

uzun olamaz. Derneğin yayınladığı dergi ise ancak yedi sayı yayın hayatını sürdürebilmiştir. Yedi sayı çıkmış olsa da bu dergi Türk dili ve Türkçülük açısından önemli düşünceleri içermesi bakımından büyük bir önem arz eder. Dergi çeşitli şubelerine gönderdiği 10 maddelik bir soruşturma ile de dil, tarih ve folklor açısından önem taşır.²²⁸

1.5.1. Türk Derneği' nin dilde sadeleşme çalışmaları etrafında gelişen tartışmalar:

Türk Derneği Dergisinin ilk sayısında Ahmet Hikmet Bey' in "Dilimiz" başlıklı bir yazısı yayımlanır. Burada konuşma dili ile yazı dilinin ayrı olmasının gereksizliğinden söz edilir. Osmanlıcanın iyi bilinmesi için Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinin üçünün de iyi bilinmesi gerektiği söylenir. Dilimize Arapça ve Farsçanın niçin bu kadar girdiği anlatılır.

Türk Derneği'ne ilk eleştiri Servet-i Fünûn' un önemli temsilcilerinden Hâlid Ziya'dan gelir.²²⁹ Hâlid Ziya yine daha önceleri de dile getirdiği görüşlerini tekrarlar, dilde sadeleşmenin gereksiz bir çaba olduğunu, halkın seviyesine inmek yerine onların seviyesini yükseltmek gerektiğini, sadeleştirme adına dildeki ahenkli kelimeleri atmanın gereksiz bir davranış olduğunu dile getirir. Türk Derneği'nin kurulduğu sıralarda yayınlanan bu yazı pek yankı uyandırmaz.

Tanzimat'tan beri süregelen dilde sadeleşme hareketi II. Meşrutiyet' ten sonra gelen düşünce akımları etkisinde iyice artış gösterir. Eskiden beri süregelen bir mesele olan dilde sadeleşme düşüncesi hususunda da hâliyle sessiz kalınamaz. Kurulduğu ilk günden beri tasfiyecilikle suçlanan Türk Derneği ve taraftarları da eleştirilere maruz kalır, çeşitli tartışmalar yaşanır.

Bir tarafta Türk dilinin, Arapça ve Farsça olmadan tabir güzelliğinin kalmayacağını, ifade edilmekte zorluk çekileceğini ve avâmın dili ile aydın kesimin dilinin farklı olması gerektiğini savunanlar; bir tarafta da dilde sadeleşmeyle birlikte millî birlik ve

²²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Agâh Sırrı LEVEND, a.g.e., s.302- 303.

²²⁹ Hâlit Ziya, " Servet- i Lehçe", **Servet- i Fünûn**, sayı: 916, 4 Kânun- ı evvel 1324/ 1908.

beraberliğin korunabileceğini savunan sadeleşme yanlıları vardır. Ali Nusret **Yeni Tasvîr-i Efkâr**'da yayınladığı "Tezyîn-i Lisân ve Üslûb-ı Beyân"²³⁰ adlı makalesiyle sadeleşmeye karşı görüşlerini açıkça ifade etmiştir. Buna N. Y. rumuzuyla **Tercüman**'da yazan biri karşılık verir, **Sırât-ı Müstakîm** dergisinde bu yazı iktibas edilerek yayımlanır²³¹. Bu yazıda okullarda Arapça ve Farsça kaideleri ve terkipleri öğretmek uğruna esas meseleden uzaklaşıldığına, çocukların bunları öğrenmekte güçlük çektiklerine değinilir. Aynı zamanda avâm ve havas şeklinde bir ayrıma gidilmesini eleştirerek, karşı tarafı içi boş şeyler yazmakla suçlanır.

Bu sırada "Tasfiye-i Lisân"²³² başlıklı yazısı ile İbrahim Alaaddin'in öne çıktığı görülür. İbrahim Alaaddin önce iki tarafın da ne düşüncede olduğunu açıklar, sonra da kendi tekliflerini dile getirir. O öncelikli olarak imlânın düzeltilip, gazetelerde sade bir dille yazılmasını ve lisânı sadeleştirmek için bir komisyon oluşturulmasını önerir.

Süleyman Nazif' in yazdığı bir yazı ile Arapça öğretiminin kolaylığı ve zorluğu ile ilgili bir tartışma başlar.²³³ Ahmet Naim de hemen bir hafta sonra ona cevap niteliğinde bir yazı yayımlar.²³⁴ Süleyman Nazif de ona cevap niteliğinde bir makale²³⁵ yayımlar ve daha sonra işe başkaları da karışır. İspartalı Hakkı da konferans niteliğindeki seri yazılarıyla konuyla ilgili görüşlerini dile getirir²³⁶. Konuyla ilgili Mehmet Âkif'in de çeşitli yazıları yayımlanır.²³⁷ Mehmet Âkif kendisinin de sadeleşmeden yana olduğunu, ancak ikdamcılarla aynı görüşte olmadığını dile getirir.

Gazetelerde daha önce de ismine tesadüf edilen Halil Rüştü'nün **Yeni Tasvîr-i Efkâr**'a gönderdiği bir yazı²³⁸ üzerine Süleyman Nazif sadeleşme karşıtı görüşlerini dile getirir. Kendisinin gazetede böyle bir şey yayınlamasının mümkün olmadığını, dili

²³⁰ Ali Nusret, "Tezyîn- i Lisân ve Üslûb- ı Beyân", **Yeni Tasvîr-i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 70, 27 Temmuz 1909.

²³¹ N. Y., "Lisân Mes' elesi ve Süleyman Nâzif Beyler", **Sırât-ı Müstakîm**, C. III, S. 53, 27 Ağustos 1325/ 1909.

²³² İbrahim Alaaddin, "Tafiye- i Lisân", **Sırât-ı Müstakîm**, C. III, S. 54, 3 Eylül 1325/ 1909.

²³³ Süleyman Nazif, "Edîb- i Muhterem Zihni Efendi Hazretleri' yle Babanzâde Nâim Beyefendi' ye", **Yeni Tasvîr-i Efkâr**, yıl: 1, 3 Eylül 1909.

²³⁴ Ahmet Nâim, "Lisân Mes' elesi", **Sırât-ı Müstakîm**, C. III, S. 55, 10 Eylül 1325/ 1909.

²³⁵ Süleyman Nazif, "Lisân Muallimine Cevâb", **Yeni Tasvîr-i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 104, 12 Eylül 1909.

²³⁶ İspartalı Hakkı, "Lisân- ı Osmanî Tedrisâtı Hakkında- Konferans-", **Sırât-ı Müstakîm**, C. III, S. 57- 63, 66- 74, 24 Eylül 1325/ 1909.

²³⁷ Mehmet Âkif, "Hasbîhâl", **Sırât-ı Müstakîm**, C. IV, S. 92, 27 Mayıs 1326/ 1910; Mehmet Âkif, "Hasbîhâl", **Sırât-ı Müstakîm**, C. IV, S. 96, 24 Haziran 1326/ 1910.

²³⁸ Süleyman Nazif, "Lisan Mes'elesi- Halil Rüştü Beyefendiye-", **Yeni Tasvîr-i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 43, 12 Temmuz 1909.

sadeleştirmekle ifade güzelliğinin kaybedileceğini, bunun toplumu yedi asır geriye götüreceğini, bu zamana kadar verilen uğraşların boşa gideceğini ifade eder. Sadeleşme karşıtı görüşlerini yayınladığı birçok makalede dile getirir.²³⁹ Süleyman Nazif gibi Ebüzziyâ Tevfik de dilde sadeleşmeyi tasfiyecilik olarak görür ve buna karşı çıkar. Türk Derneği ve taraftarları ile sadeleşme karşıtları arasındaki tartışmalar uzun bir süre devam eder, daha önceleri de olduğu gibi bir sonuca bağlanamaz.

²³⁹ Süleyman Nazif, “Yine Lisân Mes’ elesi”, **Yeni Tasvîr-i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 100, 8 Eylül 1909; Süleyman Nazif, “Tasfiye- i Lisân”, **Yeni Tasvîr-i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 106, 14 Eylül 1909.

II. BÖLÜM

YENİ LİSAN HAREKETİ

2. YENİ LİSAN HAREKETİ

Türk dilinin sadeleşmesindeki en önemli ve sistemli hareket olan Yeni Lisan hareketi **Genç Kalemler** mecmuası ile başlar ve bu mecmua sayesinde gelişme imkânı bulur. Bu harekete gelinceye kadar dilde sadeleşme çabalarına rastlamak mümkündür, ancak içinde bulunulan siyasî ve fikrî atmosfer bu hareketin başarılı olmasına ve kolaylıkla yayılmasına etki eder. Öncelikle Yeni Lisan hareketinin en önemli simgesi olan **Genç Kalemler** mecmuasını ayrıntılı olarak ele almak yerinde olacaktır.

2.1. Genç Kalemler:

Genç Kalemler mecmuası II. Meşrutiyet'ten sonra yayımlanan edebî muhtevalı bir dergidir. Dergi ilk olarak Haziran 1909'da **Hüsn ve Şiir** adıyla Manastır'da, daha sonra **Genç Kalemler** adıyla 1910 yılı Eylül ayını takip eden dönemde Selânik'te yayımlanmaya başlar. Bundan hareketle derginin iki dönemi olduğunu söylemek mümkündür. Birinci dönemi **Hüsn ve Şiir** adıyla çıktığı dönem, ikinci dönemi ise **Genç Kalemler** adıyla çıktığı dönem olarak kabul etmek gerekir.

Hüsn ve Şiir adını taşıyan ilk döneminde dergi on beş günde bir yayımlanır. Önce Manastır'da çıkarılan dergi, 4. sayıdan itibaren yani, 23 Temmuz 1909'dan itibaren Selanik'te çıkarılmaya başlanır. Burada dergi İttihat ve Terakki Fırkası merkez üyelerinden Doktor Nâzım'ın yeğenleri, Selanik Hukuk Mektebi talebeleri H. Hüsnü ile İsmail Subhi tarafından çıkarılır. Aynı zamanda Ömer Seyfettin, Ali Cânîp, Âkil Koyuncu ve Aka Gündüz de yazıları ile dergiye destek verir.

Dergi siyasî konulara pek yer vermeyen edebî muhtevalı bir yayın organıdır. Eskiye oranla sade bir dili olduğunu söylemek mümkündür. Derginin adı fazla romantik bulunduğu için Âkil Koyuncu'nun teklifiyle adı daha sonra **Genç Kalemler** olarak değiştirilir. Dergi **Hüsn ve Şiir** adıyla son olarak 29 Eylül 1910 tarihinde 8. sayıyla yayımlanır.

Derginin ikinci ve esas olarak değerlendirebileceğimiz **Genç Kalemler** adıyla çıktığı dönemin ilk yayın tarihi ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. **Hüsn ve Şiir**'in son sayısının 29 Eylül 1910 tarihinde çıkmasından hareketle **Genç Kalemler** adıyla Eylül'ü takip eden aylarda yayımlandığı söylenebilir. Bununla birlikte ikinci cildin ilk sayısının yayın tarihinin 11 Nisan 1911 olmasından hareketle **Hüsn ve Şiir**'den sonra yayınına ara vermiş olabileceği de söylenmektedir. Üçüncü bir ihtimal olarak da derginin düzenli bir yayın hayatı olmamasından söz edilir. Kaynaklarda, derginin 11 Nisan 1911'de çıkmaya başladığı yönünde ifadeler de yer alır, ancak bu tarih "Yeni Lisan" hareketinin başladığı tarihtir.

Genç Kalemler dergisi toplam olarak 33 sayı yayımlanır. İttihat ve Terakki'nin merkez-i umumî kâtibi olan Nesimî Sârim derginin başyazarıdır. Derginin sürekli yazı kadrosunda Ömer Seyfettin, Ali Cânîp, Ziya Gökalp, Kâzım Nâmi, M. Nermi, Rasim Haşmet, Aka Gündüz, Nesimî Sârim, H. Hüsnü, Muvaffak Galib, Âkil Koyuncu, Subhi Edhem gibi isimler bulunur. Bununla birlikte aynı kişilerin çeşitli takma adlarla yazılarının yayımlandığı da görülür.

Derginin 11 Nisan 1911 tarihli ikinci cildiyle birlikte Türkçeyi sadeleştirmek amacıyla Yeni Lisan hareketi başlatılır. Bu hareketle sadece dilde sadeleşme hedeflenmez, aynı zamanda dille birlikte edebiyatta da millîleşme hedeflenir. Dergide Yeni Lisan başlıklı ilk makale Ömer Seyfettin tarafından yazılır. Burada, Türk dili ve edebiyatının mevcut durumu tespit edildikten sonra yanlışları belirtilir. Türk edebiyatının önce Arap ve Fars edebiyatları etkisinde, daha sonra Fransız edebiyatı etkisinde geliştiği dile getirilir, problemleri ortaya koymakla beraber çözümler de teklif edilir.

1863 yılında Şinasi ile Said Efendi arasında cereyan eden "Mebhûsetü'n-anhâ tartışmaları" ile başlayan dil meselesi edebiyatımızda en çok tartışılan konudur. Yeni Lisan hareketinin temeli de esasında buraya kadar dayanır. Bu tartışmada dilimize Arapça ve Farsçadan giren kelimelerin nasıl yazılacağı üzerine çeşitli görüşler ileri sürülmüş, Şinasi bunları kendi gramer yapımıza uydurmamız gerektiğinden söz etmiştir. Yeni Lisan hareketinin temelinde de bu anlayış yatmaktadır. Amaç dilimize giren yabancı kelimeleri atarak, Türk dilinin ilk evrelerine dönmek değildir. Yabancı dillerden alınan kelimeleri kendi dilimizin gramer yapısına uygun hâle getirerek kullanmamız gerektiği ifade edilir. Derginin kapanışına kadar toplam 24 sayı "Yeni Lisan" başlıklı makaleler yayımlanır. Bu makalelerin altında "Genç Kalemler Tahrir Heyeti" ibaresi bulunur.

Dergide “Yeni Lisan ve Bir İstimzaç” başlıklı bir anket yapılır, bu anketle o dönemin şair, yazar ve ilim adamlarının Yeni Lisanla ilgili görüşleri öğrenilir.

Yeni Lisan hareketine karşı yapılan eleştirilere, “Gençlik Kavgası” başlığını taşıyan müstakil yazılarla karşılık verilir ve seviyeli bir tartışma yürütülür. Bu harekete en ciddi tepki, o dönemin edebiyat topluluğu olan Fecr-i Âtî mensuplarından Yakup Kadri ile Mehmed Fuad Köprülü’den gelir.

Dergide “Sanat ve Edebiyat” başlığı altında edebiyatla ilgili teorik bilgiler de verilir. Dergide aynı sayfalarda karşılıklı sütunlarda “Dünküler ve Bugünküler” başlıkları altında Servet-i Fünun ve Fecr-i Âtî şairleriyle Yeni Lisan hareketine mensup şairlerin eserleri karşılaştırılır. Bundaki amaç eski dille yeni dilin mukayesesini yaparken Yeni Lisanı da tanıtmaktır.

Ömer Seyfettin’in tanınmış hikâyelerinden birçoğu ilk olarak burada yayımlanır. Ziya Gökalp’ın Türkçülük ve Turancılık ideolojisiyle yazılmış ilk şiir örnekleri de yine burada çıkar.

Dergi, “Âti çıkınca ortaya, mâzi silinmeli” sloganıyla birlikte yayın hayatına girer. Topluluk millî bir edebiyat oluşturma gayreti içerisindeydi. Dile getirdikleri bu düşünceyle geçmişe karşı reddedici bir tutum içerisinde olduklarını söylemek de mümkündür. Türkçenin bugünkü hâlini almasında **Genç Kalemler** dergisinin ve Yeni Lisan hareketinin payı büyüktür.

II. Meşrutiyet döneminden sonra yaygınlaşan Türkçülük hareketine bağlı bir politika izleyen derginin siyasî bir yanı da vardır. Dergi bu ideoloji ile birlikte Batıcılık ideolojisini de savunur; dergide Batı dillerinden tercüme edilen birçok yazı yayımlanır. Dergide esas olarak edebî ve siyasî konular ele alınır; bunun dışında felsefe, sosyoloji, antropoloji alanlarında da yazılara yer verilir.

Balkan Savaşları yüzünden dergi en son Eylül 1912’de yayımlanır. **Hüsn ve Şiir**’in 8 sayısı, ilk ciltte aynı numaralarla verilen 6 sayı ile birlikte toplam 41 sayı yayımlanır.

Yeni Lisan hareketi esas itibariyle Ömer Seyfettin’in Ali Cânîp’e yazdığı şu mektupla başlar:

“ Sevgili Cânîp Bey

Cevabınızı almadan işte ben yazıyorum. Size bir teklifim var. Kanaatlerinize pek yakın olduğu için hemen kabul edeceksiniz sanırım. Bakınız ne? Biraz izah edeyim: Edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyade lisanadır. Bizim lisanımız – her zaman düşündüğümüz gibi- berbat, perişan, fenne, mantığa, muhalif bir lisandır. Garp edebiyatını biraz tanıyan mümkün değil bu nefretten kurtulamaz.

Bu lisanı zaman ve vâkıfâne bir sa'y tasfiye eder. Ben, işte, edebiyattan vaz geçtikten sonra tettebbû edeceğim fenlere, ilimlere çalışırken bu tasfiyeye de yardım edeceğim. «...» ve «...» gibi nûra ve hakikate muhtaç Türkleri Asya'nın karanlıklarına götürmeğe çalışmayacağım. Sa'yimin esasını teşkil edecek noktalar pek basit: Arapça, Farsça terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa onları çok kullanmıştır. Eğer terkipler terk olunursa tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı?...

Bunu yalnızca başaramam: Geliniz Cânip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim. Âh büyük fikir, sa'y, sebât ister..."²⁴⁰

Ömer Seyfettin Ali Cânip'e bu mektubu gönderdiği sıralar Ali Cânip sade dille ve terkipsiz makaleler yayımlıyordu. Ömer Seyfettin'in mektubuna hemen cevap veren Ali Cânip, bu düşüncüyü Ziya Gökalp'a açarak dergiyi yeni bir anlayışla çıkaracaklarından söz eder. Ziya Gökalp bu düşünceleri olumlu karşıladığını ve kendisinin de bu oluşumun içerisinde bulunacağını söyler. Ziya Gökalp'ın teşebbüsüyle Ali Cânip'e İttihat ve Terakki Merkez-i Umumî'sinden şöyle bir mektup gelir:

" Talebe- i Hariciye Encümeni Kâtib- i Umûmîsi

Ali Cânip Bey kardeşimize

Muhterem Kardeşimiz,

²⁴⁰ Canip YÖNTEM, **Ömer Seyfeddin Hayatı ve Eserleri**, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1935, s. 229- 230.

Talebe-i Hariciye Encümeni hakkında itâ olunan karar sureti leffen gönderildi. Encümenin cem'iyle muamelâta ibtidâr olunmasını ricâ ve Genç Kalemler mecmuâsı sermuaharrirliğiyle encümen-i mezkûr kâtib-i umûmîliği vazifesinin ifâsı için zât-ı biraderânelerine on lira tahsis kılındığı beyân olunur, aziz kardeşimiz.

12 Mart 1327²⁴¹

Daha sonra karar yazısı gelir. Bunun üzerine Ali Cânip Ziya Gökalp'a teşekkür ederek bu kararı kabul ettiğini açıklar. Ayrıca Ömer Seyfettin'e bir mektupla durumu bildirerek ondan bu hususu belirten bir yazı yazmasını ister. Çok geçmeden Ömer Seyfettin'den uzunca bir mektupla birlikte "Yeni Lisan" başlıklı bir makale gelir. Bu yazının sonunda Ömer Seyfettin kendi adı yerine bir soru işareti koyar. Bunun, hareketi bir topluluğa mal etmek istemesinden kaynaklandığını ve şahsî bir hareket olarak algılanmasını engellemek adına yapıldığını söylemek mümkündür. Zaten Ali Cânip Yöntem'in sözleri de bu düşüncemizi doğrular niteliktedir:

" Yazının sonunda kocaman bir istifham işareti klîşesi vardı ve bunu bize Ömer Seyfettin teklif etmişti."²⁴² Çünkü, "Karar vermiştik. Başmakaleleri imzasız neşredeceğiz. Sonunda bir kocaman (?) işareti koyacağız. İstiyorduk ki davâmız, bir şahsın eseri olarak görünmesin, edebî muhitte ihtiras uyanmasına sebep olmasın."²⁴³

2.2. Yeni Lisan Hareketini Hazırlayan Sebepler

Dilde sadeleşme birçok dönemde karşımıza çıkan, millî uyanışın olduğu zamanlarda karşılaşılan bir harekettir. Yeni Lisan hareketi de birdenbire ortaya çıkmış bir hareket değildir. Öncesinde bu hareketi hazırlayan sadeleşme yanlısı çeşitli hareketler ve çabalar görülür. Ancak bir hareketin başarıya ulaşabilmesi için siyasî ve sosyal şartların uygunluk göstermesi gerekir. Bu sebeple Yeni Lisani hazırlayan sebeplere değinmek yerinde olacaktır.

²⁴¹ YÖNTEM, a.g.k., s. 12.

²⁴² Ali Cânib YÖNTEM, " Ziya Gökalp' in Matbûât Âleminde İlk Görünüşü, Genç Kalemler ve 'O'", Çınaraltı, S. 12, 25 Birinciteşrin 1941.

²⁴³ YÖNTEM, a.g.k., s. 13.

II. Meşrutiyet'in beklenmedik bir anda ilânıyla beraber memlekette bir serbestlik havası hâkim olur ve bu hava aydınları da etkiler. Meşrutiyet'in ilânıyla beraber gelen bu serbestlik yeni fikirlerin ve hareketlerin doğmasında etkili olur. 1789 Fransız İhtilâli ile birlikte milliyetçilik düşüncesi Fransa dışındaki ülkelere de yayılmaya başlar. Osmanlı düşünce sisteminde Osmanlıcılık ve İslamcılık hareketleri yavaş yavaş etkisini yitirmeye başlamıştır. Azınlıklar kendi milletlerinin bağımsızlığını elde etme yarışına girmiş, çok uluslu bir toplum olan Osmanlı Devleti de bu düşünceden nasibini almaya ve bünyesindeki etnik unsurlar ayaklanmaya kalkmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'ne bağlı Bulgaristan bağımsızlığını ilan eder, Girit Yunanistan'a katılır. Bu hareketler Osmanlı topraklarındaki aslî unsurların da birbirine kenetlenmesine ve milliyetçilik düşüncesinin onlarda da oluşmasında etkili olur. Millî birliği oluşturmak için en önemli ve belki de temel etken dil olduğu için bu hareketin doğmuş olduğunu söylemek de mümkündür.

Tanzimat'tan beri Batı medeniyeti dairesine girmeye çalışan Osmanlı Devleti'nde aydınlar halkın seviyesini yükseltmeye ve Batı'nın ilim ve teknik alanındaki faaliyetlerini takip etmeye çalıştılar ve bunda bir ölçüde başarılı oldular. Yeni düşünce sistemi ile birlikte yeni hayat fikri de Osmanlı Devleti'ni etkiler ve bunun için de aydınlar toplumu bu anlayışa göre düzenleme ihtiyacı hissederler. Bu da bu hareketi hazırlayan etkenlerden birisidir. Bu dönemde kurulan cemiyet ve dernekler bunun bir yansıması olarak karşımıza çıkar.

Batı'dan gelen yeni düşünceler yalnızca fikir dünyasını etkilemez, aynı zamanda edebiyata da sirayet eder. Yeni tür ve şekil arayışları beraberinde yeni bir duyuş ve düşünüş biçimini getirir. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için de yeni bir dil yaratmak gerektiği edebiyatçılar tarafından sık sık gündeme gelir. Bunun en açık örneğini Servet-i Fünûn şair ve yazarlarında görmek mümkündür. Servet-i Fünûn'un ağır diline tepki olarak sadeleşme yanlısı birçok kişi ve hareket doğar. Yeni Lisan hareketini hazırlayan başlıca âmillerden biri olarak bunu göstermek de mümkündür. Servet-i Fünûn'un ağır dili olmasaydı belki de Yeni Lisan hareketi doğmayacaktı dersek aşırı bir yorum yapmış olmayız. Bununla birlikte kendilerinden önce sadeleşme yolunda birçok hareket gerçekleşir. Yeni Lisan hareketinin başlangıcından hemen önce kurulan ve tasfiyeci olarak nitelendirilen Türk Derneği onlar için önemli bir örnek teşkil eder. Ayrıca çeşitli illerdeki dil hareketlerinden de etkilendiklerini söylemek mümkündür. Hatta Ömer Seyfettin'in İzmir'de bulunduğu sıralar İzmir'de yoğun dil tartışmaları yaşanır ve onun

bundan haberdar olmadığı düşünülemez. Bununla birlikte Selanik'te **Çocuk Bahçesi** mecmuasında Mehmed Emin'in şiirleri dolayısıyla yaşanan tartışmalar da bu hareketin etkinlik kazanmasında önemli rol oynar.

2.3. Yeni Lisan Davası:

Yeni Lisan hareketi **Genç Kalemler**'in büyük boy yayımlanan ikinci cildinde çıkan "Yeni Lisan" başlıklı makale serisi ile kamuoyuna duyurulur. Bu makalede nasıl bir dil ve edebiyat arzulandığı, nasıl bir yol izleneceği gibi düşünceler yer alır.²⁴⁴ Ömer Seyfettin makalesinde "Eski Lisan-Edebiyatımız-Millî Edebiyatımız-Şarka Doğru-Garba Doğru-Bugünküler-Başkaları-Hastalıklar-Tasfiye-Nasıl?-Milliyete Doğru-Tasfiye Sarfı-İsimler ve Sıfatlar-İmlâ-Gaye-Ey Gençler!-Netice" başlıkları altında bu hususlardaki görüşlerini açıklamaya çalışır.

"Eski Lisan" başlığını taşıyan kısımda eski lisanın ne olduğu sorgulanır ve Türk dilinin tarihî gelişimi ile ilgili bilgi verilir. Ömer Seyfettin burada Türklerin Asya'dan garba, Anadolu'ya hicret ettiklerinden söz ederek Türklerin Arap ve Fars dillerini öğrendiklerini, hattâ bazı padişahlar tarafından bu dillerin resmî dil ilan edildiklerini ifade eder. O, bu vesileyle Arapça ve Farsça birçok kelimenin Türk diline yerleşmiş olduğunu ve bunun bir zararı olmadığını iddia eder. Ancak burada zararlı görülen şey bu dillerin kaidelerinin de Türk dilinin içerisine yerleşmiş olmasıdır. Tüm bunlara rağmen Türkçenin yine de aslını koruduğunu ve buna dayanarak Türk dilini tekrar eski tabîliğine döndürmenin mümkün olduğunu belirtir.

"Edebiyatımız" başlığını taşıyan bölümde, edebiyatımızın çeşitli devreler geçirdiğini söylemenin manasız olduğu üzerinde durulur. Ömer Seyfettin, edebiyatımızın iki devre geçirdiğini öne sürer: 1.Şark'a Doğru: İran'a 2. Garba Doğru: Fransa'ya. Yeni Lisancılar bu iki yönelimin de birbirine benzediği kanısındadırlar. Şark'a yönelenlerin Farsça divan neşretmeleri gibi Garba yönelenler de Fransızca manzume ve piyesler tertip

²⁴⁴ Ömer Seyfettin, "Yeni Lisan", **Genç Kalemler**, C.II, S.1, 29 Mart 1327.

ederek bununla övünürler. Bazı Türk şairlerinin Arapça veya Farsça yazdıklarını, padişahların ve devlet adamlarının Farsça bilmelerinin zorunlu olduğunu söyler. Özellikle de bunun bir marifet sayılmasından yakınır. Bunun edebiyatımız için bir eksiklik olduğunu belirtir.

“Millî Edebiyatımız” başlığını taşıyan bölümde, bizim millî bir edebiyatımız olmadığını dile getirir. Bunun için de önce edebiyatın ne olduğu üzerinde durur. Eski nazariyeye göre edebiyatın “Şiir ve hayal sanatı” olduğundan söz eder. Ona göre eski şiirler çoğunlukla “aşk ve muâşaka” hikâyelerinden ibarettir; ancak sevmenin, sevişmenin bizde yasak olmasından kaynaklı, tesettürün buna mani olduğunu söyler.

“Şark’a Doğru” bölümünde Arapların bedeviyet sayesinde kadınlarla muâşaka edebildiklerinden dolayı etkili ve güzel şiirler yazabildiklerini, ancak bizim medeniyet dairemizde kadınlarla erkekler şiddetle birbirinden ayırdıklarından gerçek aşka imkân olmadığını, bu sebeple de şairlerin hayalleriyle muâşakaya başladıklarını dile getirir. Bundan dolayı da hakikatin sadeliğinden uzak, gösterişli, süslü sun’î şiirler yazılmıştır. Hakikati yazarların ise “ahlâksızlıkları Bizans hislerinden mamul heykeller” diktiklerini ifade eder. Yüzlerini Şark’a çeviren şairlerin eserlerine bakıldığında ahlâksız ve iğrenç telmihlere tesadüf edileceğinden söz eder.

“Garba Doğru” bölümünde Muallim Nâci’nin ölümüyle Şark devresini savunacak birilerinin kalmadığını, yerini Âkif Paşa zamanında inşâsına başlanılan Batılı tarzın aldığını ileri sürer. II. Abdülhamit baskısının da etkisiyle siyaset ve ciddiyetten uzak bir neslin doğduğunu, “dünküler” denilen “Servet-i Fünûn” heyetinin ortaya çıktığını söyler. Tevfik Fikret’le Cenab Şahabeddin’in gerçekten güzel, fakat milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler ortaya koyduklarını dile getirir. Hâlîl Ziya’nın da Fransız romanlarını naklettiğine değinerek bu neslin hiçbir yenilik yapmadığını, sadece çaldıklarını iddia eder. Eserlerinin isimlerini dahi Fransızcadan aynen aldıklarını öne sürer. Onların otuz beş sene evvel başlayan sadeliği öldürdüklerini, konuşma diliyle yazı dilini birbirinden ayırdıklarını ifade eder. Yazılan cümlelere, mısralara bakıldığında içinde hiç Türkçe kelime görülmez. Eski dilin kötü yanlarını değiştirmediklerini, yalnızca eski şekilleri bırakıp yerine sahte, Batılı tarzda şekilleri getirdiklerini ve bunun sonucunda da daha manasız bir “salon edebiyatı” vücuda getirdiklerini savunur.

“Bugünküler” başlığı altında Fecr-i Âtî’ye yönelik eleştiri getirir. Onların Servet-i Fünûn’un bir devamı olduklarını, yeni hiçbir şey yapmadıklarını, onları tekrar etmekten öteye gidemediklerini söyler. Dünkülerin en kullanılmayan kelimeleri eski kamus sayfalarından bularak bunu başarı imiş gibi lisana katmaya çalıştıklarını, bugünkülerin de onlarla rekabet etmekten başka bir şey yapmadıklarını ifade eder. Fransızca bilmediklerini, anlamadan tercüme yapmaya çalıştıklarını belirtir. Onların tercümelerine bakıldığında cümle ve siga hatalarıyla dolu oldukları görülür. Fakat yine de vatanın bütün ümidi olarak onlar görülür, çünkü onlar zeki ve çok gençtir. Onların okuyup çalışacaklarını ve bizi asırlardan beri millî bir edebiyattan mahrum bırakan eski ve sun’î lisanı terk edeceklerini savunur. Onların dünkülerini taklit etmekten vazgeçtikleri an gerçek fecrin olacağı, onların sayesinde yeni bir lisanla terennüm edilen millî bir edebiyatın doğacağı kanaatindedir.

“Hastalıklar” bölümünde bu vakte kadar edebiyatımızın mâzisi ile ilgili bir kroki çizdiklerini, şimdiye kadar millî bir edebiyat vücuda getiremediğimizi belirtir. Eskiler İran’a rağbet gösterirken dünküler yeni bir lisana ihtiyaç duymaksızın eskilerin lisanını daha da bozarak kullanırlar. Şimdi yeni bir hayat ve gelişme devresine giren Türklerin yeni ve tabîî bir lisana, kendi lisanlarına ihtiyaç duyduklarını söyler. “Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisana ihtiyaç duyulduğu” görüşündedir. Eski lisanı hasta olarak niteler; bu hastalıklar, içindeki gereksiz ve ecnebî kaidelerdir. Lisanımızda Arapça ve Farsça kaideler, terkipler yaşadığı sürece saf ve millî bir lisan olamaz. Çoğunluk yabancı kalır, kitaplar satılmaz. Vatanda okuma ve etraflıca araştırma merakı oluşmaz. Otuz milyonluk bir memlekette ne kitap ne de gazete satılabilir.

“Tasfiye” bölümünde ise tasfiyenin bir intihar olduğu konu edilir. Beş asırdan beri konuşulan Arapça ve Farsça kelimeleri terk etmenin mümkün olmadığını, aruzu atıp hece vezniyle yazmayı kimsenin kabul edemeyeceğini ileri sürer. Konuştuğumuz dil olan İstanbul Türkçesinin en tabîî lisan olduğunu, klişe olmuş terkiplerin dışındaki gereksiz süslerin lisana giremeyeceğini belirtir. Yazı diliyle konuşma dilini birleştirmek suretiyle edebiyatımızı ihya veya icat edeceklerini ileri sürer. Yazdıklarını yalnızca beş on kişilik bir aydın grubunun anlamayacağını, herkesin anlayıp takdir edeceklerini duyurur.

“Nasıl?” bölümünde bu söylediklerini yapmanın çok kolay olduğunu, herkes biraz fedakârlık yaparsa bu işin üstesinden gelinebileceğini öne sürer. Türkçe kaidelerle her terkinin yapılabileceğini, Arapça ve Farsça kaidelere ihtiyaç olmadığını, bunların yalnızca

süs için kullanıldığını ifade eder. Süslü söyleyişe tapmamak gerektiğini, fikre, hisse ehemmiyet verilmesi gerektiğini ve bunu dünkülerin yapamayacağını, her eskinin yeniye düşman olduğunu dile getirir.

“Milliyete Doğru”da harekete geçme vaktinin çoktan gelip geçtiğini, mâziye, düne, zevke aldanarak maddî düşünmekten vazgeçilmesi gerektiğini söyler. Ona göre iyice düşünerek kesin karar verilmelidir. Lisanı bu hâle getiren Arapça ve Farsça kelimeler değildir, bilakis bunlar artık Türkçeleşmiştir. Sırf süs olarak kullanılan kelimelerin çoğul şekilleri, kafiye ve terkipler kalkınca lisan kendini bulacaktır. Bize düzenli ve kendi içine dönük geniş bir lisan gerekmektedir. Birçok kimse tarafından dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabîî lisanı olan Türkçenin sarfını iyice tanımalı, içerisindeki gereksiz ecnebî kaideleri atmamız. Arapça ve Farsça edatları kullanmamalıyız. Terkipleri kendi kaidelerimize göre yapmalıyız. Böylelikle birtakım gereksiz kelimelerin kendiliğinden yok olduğunu göreceğiz.

“Tasfiye Sarfı” bölümünde Arapça ve Farsça kaidelerden hangilerinin atılacağından ve bunun neye göre yapılacağından söz edilir. Burada ilmî, fennî ve edebî ıstıhlara yönelik olarak şimdilik bir şey yapılmayacağını söyler. Bütün ıstıhlara kesin bir şekil verileceğini, onları tek bir kelime gibi kabul edeceklerini belirtir. Sonrasında klişe olanlar dışında bütün Arapça ve Farsça terkiplerin terk edileceği, Türkçe çokluk şekillerinden başka çokluk şekli kullanılmayacağı, yine kâinat, inşaat, ahlâk, Müslüman gibi klişelerin kalacağını ifade eder. Aynı şekilde Arapça ve Farsça edatların konuşma diline geçenler ve Türkçeleşenler dışındakilerin atılması gerektiği ve bu şekilde alışlagelmiş kelimelerin rahatlıkla kullanılabileceği görüşündedir.

“İsimler ve Sıfatlar” bölümünde “Farsça kelimeleri, Arapça masdarları, Türkçedeki manalarına göre isim veya sıfat olarak kabul edeceğiz. Farsça ve Arapça nispet manasını ve edatını içeren kelimelere genellikle sıfat diyeceğiz. Lisanda yalnızca Türkçe kaideler kullanılacak; Türkçenin işleyişini bozan Arapça ve Farsça kaideler kullanılmayacak. Bu yeni lisanla ilmî, fennî, edebî yazılar yazılacak, hikâyeler, şiirler telif edilecek. Münekkittler dahi bunu eleştiremeyecek. Bu lisanın saf ve tabîî olduğunu herkes görecek. Eski lisanı kullananlar, dünküler kendilerini yok eden bu dili kabul etmeyecek, taarruzda bulunmasalar bile düşmanlık besleyecekler.” düşüncesinde olduklarını açıklar.

“İmlâ” bölümünde Arapça ve Farsça kelimelerin imlâlarının muhafaza edileceğini, Türkçe kelimelerde ise hurûf-ı imlânın kullanılacağını savunur. İmlâ meselesini zamanın halledeceğini ve her ihtilâlin başına gençlerin geçtiği gibi, lisan ve edebiyatın öncülerinin de gençler olacağını ifade eder. Ömer Seyfettin, her konu ile ilgili tercümeler yapmak, yazılar yazmak, manzumeler meydana getirmek suretiyle eski lisanın devrilip yerine tabîî ve millî lisanın yükseleceği kanaatinde dir.

“Gaye”de her şeyi devletten beklememek gerektiğinden, bunun bir sonuç vermeyeceğinden söz edilir. Burada Maarif Nâzırı Emrullah Efendi’yi zikrederek onun önemli biri olduğunu, ancak yeni ilimlerden haberdar olmadığını söyler. Gençlerin hayatlarını mâziye yöneltmeyip daima ileriye, yeniy e baktıkları kanaatinde dir. O bütün karanlıklardan uzak, hür, müstakil ilim ve edebiyat için çalışılması gerektiğini düşünür. Gayelerinin “millî bir lisanla millî bir edebiyat vücud a getirmek” olduğunu vurgular.

“Ey Gençler”de bugünün gençlerine seslenir ve görevlerinin çok zor olduğunu, bütün dünya tarafından varlığı silinmeye çalışan bir milleti kurtarmaları gerektiğini söyler. Rum, Bulgar, Sırp okullarında Osmanlı düşmanlığının öğretildiğini ve bunun herkes tarafından bilindiğini; Osmanlı topraklarında kardeşçe yaşadıkları birçok ırkın şimdi Türklere düşmanlık beslediğini anlatır. Burada Türk milletinin etrafında dönen düşmanlıklardan bahsederek gençleri uyarır ve bütün bunları görerek gençlerin artık uyanmaları gerektiğini ifade eder.

“Netice” bölümünde ise artık uyanmak gerektiğini, orduların savaşta galip gelseler bile başarının elde edilmiş olmayacağını, esas başarının ilerleme ile sağlanacağını söyler. İlerlemenin de ancak ilim, edebiyat ve fennin herkes arasında yayılması ile sağlanacağını ve bunun için de gerekli olan şeyin millî ve umumî bir lisan olduğunu belirtir. Millî bir lisan olmadığı sürece ilerlemenin olamayacağından söz eder. Dünkülerin lisanını terk etmek gerektiğini, eski edebiyata da hürmet göstermemek gerektiğini dile getirir. Bütün gençler yeni lisanı ihya ve icada çalışmalı; zekâlarını ve maharetlerini eskileri taklitte değil bu alanda kullanmalıdır. Ancak bu şekilde yazılanların herkes tarafından okunabileceğini, öbür türlü mâziye gömölüp gideceklerini düşünür. Şahsî menfaatler peşinde koşarken millî menfaatlerin yok olacağını ileri sürer. Eskilerin ve dünkülerin gayesinin “ hâl ve mâzi” olduğunu, onların gayesinin ise istikbal olması gerektiğini savunur. Ömer Seyfettin, bu şekilde davranılmadığı takdirde sonraki nesillerin onlara lânet edeceği görüşündedir.

Yeni Lisan ile ilgili makaleler derginin bundan sonraki sayılarında da devam eder. Bu makalelerde dil, edebiyat, milliyet, kavmiyet gibi konular üzerinde durulur. “Yeni Lisan” başlıklı bu makalelerin altında imza yerine soru işareti konulur, ancak beşinci sayıdan itibaren makalelerin altında “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzası görülmektedir.

2.4. Yeni Lisan ve Bir İstimzâc:

Yeni Lisan hareketinin öncüleri tarafından “Yeni Lisan ve Bir İstimzac” başlığı altında Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzasıyla dil konusundaki görüşlerini açıklayan bir kitapçık yayımlanır. Bu kitapçıkla birlikte devrin önde gelen şair ve yazarlarına, yedi sorudan meydana gelen bir soruşturma mektubu gönderilerek bunların cevaplandırılması istenir.

Bu istimzacın yayımlandığı tarihle ilgili net bir bilgi yoktur. Yusuf Ziya Öksüz bu kitapçığın Nisan sonu veya Mayıs başında(1327/1911) yayımlanmış olabileceğini söyler.²⁴⁵ Yeni Lisan ve Bir İstimzâc ana başlığını taşıyan bu soruşturmada şu alt başlıklar yer alır: Eski Lisan ve Menşei, Tasfiyeciler ve Hataları, Yeni Lisanın İlk Adımları, Yeni Lisanın Programı, Yeni Lisanın Mekteblere Tatbiki, Lisanda İkilikler, Türkçenin Tecvîdi, Âlimlerin ve Avâmın Psikolojileri, Türkçenin Bedaâtı, Terkiblerde ve Cem’ilerde İkilikler, Türkçe Terkiblerin Güzelliği, Cem’ iler, Edatlar.²⁴⁶

Bu istimzacda da imza yerine soru işareti konulur. Bu, hareketin bir şahıs yerine bir topluluğa mal edilmek istenmesinden kaynaklanır. Yusuf Ziya Öksüz bu yazıların kimlere ait olabileceğini tespit etmiştir.²⁴⁷ Yeni Lisan ve Bir İstimzac’ın Ali Cânîp Yöntem’in “Yazı Dili Münakaşaları”nda söz ettiği kadarıyla 36 sayfadan oluştuğu biliniyor. Bu istimzacdan daha önce Agâh Sırrı Levend ve Hüseyin Namık Orkun da söz etmiştir, ancak hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. En ayrıntılı bilgiye Yusuf Ziya Öksüz’den ulaşıyoruz. Bunun dışında Arda Odabaşı, bir makalesinde İstimzâc’ın elde bulunan metnini yayımlamıştır.²⁴⁸

²⁴⁵ ÖKSÜZ, a.g.k., s. 93.

²⁴⁶ ÖKSÜZ, a.g.k., s. 95.

²⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖKSÜZ, a.g.k., s. 95.

²⁴⁸ Arda ODABAŞI, “Genç Kalemler’in Yeni lisan ve Bir İstimzâc Broşürü ve Bilinmeyen Yazarı”, **Müteferrika**, Yaz 2008, Sayı 33.

Burada İstimzac'ın içindekilere kısaca değinmekte fayda var. “Eski Lisan ve Menşei” bölümünde daha önce “Yeni Lisan” makalesinde de belirtildiği gibi, o güne kadar kullanılan Arapça, Farsça ve Türkçe kaidelerden mürekkep lisan eski lisan olarak nitelendirilir. Bu dilin fenne, edebiyata uygun olmadığı, dünyada bu şekilde karma bir lisanın olamayacağı, bir lisanın başka lisanlardan kelime alabileceği, ancak kaide almasının doğru olmadığı ve hiçbir kavmin konuşma dili ile yazı dilinin ayrı olamayacağı ifade edilir. Daha sonra bu eski lisanın nasıl oluştuğu anlatılır. İslâmiyetin Türkler tarafından kabulüyle birlikte kullanılmaya başlanan Arap alfabesi uygulamada bazı güçlükler doğurur, bu güçlükleri yenmenin en kolay yolu olarak da kaideleri almaktır. Bu sırada Farsçanın da gelişmiş bir edebiyat dili olması dolayısıyla Farsçanın da etkisine girilir. Türklerin, mevcut kaideler ve terkipler dururken yeni kurallar aramaya ihtiyaç duymadığını, bu şekilde bu kaidelerin dilimize yerleştiğini ve bu dillerle eser yazmanın üstünlük sayıldığını belirtirler. “Tasfiyeciler ve Hatâları” bölümünde dilde sadeleşme çabalarının Türk dilinin içindeki tüm yabancı unsurları atarak yerlerine tarihin karanlıklarına gömülmüş eski dilden kelime almanın yanlış olduğundan söz edilir. II. Meşrutiyet sonrasında kurulan Türk Derneği'nin de aynı hataya düştüğü ifade edilir.

“Yeni Lisanın İlk Adımları” bölümünde dilin Şinasi'den sonra gittikçe sadeleşme yolunda ilerlediği ve Meşrutiyet'in ilânıyla bunun iyice açığa çıktığı ileri sürülür. Eski basmakalıp terkiplerin artık güzelliklerini kaybedip çirkinleştiğini, bu terkiplerin yeni fikirlerin, yeni hayallerin doğmasına, büyümesine engel olduğu söylenir. Genç edebiyatçılar bu terkipleri bozmadıkları sürece klişeleşmiş hayallerden kurtulamayacaklardır, işte Yeni Lisan'ın başlıca amacı budur. Daha sonraki bölümde amaçlarını belirterek bir program verirler. “Yeni Lisanın Programı” şöyledir:

1. Türkçe terkipler ve cem'iler ihtiyaca kâfi olduğundan Arapça, Acemce bütün terkib ve cem'iler kullanılmayacak;
2. Sadr-ı Âzam, Şeyhü'l-İslâm, Bâb-ı âli, şûrâ-yı devlet, arz-ı hâl, pay-ı taht, terceme-i hâl gibi terkib bünyesinde bulundukları hâlde mânâca basit ve evlâd, talebe, amele, havâdis, âhlâk, edebiyât, rûsûmât gibi cem'i bünyesinde bulunduğu hâlde mânâca müfred olan ta'birler kullanılacaktır;
3. Bazı ıstılahların mukâbilleri olmak üzere, hodbîn, bedbîn, yegnüşmonographie, şehnüşt-chef d'oeuvre, müvellidü'l-humûza, müvellidü'l-maî... gibi Arapça, Acemce mürekkep kelimeler istimal edilecektir;

4. Hayvanât, nebatât, insâc gibi cem'iler; hayvanlar, nebatlar, nesceler manâsında kullanılmayacak, zoologie, botanique, histologie ilimlerinin mukâbilleri olarak bâkî kalacaklardır;

5. İlm-i rûh, ilm-i ictimâ, ilm-i hayât, ilm-i garîze, physiologie kabilinden tâbirler tıpkı Fransızca mukâbilleri gibi basit sayılacaktır;

6. Sarf ile iştikak bahisleri birbirinden tamamıyla ayrılacak, iştikakça mürekkebi olan yukarıdaki tâbirler sarfça basit telâkki edilecektir. Sarf kitaplarında Arapça, Acemce kaidelerden aslâ bahsedilmeyecek, bu lisanların müştâk ve mürekkebi kelimeleri sarf kitaplarında semaî ve basit kelimeler gibi gösterilecek, nasıl iştikak ve terekkeb ettikleri iştikak kitaplarında izâh edilecektir;

7. İştikakça terki ve cem'i bünyesinde bulunduğu hâlde basit ve müfred telâkki edilen kelimeler lugat ve muhit kitâplarında müstakil bir kelime vaziyetinde gösterilecek, eski lugatların mürekkebi basitde, cem'i müfrede göstermek gibi kaideleri kaldırılacaktır. Meselâ Muhitü'l-Maârif kelimesi muhit yahut maârif kelimelerine tahsis olunan satırlarda değil, müstakil bir kelime gibi kendi başına yazılarak tefsir edilecektir. Nasıl ki Fransızca kâmûslarda encyclopedie kelimesi cycle yahut pedie kelimelerine tahsis olunan mevkilerde icbâr edilmez, basit ve müstakil bir kelime suretinde ayrıca yazılır;

8. Yukarıda sayılan ve ilmî mefhumların yeni ıstılâhları olmak üzere vücûdlarına ihtiyaç bulunan terki ve cem'ilerden mâadâ tahlili mümkün ne kadar klişeler varsa bozulacak yahud vücûdlarına ihtiyaç yoksa katiyen terkedilecektir. Nazar noktası, san'at eseri, dikkat nazarı gibi tâbirler eser-i san'at, nokta-i nazar, nazar-ı dikkat tabirlerine müreccahtır. Nazar-ı dikkate almak mevkiinde nazara almak yahut dikkate almak tâ'biri kullanılabilir;

9. Arapça Acemce terkiplerin tufeylîsi olan Türkçe terkiplerde yaşamasına imkân bulunmayan Arapça, Acemce kelimeler artık istimal edilmeyecek, bu suretle lisânımız kendi kendine tasfiye edilmiş olacaktır. Meselâ mâî gibi, âb gibi kelimeler sırf mâî-i leziz, âb-ı sâf gibi terkipler sâyesinde yaşadığı için bu terkiplerin terki hâlinde ölmüş bulunacaktır;

10. Arapça, Acemce kelimelerin avamca temsîl edilen şekilleri, havasca muhafaza olunan aslî şekillerine tercih edilecektir; bekere-makara, çarçube-çerçive, nerduban-merdiven, benefşe-menekşe...gibi

11. Türkçede Arapça, Acemce kaideler hâkim olmayacağı gibi bu lisanların tecvîdleri de nazım olmayacaktır. Türkçeye giren Arapça, Acemce kelimeler Türkçenin kaidelerine tamamıyla tâbî olacağı gibi tedricî bir surette de tetâbuk edecek, Türkçenin husûsî âhengiyle itlâf edecektir (Yeni Lisanın Güzelliği bahsine müracaat buyurunuz).

12. Arapça, Acemce kelimelere dahil yahud, lâhik olan Arapça, Acemce edatlar da mümkünse Türkçe edatlara tebdil edilecektir: Tabiat-tabîcilik-gayritabiat-tabîatsızlık, şuûrî-şuûrlu, gayrîşuûrî-şuûrsuz... gibi.

13. Terkiblerle ifâde olunan manâlar basit kelimelerle ifâde edilmeye çalışılacaktır. Kuvve-i fâtıra yerine fâtıra, hikmet-i bedâî yerine bedâat, gaye-i hayâlî yerine mefkûre, ilm-i hayvanât yerine hayvanât, meclis-i meb'ûsân yerine meb'ûsân gibi.

Bu lâzımdır çünkü lisan ilmi, “ Kelimeler medlüllerinin ta'rifleri, değil, işaretleridir” diyor. Mürekkebin kelimeler medlülleri ta'rif ihtiyacıyla yapılmıştır. Halbuki kelimeler medlüllerinin yalnız işareti olduğundan bu hizmeti basit kelimeler daha iyi ifâ eder.

14. Türk Derneği'nin vesâir tasfiyecilerin yaptıkları gibi Çağataycaya, Türkçeye yahud yalnız Anadolu, Rumeli lehçelerine mensûb kelimeler Yeni Lisan'da kullanılmayacaktır. Yeni Lisan İstanbul'da tekellüm edilen ve edebî lisanımızın ıstifâsıyla nezih ve necib bir mevki' kazanan üslûp ve kelimeleri istimal edecek ve bu üslûp ve kelimeleri İstanbul şîvesinde mündemic bedâata tevfikeyen daha ziyâde güzelleştirmeye çalışacaktır.”

“Yeni Lisanın Mekteblere Tatbiki”nde” “Yeni Lisanın birinci hedefi ıstikak bahsini sarfdan büsbütün çıkarmalıdır.” denerek, okullarımızda bunun uygulamasıyla ilgili kısaca bilgi verilir.

“Lisanın Güzelliği-Lisanda İkilikler” başlıklı bölümde ikilikle ne demek istedikleri anlatılır. Aynı kelimeyi âlimlerin başka türlü, avâmın başka türlü kullanmasına ikilik-doublet dendiği belirtilir. Türkçede yalnızca kelimelerde ikilik olmadığı, terkiplerde, çokluk şekillerinde ve edatlarda da ikiliklerin bulunduğu belirtilerek bunlara örnekler verilir.

“Âlimlerin ve Avâmın Psikolojileri” başlıklı kısımda âlimlerin hazırladıkları galatat kitaplarından bahsedilerek bunlara bakıldığında avâmın kullandığı kelimelerin yanlış

kabul edildiği söylenir. Avamın âlimlerin kullandıkları kelimeleri reddederek lisanda tasarruflar yoluna gittikleri; âlimlerin avama ait şeyleri yanlış, kitaplarda yazılanları doğru kabul ettikleri, gelenekçi ve kuralcı oldukları için lisanda meydana gelen doğru konuşmaları gerileme ve bozulma saydıkları ifade edilir. Yeni Türkçenin avamın kullanışlarından doğduğu savunulur. Âlimlerin ukâla olduğundan, kendi dillerini başka dillerde yazılmış sarf kitaplarından öğrenmeye çalıştıklarından söz edilir. Avamın lisanda daima değişiklikler meydana getirdiği; bu değişikliklerin keyfî ve tesadüfî olmadığı söylenerek eski dilde kullanılan kaygu, sayru, ağu, gözgü, üstrük gibi kelimelerin lisanın güzelliğine uymadığından avâm tarafından terk edildiği belirtilir.

“Türkçenin Tecvîdi” bölümünde âlimlerin imlâya, avamın ise telaffuza hâkim olduğu, bundan dolayı da konuşma dilinde kelimelerin değişikliğe uğradığı hâlde imlâlarının değişmediği belirtilir. “Türkçenin Bedâati” bölümünde lisanın güzelliğinin, kelimelerin maddî güzelliğini araştırdığını, manâlarındaki güzelliği dikkate almadığını söylerler. “Remy de Gourmont’un dediği gibi, bir kelimenin manâsı, bir kadının zekâsı gibidir. Bunların her ikisi de şekildeki güzelliğe fazla bir câzibe itâ edemez. Kelimelerin bedâate muvâfık olması için ibtidâ lisanın tecvîdine muvafakati şarttır; fakat bir kelime tecvîde muvafık olmakla bedâate de muvafık olması lâzım gelmez. Bazı kelimelerimiz vardır ki, Türkçenin tecvîdine uyar da bedâatine uymaz.”

“Terkiblerde ve Cem’ilerde İkilikler” bahsinde dille ilgili görüşleri iyice açıklanır. Dillerde ikilik olmasının normal bir durum olduğu, ancak Eski Türkçede kelimelerde ikiliklerin yanı sıra edatlarda, çokluk şekillerinde ve terkiblerde de ikilikler olduğu, bunun sonucunda da memlekette âdeta iki farklı dilin konuşulmakta olduğu söylenir. Bu ikilik neticesinde âlimlerin yazdığı kitapları avâmın anlayamadığı, onların ancak kendilerine yakın olan halk şair ve ediplerini okudukları, kendi muhayyilelerinden çıkan eserleri anladıkları belirtilir. Halkın terkibleri kendilerine uygun hâlde getirdikten sonra kullandıkları söylenerek örnekler verilir. Yeni Türkçenin ise hiçbir yabancı dilden hiçbir kaide ve ahenk almayacağı, kelime olsa bile bunları kendi söyleyiş özelliklerine uydurmak suretiyle alabileceği belirtilir. Yeni Lisanın Türkçenin ahengine uygun olmayan bir kelimeyi aslı Türkçe olsa bile Türkçe saymayacağı, başka dillerden alınıp Türkçeleştirilmiş ve konuşma diline uydurulmuş olanların Halis Türkçe olarak kabul edileceği ifade edilir. Bütün suçun tüm terkipleri kaideleri olduğu gibi alan Eski Türkçenin olduğu, böyle olmasaydı bugün elimizde son derece sağlam ve güzel bir dil bulunacağı iddia edilir.

“Türkçe Terkiplerin Güzelliği” bölümünde eski lisanın klişelerle dolu olduğu, yeni lisanın bu klişelerden kurtulacağı söylendikten sonra çeşitli esaslara dayandırarak Türkçe terkiplerin Arapça ve Acemce terkiplerden daha güzel olduğu ispata çalışılır. Bu esaslar:

1. Arapça, Acemce kelimeler, Türkçe terkiplere dahil olunca lisanımızın tecvîdine ve bedâatine muvafık telâffuz edilmek mecbûriyetinde kalırlar. Halbuki Arapça, Acemce terkiplere girince o lisanlara mahsûs tecvîdlere tabî kalmaları zarûridir: âdem-i ibtidaî-ibtidaî âdem; benefşe-i rengîn-rengîn menekşe, misâllerinden anlaşılacağı gibi.

2. Arapça, Acemce terkipler Türkçeye klişe hâlinde girerler... Bu klişeler uzun bir kelimedden başka bir şey değildir... Türkçeden bu yabancı uzun kelimeleri çıkararak, onların yerine yalnız muhtaç olduğumuz unsurlarını kabul etmek bedâatin şiddetle iltizâm ettiği mes’elelerdendir...

3. Birçok Arapça, Acemce klişeler vardır ki kullananlar bile çok kere onların tahlilî manâlarını bilmezler... Terkib hâlinde olan uzun kelimelerin tahlilî manâsı vazih bir surette anlaşılmaz, müz’ic bir karanlık içinde kalırsa lisanın bedâati gaîb olur...

4. Sıfatlar ve muzâfunileyhler mevûf ve muzâaflarına takdîmi Türkçenin selikası ve bedâati iktizâsından olduğu için Arapça ve Acemce izafet ve tavsifler her şeyden evvel Türk zevkine gayet çirkin gelir. Ve işte bunun içindir ki avâm meselâ mülâzım-ı sâni, mülâzım-ı evvel yerine sâni mülâzım, evvel mülâzım diyor, selikasına göre düzeltiyor...

5. Bazı Arapça ve Acemce kelimeler vardır ki lüzûmsuz ve Türkçenin bedâatine mugâyir oldukları hâlde ancak sığındıkları terkiplerin sâyesinde yaşarlar ve Türkçeye pek ağır bir yük olurlar...”

“Cem’iler ve Edatlar” bölümünde yabancı asıllı çokluk şekilleri ve edatların Türk söyleyişine uymadığı, Türkçenin sadeliğini ve güzelliğini bozan bu iki unsurun kesinlikle kullanılmaması gerektiği düşüncesi savunulur. Arapça ve Acemceden alınan kelimelerin o lisanların terkiplerinden, çokluk şekillerinden ve edatlarından kurtarıldığı takdirde Türkçeleşmiş olacağı ve bunun çok gerekli olduğu ileri sürülür. Ve sonunda da bu hakikatler araştırılarak gelecek lisanın yeni lisan olacağı söylenerek bitirilir.

İstimzâcla birlikte devrin tanınmış şair ve yazarlarının görüşlerine başvurmak için yedi soruluk bir soruşturma mektubu gönderildiğinden söz etmiştik. Bu mektup bu vakte kadar yapılan çalışmalara rağmen ele geçmemiştir, ancak Ömer Seyfettin “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”²⁴⁹ başlıklı makalesinde bu istimzâcdan ve gönderdikleri mektuptan söz ederek, bu mektupta nasıl soruların yer aldığını hatırladığı kadarıyla yazmaya çalışmıştır. Ömer Seyfettin’den naklen söz konusu mektuptaki soruları ve bunlara gelen cevapları değerlendirmek yerinde olacaktır:

1. Müceddidlerin, lisanların tabî cereyanlarını çabuklaştırmaya, kolaylaştırmaya selâhiyetleri var mıdır?
2. Bir lisan başka lisanlardan ihtiyacı olduğu kelimeleri alabilir; fakat kaide alabilir mi?
3. Üç lisanın kaidelerinden müteşekkil bir lisan olabilir mi? Ve bu itibarla Türkçeye Osmanlıca denebilir mi? Olamaz ve denemezse lisanımızı bu hastalıklardan kurtarmak bizim için bir vazife değil midir?
4. Türkçeyi sadeleştirmek için şimdiye kadar tasfiyecilerin yaptıkları gibi lisanımızda me’nûs Arapça, Acemce kelimeleri atarak Çağataycadan, Türkmenceden kelimeler almak insanların tabî tekâmülüne muvâfık bir hareket midir?
5. Lisanın sadeleştirilmesinde ve yenileşmesinde Arapça ve Acemce terkiplerin, cümlelerin, edatların kullanılmasını esas ittihâz etmek lisanın tabî tekâmülü için en muvafık bir usûl değil midir?
6. Sadrâzam, şeyhülislâm gibi terkiplikten çıkarak klişe olmuş şeyleri olduğu gibi bırakmak; menekşe, karga, kalabalık gibi Türkçeleşmiş Arabî ve Farisî kelimeleri Türkçe söylendiği gibi yazmak ve onları tamamen benimsemek doğru değil midir?
7. Bu suretle neticede dilimiz, sadeleşmeye gitmeyecek midir?”²⁵⁰

Bu sorulara gönderdikleri herkesten cevap alamazlar. Yine aynı makalede Ömer Seyfettin bundan da söz eder: “Bütün muharrirlerimize gönderdiler, birkaç gençten başka kimse cevap vermedi. Acaba neye sustular? Yoksa tenezzül mü etmediler,

²⁴⁹ Perviz(Ömer Seyfeddin), “Yeni lisan ve Çirkin Taarruzlar”, **Genç Kalemler**, C. IV, S.24-25, Temmuz 1328/1912.

²⁵⁰ Perviz, a.g.m.

kendilerini ilmî bir suale –lütfen- kısacık bir cevap vermeye tenezzül ettirmeyecek faaliyetleri ne idi?”²⁵¹

Mektuba cevap verenler arasında Şehabeddin Süleyman orta yollu bir tutum sergilerken, Hamdullah Suphi, İzzet Ulvi ve Macar Türkolog I. Kunos olumlu bir şekilde yaklaşırlar.

Genç Kalemler mecmuasında yayımlanan cevap mahiyetindeki ilk mektup 23 Eylül 1327/1911 tarihini taşıyan Hamdullah Suphi’nin mektubudur.²⁵² Hamdullah Suphi, toprağımız gibi sevmemiz ve istiklâlini düşünmemiz gerektiğini söylediği Osmanlı lisanını etrafını zararlı otların sardığı bir ağaca benzetir. Hamdullah Suphi yeryüzünün en güzel dillerinden biri olarak nitelediği dilimiz üzerine eğilmekte çok geç kaldığımızı ifade ettikten sonra, lisanımızı öğrenmek çok kolay olduğu hâlde her kelime için ayrı bir kaidesi bulunan Arapça gibi bir lisanın dilimiz üzerindeki kötü etkisinden kurtulmamak ve halkı bundan mahrum etmenin doğru olmadığını dile getirir. O, Arapça ve Farsça kaidelerin bizim dilimize uygulanmasını bir felâket olarak nitelendirir. Lisanın tekâmülünün kendi kendine yapılmasından öte irfan ve edep sahipleri tarafından müdahale edilmesini doğru bulur. Tasfiyeciliğe kesinlikle karşı olduğunu, dili sadeleştirmek adına Orta Asya’ya dönülmesini doğru bulmadığını ve bunun yeni bir lisan yaratmak olacağını ifade eder.

Dergide yayımlanan ikinci mektup Şehabeddin Süleyman’a aittir.²⁵³ Şehabeddin Süleyman lisanların bir takım değişikliklere maruz kaldığını ve lisanların geçirdikleri bu tekâmüllerin müdahaleye zorunlu kaldığını, ancak kendisinin böyle bir zekâyâ sahip olmadığını, Selânik’teki gençlerin bunu başarabileceklerini ve onları takdir ettiğini söyler.

Ignac Kunos’un 15 Teşrinisâni tarihli mektubu “Muhterem Efendilerim” hitabıyla başlar.²⁵⁴ Türk dilinin sadeleştirilmesinin tek bir yolunun bulunduğunu, bunun da Türkçeleşmemiş olan yabancı kelimeleri atarak yerine Türkçe kelimelerin getirilmesi suretiyle gerçekleştirilebileceğini ifade eder. Türk dilinde binlerce söz olduğunu ve rahatlıkla Arapça ve Farsça kelimelerin yerine kullanılabileceğini belirtir. Macarların kırk elli sene evvel aynı işi yaptıklarını, Türklerin de aynı şekilde hareket etmeleri gerektiğini ve bunun da iki şekilde yapılabileceğini savunur:

²⁵¹ Perviz, a.g.m.

²⁵² G.K., C. II, S. 12, 1327/1911 .

²⁵³ G.K., C.II, S. 13, Kânun-ı Evvel 1327/1911.

²⁵⁴ G.K., C.II, S.14, 12 Kânun-ı Sâni 1327/1911.

“Birincisi: Eski Osmanlı dilinden, ikincisi: Ahali arasında söylenilen avâm lisanından başka yol yoktur; ne Arabî, ne Farisî, ne Avrupalı... Bu iki pınardan arayacak olursanız, eminim ki lâzım olan lugatları gitgide bulursunuz.” diyerek bu işin kısa bir süre içerisinde yapılamayacağını, acele etmeden, tedbirli davranarak bu işi yapabileceklerini söyler. En kolay anlaşılan ve en gerekli olanlardan başlanması gerektiğini ifade eder. Bu hedefe ulaşmak için Eski Osmanlı lisanında ve avâm arasında konuşulan kelimeleri toplamak suretiyle iki türlü sözlük hazırlanması gerektiğini ifade eder. Avrupa’daki bütün milletlerin bu tür sözlüklere sahip olduğunu belirtir. Bu iş için de çok kişinin ve zamanın gerekli olduğunu dile getirir. Yeni Lisan cemiyetinin en büyük vazifesi olarak da bunu görür ve onlara bunu nasıl yapacakları konusunda yol gösterir.

Dergide yayımlanan mektupların sonuncusu İzzet Ulvi’ye aittir.²⁵⁵ İzzet Ulvi kavimlerin temasta bulundukları diğer kavimlerin lisanlarından kelimeler almasının normal olduğu, bunun bir ihtiyaçtan doğduğu, ancak bizim dilimiz için aynı şeyin söz konusu olmadığı kanaatindedir. Bizim kendi basit ve güzel kelimelerimiz yerine, Arapça ve Acemcenin şivemize aykırı gelen birçok kelimesini aldığımızı, kendi dilimizi hor görerek dilimizi başka lisanların etkisine maruz bıraktığımızı belirtir. Başka lisanların kanunlarının, kaidelerinin lisanımıza girmesine müsaade etmişiz ve bunun olmasını normal kabul etmişiz. Bunun sonucunda da yapma bir lisan doğmuş ve bu lisan avâma hitap etmemiş, havasın anlayabileceği bir lisan vücuda gelmiştir. Bir lisan sürekli gelişim gösterirken bu keyfiyetlerden dolayı bizim lisanımız günden güne kuvvetini kaybetmiştir. Bu lisana tek lisan denemeyeceğini ifade eder: “Ricâ ederim, buna lisan denir mi? Bunun bir misli daha hangi millette görülmüştür. Bendeniz Türkçe denen şu karmakarışık şeye tek lisan diyemeyeceğim... Üç lisandan çıkan halîta nâmını vereceğim.”²⁵⁶ Lisanımızın zamanında tabîi olmayan bir şekle sokulduğunu, ağır süslü kelimeler kullanıldığını, ancak lisanın buna müsaade edemeyeceğini, bu yapma şekilden kurtulmaya çalışarak tabîi hâline döneceğini belirtir. İzzet Ulvi Türk diline Türk dili kurallarının hâkim olmasını, yabancı kelimeler yerine bedâate uygun Türkçe kelimelerin kullanılmasını ve zamanla buna karşı çıkan herkesin susacağını söyleyerek mektubunu bitirir.

2.5. Yeni Lisan Tartışmaları:

²⁵⁵ G.K., C. II, S. 23, Haziran 1328/1912.

²⁵⁶ İzzet Ulvî, a.g.m.

“Yeni Lisan” hareketi Selanik’te çok olumlu tepkiler alır ve çeşitli gazete ve dergilerde sade dille yazılmış yazılar yayımlanmaya başlar.²⁵⁷ Bu makalenin yayımlanmasının ardından gerek Yeni Lisan davasına, gerekse **Genç Kalemler** hareketi içerisinde bulunanlara İstanbul’dan büyük tepkiler gelir. Harekete şiddetle karşı çıkanlar Fecr-i Âtî topluluğunun önde gelen isimlerinden Yakup Kadri ve Fuad Köprülü olur. Daha sonra bu hareketin savunucuları arasında yer alacak bu iki isim dilde sadeleşmeye şiddetle karşı çıkar.

Genç Kalemler dergisinde Yeni Lisanla ilgili ilk tartışma Bekir Fahri (İdiz) imzalı bir gencin mektubuna verilen cevapla başlar. Bu mektupta Yeni Lisancıların Osmanlı topraklarının her köşesine kadar nüfuz edemedikleri ileri sürülür. Bunun üzerine aynı sayıda mektuba cevap verilir. Osmanlı topraklarında yaşayan halkla temas edildiğinde hepsinin yeni lisanla konuştuğunu, kışlalardaki askerlerin mülâzım-ı evvel, mülâzım-ı sâni yerine evvel mülâzım, sâni mülâzım dediklerini rahatlıkla görebileceğini söylerler. Bunun beş on gencin arzusuyla olmadığını, halkın Arapça Farsça kelimeleri aldığını, ancak terkipleri, çokluk şekillerini kullanmadıklarını belirtir. Kendilerinin klişe hâline gelmiş terkiplere dokunmak niyetinde olmadıklarını da dile getirir. Yeni Lisana karşı olan genç edebiyatçıların eserlerine de bakıldığında, aslında Yeni Lisanla ulaşılması istenen dilden pek farklı bir dil kullanmadıklarını da ilave eder ve buna Yakup Kadri, Refik Halid, Emin Bülend, Celâl Sahir, Tahsin Nahid gibi edebiyatçıların hikâye ve şiirlerini örnek gösterir. Yeni Lisan davasından önce Ömer Seyfettin ve Ali Cânîp’in de sade dille yazdıklarını, gazetelerin de gittikçe Yeni Lisana yaklaştıklarını ifade eder. Dünküleri çürütmeye çalışmadıklarını, ancak onların bugünkü kalemlere pek uygunluk göstermeyeceklerini belirtir. Ayrıca Yeni Lisancıların kuru bir iddiada bulunmadıklarını, ilerlemek adına Avrupa’nın edebî, felsefî, ictimai, siyasî, hukukî en güzel eserlerini kendi dillerine aktarmak için bir heyet kurduklarını ve çok yakında terimleriyle, yeni kelimeleriyle, oldukça zengin bir Türk dili ile karşılaşılacağını iddia eder. Gerçek Türk edebiyatının da bu samimi ve büyük lisan ile yükseleceğini savunur.

Yine aynı sayıda Yekta Bâhir²⁵⁸ imzalı Gençlik Kavgası köşesinde “ Plevne Tarih-i Harbi Müellifi Mütakâid Miralay Mahmut Tal’at Bey’e”²⁵⁹ başlıklı bir yazı yayımlanır. Ali

²⁵⁷ LEVEND, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s. 320.

²⁵⁸ Yekta Bâhir, Ali Canib’ in takma adıdır.

Cânip bu yazısında Mahmut Tal'at Bey'in Yeni Lisanı edebiyat dili olarak yetersiz bulmasını konu edinir ve buradan "Yeni Lisan" tartışmalarına Ali Cânip'in karşılık vereceğini de öğreniriz: " Ben esasen size karşılık vermeyecektim, fakat arkadaşlarım Yeni Lisan' ın müdâfaası için ettiğimiz ahdi ihtâr edince nâçar kaldım ve artık başlıyorum." dedikten sonra Yeni Lisanın ne olduğunu açıklar ve Mahmut Tal'at Bey'in dil konusundaki bilgisizliği ortaya konulmaya çalışılır. Yeni Lisanın, bu büyük millete ait istikbalin kutsal habercisi olduğu söylendikten sonra, ona taarruzda bulunmanın suç olduğu dile getirilir. Padişah tarafından Arapçanın Türklere kabul ettirilmeye çalışılmasını tenkit etmenin cahillik olmadığını, esas cahilliğin Türk diline önem vermeyip onu korumaya çalışmayanların bu harekete dil uzatması olduğunu belirtir.

İstanbul'dan ilk itiraz "Edebiyât-ı Milliye"²⁶⁰ başlıklı yazısı ile Fuad Köprülü'den gelir. Fuad Köprülü Yeni Lisancıların daha çok edebiyatla ilgili görüşlerini tenkit eder. Yeni Lisancıların "edebiyat-ı milliye" ile ne demek istediklerini, konuya nasıl bir açıdan baktıklarını anlayamadığını, zaten onların da bunu tam olarak bilmediklerini söyler. Onların suçunun yirminci asırda dünyaya gelmek olduğunu söyleyerek yazısını bitirir.

Bu yazıya karşılık, Yekta Bâhir takma adıyla Ali Cânip'ten gelir. Ali Cânip ağır bir ifade ile yazısına başlar ve Türk diline ancak Türkçe denilebileceğini, üç dilden meydana gelmiş bir dilin yaşayamayacağını söyler. Şahsî ifadelerle yazısına başlayan Ali Cânip, daha sonra topluluğun savunucusu olarak cevap verir: "Kavim bizce, lisanî bir cemâatten başka bir şey değildir. Bir lisanla tekellüm edenlerin mecmûu bir kavimdir." Lisanla ilgili çeşitli açıklamalar yaptıktan sonra cevaplandırması için Mehmed Fuad'a şu soruları yöneltir:

" 1. Üç lisandan kelimeler, kaideler alarak teşkil etmiş sun'î bir lisan olduğunu kabul ediyor musunuz?

2. Türkçenin, Yeni Lisana doğru tekâmül etmekte olduğunu inkâr edebilir misiniz?

3. Yeni Lisan, bir ilim lisanı olabilir mi?

4. Yeni Lisan, şiir ve san'at lisanı olabilir mi?

²⁵⁹ Yekta Bâhir, " Plevne Tarih-i Harbi Müellifi Mütakâid Miralay Mahmud Tal'at Bey'e" **G.K.**, C. II, S. 2, 26 Nisan 1327/1911.

²⁶⁰ M. Fuad Köprülü(Köprülüzâde Mehmed Fuad), "Edebiyât-ı Milliye", **Servet-i Fünûn**, C. XLI, S. 1041, 5 Mayıs 1327/1911.

5. Şiir ve san'at, Yeni Lisanı kendi kolaylığına, kendi tembelliğine münâfi gördüğü için reddedebilir mi?

6. Yeni Lisan kabul edildiği takdirde, Türk edebiyatında daha büyük bir güzellik, daha samimî bir ma'şeriyet, daha vâsî bir mevcûdiyet husûle gelmeyecek mi?

7. Edebiyat, beynelmilel ve millî muhitlerin tesirleri altında olduğu hâlde, lisanî ve kavmî muhîtlerin müessiriyetinden azâde kalabilirler mi?"

Bundan sonra Ali Cânîp kendilerine göre kavmî edebiyatın temellerinin ne olduğunu açıklar:

" Bize göre Kavmî Edebiyat dört esasa isnad edebilir:

1. Edebiyat bir üst tabakadır ki, alt tabakası lisanıdır. Edebiyat, lisanın ictimâî ve ilmî istihâlelerine mânî olamaz. Lisan mantıkî ve meşrû olmak şartıyla hangi şekli kabul ederse, edebiyat her muhtar olan ibdâlarını bu temel üzerinde inşâya mecburdur.

2. Lisan, hadsî bir edebiyat olduğundan edebî bir ruha, bedîî bir istidada, şiirî birçok seciyelere mâlikdir. Edebiyat, lisanın bu gizli ve müstevlî bedâatinden âzâde kalamaz.

3. Ferd için mukallidlik devresinden sonra bir ibdâ'îcilik zamanı olduğu gibi kavim için de taklîd devresini takîb eden bir yaratıcılık devresi vardır. Mebde'î bir ferdin olduğu gibi ibdâ'îci bir kavmin de, husûsî bir şahsiyeti, husûsî bir üslûbu bulunur.

4. Edebiyat, mevzûunu uzaklarda arayabildiği gibi, bir kavmin husûsî hayatında da arayabilir. Bu hayatı, bu hayatın esaslı iştihaklarını ictimâî lisanın edebî ruhuna göre, ibdâîci bir üslubla tasvir etmek Kavmî Edebiyatı kabul etmekden başka bir şey değildir."

Bu yazıya Köprülüzâde Mehmed Fuad'dan "Yeni Lisan" başlıklı bir yazı ile karşılık gelir.²⁶¹ Yeni Lisan tabirini ilk duyduğunda Selânik Gençlerinin Esperanto gibi bir lisan vücûda getireceklerini düşündüğünü, ancak bu fikrinde yanılmış olduğunu, onların Yeni Lisan dedikleri şeyin altı yüz seneden beri kullandığımız lisandan farkı olmadığını ve yeni

²⁶¹ M. Fuad Köprülü (Köprülüzâde Mehmed Fuad), "Yeni Lisan", S.F., sene 21, S. 1082, 16 Şubat 1327/1911.

lisanla yazdığını iddia edenlerin yenileşmeden hâlâ kendilerini kurtaramadıklarını ifade eder. Onların yeni hiçbir şey yazmadığını, bu iddiayı ortaya attıklarından beri altı yedi ay geçtiğini, ancak yazılan şeylerin Halit Ziya'nın, Tevfik Fikret'in, Cenab Şahabeddin'in yazdıklarının daha bozuk bir âhenkle yazılmış örnekleri olduğunu söyler. Onların Türkçe olmayan terkipleri kaldırarak Altın Destan'lar yazmakla yeni bir dil ve millî bir edebiyat meydana getirmiş olmadıklarını ifade eder. Dillerin üç beş kişinin arzusuyla oluşamayacağını, yeni denilecek kadar bir dilin değişemeyeceğini, bir dili değiştirebilecek olanların ancak o dil ile yazan büyük edebiyatçılar, büyük sanatkârlar olabileceğini savunur ve bu sebeple de Yeni Lisanı sonuç vermeyecek mânâsız bir heves olarak niteler.

Daha sonra hiçbir zaman aynı düşüncede olmadığı tasfiyecilerin fikirlerini, Yeni Lisancılardan daha makul ve mantıklı bulduğunu ifade eder. Sanata ve güzelliğe önem vermeyerek yalnızca fayda yönünden duruma yaklaşan kişiler açısından bakıldığında tasfiyenin makul olduğunu, ancak bütün güzelliklerini, süslerini yücelttiklerini söyleyenlerin bu yaklaşımının mantık dışı olduğunu söyler. Kendisinin lisanın sadeliğinden yana olduğunu, Nergis'den nakledilen Acemâne terkiplerin, yeni bir âhenkten mahrum alışılmış kelimelerin terk edilmesine taraftar olduğunu; ancak ağır ve kötü ifadelere karşı olduğunu söylemekle birlikte birkaç kötü terkip yüzünden tüm terkiplerin terk edilmesini onaylamadığını belirtir. Selanik gençlerinin beğenmediği tasfiyecilerin Arapça Farsça kelimeleri atarak Türkçe karşılıkları olan yabancı kelimeleri kullanmayarak lisanı sade ve basit bir hâle getirdiklerini ve bu suretle halka indiklerini, lisanı demokratlaştırdıklarını ifade eder. Tasfiye esasını kabul edenlerin bu hareketlerinin makûl ve mantıklı olduğunu, ancak uygulamada başarılı olamadıklarını söyler. Lisanın gittikçe sadeleşeceğine ve bu sadeleşmenin gerekli olduğuna inanan Fuad Köprülü, özellikle sanatta istiklâl-i tam taraftarı olduğunu belirterek, terkipli ya da terkipsiz eser olmadığını, güzel ya da çirkin eser olduğunu ifade eder. Yeni lisancılardan dile sandıkları gibi bir yenilik getirmediğini, Şinasi'den beri bilinen şeyleri tekrar ettiklerini onaylar.

Buna “ Hasta Bir Mantiğin Psikolojisi”²⁶² başlıklı bir yazıyla Kâzım Nâmi karşılık verir. Mehmed Fuad'a yönelik ağır ithamlarla yazısına başlayan Kâzım Nâmi, Köprülü'nün ileri sürdüğü düşüncelere cevap verir. Fuad Köprülü'nün sunî bir lisan olan esperantoya Yeni Lisan vasfını yakıştırıp Türkçenin tabîi tekâmülüne yön veren basit bir

²⁶² Kâzım Nâmi, “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantiğin Psikolojisi”, **Genç Kalemler**, C. III, S. 17-18, Mart 1328/1912.

harekete bu ismi uygun bulmamasını anlayamaz. Yeni sıfatının ancak sunî mahsullerle kullanılabileceğini düşündüğü hâlde kendisinin **Servet-i Fünûn**'da neşrettiği makalelerde yeni sıfatını kullanarak yaptığı sınıflandırmaların anlamsız olduğunu belirtir. Selanik Gençlerini tariz ettiğini, ancak bu hareketin ilk beşiğinin İstanbul olduğunu söyler ve buna örnek olarak da gerçek bir lisan âlimi diye nitelendirdiği Şemseddin Sâmî'yi gösterir. Fuad Köprülü'nün Hâlit Ziya'nın ve Cenab Şahabeddin'in nesirlerini örnek gösterdiğini, ancak bu eserlerin güzelliğinin onların lisanı kullanmasından ziyade edebî şahsiyetlerinden geldiğini ifade eder.

Fuad Köprülü makalesinde aruz vezninin terkipsiz olamayacağını, Yeni Lisancıların eski şiirlerinin yenilerinden üstün olduğunu iddia eder. Buna karşılık Kâzım Nâmi, aruzla terkipsiz şiirler yazılabileceğini, bunun örneklerinin Fuad Köprülü'nün makalelerinin yanında yayımlandığını, bunların oldukça güzel ve samimi ifadeler olduklarını görerek aksini iddia etmenin yerinde bir davranış olmadığını söyleyerek Fuad Köprülü'yü Filozof Rıza Tevfik'in çırağı olmaya uygun bulur. Yeni Lisancıların Şinasi'den beri dilin sadeleşme yolunda olduğunu inkâr etmediklerini, bu sebeple de bunu kendi davalarına bir dayanak olarak kullandıklarını, Yeni Lisancıların yoktan bir yenilik ortaya koymak gibi bir iddiaları olmadığını, var olan bu sadeleşmeyi benimseyerek geliştirdiklerini iddia eder. Yeni Lisancıların dilin tabîi seyri içerisinde gelişmesine inandıklarını, bu sebeple de tasfiyecilerin düşüncelerini benimsemediklerini söyler. Selanik Gençleri şeklinde bir nitelendirilmede bulunularak ayrı bir ırka mensuplarmış gibi davranılmamasını rica ederek makalesini bitirir.

Köprülüâde Mehmet Fuad'ın başlattığı tartışmanın genişlemesi üzerine Kâzım Nâmi Bey'den sonra **Genç Kalemler'de** Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzasıyla "Yeni Lisan ve Muâırızlarından Bir Numûne" başlığı ile bir yazı yayımlanır.²⁶³ Bu yazının girişinde Yeni Lisancıların yaptıkları işin ciddi bir iş olduğundan, daha önce de sözünü ettiğimiz, "Yeni Lisan ve Bir İstimzac" ünvanlı bir kitapçık yayımladıklarından ve bu kitapçıkla birlikte muharrirelere mektup gönderdiklerinden söz edilir. Burada Yeni Lisan hareketini müdafaa edenlerin olacağı gibi karşı çıkanların da bulunacağından bahsedilerek söz Köprülüâde Mehmed Fuad'a getirilir.

²⁶³ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, "Yeni Lisan ve Muâırızlarından Bir Numûne", **Genç Kalemler**, C. III, S. 21, Mayıs 1328/1912.

Yeni Lisancılar amaçlarının işi şahsiyâta dökmek olmadığını, fikrî münasebetlerde konuşmak istediklerini ifade ettikten sonra Fuad Bey'e yönelik şunları söylerler: "Fuad Bey bilsin ki "âlim" değilse evvelce vukuf iddia etmediği "lisaniyyât" ilmine bugün de vukuf peyda etmeye çalışmıyorsa Yeni Lisanı ne kadar hırpalamak isterse istesin, arzın yuvarlağına karşı mantık çardağı kuran adamdan farkı olmaz ve bu suretle şüphesiz pek çok yükseklerden atarak birçok şeyler söyleyecektir. Fakat emin olsun biz yalnız işitmeden dinleyeceğiz!.. Yok, böyle yapmayarak ciddî bir mübaheseye girişmek istiyorsa biz esaslarımızı aşağıdaki sualler tarzında kendisine takdim ediyoruz. Dogmatik değiliz. Aksini ispat ederse şimdiye kadarki kanaatlerimizi kendi ellerimizle kahredeceğiz. Fakat ispat edemediği takdirde yine ısrar ederse kendi zekâsı ve gençliği nâmına buradaki gençler matem tutacaklardır."²⁶⁴ Bu cümlelerden sonra bir yandan hareketin esaslarını açıklar, bir yandan da Fuad Bey'e şu soruları yöneltirler:

1. "Lisaniyyat diyor ki: "Her lisan cezrlilerinden değil, tasarruflarından mürekkep olduğu için başka lisanlardan ihtiyacı olduğu kadar kelime alabilir; bu meşrudur, fakat kaide alamaz." İlim, bu noktadan Türkçeyi tabîi bulmuyor ve lisanlar birer ictimâî uzviyet olduğu için her uzuv gibi marazî bir şekilde beka bulamayacağını iddia ediyor. İşte Yeni Lisan bu fennî esasa istinat etmektedir, Fuad Bey bu hususta – mantık şiddetle müstesna!- hangi esasa istinat ediyorsa yazsın...

2. Her kavmin müşterek bir lisanı olduğunu ve bir kelime dile nasıl yerleşmişse öyle kullanılması gerektiğini ifade ederken kelimelerin bulunulan ortama göre seçilmesinin de gerekliliğinden söz ederler. "Kelimeler, fikirlerin şekillenmesinden başka bir şey olmadığından, eğer bir kısmı hatırlatmak matlup ise o zaman bu nevi kelimelerin kullanılmasına hiç diyecek kalmaz; çünkü bir fikir, o fikri en güzel ifade edecek kelimeye muhtaçtır." açıklamasından sonra Fuad Bey'den kendilerine ilmî açıdan karşılık vermesini talep ederler.

3. Durkheim'ın fikirlerinden yola çıkarak "Yeni Lisan" hareketinin tamamen bu doğrultuda ilerlediğini belirttikten sonra: "Biz, lisanımızın tekâmül safhalarını tetkik ve bir taraftan onun, diğer taraftan lisaniyatın teminlerine iktifa ederek Fuad Bey'in de itiraf ettiği gibi bu tekâmülî tesirden başka bir şey yapmadık. Bu itiraf ile beraber yine kendisinin pek makul ve mantıkî bulduğu tasfiyecilerin arasına katılmadık. Ve bu harekette hata etmediğimizi de –itiyad esirleri müstesna!- Yeni Lisanın kazandığı

²⁶⁴ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, a.g.m.

tarafatlarla anladık" ifadesinin devamında Fuad Bey'den kendilerinin haksız olduğunu kanıtlamasını isterler.

4. Son olarak Yeni Lisancılar, lisanın kavmiyetten bağımsız düşünölemeyeceğini, Türk milletinin en büyük hatasının Leon Cahun'un da belirttiğı gibi millî benliğine sahip çıkmaması olduğunu dile getirdikten sonra, işe lisandan başlayacaklarını ve vatanını seven herkesin de böyle düşündüğünü ileri sürerler. İşî şahsiyâta dökmekten kaçtıklarını belirttikten sonra Fuad Bey'den bütün bunlara cevap vermesini isterler.

Köprölüzâde'nin "Yeni Lisan" başlıklı yazısına Genç Kalemler Tahrir Heyeti cevap vermeden evvel, onun Kâzım Nâmî'nin tenkit yazısına "Türklük ve Yeni Lisan"²⁶⁵ başlıklı bir yazıyla cevap verdiği görülür.

Yeni Lisan tartışmaları **Genç Kalemler'**le Fuad Bey arasında sürerken **Rübâb** dergisinde yayımlanan "Netâyic"²⁶⁶ başlıklı yazısıyla Yakup Kadri de tartışmaya dahil olur. Yakup Kadri, " Yeni...-Satıyorlar. -Kaça? -Nasıl? Bilmiyorum, fakat satıyorlar. İki senedir gazetelerde ilânlarını gördünüz mü? "Yeni Lisan", "Yeni Fikir", "Yeni Hayat". Ey görgüsüz çocuk ruhlu kimseler; eğer yeni köprülerin, yeni evlerin, yeni bayramlık elbiselerin vakit be-vakit size te'mîn ettiğı zevki, saâdeti dudaklarınıza verdiğı hande-i neşâtı daha ziyâde genişletmek isterseniz -şüphesiz ki istersiniz- gidiniz, koşunuz, satıyorlar: Selânik'te "Yeni Fikir", "Yeni Hayat", "Yeni Lisan"... Başınız ipek püsküllü, kalıplı, yepyeni fesinizi giyince nasıl memnun olursanız "Yeni Fikir, size bu memnûniyetin daha büyüğünü, daha manevîsini verecektir. Mâhir ve meşhûr terziler elinden yeni çıkmış elbisenizi giyip de sokakta şöyle bir salına salına dolaştığınız zaman nasıl herkesin parmağının ucuyla sizi birbirine gösterdiğini hissederek koltuklarınız kabarırsa, o zaman da her köşe başında göreceksiniz ki birçok benân-ı takdîr ve hayret size doğru uzanıyor, herkes "Yeni fikirli", "Yeni Hayatlı", "Yeni Lisanlı!" zât, fısıltılarıyla sizi yek-diğerine gösteriyor. "²⁶⁷ şeklinde alaylı bir ifadeyle makalesine başlar.

Yakup Kadri Yeni Lisancıları tasfiyecilerle denk tutarak onları geçerliliğı olmayan bir dili konuşmakla ve geçmişe dönmeye çalışmakla suçlar: "Fîlvâki onlar size diyecekler ki her gülün bir dikenî vardır. Fakat aldanmayınız efendiler, bu gül değil, bu kâmil

²⁶⁵Köprölüzâde Mehmed Fuad, "Türklük ve Yeni Lisan", Servet-i Fünûn, sene 21, S. 1091, 19 Nisan 1328/1912

²⁶⁶ Yakup Kadri, "Netâyic", **Rübâb**, S.14 , 19 Nisan 1328/1912

²⁶⁷ Yakup Kadri, a.g.m.

dikendir. İş bu kadarla kalsa iyi; fakat îcabında dilinizi tersine çevireceksiniz, “nazar-ı dikkat” yerine “dikkat gözü”, “nefha-i ümîd” yerine “ümîd üfürüğü”, “sadr-ı âzâm” yerine “azam sadr”... ilh. demeye mecbur olacaksınız ve daha sonra fart-ı gayretle muhakkak hiç olmazsa bir kere “İntikam Şiirleri” okumak zahmetine katlanacaksınız. Bütün bu müşkilâtı iftihâm ettikten sonra, korkmayınız, artık meydan, yeni hayat meydanı sizindir.”

Yeni Lisancıları eski dili kullanıp atarak yerine yeni bir lisan yaratmakla suçlayan Yakup Kadri yeni yaratılan dille birlikte millî ruhun da yok olacağını ileri sürer ve Yeni Lisancıların savunmadıkları düşünceleri onlara isnat eder: “ Biz Osmanlıyız ve bu Osmanlı lisanıdır. İstiyorlar ki biz Çağatay olalım ve Çağatayca söyleyelim. Hayır, bu kabil olmayacaktır. Hayır... zavallı, yenilik, zavallı bayramlık elbiselere benzeyen garip yenilik...”

Yakup Kadri’nin son derece ağır ve alaylı bir üslûpla yazılmış bu tenkidine karşı verilen cevaplar da ağır ve alaylı olur. Genç Kalemler Tahrir Heyeti “Pespâye Bir Hicve Ciddî Bir Cevap”²⁶⁸ başlıklı kısa ve ağır bir yazıyla karşılık verir. Yazıya alaylı bir ifadeyle başlayan Genç Kalemler Tahrir Heyeti “ Bu pespâye hicve cevap vermeye gelince: Muârizlara karşı esaslarımızı müdafaa etmek hususundaki hüsn-i niyetimiz ne kadar pâyânsız ve mücerreb olursa olsun böyle bir iftira kitlesi önünde istihfaf ve istihkardan başka bir şey hissedemiyoruz. Aya karşı yumruk sıkın Don Kişot’un hareketi Yakup Kadri Bey’in mezbuhane hücumlarından elbette daha necibdir. Yalnız iki hareket arasında müşterek bir nokta vardır ki her ikisinin de kahkaha ile güldürmekte aynı kudreti, aynı hususiyeti haiz olmasıdır.” cümleleriyle devam ederler. Yazının devamında Yakup Kadri’nin ve Yeni Lisan hareketinin başarısından rahatsızlık duyanların saldırıya devam edeceklerini söylerler. Kendilerini mefkûreciler olarak nitelendiren Genç Kalemler Tahrir Heyeti yazıyı şöyle sonlandırır:

“ “Yeni Lisan”, derin ve müzmin bir ihtiyaçtan doğdu; müfterîlerinin yazdıklarına rağmen “Yeni Lisan” fennen doğru, bedi’an güzel olduğu gibi selîm zevke mugayir ifratlardan tamamen berî ve masûndur. Her kat’î zarurete tekabül eden bir makul müessese gibi Yeni Lisan da daima müteâlî bir pervâz ile ilerleyecek, müfteri ve muârizları onun bu mukavemet kabul etmeyen itilâsı önünde makhur ve münhezim yere serilecektir.”

²⁶⁸ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Pespâye Bir Hicve Ciddî Bir Cevap”, **Genç Kalemler**, C. III, S. 20, Nisan 1328/1912.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti'nin kaleme aldığı bu satırların ağırlığından Şehâbeddin Süleyman dahi rahatsızlık duyar²⁶⁹: “Teessüf ederim ki Genç Kalemler Tahrir Heyetinde ümîd ettiğim ciddiyeti bulamadım. Yakup Kadri'ye verdikleri cevapta bir manzûme-i zarâfet ve metânet ararken –kelimeyi söyleyeceğim- bir tulumbacı lisanı buldum.” Şehâbeddin Süleyman yazının devamında Genç Kalemleri eleştirmeye devam eder, kendisini müdafaa mecburiyetinde bırakmalarını yanlış bulur: “Ben hayatımda makul görebildiğim her teceddüdü velev ki zararına olsun alkışladım. “Yeni Lisan” da terakkî edeceğine emin olduğum bu teşebbüsât ve teceddüdâtta biriydi. Müteşebbislerine hürmet-i mahsûsam vardı. Fakat şimdi maksad ve gayenin ulviyetine, onu idare eden heyetin de hiffetine kaniim. Ne yapayım bu hissi, imzalarıyla bende kendileri tevîd ettiler.” cümleleriyle yazısını bitirir.

Yakup Kadri'nin bu yazısına verilen karşılıklardan biri de Kâzım Nâmi Bey'in “Yeni Lisan Etrafında”²⁷⁰ başlıklı yazısıdır. Kâzım Nâmi yazısında, yapılan eleştirilerin ilmî kıymeti bulunmadığından söz ederek Yakup Kadri'nin, Yeni Lisancılarının savunmadıkları düşünceleri onlara mal etmesinin yanlış olduğunu vurgular: “Yakup Kadri Bey, Yeni Lisanın reddettiği şeyleri bize isnat ediyor. Biz hiçbir vakit, “dilimizi irsî, kisbî bütün itiyadlarından tecrit edeceksiniz, yeni lehçeniz olacak” demedik. Biz dilimizi tabîi olmayan cereyanlardan kurtarmak istiyoruz. Lisanda kökleştirmek istenilen faidesiz bedâatleri söküp atmak, lisanı asıl millî itiyadlarıyla, tabîi lehçesiyle kullanmak emelindeyiz. Budun gibi kelimeleri kullanmak Yeni Lisanın esaslarından değildir; bu kelimeyi lisana sokan başka bir cereyandır.” Kâzım Nâmi terkiplerin kullanılması hususunda da neler düşündüklerini sıralar ve savundukları düşüncenin ne olduğunu anlatmaya çalışır.

Bu sırada **Hak** gazetesinin haftalık ilâvesinde “Müebbed Mesele Etrafında”²⁷¹ başlığını taşıyan yazısı ile Celâl Sahir'i görürüz. Celâl Sahir'in ılımlı bir tutum sergilediği görülür. “Müebbed mesele şüphesiz ki lisan meselesidir” sözleriyle yazısına başlayan Celâl Sâhir, tartışmacıların birbirlerine hakaret derecesine varan tenkitlerini son derece yanlış bulduğunu, aslında herkesin sadeleşmekten yana olduğunu, ancak meseleye farklı

²⁶⁹ Şehâbeddin Süleyman, “Genç Kalemler Tahrir Heyeti'ne”, **Rûbâb**, C.I, S.17, 10 Mayıs 1328/1912.

²⁷⁰ Kâzım Nâmi, “Musâhabe-i Edebiyye-Yeni Lisan Etrafında”, **Hak**, 65 nolu nüsha, Haftalık ilâve, N. 3, 3 Mayıs 1328/1912.

²⁷¹ Celâl Sâhir, “Musâhabe-i Edebiyye-Müebbed Mes'ele Etrafında”, **Hak**, 58 nolu nüsha, Haftalık ilâve, N. 2, 26 Nisan 1328/1912.

açılardan yaklaşıldığı için tartışmaların alevlendiğini dile getirir. Kendisinin de Yeni Lisanla ilgili görüşlerine yer veren Celâl Sâhir, onun düşünceleri ile Yeni Lisancılar arasında pek fark bulunmadığını belirtir.

Yakup Kadri'nin yazısı, etrafında büyük yankılar uyandırır ve Paris'ten Alp Aslan takma adıyla M. Nermi de "Yeni Lisan İstilâsı Karşısında"²⁷² başlıklı uzun yazısıyla karşılık verir. M. Nermi makalesine muâzırlarıyla ilgili değerlendirmeler yaparak başlar. Üç dört kişinin büyük bir kavmin dilini, duygularını yok etmeye gücünün yetmeyeceğini söyler. M. Nermi eski lisanın Cevdet Paşa'ya göre üç dilden mürekkep bir lisan olduğunu ve Türkçenin bu diller içerisinde son sırada yer aldığını belirttikten sonra "sanat, sanat içindir" düşüncesiyle hareket edenleri eleştirerek sözü Yakup Kadri'ye getirir. Yakup Kadri'nin yazdığı makaleden bazı alıntılar yaptıktan sonra kendilerine yapılan tenkitleri ilmî olmadıkları gerekçesiyle eleştirir ve gençliğin hiçbir zaman yılmayacağından söz eder: "Ben öyle zannediyorum ki: Her memlekette gördüğümüz varlıklarda mücerret kıymetler yoktur. Her müessese; harikalar, mucizeler sızan ellerin ânî temasıyla olmamış. Eğer Yakup Kadri Bey böyle bir şey istiyorsa gençlikte aramasın. Mâzi geniştir, onun boşlukları içinde mucizeli şahsiyetler vardır. Selanik Gençliği, tekâmül haricinde hiçbir şey iddia etmedi. Selanik Gençliği herkesten iyi bilir ki: Yeni Lisan gibi, Yeni Fikir de, Yeni Hayat da muhitin ihtisaslarına, ihtiyaçlarına, bünyesine müracaat etmek mecburiyetindedir. İşte Yakup Kadri Bey'in alay ettiği gençlik bunu düşünüyor, düşünüyor ki: Bu müracaat nasıl olabilecek?.. Bunu Yakup Kadri Bey gösterirse, ilmî bir surette anlatırsa biz insafliyız, birden kabul ederiz." Bu cümlelerden sonra M. Nermi Yakup Kadri'nin Netâyic'de sözünü ettiği irsî ve kesbî itiyatların neler olduğunu açıklayarak, onun sözlerine karşılık verir ve sonuç olarak lisan hususunda üç tür itiyattan söz edilebileceğini belirtir :

1. Lisan, garizî-physiologique- itiyatlar yapar.
2. Lisan, ruhî itiyatların anasıdır.
3. Bedâî bir itiyat temin eder.

M. Nermi yabancı dil bilen şair ve ediplerin kendi dillerindeki kelimeleri âhenk, incelik ve mânâ genişliği açısından kuvvetli bulamayacaklarını savunur ve örnekler üzerinden bunu açıklar. Daha sonra her yeni gelen şairin lisanın itiyadını daha da bozduğundan söz ederek Yeni Lisancıların yaptığının bundan başka bir şey olduğunu ileri

²⁷² M. Nermî, "Yeni Lisan İstilâsı Karşısında", **Genç Kalemler**, C. III, S. 22, Haziran 1328/1912.

sürer: “ Bunlar itiyadı hiç bozmuyorlar, değil mi? Meselâ: “Rencîde-i rûkûn” terkibi... “rûkûn” kelimesiyle, “budun” kelimesi arasında ne fark var? “rûkûn”un alınmasına müsaade eden bir şair “bir hikâyeci vicdan”ı, “budun”un kullanılmasına niçin müsaade etmesin? Yoksa bizim zevk mi’yârımız Yakup Bey midir, Fuat Bey midir? Yeni Lisancılar, “İstimzac”larında lisanı nasıl bir hareket tutacaklarını, eski Türkçe kelimeleriyle ne derecede münasebette bulunacaklarını yazmışlardı; “Yeni Lisan”ın bedâati hakkında birkaç söz söylemişlerdi.”

M. Nermi Türk dilindeki kelimelerin son derece âhenkli, mânâ güzelliğine sahip, kuvvetli olduğunu; bunu göremeyenlerin yabancı dillerden kelimeler alarak kendi duygularını –yanlış bir kanaatle- daha iyi ifade ettiklerini düşündüklerini dile getirir. “-Lisanımızın bünyesini bozmayalım...” cümlelerine karşılık verdikten sonra Yakup Kadri’ye: “ Biz Yakup Kadri Bey’e tekrar söylemek isteriz ki: Yeni Lisancılar şîveye, selîkaya yıkıcı yumruklar indirmeyecekler, yalnız lisanımızdaki yabancı şîveleri, yabancı beyanları şiddetle öldürmeye çalışacaklar.” O, her kelimenin mensubu bulunduğu dil içerisinde bambaşka bir anlamı olduğunu, Fransızca bir fiilden yabancı birinin başka bir anlam çıkaracağını ifade eder. Terkipler hususunda da aynı şeyi savunan M. Nermi terkiplere verilen manaların kendi dilleri içerisinde yeri olmadığını, bunların ne Arap zevkine, ne Acem zevkine, ne de Türk zevkine uymadığını ileri sürer.

M. Nermi Yeni Lisana niçin ihtiyaç duyduklarını teferruatlı bir şekilde anlattıktan sonra amaçlarının kaos yaratmak olmadığını, dillerini yabancı dillerin etkisinden kurtarmak olduğunu söyler, “Müstakil Türklüğün esir lisanı olmasın”dan hareketle “Lisanı esaretten kurtarmak demek onu rahatsız eden cüz’lerin, terkiplerin yerlerini değiştirmek değildir. Sadr-ı azam diyecek yerde azam sadr gibi...” cümlelerinden sonra terkipler hususundaki görüşünü açıklamaya çalışır. “ Dilimizde birçok ince Arapça, Acemce terkipler var, onları kaldırsak, onların temin ettikleri incelikleri ne ile ifade edeceğiz? Ve bu edebiyatımız için bir noksan olmayacak mı? Çünkü: Lisanımızda onların mukabilleri yok...” Bunun dilin inceliklerini bilmeyenler için geçerli bir düşünce olduğunu, dili bilenler için bunun yetersiz bir iddiadan öte geçemeyeceğini belirttikten sonra, bazı şiirlerden örnekler vererek düşüncesini desteklemeye çalışır. Yazının devamında lisanların tekâmül süreci içerisinde bulunmasının doğal bir süreç olduğunu ve her lisanın bu süreçten geçtiğini ifade eder. Yaptıkları şeyin doğruluğuna inanan M. Nermi Yakup Kadri’ye şöyle cevap verir:

“ –Bırakınız diyor, lisan bize aittir. Bizim kullanacağımız dili siz aynıyle kabul edin.

Biz elbette bu haksızlığa tahammül edemeyiz. Çünkü: Bu dil, benim dilimdir. Her Türk’ün dilidir. Her Türk onun felaketinden nasıl müteessir olursa ben de müteessir olurum. Müşterek bir felaketten korumak, onu kaldırmaya çalışmak –Yakup Kadri Bey de bilir- istihza edilecek bir şey değildir. Lisan, maddî ve menkul bir vedia mıdır ki: Yakup Kadri Bey onu elleri arasında sıkmak istiyor. O bir “tehlike-i içtimaiye” görüyormuş. Biz bunu daha evvel anlamıştık. Fakat başka bir tarzda... Zavallı Türkçe uçurumlara doğru koşuyordu. Bir kavim, bir cemiyet için dilini kaybetmekten müthiş içtimaî tehlike olabilir mi?” Bu cümlelerle Yeni Lisan hareketinin nasıl bir ihtiyaçtan kaynaklandığını belirttikten sonra, Yakup Kadri’nin Netâyic’de halkla ilgili söylediği sözlerle cevap verir. Yazının geri kalan kısmında Yakup Kadri’nin söylediklerine tek tek karşılık verdikten sonra Yeni Lisanın ne olduğunu ve ne amaçladığını anlatarak yazısını şu şekilde bitirir:

“ Hulâsa: Yeni Lisan, lisanda tabîlik istiyor, lisanımızın bütün yabancı araziyetlerine düşmandır. Yeni Lisan şîveyi değiştirmiyor, şîvenin en müthiş müdafaacısıdır. Yeni Lisan ölmüş kelimeleri diriltmeyecek, onları yukarıda söylediğim muvâfık yerlerde kullanabilecektir. Lisanın tasarrufuna geçen bütün yabancı kelimelerin hayatına dokunmayacaktır. Yeni Lisancılar – tekrar ediyorum- insaflıdır, çalıştıkları büyük ve mukaddes gayeye bütün gençlerin iştirakini isterler ve bu tabîdir ki tenkitlerle olabilir. Yalnız şunu rica etmek isterim: Bu tenkitler “istihzâ” manasını ifade eden bayağı mahiyetlerden ibaret olmasın. Çünkü: Gençlik feyizli bir kuvvettir, istihzalara tenezzül etmez. İstihza, o zaten güç bir şey değildir; onu yapmak, pek büyük tettebbua ihtiyaç messetmez; bunu herkes bilir. Biz gençliğe yakışan asil ve vakur bir mantık isteriz. Gençlik ancak böyle yükselir.”

Mehmed Necib de İzmir’den gönderdiği bir yazıyla²⁷³ “Netâyic”e cevap verir. **Genç Kalemler**’de Yeni Lisan başlığı altında yayımlanan bu yazıyı şöyle duyururlar: “ Aşağıdaki makale İzmir Paket Gümrüğü Baş Kâtibi Necip Bey tarafından gönderilmiştir; bu münasebetle M. Mermi Beyle Necip Bey arasında ilmî bir mübahese başlayacağı tabîî olmakla karîlerimizin ehemmiyetle okumalarını tavsiye ederiz.” Necip Bey, M. Nermi’nin makalesini dikkatle okuduğunu ve takdir ettiğini ifade etmekle birlikte bazı noktaların

²⁷³ Mehmed Necib, “Yeni Lisan-M. Nermî Bey’e-”, **Genç Kalemler**, C. IV, S.26, Ağustos 1328/1912.

karanlık kaldığını ve bu hususta açıklamaya ihtiyaç duyduğunu belirterek yazısına devam eder.

Mehmed Necib M. Nermi'ye ilk olarak lisanın ruhî itiyadları hususunda karşı çıkar ve bu husustaki düşüncelerini açıklar. M. Nermi'nin yazısından yaptığı "kırmızı gül" terkihi ile ilgili alıntılardan sonra bu konudaki görüşlerini ve M. Nermi'nin tutumundaki yanlışlığı açıklamaya çalışarak ona çeşitli sorular yöneltir. " Şimdi şuraya kadar yazdığımı hulâsa ederek derim ki: Yeni Lisan ve Türkçenin ilk intibalarından tekevvün eden itiyadın şiddetle taraftarı olması ve bu babda ortaya sürülen delil ve mütalâa, burada ecnebî kelimeler veya terkipler aleyhinde cidden ne bir şey ifade ve ne de ispat etmiş oluyorlar; veyahut bana öyle geldi. "Şuursuzluk" ve "otomatizm" ve "itiyad"ın lisanla olan münasebeti meselesini ortaya atmakta ön ayak olduğunuz için de takdire şâyansınız; herhalde beyan ve tayin ettiğim nikat hakkında usul altında ait olduğu ilim ve ilimler zemininde cevap verir, izahta bulunursanız memnun ve müstefit olurum." cümleleriyle yazısını bitirir.

"Netâyic"e verilen bu cevaplardan sonra Pervîz takma adıyla Ömer Seyfettin de bir makale yayımlar²⁷⁴. Ömer Seyfettin makalesine her yeniliğin karşısında muâzırlarının da olacağını ve buna tarihimizde sıkça rastlanıldığını söyleyerek başlar. Daha sonra Yeni Lisan'ın nasıl bir ihtiyaçtan doğduğunu ve esaslarını anlatır. Yazının devamında Yeni Lisanın esaslarına "makûl ve mantıkî" ve "kabil-i tatbîk" olmadığını ilmî olarak ispat edecek muarızlar aradığını belirterek sözü Yakup Kadri'ye getirir: " Ben "Yeni Lisan" hakkında ettiğim ilmî itminanı daha geniş ve parlak göstermek için karşımda ciddî bir muarız arıyorum. Fakat teessüf ederim ki bulamıyorum. Küfür, aczden ileri gelir. Âcizler susmaya tahammül edemezlerse basarlar küfrü. Misal: Karaosmanzâde Yakup Kadri Bey..." cümlelerinden sonra Yakup Kadri'nin "millet" kelimesi yerine "budun" kelimesi kullanılacak iddialarına cevap verir: "-Kelimeler anlatacakları fikirlere göre intihap edilir. Sırf eski Türklüğe ait bir iki manzumede yazılan "budun", "millet"ın yerine kaim olmayacaktır. Fakat eğer yine böyle eski Türklüğü hatırlatmak icap ederse şüphesiz pervâsızca yazılır. Yeni Lisancılar hareketlerini ilme ve mantığa uyduruyorlar. Lâkin Yakup Kadri Bey ilme, mantığa uymayan birçok münasebetsiz hareketlere niçin isyan etmiyor. Misal: "alın", "cebin", "nâsiye" kelimeleri yetmemiş gibi Fikret'in "pişânî"

²⁷⁴ Pervîz (Ömer Seyfeddin), "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar", **Genç Kalemler**, C. IV, S. 24-25, Temmuz 1328/1912.

kelimesini kullanması...” bu cümlelerden sonra Yakup Kadri’nin terkiplerle ilgili söylediklerine karşılık vererek onu Yeni Lisan’ın esaslarından haberdar olmamakla suçlar. Ömer Seyfettin, Türk milletinin, Türk dilinin ve Türklük ruhunun tehlike altında olduğunu, ancak bunların yok olmasına izin vermeyeceklerini ifade eder ve “Bugünkü lisanımız Türkçe değil, Osmanlıcadır.” iddiasını cevaplar. Ömer Seyfettin Osmanlıca diye bir dil olamayacağını ayrıntılı bir şekilde anlattıktan sonra Şemseddin Sami’nin cümleleriyle söylediklerini pekiştirir. Kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap verdikten sonra daha önce de sözünü ettiğimiz **İstimzacı**dan ve soruşturma mektubundan bahseder ve hatırladığı kadarıyla mektupta yer alan soruları yazar. Ömer Seyfettin makalesinin sonunda sözü Cenab Şahabeddin ve Süleyman Nazif’e getirir ve birkaç şiirden alıntı yaparak eleştirilerini cevaplamaya çalışır. “Ey Türk muharrirleri! Yazmazdan evvel Türkçe konuşmasını, ana dilimizin şîvesini, âhengini, tabiatını, tecvidini öğrenmeye; ondaki gizli, derin, vâsi güzelliklerin farkına varmaya gayret ediniz. Ve unutmayınız ki karalama değil eser yazıyorsunuz.” cümleleriyle bitirir.

Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey ve Yakup Kadri’den sonra Cenab Şahabeddin de **Hak** gazetesinin edebî ilavesinde yayımladığı bir yazı²⁷⁵ ile tartışmaya katılır. Cenab Şahabeddin de yazısında diğerlerinin sürdürdüğü alaycı tonu devam ettirir. Cenab Şahabeddin Yeni Lisan’ın yeni bir şey olmadığını, bu hareketin Türklüğe zarar verecek mahiyette bulunduğunu belirtir. Cenab Bey’in bu yazısı da karşılıksız kalmaz.²⁷⁶ Ali Cânîp Cenab Şahabeddin’e “İakaydiyyun”dan olduğunu itiraf etmeseydi cevap verip vermemek konusunda tereddüt edeceğini ifade ettikten sonra, alaylı bir dille Cenab Şahabeddin’in sözlerine karşılık verir: “Yeni Lisan... Siz bunu arzu buyurduğunuz neviden baştan aşağı yeni bir şey mi zannettiniz? Hayır efendim, asla öyle değil... Yeni Lisanın menbaı « hadsî-intuitif» Türklüğün asla kozmopolit olmayan yalnız Türk kalan vicdanıdır; bu şuursuz bir hâlde idi; lâkin “Enderun Argosu”nun en yüksek iki heykeli olan Veysî ve Nergisî’nin bütün hıyanetine rağmen, Fernand Greigh’in tabirine göre insanî birer şahsiyete mâlik olan edipler bundan çok uzaklaşmadılar.” Bunlardan sonra Şemseddin Sami’nin üç dilden mürekkep bir lisan olamayacağı fikrini Hüseyin Cahit’in sözleriyle destekler. Yazının devamında Cenab Şahabeddin’in “İlk numunelerini gördüğüm zaman adına yeni lisan demeksizin Hâlîde Hanım bunu yazıyordu, demiştim.” sözlerine Hâlîde Hanım’dan yıllar

²⁷⁵ Cenab Şahabeddin, “Oğluma İkinci Mektup”, **Hak**, Haftalık İlâvesi, N. 89, 28 Mayıs 1328/1912.

²⁷⁶ Ali Cânîp, “başlıksız”, **Hak**, Haftalık İlâvesi, N. 11, 29 Haziran 1328/1912.

evvel Sinan Paşa, Koçi Bey, Âkif Paşa, Şinasi, Cahit, Mercimek Ahmet, Mehmed Emin gibi birçok kişinin bu lisanla yazdıklarını belirtir. Ali Cânîp yazısını “ Yeni Lisan için buyuruyorsunuz ki, « Bütün Türkleri ikiye ayıracak.» Bana kalırsa Aziz Üstad, şimdiye kadar ikiye ayrılmış olan Türklüğü bir yapacak. Ve artık kamus deryalarına dalarak “minare”ye benzeyen “inare”leri, “hiç”ti sisteminde “zişti”leri meydana çıkaran ve Harunreşid’in huzurunda bir iğnenin gözünden bilmem kaç tane iğne geçiren adamın maharetine pek benzeyen tuhafliklarıyla zavallı lisanımızın safiyetini bulandıran edipler kalmayacak, bugün Fransa’da “İnsan Olalım!” diye bağırın, yazık ki sesini işittiremediği hâlde edebiyatın kendi istediği şekle girdiğini gören “Açık Pencere” sahibiyle beraber iddia ediyoruz ki yalancı süsleri atan yirminci asırda Türkçe yazan her şeyden evvel “İnsan” olduklarını düşünecektir. Bu iddiamızı lisanımızın tekâmül safhalarını tetkik ederek ispata her zaman hazırım...” sözleriyle bitirir. Tabii Cenab Şahabeddin de sessizliğini korumaz. Yine alaylı bir dil kullanan Cenab Şahabeddin Yeni Lisan’ın çıkmasına şaşırmadığını ve aynı şekilde öleceğini bildiğini ve bunu duyduğunda da hayretlere düşmeyeceğini söyler.²⁷⁷

Bu arada İzmir’den Mehmet Şükrü Bey de **Hak** gazetesinde yayımlanan bir yazı ile tartışmaya dâhil olur.²⁷⁸ Yakup Kadri’nin **Rübâb** dergisindeki yazısını önemsiz gördüğünü belirterek Yeni Lisan muarızlarına seslenir. Yeni Lisancıları takdir ettiğini belirten Mehmet Şükrü Bey dilimizden yabancı terkip ve kaidelerin atılmasını doğru bulur. Türklüğün istiklâli için Türk dilinin kendi kaidelerine kavuşması şarttır. Bu kelimelerle gerçek duygular belirtilir. Yeni Lisan istiklâle giden yolda atılmış önemli bir adımdır.

Ardından Süleyman Nazif de Midilli’den tartışmaya iştirak eder²⁷⁹. Süleyman Nazif lisan söz konusu olduğunda ufacık bir meselenin tartışmaya sebebiyet vermesinin yeterli olduğunu belirtir. Lisani sadeleştirmeye çalışmak bir tacirin defteriyle bir şairin şiirlerinin aynı olmasına sebebiyet vermektir. Edebî lisani avamın lisanına yaklaştırmak yanlıştır. Avamla havası bir araya getirmek, aynı derecede buluşturmak mümkün değildir. Lisani sadeleştirmek onu ahenkten mahrum etmektir. Halkın anlamasına engel olan şey dil değil, fikirdir. Bir dil ne kadar sadeleştirilirse sadeleştirilsin bir köylü esas olan fikri anlamakta güçlük çekecektir. Bir yazıda Yeni Lisani müdafaa ederken Selanik Gençleri

²⁷⁷ Cenab Şehabeddin, “başlıksız”, **Hak**, Haftalık İlâvesi, N. 138, 17 Temmuz 1328/1912.

²⁷⁸ Mehmet Şükrü, “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbîhâl” **Hak**, Haftalık İlâvesi, N. 9, 15 Haziran 1328/1912.

²⁷⁹ Süleyman Nazif, “Musâhabe-i Edebiyye-Bir Mes’ele-i Müebbede”, **Şehbâl**, C.III, S.55, 15 Haziran 1328/1912.

böyle istediği için bu lisanın teessüs edeceği söylenir. Cenab Şahabeddin karşılarında olduğu sürece bu münakaşada galip gelemeyiz. Süleyman Nazif de hece ölçüsünü küçümseyerek “parmak hesabı” tabirini kullanır. “ Genç fikirlere ve genç kalemlere edâyı temellük eden efendiler bilmelidirler ki bu diyarın Fuzûlî gibi, Nef’î gibi, Nedim gibi, Abdülhak Hâmid gibi erkân-ı azimüşşânı bulunan bir saltanat-ı edebiyesi vardır. Ve lisanımızın şekl-i hâzırı altı yüz senelik saibeliğin eser-i ikmâl ve kemâlidir. Bu lisan tahrip edilirse o saltanatın yerinde “Vardar” yeli eser!..” sözleriyle yazısını bitirir.

Süleyman Nazif’e cevap Perviz takma adıyla Ömer Seyfettin’den gelir²⁸⁰. Ömer Seyfettin şimdiye kadar Yeni Lisan’a birçok itirazlar edildiğini ve hepsini tetkik ettiğini, ancak içlerinde ilmî ve fennî mahiyette bir eleştiri bulamadığını dile getirir. Ömer Seyfettin Süleyman Nazif’ten de Şahabettin Süleyman’ın yaptığı yorumlar gibi samimi yorumlar bekler, fakat makaleyi bitirdiğinde Süleyman Nazif’in kullandığı kelimelerden ve dilden ne kadar yanıldığını anlar.

“ Eski lisanı müdafaa edenler evvelâ şunları ispat etmeye mecburdurlar:

1. Üç Lisandan mürekkep bir lisan olur. Ve bu tabîidir.
2. Bir lisan diğer yabancı ve uzak lisanlardan kelimeler aldığı gibi kaideler de alabilir.
3. İçtimaî uzviyetlerde tabiata muhalif şekiller de yaşar.
4. Lisanların tabîî tekâmülleri tesrî edilemez.

Süleyman Nazif Bey bunları ispat ederse eski lisanın ömrünü uzatır. Yoksa: Lisanı yeni terkiplerin (âheng-i mânâ tâbindan) mahrum etmek kadar muzır ve mühlik bir şey olamaz.” Dünyada her şey değişir ve bu bir kanundur. Bir lisan da daima değişim içerisinde ve olgunlaşmaya doğru giden dil sadeleşiyor demektir. Eski lisanın halk dilinde yeri olmadığını anlamak güç değildir, bunun için konuşma diline bakmak yeterlidir. Konuşurken kullanılan lisan, kâğıt üzerinde neden kaybedilir? “Enderun edebiyatı nasıl ve ne gibi âmiller tesiriyle teşekkül etmiş? Bu, bütün gençlerce tetkike şayan bir meseledir. Enderun edebiyatının milliyetsizliği, tabiata muhalifliği, sun’iliği, anlaşılınca Yeni Lisanın hakikati daha bariz bir tarzda meydana çıkacaktır.” Eskilerde birçok zihaf ve imâle hataları bulunur, Yeni lisanla yazılmış eserlerde, Ali Cânîp’in manzumelerinde hata bulmak mümkün değildir. Ömer Seyfettin Süleyman Nazif’in

²⁸⁰ Perviz (Ömer Seyfeddin), “Yeni Lisana Dair”, **Yeni Asırda Zekâ**, sene:1, S.9, 25 Haziran 1328/1912.

geçenlerde yayımlanan bir nesrindeki hatayı Ekrem Bey'in ihtar ettiğini ve kendisinin de teşekkür ettiğini, lâkin bu hatanın eski lisandan kaynaklandığını belirtir ve şu sözlerle yazısını bitirir: “ Ama siz kırk bu kadar senelik itiyatlarınızı değiştiremezsiniz, bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık kadar tabî bir şey tasavvur olunamaz. Ah, lâkin o gençlere ne diyelim ki en ufak bir tetkik ve tecrübe zahmetine girmeyerek körü körüne, idraksız, maziye uyar, Enderun argosuyla terennüm ederek millete, milletin ruhuna, milletin samimî lisanına, anasının diline yabancı kalır ve bilmez ki “Her millet kendi lisanıyla yaşar.”

Bu sırada Cenab Şahabeddin'in Ali Cânip Bey'e gönderdiği mektuplarla²⁸¹ tartışmanın sürdürüldüğü görülür. Cenab Şahabeddin bu yazısında bu vakte kadar kullanılan dil ve yapılan tartışmalarla ilgili eleştirilerde bulunur. Hakaret hakareti çağırır ve iki taraf da karşılıklı hakarete başlar. “Virgöl” bile tartışma meselesi olabilir ki başlangıçta bunun gibi sebeplerle çıkan tartışmalar sonradan konudan saptırılır. Tartışmalarda konu çok çabuk değiştiği için takip eden kişiler bile okuduklarını unutup konudan uzaklaşır. Yeni Lisan'ı millî bir mefkûre sananlar dili aslında çirkinleştirmekten başka bir şey yapmaz. “ Biz lisanımızı istediğimiz kadar başkalarının anlayacağı şekle koyalım, eğer içerisinde dişe dokunacak bir şey olmazsa nesr-i hesabımıza hiç kimse iltifat etmez”. Enderun Argosu diye nitelendirilen eski dil ile yeni dili karşılaştırır: “ Tecrübesi kolay: Kaşgar'a birer mektup gönderelim. Siz Yeni Lisan ile Türklerin uhuvvet-i ezeliyesinden, mesâil-i ırk u deminden, mefkûre-i millîyeden filân bahsediniz; ben mahûd Enderun Argosu ile mühimce bir çay siparişi yapayım, bakalım oradaki kardeşlerimiz hangimizi daha iyi anlayacak...” Türk milletleri Enderun Argosu'nu Yeni Lisan'dan daha iyi anlar. O yüzden dili sadeleştirmekten vazgeçmek daha doğrudur. Cenab Şahabeddin Ali Cânip'e bu heyecandan vazgeçmeleri gerektiğini söyleyerek yazısını bitirir.

Cenab Bey'in yazısı karşılıksız kalmaz; Ali Cânip “Yeni Lisan-Cenab Bey'e”²⁸² yazısıyla cevap verir. Ali Cânip alaylı bir ifadeyle başladığı yazısında Cenab Şahabeddin'in söz konusu yazısında yer alan iddiaları cevaplandırır. Ali Cânip daha sonra sözü Hamdullah Suphi'nin kendisine gönderdiği bir mektuba getirerek buradan cümleler nakleder. “ Ben zâtî tecrübemle biliyorum ki istediklerinizin yapılması lisana güzelliğinden bir şey kaybettirmeyecek, bunun tamamıyla zıddı olarak şeffaflık ve

²⁸¹ Cenab Şahabeddin, “Musâhabe-Açık Mektuplar”, **Şehbâl**, C. III, S. 61, 15 Eylül 1328/1912.

²⁸² Ali Cânip, “Yeni Lisan-Cenâb Şahabeddin Bey'e”, **Genç Kalemler**, C. IV, S.27, Eylül 1328/1912.

vuzuh bahşedecektir.” Hamdullah Suphi’nin mektubuna uzunca bir yer verdikten sonra dilde sadeleşmeyi istemenin ve bunu kabullenmenin şahsi isteklerden değil bir ihtiyaçtan doğduğunu söyler. Yazısında Cenab Şahabeddin’e ara sıra ciddiyetle cevap verse de tekrar alaylı bir tonla devam eder. Bu yazı Yeni Lisancıların artık eski dili savunanları ciddiye almadıklarının bir göstergesidir.

Genç Kalemler’in yayın hayatını tamamlamasından sonra tartışmalar İstanbul’da devam eder. Bu vakte kadar **Genç Kalemler** dergisi etrafında yürütülen tartışmalar İstanbul’a taşınmasıyla birlikte birçok gazete ve dergide yayımlanan yazılar eşliğinde yürür.

2.6. Genç Kalemler’deki “Yeni Lisan” Başlıklı Diğer Yazılar

Genç Kalemler dergisinin 2. sayısında yine imza yerine soru işareti konularak “Yeni Lisan” başlıklı bir yazı daha yayımlanır.²⁸³ Bu yazıya Cenab Şahabeddin’in “ Eski şeylerle ancak güzel bir harabe yapılır. Bâ-husûs edebiyatta eski bir şey yıkılmaksızın yeni bir şey yapılamaz” cümlesini alıntılararak başlarlar. Genç ediplerimizin en büyük emellerinin dünden ayrılmak olduğunu, fakat üslûplarının onları taklitten öteye gidemediğini, Tevfik Fikret’lerin, Halit Ziya’ların etkisinden kurtulamadıklarını dile getirirler. Güzel düşüncelerin düne ait terkiplere feda edilmesine karşı çıkarlar. “ Biz pek iyi biliyoruz ki “asıl” ile “şekil”, “fikir” ile “üslûp” birbirinden kat’iyen ayrılamaz; biz düne “asıl” itibariyle benzememek istiyorsak mutlaka “şekil” itibariyle de benzememeliyiz.”²⁸⁴

Bu düşüncelerden sonra Yeni Lisan hareketinin temel gayelerini sıralarlar. Yeni Lisan yalnızca bir edebiyat meselesi değildir, aynı zamanda hayatta yapılan kökten bir değişikliktir. Kılıçla yapılan ihtilâlin gerçekleşmesini sağlayacak olan “kalem”dir ve bu dünkülerin lisanıyla sağlanamaz. Kütüphaneler üç beş tercüme ile doludur ve bu halkı tatmin etmeyecektir. Bu amaçla Selanik gençleri bir tercüme encümeni teşkil ederler ve Spencer’den, Feuillet’den, Taine’den, Guyau’dan, Paul Jane’den kitaplar tercüme etmeye

²⁸³ ?, “Yeni Lisan”, **G.K.**, C.II, S.2, 27 Nisan 1327 (Prof. Dr. İsmail PARLATIR ve Yard. Doç. Dr. Nurullah ÇETİN bu yazının Ali Cânîp ve Ziya Gökalp’a ait olduğunu tespit etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Genç Kalemler Dergisi**, TDK yayınları, Ankara, 1999, s. 105-109).

²⁸⁴ ?, a.g.m.

başlarlar; bu kitapları da “Yeni Lisan”la kaleme alırlar. Bundan sonra yalnızca Selanik’teki gençler değil İzmir ve İstanbul’daki gençler de eserlerini “Yeni Lisan”la yazacak ve bütün eserlerin ruhu değişecektir. Yazının geri kalan kısmında “ Eskiliğin Mukavemeti, Yeni Lisanın Mekteplere Tatbiki, Yeni Lisana Tesâhüb, Beynelmileliyet, Milliyet, Kavmiyet, Dünkülerin Kıymeti” başlıkları altında Yeni Lisana dair düşünceler yer alır.

“Eskiliğin Mukavemeti” başlığı altında Bekir Fahri’nin mektubundan hareketle Yeni Lisanın Osmanlı muhiti içerisinde de beynelmilel olarak değerlendirildiğinde de haklı bir hareket olduğundan söz edilir. Osmanlı muhitine bakıldığında tüm halkın aslında yeni lisanla konuştuğu, genç ediplerin hemen hemen hepsinin farkında olmadan yeni lisanla yazdıkları görülür. Bununla birlikte bir milletin muhiti içine yabancı milletlerden fertler girebilir, fakat bu fertlerin kendi kanunlarına göre değil, dahil oldukları milletin kanunları ile yönetilmesi uygundur. Bunun gibi bir lisan başka lisanla alışverişte bulunabilir, ancak aldığı kelimeleri kendi lisanının kurallarına tâbi tutması gerekir. “Yeni Lisanın Mekteplere Tatbiki” kısmında sarf ve ıstikak meseleleri üzerinde durulur ve bu derslerin mekteplerde nasıl okutulması gerektiğine dair düşünceler dile getirilir. Yeni Lisanın birinci hedefi “ıstikak” bahsini “sarf”dan büsbütün çıkarmaktır. “Yeni Lisana Tesâhüb” kısmında yeni lisan hareketinin “ıctima’i tekellümümüz”den doğduğu düşüncesi hâkimdir. “Yeni lisan “Çağatay” Türkçesini, yahut Anadolu lehçelerini tervice çalışmıyor, geriye, maziye dönmüyor, İstanbul’da konuşulan en mütekâmil Türk lehçesini bütün incelikleriyle meydana çıkararak bütün Türklere tamim etmek istiyor. Milletin en hakikî nâtıkası olduğu için yeni lisandan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğimize emin olabilirsiniz...”²⁸⁵

“Beynelmileliyet, Milliyet, Kavmiyet” kısmında yine Bekir Fahri’nin bir mektubuna cevap verilir. Bekir Fahri kendisinin her ırka mensup olduğunu ve bundan hareketle “kavmî bir edebiyat” olamayacağını söyler. Burada Bekir Fahri’ye şiddetle karşı çıkılır: “ Bu hususta kendisine şiddetle ıstirak etmeyeceğiz, çünkü bizim nazarımızda “ilim” beynelmilel bir mahiyeti haiz, “siyaset” millî bir kıymete mâlik olduğu gibi “lisan”, “edebiyat” da kavmî bir hususiyete sahiptir.”²⁸⁶ Yazının devamında bu düşünceler açıklanarak edebiyatın neden beynelmilel ya da millî olamayacağı, ancak kavmî edebiyat

²⁸⁵ ?, a.g.m., **G.K.**, C.II, S.2, 27 Nisan 1327.

²⁸⁶ ?, a.g.m., **G.K.**, C.II, S.2, 27 Nisan 1327.

tabirinin kullanılabileceği düşüncesi Osmanlı topraklarında yaşayan kavimlerden hareketle açıklanır.

“Dükkülerin Kıymeti” kısmında dükküleri tezyif etmediklerinden söz edilir. Dükküler artık miâdını doldurmuştur ve gençler onlar gibi yazdığında onları taklitten öteye gidemez ve böylelikle yenilik yapmak, ilerlemek de mümkün değildir. Bu düşünceler de inkılâp kelimesinin tanımından hareketle desteklenir. “Yeni Lisanla yakın zamanda edebiyatımıza tiyatro, roman... her güzel şey girecektir. Yeni Lisan mutaassıp değildir. Ve yeni lisancılar kuru bir terakki davasıyla kalmamak içindir ki Avrupa’nın edebî, felsefî, içtimaî, siyasî, hukukî en güzel eserlerini kendi lisanlarına nakletmek üzere bir heyet teşkil ettiler, çalışıyorlar; yakında kapitülasyonlardan âzâde, istilâhlarıyla, yeni kelimeleriyle, gayet zengin bir “Türk lisanı” göreceksiniz. Hakikî Türk edebiyatı bu samimî ve büyük lisanın metîn ve zarif zemini üzerinde yükselecektir”²⁸⁷ sözleriyle makale biter.

Derginin 3. sayısında yayımlanan “Yeni Lisan”²⁸⁸ başlıklı makale de yine imza yerine soru işareti konularak yayımlanır, ancak bu yazının Ömer Seyfettin’e ait olduğu bilinir.²⁸⁹ Bu yazının ilk sayıdaki düşünceleri ve konuları tamamlar nitelikte olduğu görülür. Bu yazı “Yeni Lisan En Tabîî Lisandır, Yabancı Kaideler Tekellüm ve Tahrîr Lisanımızı Ayırıyor, Bu İftiraktan Çıkarılan Neticeler, Yeni Lisan Her Milletin Aradığı Şeylere Mâliktir, Yeni Lisan Hem Bir İlim hem Bir Sanat Lisandır, Eski ve Yeni Lisancılar” başlıkları altında ele alınır. Başka lisanların kaidelerini alan eski lisan dünyadaki hiçbir lisana eş değildir. Bizim dilimizde önce sıfat sonra ad söylenir, fakat Farsça terkiplerde tam tersidir. Avam Farsça terkipleri bizim dilimizdeki şekliyle kullanır. Edebî lisanda kullanılan kelime ve terkipleri halk bir türlü kabul etmediği için tekellüm lisanıyla tahrir lisanı arasında gittikçe derinleşen bir fark vardır. Buradan hareketle söylenecek olan şudur: Yeni Lisan icat edilen bir dil değildir, Yeni Lisancılar halk arasında yaygın olan, mevcut olan bir dili ortaya çıkarırlar. Ayrıca tekellüm lisanı ile tahrir lisanı arasındaki ayrılık bizde bilimin ve eğitimin gelişmesi önündeki en büyük engeldir. Eski lisan her açıdan bizim kendi öz dilimize ve lisanların mantığına terstir. İngilizler bile lisanlarındaki dişilik erillik meselesini çözmeye çalışırken biz neden Arapçadaki şekilleri alalım? Türkçede kelimelerin çokluk şeklini yapmak son derece basittir, dilimizi zorlaştırmamanın hiçbir manası yoktur. Dünyadaki bütün lisan âlimleri kendi dillerini sadeleştirmeye,

²⁸⁷ ?, a.g.m., **G.K.**, C.II, S.2, 27 Nisan 1327.

²⁸⁸ ?, “Yeni Lisan”, **G.K.**, C.II, S.3, 6 Mayıs 1327.

²⁸⁹ ÖKSÜZ, a.g.k., s. 105.

tabîileştirmeye çalışırken biz neden var olan sadeliği bozmaya çalışıyoruz? Yani Lisanın ilim dili olabileceği, fakat sanat dili olamayacağı söyleniyor. Bu son derece saçma bir düşüncedir. Dünya üzerinde ilim dili başka, edebî dili başka, yani iki dilli herhangi bir kavim yoktur: “ Dünyanın hiçbir yerinde bizim eski lisanımız gibi bir garibe yoktur ve madem ki onun tuhaflığı herkesçe kabul ediliyor, niçin iki lisan sahibi olalım; katiyen ilim lisanı başka, sanat lisanı başka olamaz. Böyle bir şey boş ve saçmadır, tabiata muhalif her şey gibi bizim “kozmpolit” eski lisanımız da yaşamaz; ölür...”²⁹⁰ hiçbir lisan tesis edilemez, ancak o kendi kendine kurulur, gelişir, yerleşir.

Genç Kalemler’in 4. sayısında yer alan “ Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”²⁹¹ başlıklı yazı yine soru işaretiyle yayımlanır.²⁹² Yazının girişinde uzunca bir şekilde Hüseyin Cahit’in dilinden ve eserlerinden söz edilerek, onun Türk diline verdiği ehemmiyet vurgulanır. Hüseyin Cahit yeni yetişen gençler üzerinde “Arapçadan bir şey öğrenemeyiz. Arapçada mevcut olmasını sayıkladığımız şeylerin mükemmelleri garptadır” düşüncesiyle olumlu etkiler bırakır, onlara Türklüğün önemini hissettirir. Yeni Lisan tabî bir ihtiyaçtır, lisan kelimelerden değil; sarftan ibarettir, Hüseyin Cahit de bunu fark edenlerden biridir. Cenab Şahabeddin, Halit Ziya, Tevfik Fikret gibi ediplerse eserlerini ecnebî kaideler ve kullanılmayan terkiplerle doldururlar. Onları örnek alan gençler de edebiyat yaptıklarını zannederek tabî lisandan uzak, yabancı kaide ve anlamsız terkiplerle dolu eserler verirler. Eski lisan ilme, fenne, psikolojiye muhalif bir lisandır. Başka bir lisandan kelime alabiliriz, bizler hem Arapçadan hem Acemceden kelimeler alıp bunları o lisanların sarfına uygun, o lisanların kaideleriyle kullandık. Hâlbuki olması gereken bu kelimeleri kendi sarfımıza uygun bir şekilde kullanmaktır. Biz yıllarca başka lisanların çokluk şekillerini, terkiplerini, kaidelerini kullanarak kendi lisanımızı zorlaştırdık. Hüseyin Cahit bunu fark edip eski lisanın yaşayamayacağı düşüncesini savunur. Hüseyin Cahit lisanın ve bu lisanla yazan ediplerin hatalarının bilincindedir, ancak bu şekilde yazmaya devam eder.

Üç dilden mürekkep bir lisan olamayacağını söylediği hâlde bu dille “sarf ve nahiv” yazan Hüseyin Cahit’i suçlayan sözler edilir. Bunun üzerine Yeni Lisancıların yapacakları şeyler sıralanır: “ Biz gençler, işte ilim ve fen karşısında pek çirkin, pek tehlikeli, pek

²⁹⁰ ?, a.g.m., **G.K.**, C.II, S.3, 6 Mayıs 1327.

²⁹¹ ?, “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, **G.K.**, C.II, S. 4, 26 Mayıs 1327.

²⁹² Bu yazının Ömer Seyfettin’e ait olduğu bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Canip YÖNTEM, “Edebî Lisanda İnkılap Meselesi”, **Güneş**, S. 13, 1 Ağustos 1927.

münasebetsiz duran bu harabeleri yıkacağız. Lisanımızdaki Arabî ve Farisî terkip ve cem kaidelerini, Türkçeleşmemiş edatları atacağız. Millî sarfımızın tamamıyeti, tezeyyün için ve seci için lisanımıza vaktiyle girmiş olan bazı lüzumsuz kelimeleri bize unutturacak! Yalnız cidden muhtaç olduğumuz manalı kelimeler kalacak ve Türkçeleşecek. Konuşurken söylediğimiz, söylemediğimiz kelimeleri yazmayacağız da... İlmî ve fennî istılahlara, tekellüm lisanına girmiş, klişe olmuş terkiplere şimdilik bir kelime gibi bakacağız. Lâkin müstakbelde bu klişeleri de bozacağız. Millî sarfımızın tamamıyetini temin, muzafferiyetini kazandıktan, muhafazakârlara, maziye muhip kalanlara, ilmin ve fennin sadasını inkâr eden ihtiyar gençlere galebe çaldıktan sonra imlâmızla, harflerimizin şekil ve tabiatlarıyla uğraşacağız.”²⁹³ Gayemiz bıkmadan devam etmektir denildikten sonra Hüseyin Cahit’in eşlik etmese bile Yeni Lisancılarla aynı fikri savunduğu söylenerek makale bitirilir.

Genç Kalemler’in 5. sayısında yayımlanan soru işareti imzalı “Yeni Lisanın Güzelliği” başlıklı makale²⁹⁴ ile altıncı ve yedinci sayılarında yayımlanan “Yeni Lisan” başlıklı “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzalı makaleler²⁹⁵ “Yeni Lisan ve Bir İstimzac”daki düşüncelerin tekrarı niteliğindedir.

Derginin 8. sayısında yine imza yerine soru işareti konmuş, önceki sayıların devamı niteliğinde bir makale yayımlanır.²⁹⁶ Bu makalede kelime ve lâfız arasındaki fark eski sarfçıların tariflerinin aksine içtimaî olarak ele alınır. Fikirlerin içtimaî ve ferdî kısımları olduğu gibi bu fikirlerin ifadesini temin eden lisanların da içtimaî ve ferdî türleri vardır. İçtimaî tabirlere “kelime”, ferdî tabirlere de “lâfız” denilir. Burada bir tabirin kelime mi lâfız mı olacağını belirleyen ölçüt ise halk arasında kullanılıp kullanılmamasıdır. Bir tabir ne kadar Türkçe olursa olsun halk o tabiri kabullenmiyorsa lâfız durumuna düşer, tabîî ki tam tersi de söz konusudur: “Halis Türkçe tabirlerin birçoğu unutulduğu, metruk kaldığı için lâfız sırasına geçmiştir: Ugan (Allah), yalvaç (peygamber), tamu (cehennem), uçmak (cennet) gibi. Hâlbuki Arapçada, Acemcede mukabilleri olan Allah, peygamber, cennet, cehennem tabirleri kelime mevkiini kazanmıştır.”²⁹⁷ Yeni lisan için önemli olan halkın kullandığı tabirler, yani kelimelerdir. Yeni Lisana göre Arapça, Acemce terkipler, çokluklar

²⁹³ ?, a.g.m., **G.K.**, C.II, S. 4, 26 Mayıs 1327.

²⁹⁴ ?, “Yeni Lisanın Güzelliği”, **G.K.**, C.II, S. 5, 19 Haziran 1327.

²⁹⁵ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan”, **G.K.** C. II S. 6, 19 Haziran 1327; Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan”, **G.K.** C. II S. 7, 27 Temmuz 1327.

²⁹⁶ ?, “Yeni Lisan Kelime-Lâfız ve Lügat-Istılah”, **G.K.**, C.II, S. 8, 10 Ağustos 1327.

²⁹⁷ ?, a.g.m., **G.K.**, C.II, S. 8, 10 Ağustos 1327.

ve edatlar lâfızdır ve sarfın konusu değildir. Tabirlerin kelime ve lâfız şeklinde sınıflandırıldığı gibi manalar da ikiye ayrılır. Herkesçe bilinen manaya “lûgat manası”, içtimaî olmayıp ferdî anlam içerenlere de “ ıstılah manası” denilir. Âlimler lûgatlerin manaları muayyen olduğu için lâfızlara ilmi manalar vermek suretiyle ıstılahları yaparlar. Bazı kelimeler de ilmî mana verilmek suretiyle ıstılah yapılabilir. Yeni Lisanın amacı “ilim” lisanı üzerine de tesir edip ıstılahları çoğunlukla ya Arapçanın ve Acemcenin basit lâfızlarından ya da Türkçe terkiplerden teşkil etmektir. “Yeni Lisan içtimaî vicdanımızın hakikî bir aynası olacaktır.” cümlesiyle makale bitirilir.

Derginin 9, 10 ve 11. sayılarında imlâ bahsi üzerinde durulur.²⁹⁸ Yusuf Ziya Öksüz birbirinin devamı niteliğindeki bu yazıların Ziya Gökalp’a ait olduğunu belirtir. Aynı zamanda İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin’in birlikte hazırladıkları Genç Kalemler Dergisi’nde de bu yazıları Ziya Gökalp’ın yazdığı bilgisi vardır.²⁹⁹ Lisan gibi imlâ da içtimaî bir müessesedir ve ihmâle gelmeyecek ehemmiyettedir. İmlâ meselesi son derece güç ve üzerinde ısrarla durulması gereken bir husus olduğundan dolayı çabuk ve yüzeysel çalışmalara feda edilemez. “ İmlâ ferdî bir “ mevzu” değil, içtimaî “müessesedir”. İmlâ bir “sanat” gibi değerlendirilmeden evvel bir “ilim” gibi ele alınmalıdır. İmlâ telaffuzdan çok hat ile ilgili bir mevzudur. Telaffuz ve imlâ her zaman uyum içinde değildir. Başka lisanların imlâlarına baktığımızda telaffuz edildikleri gibi yazılmadıklarını görürüz. İmlâ hususunda yapılması gerekenler: “ Sözlerimizi hulâsa edelim. İmlâmızı tensik etmeden evvel tedvin etmeliyiz. İmlâmızı tedvin için (1) tarihî imlâmızı, (2) içtimaî imlâmızı (3) enmuzecî imlâları tetkik etmeliyiz. Ancak bu üç türlü tetkiki yaptıktan sonradır ki (4) tensikî imlâ için hakikî ve müspet esaslara malik olabiliriz. Gelecek makalelerimizde bu dört türlü imlâyı sırasıyla takip edeceğiz.”³⁰⁰

Derginin 10. sayısında yayımlanan makalede Osmanlı imlâsının tarihi üzerinde durulur.³⁰¹ Makalenin girişinde Türklerin kullandıkları yazılarla ilgili bilgi verildikten sonra Osmanlı imlâsının tarihinin Arap elifbasının kabulünden sonra başladığı belirtilir.

²⁹⁸ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan- Yeni Lisan ve İmlâ”, **G.K.**, C. II, S. 9, 4 Eylül 1327; Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi I”, **G.K.**, C. II, S. 10, 1327; Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi II”, **G.K.**, C. II, S. 11, 1327.

²⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖKSÜZ, a.g.e, s. 108.

³⁰⁰ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan- Yeni Lisan ve İmlâ”, **G.K.**, C. II, S. 9, 4 Eylül 1327.

³⁰¹ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi I”, **G.K.**, C. II, S. 10, 1327.

Türkçenin Arap harflerine uyum sağlayıp bunları uygulaması son derece güç bir işti. Türkçede medli harfler yoktur, ancak Arapçada medli harfler vardır ve Arapçada harekeler medli ve medsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Türkçede ise tek tip hareke vardır ve hepsi de medsizdir. Bu nedenle Arap harflerine geçiş sürecinde Türkçe zorluklarla karşılaşır: “Yalnız iki ihtimal vardı: Ya Türkçenin bütün harekelerini hareke işaretleriyle (üstün, esre, ötre ile) göstererek med harflerini katiyen kullanmamak, yahut med harflerini “medsiz harekeleri gösterecek” musavvitler mahiyetine sokarak bütün harekeleri bu harflerle irae etmek. Bu esnada birbirinden habersiz olarak şarkta “Çağatay edebiyatı”, garpta “Selçuk edebiyatı” teessüs ediyordu. Çağatay edebiyatı ikinci şıkkı kabul etti: Med harflerini musavvitlere kalb ederek bütün harekeleri bu musavvitlerle gösterdi. Selçuk edebiyatı birinci şıkka rağbet etti, med harflerini attı, bütün harekeleri hareke işaretleriyle göstermeye yeltendi.”³⁰² Osmanlı hükümeti Selçuk hükümetinin devamı niteliğindedir ve Osmanlı imlâsının Çağatay imlâsı ile de hiçbir ilgisi yoktur. Selçuk imlâsının etkisinden kaynaklı Türkmencenin etkisi de görülür. Selçuklu hükümdarları Acemceyi resmî dil ilan ederek Türkçeye esas darbeyi vurmuş olur. Türk diline gereken değeri veren hükümdarlar da mevcuttur.

Genç Kalemler' in 11. sayısında yayımlanan makale bir önceki sayıda yayımlanan imlâ bahsinin devamıdır.³⁰³ İmlâ “lisan” ile “yazı”nın birbirine uymasıdır. Acemce Arap yazısını kullanmaya başladığı vakit aldığı kelimeleri kendi lisanına uygun hâlde kullanır, böylelikle imlâsı şekillenir. Acemce için son derece kolay olan bu uyum meselesi Türkçe için çok zordur. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Türkçede bütün harekelerin medsiz olmasıdır. Türkçe imlâ üç farklı devirde şekillenir: Selçuklu imlâsı, eski imlâ, yeni imlâ. Türkçe imlânın değişik dönemler geçirmesinin farklı sebepleri vardır ve tüm bu dönemlerde önerilen bazı kurallar mevcuttur. Makalede Selçuklu imlâsının uyum önerileri anlatıldıktan sonra neden sürekliliği olmadığı üzerinde durulur. Makalenin sonunda da imlânın içinde bulunduğu ikilikten söz edilerek yazı bitirilir.

Genç Kalemler'in 15. sayısında yine “Yeni Lisan” başlıklı bir yazı yayımlanır.³⁰⁴ Raif Necdet imzalı bu yazı daha önce Genç Kalemler Tahrir Heyeti tarafından devrin önde gelen ediplerine gönderilen **İstimzaca** verilen cevaptır. Raif Necdet sorulan sorulara

³⁰² G.K.T.H, a.g.m., **G.K.**, C. II, S. 10, 1327.

³⁰³ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi II”, **G.K.**, C. II, S. 11, 1327.

³⁰⁴ Raif Necdet, “Yeni Lisan”, **G.K.**, C.II, S. 15, 1 Şubat 1327.

cevap mahiyetinde yazdığı mektupta Yeni Lisancıların sorularına tam manasıyla karşılık veremeyeceğini ifade etmekle birlikte elinden geldiğince arzularını yerine getirmeye çalışacağını belirtir. Yenilikçilerin lisanı sadeleştirmek ve kolaylaştırmak için tesir etme hakları vardır. Bir lisan başka bir lisandan kelimeler alabilir, ancak terkip ve kaideleri alamaz. Türkçeye Osmanlıca demek doğru değildir, Ermeniceye, Rumcaya Osmanlıca denilmediği gibi Türkçeye de Osmanlıca denilmemelidir. Türkçeyi sadeleştirmek için Türkçeden başka kelimeleri çıkarıp yerine Çağataycadan, Türkmenceden kelimeler almak yanlıştır. Türkçe kelimelerle de büyük fikirler, ince hisler ifade edilebilir. Başka dillerden kelimeler almaya mecburuz, ancak yapmamız gereken tüm bu yabancı kelimeler Türk dilinin kaidelerine uydurulmalıdır. Türk diline yerleşmiş kelimelere dokunulmamalıdır.

Derginin bir sonraki sayısında “Yeni Lisan” başlığı altında Genç Kalemler Tahrir Heyeti’ne gönderilen bir tebrik kartı yayımlanır.³⁰⁵ Derginin 19. sayısında Yeni Lisan başlığı altında Şemsettin Sami’nin “Lisan ve Edebiyatımız” başlıklı makalesi yayımlanır. “Aşağıdaki makale merhum Şemsettin Sami Bey’indir. Lisaniyât esaslarına istinat eden Yeni Lisanın ilk defa olarak tahrir heyetimizce müdafaa edilmediğini bu makale pek güzel ispat ediyor. Lisaniyâtta her vukuf sahibi Yeni Lisana taraftardır. Karîlerimizden ehemmiyetle mütalâalarını rica ederiz.” ibaresiyle yayımlanan bu yazı Yeni Lisancılarının savundukları düşüncelerin onlardan çok önce ortaya konduğunu göstermek amacı taşır.

Genç Kalemler’ in 24-25 numaralı sayılarındaki “Yeni Lisan” başlıklı makale “vatan çocuklarına” ibaresiyle Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzasıyla yayımlanır.³⁰⁶ Bu yazıda Türkçenin ve Türklüğün içinde bulunulan durumdan söz edilerek kurtuluş yolları önerilir: “ Türk yavruları, hakan oğulları, Yüz milyonluk mukaddes neslimize en büyük fenalığı yapanları sorsalardı, hariçteki düşmanları değil, tarihi açar, Türk olduğu hâlde Türklükten kaçan büyük zekâları gösterirdik.” sözleriyle başlayan makale yine aynı minvalde devam eder ve “ Yüz milyonluk soyumuzu her şeyden evvel bir gösterecek dilimizin kapitülasyonlarını atamadık; hâlâ “çırağ-ı köhne”yi “nûş eyleyen” taassup sahipleriyle beraber ecnebî kaidelerinin tahakkümünden kurtulamadık; gerçi içtimaî vicdanımızdaki son tezahürler bu tufeylilerin pek yakın bir zamanda tard ve lağvını tebşir ediyorsa da bu tebşire karşı bizim vazifemiz lâkayd durmak değildir; azmedelim, Çin Setlerini yıkan, Apenin dağlarını titreten Türk şekîmesi iki buçuk arzî ecnebî kaidesini

³⁰⁵ Maarif Cemiyeti Reisi Hersekli Bakamoviç Salih, “Yeni Lisan”, **G.K.**, C.II, S. 16, 16 Şubat 1327.

³⁰⁶ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan”, **G.K.**, C.II, S. 24,25, 10 Temmuz 1328.

atamayacak kadar küçük değildir. Türkçeye yabancılar değil, yalnız kendi kaidelerimiz hâkim olmalıdır” sözleriyle biter.

2.7. Yeni Lisan Davasını Yürütenler

Yeni Lisan hareketi, Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp’ın başlatıp fikrî, polemik ve sanat kısımlarını üstlendikleri bir harekettir. Öne çıkan bu isimlerin yanı sıra hareketin gerek tanıtılma gerek uygulanma kısmında Kâzım Nâmi, M. Mermi, Rasim Haşmet, Aka Gündüz, Nesimî Sârım, H. Hüsnü, Muvaffak Galib, Âkil Koyuncu, Subhi Edhem gibi isimler de vardır. Harekete karşı şiddetle mücadele eden Yakup Kadri ve Köprülüzade Mehmet Fuat da sonradan bu hareket içinde yer alır. Yeni Lisan hareketinin mahiyetini daha iyi kavrayabilmek için hareketin öncülerinin ve harekete katkı sunanların dille ilgili görüşlerine değinmek gerekir.

2.7.1. Ali Cânîp (1887-1967)

Yeni Lisan hareketinin hazırlayıcısı ve öncüsü olan Ali Cânîp edebiyata ilk olarak Muallim Nâci’yi okuyarak başlar; sade dil ve millî edebiyat zevkini de ondan aldığını ifade eder.³⁰⁷ Ali Cânîp edebiyata şiir yazarak başlar, ilk olarak Muallim Nâci’yi okur, sonra Divan Edebiyatı üzerine çalışmaya başlar ve divan şiir geleneği ile gazeller yazar. Servet-i Fünûn mensuplarının etkisinde kalır ve manzumelerinde bu tesir açıkça görülür. Müfid Râtip’in daveti üzerine Fecr-i Âti topluluğuna katılır. Bu sırada Selânik’te çıkarılan **Hüsn ve Şiir** adlı dergide makaleler yazar ve şiirleri yayımlanır. Sade dille ve millî bir zevkle şiirler yazan Ali Cânîp esas hamlesini **Genç Kalem**’in başmuharrirliğine atanmasıyla gerçekleştirir. Ali Cânîp’in sade dil ve millî edebiyat düşüncesi üzerinde Ziya Gökalp’ın

³⁰⁷ Sadedin Nüzhet, Ali Cânîb- Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1937, s. 39.

büyük ölçüde etkisi olur. Ziya Gökalp'la tanışan Ali Cânîp ona Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan'a dair mektubundan bahseder ve böylelikle birlikte çalışmaya başlarlar. Yakın arkadaşları Kâzım Nâmi ve Nesimî Sarım politikayla ilgilidir ve Ali Cânîp derginin İttihat ve Terakki'nin siyasî bir yayın organı olmasını istemez ve bu kaygısını Ziya Gökalp'a açar:

"O aralık Ziya Gökalp Selânik'e geldi; evlerimiz yakındı; ahabap olduk; kendisine Ömer'le olan tasavvurlarımızdan bahsettim. Bunları çok mühim buldu: "Ben de iştirak ederim" dedi. Birkaç gün sonra İttihat ve Terakki merkezi umumisinden bir teskere aldım; bunda Genç Kalemlere muavenet olmak üzere ayda on lira verileceği bildiriliyordu. Azadan olan Ziya Bey, böyle bir karar çıkartmıştı; biz Ömer'le endişeye düştük ve ben bu endişemizi Ziyaya söyledim: - Biz politika adamı değiliz, merkezi umumî herhangi bir mesele hakkında tesir yapmağa kalkışırsa? dedim. Ziya, buna kat'iyen meydan vermeyeceğini söyledi ve istediğimi neşretmekte serbest kalacağımı ilâve etti. İtiraf ederim ki ilk sayıdan sonuna kadar işimize kimse müdahale etmiş değildir."³⁰⁸

Hüsn ve Şiir dergisinin **Genç Kalemler** adıyla yayın hayatına devam etmeye başlamasıyla Ali Cânîp için de yeni bir dönem başlar: "yeni lisan, millî zevk, yeni hayat". Ali Cânîp Yeni Lisan hareketinin başarıya ulaşması için elinden geleni yapar, çeşitli yazılar neşreder ve yöneltilen eleştirilere karşı etkili savunmalar yapar. **Genç Kalemler**'in ve Yeni Lisan'ın polemik kısmını üstlenen Ali Cânîp'e özellikle Cenap Şahabeddin ve Süleyman Nazîf'ten ağır eleştiriler gelir. Ali Cânîp yöneltilen her eleştiriye geciktirmeden tafsilatlı karşılıklar verir. Bu eleştirilerin çoğu daha sonra "Millî Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey'le Münakaşalarım" adlı kitabında da yer alır.

Ali Cânîp'e göre eski yeniliğe karşıdır ve bu nedenle de yok olmaya mahkûmdur. "Her zaman hayatta iki zıt ruh vardır; eskilik, yenilik; bunu şöyle de anlatabiliriz: An'ane, terakkî... Bu iki ruhun mutlaka evvelki harap olmaya, ölmeye mahkûm hatta müstahaktır; çünkü o nazarlarını mâziye dikmiştir; terakkî istemez. Küçük bir teceddüt eseri zavallıyı çıldırtır. Hâlbuki mâzi nihayet bir seraptır, yalnız onun ihtişamıyla sermest olanlar; şüphesiz ki ondan, o seraptan ibaret kalırlar, o serap ise bir hiçtir."³⁰⁹ Mutlaka ilerleme ve yenilik gerekir, bunun için de Yeni Lisan düşüncesine şevkle sahip çıkar.

³⁰⁸ Ali Cânîp, "Ömer Seyfettin İçin", **Hayat**, C.V, S.119, 7 Mart 1929, s. 2-4.

³⁰⁹ Ali Cânîp, "Edebî İnkılaplar", **Genç Kalemler**, C. II, S. 1, 29 Mart 1327/1911.

Ali Cânîp edebiyatın temelini lisan olduğu düşüncesindedir: “ Lisan edebiyatın temelidir. Edebiyat temelini sağlam olmasına itiraz edilemez. Lisan istiareleriyle, mecazlarıyla, hayalleriyle, her türlü bedîî güzellikleriyle bir “hadsî edebiyat”tır. Edebiyat lisanın ihzar ettiği iptidaî yahut mütekâmil, muttarit yahut memsuh şekillerde bulunmasının edebiyat üzerinde kuvvetli tesirleri vardır; edebiyat için en yakın muhit lisandır.”³¹⁰ Edebiyatın temelini lisan olduğu görüşünü savunan Ali Cânîp’in temel amaçlarından biri de millî bir edebiyat vücuda getirmektir. Onun temel amacı Yeni Lisanla birlikte millî bir edebiyat oluşturmaktır. Bu düşüncelerini **Genç Kalemler**’de kaleme aldığı yazılarda ve münakaşalara verdiği karşılıklarda görmek mümkündür.

Ali Cânîp kaleme aldığı birçok yazısında Türkçenin aslında sade ve kısa cümlelerden ibaret olduğunu, bunun Divan Edebiyatı döneminde bozulduğunu ileri sürer: “ Netice şudur: Türkçe yazı dili aslında gayet sade ve kısa cümleliydi. İskolâstik Divan edebiyatı inkişâf edince bu sade dil, lüzumsuz Arapça ve Farsça lâfızlarla doldu. Gitgide mana ikinci plâna düştü. Lâfız sanatı denilen saçma sapan kelime oyuncakları halk için yazılan bazı eserlerle tarihler müstesna birinci plâna geçti. Bu yetmemiş gibi daha sonra müselsel cümlelerle yazı yazmak usulü ün aldı. O kelime şaklabanlılığıyla bu birbirine bağlı cümle tarzına ilk isyan eden ve bizim nesri düzeltmeye çalışan Şinasi’dir. Fakat yazı dilinin konuşma diliyle tam birleşmesi, zamanımızdan otuz yıl evveline râcidir.”³¹¹ Buradan da anlaşılacağı üzere Ali Cânîp Türkçenin eskiden sade olduğunu, bunun divan edebiyatıyla birlikte bozulmaya başladığını, ancak kendilerinden çok önce Sait Paşa’nın, Şinasi’nin bunu fark ettiğini söyler. Yeni Lisan hareketine gelinceye kadar birçok kişi bu uğurda mücadele eder, lâkin Türkçenin sadeleştirilme hareketinin başarıya ulaşması **Genç Kalemler** ve Yeni Lisan hareketi ile birlikte olur.

Ali Cânîp’ e göre bir dilin zenginliğini gösteren kelimelerin çokluğu değildir. Aynı manaya gelen birden fazla kelimenin mevcudiyeti bir dilin zenginliğinin göstergesi olamaz. “Bir dilin ötekine nispeten zengin veya fakir olması demek, kelime adedinin ötekinden çok veya az olması demektir, dediğimiz zaman kastettiğimiz mana, maddi ve manevi masnu mefhumları ifade eden kelimelerin çokluğu veya azlığı noktasıdır.”³¹² Bir dile yabancı kelime ve terimlerin girmesi son derece normaldir, ilim ve fen giderek

³¹⁰ Yekta Bahir, “ “ Millî”, Daha Doğrusu “Kavmî” Edebiyat Ne Demektir?”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 4, 13 Mayıs 1327.

³¹¹ Ali Cânîp, “ Türkçede Yazı Dili”, **Çınaraltı**, nr. 35, 23 Mayıs 1942, s. 11-12.

³¹² Ali Cânîp, “ Dilde Zenginlik”, **Çınaraltı**, nr. 25, 24 İkincikânun 1942, s. 6-7.

gelişmektedir. Yabancı terimlerin alınmasından ziyade sırf alafranga meşreplik eğilimiyle dile yabancı kelimeleri sokan aydınlarla mücadele etmek gerekir. Ali Cânîp yalnızca Türkçeyi sadeleştirmekle meselenin çözülemeyeceği, Türkçeyi asrın zengin dillerine yaklaştırarak modern diller arasına yükseltmenin millî bir vazife olduğu görüşündedir.³¹³ Bu aynı zamanda bir milletin varlığını korumasının da temel koşuludur: “ Milletleri tutan taştan, topraktan, elikten yapılmış kaleler değildir; zengin bir dil ve bu dilin üstünde yükselmiş yine zengin bir edebiyattır; öyle ki asırlarca evvel istiklâlini kaybeden nice milletler vardır ki vatanlarının üstünde esen istilâ kasırgaları onların kökünü kazıyamamış ve bir gün yine meydana çıkmışlardır; çünkü o milletler mazide zengin edebiyatla tetvîç etmiş zengin lisanlarını muhafaza etmişlerdir ve çünkü milliyetle lisan birdir.”³¹⁴

Ali Cânîp dildeki yabancı kuralları atarak Türk dilinin kendi söz varlığından faydalanmak gerektiğini savunur. **Genç Kalem**ler’de bu hususta en çok yazı yazarlardan biri olur ve Yeni Lisan tartışmalarının polemik kısmını üstlenerek hareketin savunulmasında öncü olur. Millî edebiyat kavramına da vurgu yapan Ali Cânîp³¹⁵ millî lisanla millî bir edebiyat yaratma gayesinin en önemli savunucularından biri olur.

2.7.2. Ömer Seyfettin(1884-1920)

Yeni Lisan hareketinin öncülerinden biri olan Ömer Seyfettin Türk dilinin sadeleştirilmesinde ve millî kültürümüzün korunup geliştirilmesinde önemli role sahiptir. Sade dil düşüncesini yalnızca savunmakla kalmaz, aynı zamanda bunu hikâyelerine de tatbik eder. **Genç Kalem**ler’de yayımlanan hikâyelerine bakıldığında bunların sade dil fikri doğrultusunda kaleme alındığı görülür.

Ömer Seyfettin’in sade dil ile yazma düşüncesinin kökleri İzmir’e kadar uzanır. Hatta Ömer Seyfettin’deki sade dil düşüncesinde Mehmet Necib ve Baha Tevfik’in de

³¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Cânîp, a.g.m., Ali Cânîp, “ Bir Dili Zenginleştirenler”, **Çınaraltı**, nr. 33, 21 Mart 1942, s. 7.

³¹⁴ Ali Cânîp, Millî Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey’le Münakaşalarım, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1918, s.30.

³¹⁵ Bilge ERCİLASUN, “Millî Edebiyat Terimi ve Ali Canip”, 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, yay. haz. Hülya ARGUNŞAH-Oğuzhan KARABURGU, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 2011, s. 104-121.

etkili olduğu görüşleri vardır. Ömer Seyfettin'in millî duygu ve düşüncelerinin pekişmesinde Balkanlarda aldığı görevin de mühim etkisi olur.

Ömer Seyfettin Ali Cânîp'e gönderdiği mektupla Yeni Lisan hareketinin başlatıcısı olur. Ali Cânîp Ömer Seyfettin'den gelen mektubu aldığı anda durumu Ziya Gökalp'a açar ve **Genç Kalemler**'de Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı "Yeni Lisan" başlıklı makale ile sade dil ve millî edebiyata dair düşünceler kamuoyuna sunulur. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi bu yazı bir topluluğa mâl edilmek istendiği için imza yerine (?) işareti konularak yayımlanır. Bu yazının yayımlanmasından kısa bir süre sonra Ömer Seyfettin ordudaki görevinden ayrılarak Selânik'e gider ve **Genç Kalemler** çevresinde yoğun bir çalışma içine girer. Bu dönemde okuduğu Emile Zola, Guy de Maupassant gibi birçok Batılı yazar da Ömer Seyfettin'in düşünce dünyasının gelişmesine katkı sağlar.³¹⁶ Ömer Seyfettin üzerindeki en mühim etkiyse hiç şüphesiz Ziya Gökalp'ın düşünceleridir. Ömer Seyfettin sade dille ilgili düşüncelerini Balkan Savaşı'ndan sonra İstanbul'da çıkan **Türk Sözü** dergisinde ortaya koymaya devam eder. **Türk Sözü** dergisinde kaleme aldığı "Yeni Lisan" başlıklı yazılarda da artık kendi imzasını kullanır.

Ömer Seyfettin'e göre Osmanlıca, konuşulmayan Latince, İbranice gibi eski bir dildir. Ona göre Arapça ve Farsçadan geçen kelimeler dile zarar getirmez; ancak sanat yapma gayreti ile bu dillerden alınan kurallar Türkçenin özünü bozar ve bu kurallar yüzünden Türkçe yapay bir hâle gelir. Bununla birlikte fiillerin ve kiplerin korunması Türk dilinin sadeleşebileceğinin önemli bir işaretidir. Böyle bir dille gelişen edebiyat da tabîîlikten uzaktır. Edebiyatımız da önce Arap ve Fars edebiyatlarını sonra da Batı edebiyatını taklitten öteye gidemez. "Millî bir edebiyatımız yokmuş. Neden? Sebep basit: Edebiyat nedir? Eski görüşe göre şiir ve hayal sanatı... Şiirler hemen genellikle denecek derecede aşk ve sevişme hikâyeleridir. Aşk, sevişmek ise bizde yasaktır. Medenî İslâmiyetimiz kadınlarla erkekleri şiddetle birbirinden ayırdığından, gerçek aşka meydan kalmamış, gerçek aşklar olmayınca da yüzlerini Doğu'ya çeviren şairler hayallerinde aşk kurmaya başlamışlardır. Böylece şiirlerinde gerçeğin o basit sadeliğine karşılık hayalin tantanalı ve boş suniliği yer almıştır."³¹⁷

Ömer Seyfettin'e göre Muallim Naci'nin ölümüyle Doğu devresi kapanır, Âkif Paşa ile Avrupa devresi başlar. Bu dönemde Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret güzel eserler

³¹⁶ Tahir ALANGU, Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı, İstanbul, 1967, s. 92.

³¹⁷ Ömer Seyfettin, Genç Kalemler, C. II/I 8 Nisan 1911 .s.1.

verir, ancak bunlar millî zevk ve duygumuza tamamen aykırı Fransız taklidi şiirler, Halit Ziya'nın yazdığı Batı taklidi romanlardır. Tanzimat'la beraber başlayan dilde sadeleşmeyi de bugün "Dükküler" diye adlandırılan Servet-i Fünûncular sekteye uğratır. Onlar konuşma dili ile yazı dilini gittikçe birbirinden daha çok uzaklaştırırlar. "Bugünküler" diye adlandırılan Fecr-i Âtîciler ise "Dükküler"i tekrardan öteye gidemezler. Fakat yine de vatanın bütün ümidi onlardadır. Zekidirler, çok gençtirler. Okuyacaklar, çalışacaklar, yüzyıllardan beri bizi millî bir edebiyattan yoksun bırakan eski ve sunî dili terk edeceklerdir. Eski dili yaşatan "Bugünküler"dir. Onların dükküleri taklit etmekten vazgeçtikleri dakika tam bir fecr(tan vakti, şafak sökmesi) olacak, onların sayesinde yeni bir lisanla terennüm olunan millî bir edebiyat doğacaktır." Ona göre doğallıktan uzak, taklitçi eski dil hastadır. Yeni bir devreye giren Türkler için millî bir edebiyat gereklidir, bu da ancak millî bir dille kurulabilir.

Ömer Seyfettin'e göre dildeki hastalığın sebebi kullanılan yabancı kelimeler değil, yabancı dillerden alınan kurallardır. Dilimizi millî bir dil hâline getirebilmek için Arapça ve Farsça çokluk şekilleri, tamlamalar ve diğer kaideler dilden atılmalıdır. Yabancı kaidelerle dolu dille yazılmaya devam edildikçe kimse o dili anlayamaz hâle gelir ve toplum dile yabancılaşır. Kitaplar satılamaz, okuma ve araştırma gelişmez. Ömer Seyfettin dili sadeleştirirken dilde yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimeleri atıp yerine Doğu Türkçesinden alınan kelimeleri kullanmaktan yana değildir. Ona göre öncelikle dile yerleşmiş atasözleri ve deyimler dışındaki Arapça Farsça tamlamaları dilden atmak gerekir. O bu tamlamaları kullanmanın yazıyı süslemekten başka amaçtan kaynaklanmadığı görüşündedir, bu sebeple de bunları atmakta bir sakınca görmez. Yazıyı süslemek yerine fikre ve hisse önem vermek gerektiği düşüncesindedir. Bunu dükkülerin yapamayacağı kanaatindedir, zira ona göre "Hiçbir ölü kendi mezarını kazamaz." Yapılması gereken diğer şey ise Arapça ve Farsça çokluk şekillerini atmaktır. Türkçe "—lar,-ler" çokluk eki kelimeleri çoğul yapmak için yeterlidir. Tabîi bunu yaparken de dile yerleşmiş "inşaat, kâinat, Müslüman, ahlâk" gibi klişeleşmiş kelimeleri atmak doğru değildir. Aynı şekilde yabancı ek ve edatlardan da uzaklaşılmalıdır. Dilimize yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimelerle yapılacak olan tamlamalar da yine Türk dilinin kurallarıyla olacaktır. Özüne dönen sade dil ile eserler verilecek ve böylece konuşma dili ile yazı dili arasındaki açıklık da kapatılmış olacaktır. Ömer Seyfettin imlâ meselesinin zamanla çözülecek bir mesele olduğu kanaatindedir.

Ömer Seyfettin'e göre dil, bir milletin varlığının, yükselmesinin esas unsurudur. Bir millet ancak dili sayesinde ilimde, fende ve edebiyatta yükselebilir; bunun için de temel şart dilin millî olmasıdır. Ömer Seyfettin diller arasındaki alışverişi tabîî bulur ve bunu bir zenginlik olarak görür. Ona göre asıl lisan konuşulan lisandır.

N. Hikmet Polat, Ömer Seyfettin'in hikâyeden sonra en tesirli olduğu sahanın dil meseleleriyle ilgili yazıları olduğunu söyler.³¹⁸ Hikmet Polat'ın konuyla ilgili kitabından³¹⁹ Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" başlıklı ikinci bir yazısına daha ulaşırız. Bu makalede Ömer Seyfettin **Genç Kalemler**'de yayımlanan yazısından farklı olarak siyasî meselelere de değinir. Burada Ömer Seyfettin Yeni Lisan'a dair diğer yazılarında olduğu gibi Türklerin ilim, sanat, edebiyat ve fende geri kalmalarının esas sebebini lisana dayandırır. "Türklerin lisanları yoktur. Konuştukları lisanla yazmazlar. Yazdıkları lisanı anlamazlar. İçlerinde ne kadar edip, şair, âlim gelmişse eserleri millete meçhul kalmıştır. Çünkü bir Türk kendi lisanıyla yazılırsa anlar. Onlar Türk lisanını, Türk sarfını tahkir etmişler, diğer ecnebi lisanlardan istiare ettikleri yabancı kaidelerle kullanmışlar, başımıza anlaşılmaz, idrak olunamaz, meşum ve muhtelit bir lisan çıkarmışlar."³²⁰ Yazının devamında eski lisanın Âkif Paşa'nın öncülüğünde tabîileştirilmeye çalışıldığını ancak daha sonra ediplerin bunu bozduklarını söyler. Konuşma dilinde Arapça ve Farsça süslü sözcükler ve tamlamalar yoktur. Konuşurken yalnızca Türkçe sarfı kullanılır. Her dile başka dillerden kelimeler geçebilir, dilimizi bu karışıklıklardan kurtarmak için Arapça Acemce kelimeleri atmaya gerek yoktur, yalnızca yabancı kaidelerden kurtulmak yeterlidir. Yeni Lisan fikrini doğuran konuşulan dile dönme ihtiyacıdır. Konuştuğumuz lisanla yazmak güç değildir ve bu lisanla yazıldığında sarf hatalarından da uzaklaşılır. Ömer Seyfettin bu yazısında da Yeni Lisan'ın üç temel esasını zikreder:

" 1. Arapça, Acemce kaideleriyle asla terkip yapmamak! Yalnız ilmî ve edebî ıstılahlarla tekellüm lisanına geçmiş bazı terkipler müstesna... Sevk-i tabîî, ilm-i kelâm vesaire gibi...

2. Arapça, Acemce kaideleriyle asla cem yapmamak... Tekellüm lisanına geçmiş ve tamamıyla Türkçeleşerek artık müfred gibi kullanılan bazı kelimeler müstesna... Ahlâk, Müslüman, kâinât gibi...

³¹⁸ Nâzım Hikmet POLAT, Külliyyâtına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin, Arma Yayınlar, 1.Baskı, İstanbul, Kasım 1998, s. 35.

³¹⁹ Nâzım Hikmet POLAT, a.g.e.

³²⁰ Ömer Seyfettin, "Yeni Lisan", N. Hikmet Polat, a.g.e., s. 111.

3. Arapça, Acemce hiçbir edat kullanmamak... Ama, şayet, yani, lâkin gibi tamamıyla Türkçeleşenler müstesna...”

Yeni Lisan zor değildir ve gereklidir, çünkü herkes konuşulduğu şekilde yazıldığında anlar. Selânik’te neşrolunan **Rumeli** gazetesi, **Genç Kalemler** dergisi, gündelik **Yeni Asır**, İzmir’de çıkan **Gençlik Risalesi** bu lisanla kaleme alınır. Yeni Lisan doğal olduğu için kazanacağı muhakkaktır. Yeni olan her şeye itiraz edildiği gibi Yeni Lisan’a da karşı çıkılır, fakat ilerlemekten yana olanlar bu lisanı savunup millî lisan hâline getirecek, edebiyat ve ilim dili yapacaktır. Yeni Lisan’ı yaymak ve dili millîleştirmek Anadolu gençlerinin görevidir. Anadolu gençlerinin gayretiyle o anlaşılmaz eski lisan yıkılacak ve konuşulan mükemmel Türkçe yükselecektir. “ Ey Anadolu gençleri!.. Artık siz de uyanınız. Çünkü Türkiye’nin sahipleri sizlersiniz. Turan’ın evlatlarına karşı Garp’ta müthiş bir kasıt var. Ve kasıt silah olarak içtimai, mâlî, iktisadî, ilmî, edebî tefevvukunu istimâl ediyor. Siz Turan’ın vârisleri yükselmez, onlar gibi olmazsanız mahv ü perişan olacaksınız. Ne atalarınızın size yadigâr bıraktığı bu vatan, ne tarih evet ne de O(n) Temmuz’un hâtırası kalacak...”³²¹ sözleriyle gençlere mâziyi, Oğuz’u, Cengiz’i düşünmelerini öğütleyerek onları lisanına sahip çıkmaya davet eder. Ömer Seyfettin yazısını Ziya Gökalp’ın “Vatan ne Türkiye’dir Türklere ne Türkistan/ Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!..” mısralarıyla bitirir.

Türkçenin arınmasında önemli bir yeri olan Ömer Seyfettin, Ali Cânîp ve Ziya Gökalp’la birlikte Türk dilini, Türk halkının geleneklerini, yiğitliklerini, tarihini çağdaş düşüncelerle yoğurarak önemli eserler verir.

2.7.3. Ziya Gökalp (1876-1924)

Türk fikir hayatının özellikle 1911-1924 yılları arasındaki en önemli isimlerinden biri olan Ziya Gökalp, Yeni Lisan hareketinin fikrî yönünün hazırlayıcısı ve temsilcisidir. Ömer Seyfettin ve Ali Cânîp’in **Genç Kalemler**’de Yeni Lisan hareketini başlatma kararı almaları Ziya Gökalp’ın sade dil ve millî edebiyat yönündeki düşüncelerinin harekete

³²¹ a.g.m., s. 116.

geçmesine denk düşer.³²² Tam bu esnada yayımladığı “Turan” şiiri ile hem yıllardır emek verdiği düşüncelerin tatbikini gerçekleştirir hem de Yeni Lisan’ın şiirde uygulamasını sağlamış olur:

“ Hülâsa, on yedi-on sekiz seneden beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik etmek için sarf ettiğim mesainin mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin zuhuruna ihtiyaç vardı. İşte, **Genç Kalemler**’de Ömer Seyfettin’in başlamış olduğu mücadelede bu vesileyi ihzar etti. Fakat ben lisan meselesini kâfi görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lazım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtivâ eden Turan manzumesini yazarak, **Genç Kalemler**’de neşrettim. Bu manzume tam zamanında intişâr etmişti.”³²³

Yıllardır üzerinde kafa yorduğu bu meseleler Ömer Seyfettin’in Ali Canip’e gönderdiği mektupla ateşlenen Yeni Lisan düşüncesi **Genç Kalemler** etrafında sistematik bir hâle gelir. Ziya Gökalp artık “Yeni Lisan, sade dil, millî edebiyat, yeni hayat” düşüncelerinin fikrî temsilcisi olur.

Ziya Gökalp dil meselesini Türkçülüğün önünde aşılması gereken en önemli engellerden biri olarak görür. Ziya Gökalp’a göre millet olmanın temelinde de dil vardır. Ziya Gökalp dinin doğru bir şekilde anlaşılması için de din kitaplarının ve vaazların Türkçe olması gerektiğini savunur. Ziya Gökalp’a ait “Sanat” ve “Lisan” şiirleri onun dille ilgili görüşlerinin özetlenmiş hâli gibidir. Her iki şiirde de Türkçenin güzel bir dil olduğuna vurgu yaparken İstanbul’daki halkın konuşmalarının temel alınması gerektiği, yeni kelimeler yaratmak için yaşayan dilden faydalanılması, eski Türkçeye gitmek fikrinin yanlışlığı, Türkçe karşılığı bulunan yabancı kelimelerin kullanılmasının doğru olmadığı gibi konular üzerinde durulur.

Ziya Gökalp “ dilimizi mânâ itibarıyla muasırlandırmak, ıslâh cihetiyle İslamlaştırmak, sarf, nahiv, imlâ hususlarında Türkçeleştirmek lazımdır.” görüşündedir.³²⁴ Dilin çağın ihtiyaçlarına göre yabancı dillerden kelimeler ve kavramlar alabileceğini, ancak bunları Türkçeleştirmek suretiyle kullanmanın doğru olduğunu savunur.

³²² Ziya GÖKALP, Türkçülüğün Esasları, haz. Mehmet Kaplan, İstanbul, 1976, s. 9.

³²³ Ziya GÖKALP, a.g.e., s. 9-10.

³²⁴ Ziya GÖKALP, Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, İstanbul, 1918, s. 63.

Ziya Gökalp yabancı dillerden giren kelimelere karşı olduğu gibi dilde tasfiyeciliği de doğru bulmaz. Dile yerleşmiş canlı kelimeleri atarak yerine eski Türkçeden sunî kelimelerin kullanılması halk için daha zordur. Bu lisanı sadeliğe götürmekten çok karanlığa, çıkmaza götürür.³²⁵ Bir milletin bildiği ve tanıdığı her kelimenin millî olduğunu ve dili sadeleştirmek hususunda bu düşünceyle hareket edilmesi gerektiği kanaatindedir.

Ziya Gökalp Türk dilinin sadeleştirilmesine ve Yeni Lisan'a dair düşüncelerini "Lisanî Türkçülüğün Umdeleri" başlığı altında özetler:³²⁶

" 1. Millî lisanımızı vücuda getirmek için, Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, Halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyle kabul edip İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak.

2. Halk lisanında Türkçe müterâdifi bulunan Arabî ve Farsî kelimeleri atmak, tamamıyla müterâdif olmayıp küçük bir nüansa mâlik olanları lisanımızda muhafaza etmek.

3. Halk lisanına geçip lafzen yahut mânen galatat nâmını alan Arapça ve Acemce kelimelerin tahrif olunmuş şekillerini Türkçe addetmek ve imlâlarını da yeni telaffuzlarına uydurmak.

4. Yerlerine yeni kelimeler kâim olduğu için, müstehase hâline gelen eski Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmamak.

5. Yeni ıstılahlar aranacağı zaman ibtidâ halk lisanındaki kelimeler arasında aramak; bulunmadığı takdirde, Türkçenin kıyasî edatlarıyla ve kıyasî terkip ve tasrif usulleriyle yeni kelimeler ibdâ etmek, buna da imkân bulunmadığı surette Arapça ve Acemce terkipsiz olmak şartıyla yeni kelimeler kabul etmek ve bazı devirlerin ve mesleklerin hususi ahvalini gösteren kelimelerle, tenkitlere ait âlet isimlerini ecnebi lisanlarından aynen almak.

6. Türkçede Arap ve Acem lisanlarının kapitülasyonları ilga olunacak, bu iki lisanın ne sigaları, ne edatları, ne de terkipleri lisanımıza ithal olunmamak.

³²⁵ Ziya GÖKALP, Türkçülüğün Esasları, s. 10.

³²⁶ GÖKALP, ag.e., s. 120-121.

7. Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir, halk için munis olan ve suni olmayan her kelime millîdir. Bir milletin lisanı, kendisinin cansız cezirlerinden değil, canlı tasarruflarından tereküb eden canlı bir uzviyettir.

8. İstanbul Türkçesinin savtiyâtı, şekliyâtı ve lugaviyâtı, Yeni Türkçenin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne kelime, ne sîga, ne edat, ne de terkip kaideleri alınamaz. Yalnız mukayese tarîkiyle Türkçenin cümle teşkilatına ve hususi tabirlerindeki şivesine nüfuz için bu lehçelerin derin bir surette tedkikine ihtiyaç vardır

9. Türk medeniyetinin tarihine dair eserler yazıldıkça, eski Türk müesseselerinin isimleri olmak hasebiyle, çok eski Türkçe kelimeler, Yeni Türkçeye girecektir. Fakat bunlar ıstılah mevkiinde kalacaklarından, bunların hayata avdeti, müstehâselerin dirilmesi mahiyetinde telakki olunmalıdır.

10. Kelimeler delalet ettikleri mânâların tarifleri değil, işaretleridir. Kelimelerin mânâları ıstikaklarını bilmekle anlaşılmaz.

11. Yeni Türkçenin bu esaslar dahilinde bir kamusuyla bir de sarfı vücuda getirilmeli ve bu kitaplarla Yeni Türkçeye girmiş olan Arapça ve Acemce kelimelerin, tabirlerin bünyelerine ve terkip tarzlarına ait malûmat, lisanın fizyolojisi kısmına değil, müstehasât ve intisaliyât bahsi olan ıstikak kısmına dahil edilmelidir.”³²⁷

Ziya Gökalp'ın Türk diline dair görüşlerinin özeti “dilin çağdaşlaşması, ümmetleşmesi ve Türkleşmesi” düşüncesidir. Gökalp'a göre öncelikle Türk dili yabancı kelimelerden temizlenmeli, İstanbul halkının konuştuğu dil ortak dil olmalı, terimlere Türk kültüründen karşılıklar bulunmalı ve tüm bunlar gerçekleştirildikten sonra bir sözlük ve dilbilgisi kitabı hazırlanmalıdır. Ziya Gökalp dilde sadeleşmenin “temizleme”, “harslaşma” ve “tehzib” aşamalarından geçmek suretiyle gerçekleşeceğini düşünür.

2.8. II. Meşrutiyet'ten Sonra Türk Dilinin Durumu

³²⁷ GÖKALP, a.g.e., s. 130-132.

Balkan Harbi'nin patlak vermesiyle İstanbul'dan sonra ikinci büyük merkez olan Selânik'in kaybedilmesi, Osmanlı'nın kalbi sayılan toprakların elden çıkması ve o dönemdeki siyasî ortam, aydınların "Türklük"e ve millî duygulara daha çok sarılmasına yol açar. Bu durum, **Genç Kalemler** etrafında toplanan gençlerin başarmaya çalıştığı dilde sadeleşmenin de başarıya ulaşmasını sağlar. Tüm bu kayıpların yanı sıra kapıyı çalmak üzere olan büyük savaş da Türklük çalışmaları yapan, bu alanda yoğunlaşmış derneklerin kurulmasında etkili olur.³²⁸ Bu şartlar altında halka daha çabuk ulaşmak amacıyla **Genç Kalemler**'de yayımlanan şiir ve hikâyelere benzer edebî eserler dönemin hemen hemen bütün yayın organlarında yayımlanmaya başlar.

II. Meşrutiyet'ten sonra kurulan bazı dernekler de içinde bulunulan siyasî ortamdaki hareketle Türklük çalışmalarına ağırlık verir.³²⁹ 1913 yılında kurulan Türk Bilgi Derneği³³⁰ bilimsel araştırmalara yönelik bir kuruluş olan Türk Derneği'nin devamı niteliğindedir. Türkiyât, İslamiyât, Hayatiyât, Felsefe ve İctimaiyât, Riyaziyât ve Maddiyât, Türkçülük gibi şubeleri kapsar. Derneğin üyeleri arasında Akçuraoğlu Yusuf, Ahmet Agayef, Ahmet Cevdet, Ahmet Refik, Hüseyinzâde Ali, Bursalı Tahir, Fuat Raif, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Necip Âsım, Rıza Tevfik gibi isimler bulunur. Dernek "Türklüğe faydalı olacak hareketleri teşçi ve tahkik etmek" düsturuyla hareket eder. Türkçülük şubesi ilk kez genel kuruldan iki gün sonra, 29 Mart'ta toplanır. Bu toplantıda Celâl Sahir reis, Ömer Seyfettin kâtip seçilir. Bu toplantıda lisan meselesi Ziya Gökalp ve Kâzım Nâmi'ye, şiir Mehmet Emin ve Celâl Sahir'e, hikâye Ömer Seyfettin'e, temâşa Salâh Müfit ve Râtip Beylere verilir. Bu bilgilere derneğin çıkardığı **Bilgi Mecmuası**'nın tarihsiz ilk sayısından ulaşılır.³³¹ Dergi aylık olarak yalnızca yedi sayı yayımlanır ve dergide lisanla ilgili kayda değer bir yazıya rastlanmaz.

³²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şükrü HANIOĞLU, "Cemiyet", **İslam Ansiklopedisi**, C.7, DİA yay., İstanbul, 1993, s. 329-331; Ekmeleddin İHSANOĞLU, "Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devletinde İlmî ve Meslekî Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bir Bakış", **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri 1. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987**, yay. Haz. Ekmeleddin İHSANOĞLU, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1987, s.1-32.

³²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadık Kemal TURAL, "II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı" **Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt 3, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1992, s. 471-502.

³³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer TOPRAK, "Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası", ", **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri 1. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987**, yay. haz. Ekmeleddin İHSANOĞLU, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1987, s. 247-253

³³¹ Bilgi Mecmuası, S.1, 1913.

Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde bulunan bütün etnik unsurların kendini kurtarmak üzere farklı yollar izlediği bu dönemde Tıbbiyeli gençlerin teşebbüsüyle Mülkiyeliler, Mühendisler ve Genç Zabitler bir araya gelerek Türk Ocağı'nı kurarlar. Tıbbiyeli öğrenciler, aralarında müzakere ettikten sonra devrin önde gelen aydınlarına, 190 Tıbbiyeli nâmına 11 Mayıs 1327 tarihli bir mektup gönderirler. Gönderilen bu mektuplar Türk Ocağı'nın beyannâmesi niteliğini taşır. 20 Haziran 1327'de Mehmet Emin, Yusuf Akçura, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Fuat Sabit gibi fikir ve kalem sahipleri tarafından Tıbbiye ve Mülkiye öğrencileriyle yapılan bir toplantıda kurulması kararlaştırılan derneğin nizamnamesi hazırlanır ve daha sonra Fuat Sabit Bey'in bulduğu Türk Ocağı adı kesinlik kazanır. Kuruluşundan ancak dokuz ay sonra faaliyete geçen dernek 12 Mart 1912'den itibaren çalışmalarına başlar. Bu toplantıdan sonra Mehmet Emin reis, Yusuf Akçura ikinci reis, Mehmet Ali Tevfik kâtip, Doktor Fuat Sabit veznedar seçilir. Bu sıralarda yayın hayatına devam eden **Türk Yurdu** Türk Ocağı'na destek olur ve Türk Ocağı'nın yayın organı hâline gelir. Türk Ocağı millî şuurun kuvvetlenmesine çalışır ve bu çalışmada Türkçenin değeri bilinir. Türk Ocağı mensupları sade bir dil fikrini müdafaa eder, Türkçede karşılığı olan kelimeleri kullanmaya özen gösterirler. Dilin suniliğe götürülmesi fikrine karşı çıkılır. 1911'de İtalyanların Trablusgarp'a saldırmasının ardından gelen Balkan Savaşı ve sonrasındaki felâketler Türk Ocağı ve **Türk Yurdu**'na bazı muhaliflerin saldırmasına yol açar; ancak bu saldırılar Türklük fikrinin ve Türk Ocağı'nın daha çok güçlenmesini sağlar.

Mehmet Emin'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sunduğu fikrin kabulünden sonra 17 Teşrinisani 1327/1911'de **Türk Yurdu** dergisi yayımlanmaya başlar. Derginin yayın hayatına başlaması **Servet-i Fünûn**'da şu satırlarla müjdelenir:

“ Muhterem karîlerimize **Türk Yurdu** mecmuasının intişârını tebşîr etmek için, kalemimiz pür-zevk ve neşat bir revîş-i ihtizazkâr ile şu satırları karalıyor. İlân-ı Meşrutiyeti müteakip teşkil ederek, ancak yedi nüsha neşredebilen **Türk Derneği** samim-i kalbimizde bir dağ olmuştı; çünkü bu Türk vatanının, bu sevimli memleketin kendi hayatına taalluk eden öyle bir mecmuayı yaşatamayacak kadar lakaydî izhar etmesi, hatta kendi hayat-ı âtiyesi ve bekâsı hakkında, ümid-bahş bir şey değildi... Bu acı noktayı itiraf etmeliyiz. Şükür ki bütün Türk kalplerinde sızlayan o dağ-ı efsun çabucak unutuldu; bir sahib-i himmet, Yusuf Akçura Bey **Türk Yurdu** mecmuasını çıkarmaya başladı...

Teşrinisani'nin on yedinci günü intişâr eden bu risalenin yirmi dört büyük sayfalık bir cilt teşkil eden birinci numarası şekil ve münderecât itibarıyla, Türklere hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak gayesinin istihsâl olunacağını kuvvetle ümit ettirecek bir hâldedir.”³³²

İmtiyaz sahibi Mehmet Emin'in Ağustos 1911'de Erzurum'a vali olarak tayin edilmesi üzerine derginin imtiyazı ve müdürlüğü Yusuf Akçura'ya geçer. Derginin temel amacı Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup faydalanılması olduğundan, “Derginin dili sade olacaktır ve zor konular bile kolay bir şekilde ifade edilecektir; ancak aydın düşünce sahiplerinin zevkleri de gözetilecektir.” gayeleriyle hareket edilir.

Genç Kalemler'in yayın hayatını tamamlamasından sonra İstanbul'a gelen bu kadro **Türk Yurdu** etrafında toplanır. Türk dili, Türk tarihi, Türk kültürü ile ilgili düşünce ve görüşlerini burada yaymaya çalışırlar. Bu tarihten sonra sade dil düşüncesi çeşitli dergi ve gazetelerde de yer alır.

Bu süreçte patlak veren savaşlar, Balkanlarda ve Araplar arasında yayılan milliyetçilik akımı Türk toplumunu da bu mesele üzerinde düşünmeye sevk eder. Bu süreçten sonra toplumda siyasî ve sosyal birçok değişme görülür. Dergilerde sade dil üzerine yürütülen tartışmalarda, daha önce sade dile karşı tavır sergileyenlerin dahi düşüncelerinde değişmeler başladığı göze çarpar.

³³² Servet-i Fünûn, “Türk Yurdu”, C. XLII, S. 1071, 1 Kanun-ı evvel 1327/1911.

SONUÇ

Türk milletinin fikrî, sosyal ve kültürel hayatında en büyük değişim İslâm medeniyeti dairesine girmesi ile olur. Bu değişim bir kavmin millî bütünlüğünü korumada en önemli unsur olan dilde de kendini gösterir.

Türkler, İslâmiyeti kabul etmeleriyle birlikte bu dinin inanç sistemini ve İslâm medeniyetini daha iyi tanımak için İslâm dininin dili olan Arapçayı öğrenmenin gerekliliğini fark ederler. Bunun yanı sıra İslâm dininin edebiyatı hâline gelmiş olan Farsçayı da öğrenmek lüzumu doğar. Bu dillerle etkileşim hâlinde olan Türkler bu dilin kelimelerini almakla kalmayıp terkip, kaide ve edatlarını da alırlar. Bu da bir dilin millî benliğini koruması açısından olumsuz bir durum yaratır. Diller ve kültürler arası etkileşim birçok toplumda karşılaşılan bir durumdur. Ancak bu etkileşim sırasında millî benliği ve kültürü korumak esas alınmalıdır. Türk milletinin içine düştüğü yanılgı bu noktada başlar. Bu dillerle olan ilişki bu seviyede kalmaz, zamanla Arapça ve Farsça, Türk dilinden daha üstün olarak görülmeye başlanır. Türk dili âhenksiz, kaba ve yetersiz sayılır. Türk dili yalnızca halk arasında konuşulan, halka hitap edilmesi gerektiği zaman kullanılan bir dil durumuna gelir. Zaman zaman bazı şair ve devlet adamları tarafından Türk diline hak ettiği değer atfedilmeye çalışılsa da pek başarılı olunamaz. Özellikle Divan şair ve nâsirlerinin elinde Türk dili halktan kopuk, anlaşılmasız bir hâl alır.

Türk dili için önemli bir dönüm noktası da Batı medeniyeti dairesine girilmesi olur. Batı ile ve özellikle Fransa ile olan münasebetler Türk dilinin bu kez de Fransızca'dan etkilenmesine sebep olur. Halkı eğitmek, Osmanlı'yı Batılı ve medenî bir toplum hâline getirmek isteyen Tanzimat aydınları dil meselesine dikkat çekerek dili sadeleştirmeye çalışırlar. Gelenegin dil ve edebiyatıyla yetişen bu aydınlar dili sadeleştirmede bir nebze başarılı olurlar. Bu dönemde devlet tarafından Türkçe resmî dil ilân edilir. Çıkartılmaya başlanan gazetelerde dilin sade ve anlaşılır olması esas alınır. Tanzimat aydınlarından sonra gelen Servet-i Fünûncuların elinde dil yeniden süslü ve ağır bir hâl alır. Bu dönemde de yine sadeleşme yanlısı bir takım düşüncelerden söz etmek mümkündür, ancak bunlar Tasfiyeciler olarak nitelendirilirler.

1911’de **Genç Kalemler** dergisi etrafında başlatılan Yeni Lisan hareketine gelinceye kadar Türk dilinde sadeleşme ve Türkçeyi millî bir dil hâline getirme çabaları ile karşılaşılır. Tanzimat’tan itibaren yapılan tartışmalara bakıldığında birçoğunun Türk dili üzerinde yoğunlaştığı görülür. Tüm bu çabalara rağmen dilin millîleşmesi açısından çok başarılı olduğu söylenemez. Bir hareketin başarılı olabilmesi için öncelikli olarak toplumda derin yankılar uyandırabilecek ve taraftar toplayacak siyasî ve sosyal ortamın uygun olması gerekir. 1908 öncesine bakıldığında Osmanlı toplumunun ve düşünce sisteminin Türklük düşüncesine uygun olmadığı görülür. Bu Osmanlı Devleti’nin çeşitli dil, din ve etnik köken etrafında birleşmiş gruplardan oluşmasından kaynaklanır.

1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı toplumunda siyasî ve sosyal hayatta olduğu gibi fikrî hayatta da bir rahatlama söz konusu olur. Avrupa’da Fransız İhtilâli ile yayılmaya başlayan milliyetçilik hareketi Osmanlı’nın aslî unsuru olan Türkler arasında da hayat bularak Türklük ve Türkçülük düşüncesi yaygınlaşmaya başlar. Bunun sonucunda Türkçülük yanlısı birçok oluşum zuhur eder. Böyle bir düşünce atmosferi içerisinde Selânik’te ortaya çıkan Yeni Lisancılar birçok destekçi bulur. Yeni Lisan hareketi yalnızca bir dil hareketi değil, aynı zamanda bir edebiyat hareketidir. Yeni Lisan düşüncesiyle bir araya gelen bu grubun amacı millî bir dille, millî kültür ve kaynaklardan beslenen millî bir edebiyat oluşturmaktır. Öne sürdükleri düşünceler ve uygulamalarıyla Yeni Lisancılar arzuladıkları sade dile ulaşırlar. Bunda Balkan Savaşları’nın etkisi çok büyüktür. Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasî durum ve Kurtuluş Savaşı mücadelesiyle birlikte onların arzuladıkları yönde millî düşünceler kuvvet kazanır ve attıkları temel doğrultusunda gelişen millî bir edebiyat vücuda gelir.

Hareketin başarıya ulaşmasının en önemli sebeplerinden birisi de Yeni Lisancıların daha önce tecrübe edilmiş birikimleri devralması ve görüşlerini bu düşünceler üzerine inşa etmesidir.

Yeni Lisan düşüncesini savunanlar ile eski dil yanlısı olanlar arasında devamlı olarak çeşitli tartışmalar yaşanır. Bu tartışmalar genel olarak belli başlı şu konular etrafında yoğunlaşır.

Yeni Lisan hareketine karşı çıkanların tenkitleri:

1. Dilimizdeki tamlamaların kaldırılması Osmanlı dilinin tüm güzelliğinin bozulmasına sebep olur. Sırf siyaset için dili çirkinleştirmek yanlıştır.

2. Her ne kadar reddetseler de yaptıkları şey tasfiyeciliktir.
3. Dil ancak doğal bir gelişimle sadeleşebilir. Birkaç kişinin keyfiyle dili değiştirmek hayalperestliktir ki bunu da ancak büyük edip ve sanatkârlar yapabilir.
4. Yeni Lisan hareketi beş on kişinin icadına dayanan bir heveskârlıktır.
5. Yeni Lisan bir ilim dili olabilir, ama bir sanat dili olamaz.
6. Dilde ikilik vazgeçilmez bir hususiyettir; halkın dili ile aydınların dili bir olamaz.
7. Yeni Lisan hareketi dilin doğal seyrinden bağımsız gelişmektedir.

Yeni Lisancılarının savunmaları:

1. Yeni Lisan hareketi dünküleri hafife almaz, onların yalnızca bugüne örnek olamayacağını savunur. Dünküler bugünlere örnek olamaz, gençler o dili kullandıklarında taklitten öteye gidemez.
2. Dilde eski tamlamaların kullanılması, Türk ruhuna ait ifadelerin Arap Acem dilleriyle ifadesi demektir. Fikir ile dil birbirinden ayrılmaz unsurlardır. Yeni fikirler eski dille ifade edilemez.
3. Yeni Lisan yalnızca bir dil meselesi değildir, aynı zamanda edebiyat ve hayat meselesidir.
4. Halkın okuması için yeni eserlere ihtiyaç vardır, tercümelerle, eski eserlerle bu ihtiyaç giderilemez.
5. Halkın konuşmaları, kullandığı dil gözlendiği takdirde onların Yeni dille, sade Türkçeyle konuştukları görülür. Genç ediplere bakıldığında da aslında durum pek farklı değildir.
6. Yeni Lisani beş on heveskâr genç icat etmemiştir. Yeni Lisan milletin ruhundan, gelişmesinden doğmuştur. Yeni Lisancılar var olan yeniliği benimseyip görünür kılar. **Genç Kalemler**'in aslî vazifesi var olan bu temayüle yön vermektir.
7. Yeni Lisan, Çağatay Türkçesini, eski Türkçeyi taltif edip geçmişe dönmez. Yeni Lisancılar İstanbul'da konuşulan Türkçeyi esas alır ve bu dili geliştirip yaygınlaştırmak ister. Sun'î ve yeni bir dil yaratmak gibi bir gayeleri yoktur. Yeni Lisancıları tasfiyecilikle suçlayanlar onların ne yapmak istediklerini kavrayamayanlardır.
8. Yeni Lisan hem bir ilim hem de sanat dilidir. Yeni Lisanın sanat dili olamayacağını savunan görüş dünya üzerindeki dillere baktığında bu düşüncenin saçmalığını fark eder. Dünya üzerinde hiçbir milletin ilim dili ayrı sanat dili ayrı olamaz.

9. Dilde ikilik diye bir kavramdan söz edilemez. Bir kavramı aydınlar, âlimler başka bir şekilde halk başka bir şekilde ifade etmez. Bu ikilik olduğu takdirde halk âlimlerin söylediklerini anlamaz ve kendi kavramlarını yaratır, kendi kaynaklarına döner.

10. Yeni Lisancıların yaptığı kendi kurallarına, kendi kelimelerine, kendi zevklerine uygun dillerine ve kendi kültürlerine sahip çıkmaktır.

Yeni Lisan hareketi etrafında yapılan tartışmalara bakıldığında yazılanların hep aynı noktalarda, aynı meseleler etrafında yoğunlaştığı görülür. Tartışmalar çoğunlukla daha önce sadeleşme yanlısı olanların yaptıkları münakaşalar gibi başlar, ancak belli bir noktaya ulaşamaz. Tartışmaların belli bir noktaya varıp sonuca ulaşamamasının temel sebeplerinden birisi tarafların esas meseleden uzaklaşarak konuyu başka odaklara çekmesidir. Diğer bir sebep ise “lisan” gibi önemli bir konunun bir anda seyrinin tamamlanamayacağını, dilin doğal bir gelişim süreci içinde bulunduğunun göz ardı edilmesidir.

Yeni Lisancılar dilin doğal seyrine inanmakla birlikte sade dil gayesinin ancak aydınların müdahalesi ile belli bir sonuca ulaşacağını düşünürler. Bunun için de gerek **Genç Kalemler**’de gerek Meşrutiyet sonrası yayımlanan dergilerde sade dille ilgili görüşlerini dile getirip bu dilde yazılmış eserler verirler.

Türk dilinin bugünkü hâlini almasında bu kadar önemli bir role sahip Yeni Lisan hareketi bizim çalışmamızdan önce de gündeme gelmiş, üzerinde çalışılmış bir konudur. Yeni Lisan hareketi ile ilgili en eski ve kapsamlı çalışma Agâh Sırrı Levend’in **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri** adlı kitabıdır. Agâh Sırrı Levend kitabında dil meselesini çeşitli başlıklar altında inceler. Agâh Sırrı Levend, Türk dilinin Arapça ve Farsçanın hâkimiyetine girmesiyle dilde sadeleşme ihtiyacının doğduğu görüşündedir. Dil meselesini edebî dil, bilim dili ve terimler konuları üzerinden ele alır. Bunun yanı sıra çeşitli dönemlerde yaşanan tartışmalar üzerinden dil meselesini değerlendirir. Agâh Sırrı Levend, Yeni Lisan hareketini Meşrutiyet Devri’nde dil meselesi başlığı altında işler. Onun yaptığı çalışmada çeşitli tartışma metinlerine değinilmekle birlikte konunun tüm ayrıntılarına değinilmediği görülür. **Yeni Lisan ve Bir İstimzac** metninden söz edilir, ancak **İstimzac** metnine ulaşamaz. Agâh Sırrı Levend, çalışmasını **Ulus Gazetesi**’nde dilde sadeleşme konusunda yayımlanan yazıların uyandırdığı ilgi üzerine genişletmeye karar verir. Agâh Sırrı Levend’in çalışması bu konuda bize kaynaklık eden en kapsamlı çalışmalardan biri olmakla birlikte sadece bazı başlıklar üzerinde yoğunlaşması, Yeni

Lisan hareketi üzerinde ağırlıklı olarak durmaması ve biraz dağınık olması sebebiyle eksikleri vardır. Onun çalışması daha çok sadeleşme hususunda ilk gündeme gelişinden Dil Devrimi ve günümüz Türkçesine gelince kadarki durumuna genel bir bakış niteliği taşır.

Yeni Lisan hareketine dair yapılan en son ve ayrıntılı çalışma da Yusuf Ziya Öksüz'ün **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi** adlı kitabıdır. Yusuf Ziya Öksüz, bu konuyla ilgili yapılanlardan farklı olarak daha önce yayımlanmamış olan **Yeni Lisan ve Bir İstimzac**'a ulaşır. Yusuf Ziya Öksüz çalışmasını kronolojik olarak dilde sadeleşmenin ihtiyaç olarak ilk doğuşundan başlatarak, Yeni Lisan ve sonrasında kurulan derneklere kadar getirir. Yusuf Ziya Öksüz'ün çalışması Yeni Lisan hareketine ve dil meselesine dair bir doküman niteliği taşır ve bu hususta çok önemli bir çalışmadır.

Bizim çalışmamızın amacı da sürekli olarak gündeme gelen bu konunun derli toplu bir şekilde ele alınarak, tartışma metinlerinin tek bir başlık altında değerlendirilmesidir. Türk dilinin sadeleşmesi İslâmiyet'in kabulü ve Türk milletinin Fars kültürü ile yakın temasa geçmesiyle başlayan bir meseledir. Bu çalışmayla birlikte Türk dilinin sadeleşmesinin geçirdiği evreler, sadeleşmeyi savunanlar ve bu konu etrafında gelişen tartışmalar o dönemde yayımlanan gazete ve dergilerden yola çıkarak incelenmiştir. Türk dilinin bugünkü hâlini almasını sağlayan Yeni Lisan hareketi ve bu hareket etrafında gelişen tartışmalar odak noktası olur. Biz daha önceki çalışmalardan farklı olarak Türk dilinin sadeleşmesinin birçok milletin geçirdiği bir süreç olduğu kanaatindeyiz. Türkçenin sadeleşmesine benzer bir hareket Almanya'da da gerçekleşmiştir. Bu süreç başka dillerin etkileşimine maruz kalmış bütün diller için olağandır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Türk dilinin Yeni Lisan'a gelinceye kadar geçirdiği evreleri o dönemde yayımlanmış gazete, dergi ve sadeleşme yanlısı ediplerle ilgili hazırlanan kitaplardan yola çıkarak kapsamlı ve derli toplu bir şekilde değerlendirdik. İkinci ve çalışmanın esas odağını oluşturan Yeni Lisan Hareketi bölümünde hareketin doğuşunu, tartışmaların başlamasını sağlayan Genç Kalemler mecmuasını, tartışma metinlerini, o dönemde yayımlanan ve Yusuf Ziya Öksüz ve Arda Odabaşı'nın çalışması sayesinde ulaştığımız **Yeni Lisan ve Bir İstimzac** metnini yayımladık. Bunun dışında hareketin esas öncüleri olan Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Cânîp'in dille ilgili

görüşlerine değinerek çalışmamızı temellendirdik. Çalışmamızı tartışmaların son bulmasına paralel olarak sonlandırdık.

Balkan Savaşlarının patlak vermesiyle birlikte yıllardır üzerinde tartışılan sadeleşme meselesinin milliyetçilik akımıyla birlikte pekiştiğini gördük. Biz Türk dilinin sadeleşmesinin müdahaleler ve tartışmalarla gerçekleşmesiyle birlikte doğal bir gelişme olduğu görüşündeyiz.

Sonuç olarak denilebilir ki Yeni Lisan hareketinden çok önceleri sade dil tartışmalarının yapılmış olması, milliyetçilik ve Türklük akımlarının Osmanlı topraklarında etkili hâle gelmesi, Balkan Savaşı ve Millî Mücadele gibi birçok etken, olgunlaşan şartların gerçekleşmesini sağlar. Bütün bu faktörler ve Yeni Lisancıların gayeleriyle birlikte Türk dili Cumhuriyet'ten sonraki süreçte ülkede yaşayan herkes tarafından anlaşılan, ikilikten kurtulmuş, millî bir edebiyatı vücuda getirebilecek millî bir dil hâline gelir.

KAYNAKLAR

A) Kitaplar

ABBASLI, Nazile (2002), **Ali Suâvinin Düşünce Yapısı**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.

AKSAN, Doğan (1990), **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)**, I. Cilt, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

AKYÜZ, Kenan (1947), **Tevfik Fikret**, Sakarya Basımevi, Ankara.

AKYÜZ, Kenan (1995), **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

ALANGU, Tahir (1968), **Ömer Seyfeddin-Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, May Yayınları, İstanbul.

Ali Cânîp (1328-1329/1918), **Millî Edebiyat Meselesi-Cenab Bey’le Münâkaşalarım**, Kanâat Matbaası, İstanbul

ARAI, Masami (2008), **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, Çev. Tansel Demirel, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Âşık Paşa (2000), **Garib-nâme II/2**, Haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz, TDK yayınları, İstanbul.

BANARLI, Nihad Sâmi (2008), **Türkçenin Sırları**, 26. Baskı, Kubbealtı, İstanbul.

“ Ben Gönen’de Doğdum”- Bildiriler, 1. Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu 09-11 Mart 2007, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.

BERKES, Niyazi (1965), **Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, Yön Yayınları, İstanbul.

BERKES, Niyazi (2004), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, 7. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Beşir Fuad (1999), **Şiir ve Hakikat, Yazılar**, Yay. Haz. Handan İnci, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

BİLGEGİL, M. Kaya (1972), **Harâbât Karşısında Nâmık Kemâl**, İrfan Yayınevi, İstanbul.

BİLGEGİL, M. Kaya (1979), **Ziyâ Paşa Üzerinde Bir Araştırma**, İkinci Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

BİLGEGİL, M. Kaya (1980), **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II, Müteferrik Makaleler I**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

Bir Dünya Yazarı Ömer Seyfettin Sempozyumu Bildirileri (2011), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş., İstanbul.

BİRİNCİ, Necat (2000), **Edebiyat Üzerine İncelemeler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

CAFEROĞLU, Ahmet (1974), **Türk Dili Tarihi I- II**, II. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Cevdet Kudret (1962), **Ahmed Mithat**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÇALIK, Ethem (1996), **Şemseddin Sami ve Medeniyet-i İslâmiyye**, İnsan Yayınları, İstanbul.

ÇELİK, Hüseyin (1994), **Ali Suavî ve Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÇELİK, Hüseyin (1995), **Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van.

DAĞLIOĞLU, Hikmet Turan (1934), **Şemsettin Sami, Hayatı ve Eserleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1982), **Şinasi- Yaşamı, Sanatı Şiirleri**, 3. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1982), **Namık Kemal- Yaşamı, Sanatı, Yapıtları**, Onuncu Basılış, Varlık Yayınları, İstanbul.

DUYMAZ, Recep (2008), **Türk Edebiyatı Tarihinde Milli Edebiyat Dönemi (1911-1923)**, 3F Yayınevi, İstanbul.

EMİROĞLU, Öztürk (2003), **Türkiye’de Edebiyat Toplulukları**, Akçağ Yayınları, Ankara.

ENGİNÜN, İnci (1983), **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ENGİNÜN, İnci (2006), **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (1984), **Dilde Birlik**, Cönk Yayınları, İstanbul.

ERCİLASUN, Bilge (1998), **Servet-i Fünun’da Edebî Tenkit**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

ERCİLASUN, Ahmet B. (2004), **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

FİLİZOK, Rıza (2005), **Ziya Gökalp**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Genç Kalemler Dergisi (1999), Haz. İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

GÖÇGÜN, Önder (1987), **Ziya Paşa’ nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GÖÇGÜN, Önder (1999), **Namık Kemâl’ in Şairliği ve Bütün Şiirleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

GÖKALP, Ziya (2007), **Türkçülüğün Esasları(Günümüz Türkçesiyle)**, haz. Mahir Ünlü-Yusuf Çotuksöken, 9. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

GÖKALP, Ziya (2010), **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÖKÇEK, Fazıl (2007), **Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

GÜRAY, Sevim (1966), **Ahmet Vefik Paşa**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

HAMİT, Furkan (2009), **Şemseddin Sami ve Nev-Usûl Sarf-ı Türkî**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (2004), **Edebiyatımızın Zirvesindekiler, Halit Ziya Uşaklıgil**, Akçağ Yayınları, Ankara.

II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı (2007), Haz. İsmail Çetişli-Nurullah Çetin-Abide Doğan-Alim Gür-Şenol Demir-Cengiz Karataş, Akçağ Yayınları, Ankara.

İSKİT, Server R. (1939), **Türkiyede Neşriyat Hareketeri Tarihine Bir Bakış**, Devlet Basımevi, İstanbul.

İsmail Habib (1940), **Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi I**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

İsmail Hikmet (1932), **Ziya Paşa- Hayatı ve Eserleri**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (1946), **Tevfik Fikret ve Şiiri**, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (1948), **Namık Kemal- Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2004), **Şiir Tahlilleri I “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar”**, 19. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2006), **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I**, 8. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2006), **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II**, 7. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2006), **Kültür ve Dil**, 21. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2007), **Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser**, 10. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2009), **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

KAYAOĞLU, Taceddin (1998), **Türkiye’ de Tercüme Müesseseleri**, Kitabevi, İstanbul.

KOCATÜRK, Vasfi M. (1970), **Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi**, Edebiyat Yayınevi, Ankara.

KOLCU, Ali İhsan (2005), **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.

KOLCU, Hasan (2007), **Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları**, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1928), **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân- ı Türki- i Basit**, İstanbul.

KÖPRÜLÜ, Fuad (1999), **Edebiyat Araştırmaları, “ Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri”** 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

KÖPRÜLÜ, Fuad (1999), **Edebiyat Araştırmaları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004), **Türk Edebiyatı Tarihi**, 6. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2007), **Bugünkü Edebiyat**, Akçağ Yayınları, Ankara.

KURGAN, Şükrü (1954), **Recaizade Ekrem – Hayatı, Sanatı, Eserleri-**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1954.

LEVEND, Agâh Sırrı (1938), **Edebiyat Tarihi Dersleri: Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Kanaat Kitabevi, İstanbul.

LEVEND, Agâh Sırrı (1952), **Dil Dâvası**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

LEVEND, Agâh Sırrı (1969), **Şemsettin Sami**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

LEVEND, Agâh Sırrı (1972a), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Üçüncü Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

LEVEND, Agâh Sırrı (1972b), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

LEWIS, Bernard (2004), **Modern Türkiye' nin Doğuşu**, çeviren: Metin Kırıtlı, 8. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Memet Fuat (2003), **Tevfik Fikret Yaşamı Düşünce Dünyası Sanatçı Kişiliği, Seçme Şiirleri**, 3. Baskı, YKY, İstanbul.

MERMUTLU, Bedri (2003), **Sosyal Düşünce Tarihimizde Şinasi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Muallim Nâci (1301), **Yazmış Bulundum**, Mihran Matbaası, İstanbul.

Namık Kemâl, **Tahrîb- i Harabat**, ikinci tab', Kostantiniye, 1304/ 1888- 89

OKAY, Cüneyd (2006), **Türk Derneği**, Akçağ Yayınları, Ankara.

OKAY, Orhan (1990), **Sanat Ve Edebiyat Yazıları**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ORKUN, Hüseyin Namık (1977), **Türkçülüğün Tarihi**, Ankara.

OZANSOY, Halit Fahri (1967), Edebiyatçılar Geçiyor, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (2004), **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZKAN, Mustafa (2000), **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Genişletilmiş İkinci Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1934), **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul Devlet Matbaası.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1941), **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul.

PÂKALIN, Mehmed Zeki (1942), **Ahmed Vefik Paşa**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul.

PARLATIR, İsmail (1985), **Recaîzade Mahmut Ekrem**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (1993), **Tevfik Fikret, Dil ve Edebiyat Yazıları**, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (1995), **Recaîzade Mahmut Ekrem- Hayatı- Eserleri- Sanatı**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2004a), **Edebiyatımızın Zirvesindekiler Tevfik Fikret**, Akçağ Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2004b), **Şinasi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

POLAT, Nâzım H. (1998), **Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin**, Arma Yayınları, İstanbul.

POLAT, Nâzım H. (2005), **Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri, Haz. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan, Tablet Kitabevi, İkinci Basım, Konya, 2005.

Recaizâde Mahmut Ekrem (1299/1882), **Talim- i Edebiyat**, Mihran matbaası, İstanbul.

Recaizâde Mahmut Ekrem (1302), **Takdîr- i Elhân**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul.

Reşit Rahmeti Arat, Makaleler (1987), Cilt 1, Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Sadettin Nüzhet (1933), **Namık Kemal Hayatı ve Şiirleri**, Yeni Şark Kütüphanesi, İstanbul.

Sadettin Nüzhet (1937), **Ali Cânib- Hayatı ve Eserleri**, İstanbul.

Servet-i Fünûn Edebiyatı (2006), Haz. İsmail Parlatır, İnci Enginün, Ö. Faruk Huyugüzel, Akçağ Yayınları, Ankara.

SEYFETTİN, Ömer (2000), **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, İstanbul.

SEYFETTİN, Ömer (2001a), **Bütün Eserleri Makaleler I**, haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, İstanbul.

SEYFETTİN, Ömer (2001b), **Bütün Eserleri Makaleler II, Tercümeler**, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, İstanbul.

SMITH, Anthony D. (2004), **Millî Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

ŞEHİSUVAROĞLU, Lütfü (2003), **Namık Kemal**, Alternatif yayınları, Ankara.

Şemseddin Sâmî (1322/1904a), **Lisan**, Mihran Matbaası, İstanbul.

Şemseddin Sami (1322/1904b), **Usûl- i Tenkît ve Tertîp**, Mihran Matbaası, İstanbul..

ŞEN, Cafer (2006), **Fecr-i Âtî Edebiyatı Tesbit-Tahlil-Tenkit**, KİTABEVİ, Ankara.

Şinasî (2005), **Bütün Eserleri**, haz. İsmail Parlatır- Nurullah Çetin, Ekin Kitabevi, Ankara.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005), **Edebiyat Üzerine Makaleler**, 7. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2007), **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TANSEL, Fevziye Abdullah (1967), **Nâmık Kemâl' in Hususi Mektupları I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

TARAKÇI, Celâl (1986), **Cenab Şehabettin' de Tenkit**, Eser Matbaası, Samsun.

TARAKÇI, Celâl (1994a), **Muallim Nâcî Efendi -Hayatı ve Eserlerinin Tedkîki-**, Samsun.

TARAKÇI, Celâl (1994b), **Muallim Nâcî**, Kültür Bakanlığı, Ankara.

TARIM, Rahim (2004), **Kültür, Dil, Kimlik-Behçet Necatigil'in Şiir Dünyası**, İkinci Basım, Özgür Yayınları, İstanbul.

TUNCER, Hüseyin (1990), **Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme**, Kültür Bakanlığı, Ankara

TUNCER, Hüseyin (1992), **Arayışlar Devri Türk Edebiyatı II- Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akademi Kitabevi, İzmir.

Türk Edebiyatı Tarihi 3 (2007), editör: Talât Sait Halman, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp (2010), haz. Prof. Dr. Ünver Günay- Doç. Dr. Celaleddin Çelik, Kesit Yayınları, İstanbul.

UÇ, Himmet (2000), **Ahmet Mithat- San'at ve Edebiyatı**, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

UÇMAN, Abdullah (1997), **Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa**, Kitabevi, İstanbul.

URAZ, Murat (1946), **Ziya Paşa**, Teeyyüz Kitabevi, İstanbul.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref (1972), **Diyorlar Ki**, Haz. Şemsettin Kutlu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Veled Çelebi (1341), **Dîvân- ı Türkî- i Sultan Veled**, Matbaa- i âmire, Birinci Tab, İstanbul.

YENER, Cemil (1959), **Bir Romancının Dünyası ve Romanlarındaki Dünya, H. Ziya Uşaklıgil' e Dair**, M. Sıralar Matbaası, İstanbul.

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876 (1978), Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III (1979), Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Zeynep Kerman, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

YETİŞ, Kâzım (1996), **Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, 2. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul.

YETİŞ, Kâzım (2007), **Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı**, Kitabevi, İstanbul.

YÖNTEM, Ali Cânib (1935), **Ömer Seyfeddin Hayatı ve Eserleri**, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul.

YÜCEL, Hasan Ali (1989), **Edebiyat Tarihimizden**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri (2011), yay. haz. Hülya Argunşah-Oğuzhan Karaburgu, 1. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.

A) Makaleler

“ Türk Derneği Beyannamesi”, **Türk Derneği**, yıl: 1, sayı: 1, 1327/ 1911

Ahmet Midhat (1980), “ Abdurrauf’ a Cevap”, **Tercümân- ı Hakikat**, nr. 3657, Eylül.

Ahmet Midhat (1872), “ Bir Varakcık”, **Basiret**, S. 636, Mayıs.

Ahmet Midhat (1896), “ Dilde Sadeliği İltizam Edelim”, **Tercümân-ı Hakikat**, Haziran.

Ahmet Midhat (1871), “ Ehemmiyetli Bir Lâyihadır” **Basiret**, S. 639, Mayıs.

Ahmet Midhat (1871), “ Osmanlı Lisânı”, **Basiret**, S. 641, Mayıs.

Ahmet Midhat (1872), “ Osmanlıcanın Islâhı”, **Dağarcık**, İstanbul, cüz: 1.

Ahmet Midhat (1885), “ Tarih- i Teceddüdat- ı lisaniye ve Edebiye”, **Tercümân-ı Hakikat**, nr. 2243, Kanûn- ı Evvel.

Ahmet Midhat (1908), “ Türkçe Tefsire Dair”, **Tercümân-ı Hakikat**, nr. 9863, Eylül.

Ahmet Nâim (1909), “ Lisân Mes’ elesi”, **Sırât- ı Müstakîm**, C. III, S. 55, Eylül.

AKÇAY, Yusuf, “Meşrutiyet Dönemi Dil Tartışmaları ve Enver Paşa Yazısı”, **100. Yılında II. Meşrutiyet-Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler 22-24 Ekim 2008**, yay. haz. Prof Dr. Zekeriya Kurşun, Prof. Dr. Cemil Öztürk, Dr. Yasemin Tümer Erdem, Dr. Arzu M. Nurdoğan, s. 287-301.

AKPINAR, Turgut (1999), “Şemseddin Sami Türk Milliyetçisi miydi?”, **Müteferrika**, sayı 16, güz:61-70

Ali Cânîp (1327), “Edebî İnkılaplar”, **Genç Kalemler**, C. II, S. 1, Mart.

Ali Cânîp (1328), “başlıksız”, **Hak**, Haftalık İlâvesi, N. 11, Haziran.

Ali Cânîp (1328), “Yeni Lisan-Cenâb Şehabeddin Bey’e”, **Genç Kalemler**, C. IV, S.27, Eylül.

Ali Cânîp (1929), "Ömer Seyfettin İçin", **Hayat**, C.V, S.119, Mart:2-4.

Ali Cânîp (1942), “ Dilde Zenginlik”, **Çınaraltı**, nr. 25, İkincikânun:6-7

Ali Cânîp (1942), “ Bir Dili Zenginleştirenler”, **Çınaraltı**, nr. 33, Mart: s. 7

Ali Cânîp (1942), “ Türkçede Yazı Dili”, **Çınaraltı**, nr. 35, Mayıs:11-12

Ali Nusret (1909), “ Tezyîn- i Lisân ve Üslûb- ı Beyân”, **Yeni Tasvîr- i Efkâr**, yıl:1, sayı:70, Temmuz

Ali Suavi (1867), “ Gazete”, **Muhbir**, nr. 28, Mart.

Ali Suavi (1869), “ Lisân ve Hatt- ı Türkî”, **Ulûm**, no: 2, 3.

Ali Suavi (1869), “ Lisan ve Hatt-ı Türkî”, **Ulûm**, nr. 3, Cemâziyelevvel.

Ali Suavi (1867), “ Ta’rîfât”, **Muhbir**, nr. 1-4, 21, Ocak-Şubat

Ali Suavi (1867), “Lisân-ı Kamûsu’l-Ulûm ve’l-Ma’arif”, **Ulûm**, nr. 21

Ali Suavi (1867), **Ulûm**, nr. 15

ANDI, M. Fâtiḥ (1998), “ Namık Kemal’ in Cezmi Romanına Dair Devrinde Yapılan Münakaşalar”, **Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri**, Gazimağusa 27-28 Nisan 1998, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimağusa.

ARAI, Masami, “ The Genç Kalemler and The Young Turks: A Study In Nationalism”, **METU Studies in Development** 12 (3-4) 1985, s. 197-244.

ARGUNŞAH, Hülya (2004), “ Milli Edebiyat”, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, Ankara.

ARGUNŞAH, Mustafa (2010), “ Ziya Gökalp ve Yeni Lisan Hareketi”, **Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp**, haz. Prof. Dr. Ünver Günay- Doç. Dr. Celaleddin Çelik, Kesit Yayınları, İstanbul:95-122

BALCI, Sezai (2008), “ Osmanlı Devleti’ nde Modernleşme Girişimlerine Bir Örnek: Lisan Mektebi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt XXVII, sayı 44, Ankara, 2008/ Eylül, s. 77-98

AYVAZOĞLU, Beşir (2007), “Ahmet Midhat Efendinin Türkçü Tarih Tezi”, **Ahmet Midhat Efendi Kitabı**, Yay. Haz. Mustafa Armağan, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul:173-178.

AYVAZOĞLU, Beşir (2008/2), “Devr-i Dil-Ârâ-yı Hürriyet’te Edebî Ortam”, **Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Cilt 13, Sayı 25, s. 1-36.

Bilgi Mecmuası, S.1, 1913.

BİRİNCİ, Necat (2000), “Muktebes-Abes Tartışmasından Önce “Kulak İçin Kafiye”, **Edebiyat Üzerine İncelemeler**, KİTABEVİ, İstanbul.

BÖLER, Tuncay (2009), “ Necip Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 25, Konya:195-207.

Celâl Sâhir (1328), “Musâhabe-i Edebiyye-Müebbed Mes’ele Etrafında”, **Hak**, 58 nolu nüsha, Haftalık ilâve, N. 2, Nisan.

Cenab Şehabeddin (1897), “ Musâhabe-i Edebiyye, Yeni Tâ’birât”, **Servet- i Fünûn**, C. XIII, s. 331, Temmuz.

Cenab Şehabeddin (1897), “ Yeni Elfâz”, **Servet- i Fünûn**, C. XIII, s. 333, Temmuz.

Cenab Şehabeddin (1328), “Oğluma İkinci Mektup”, **Hak**, Haftalık İlâvesi, N. 89, Mayıs.

Cenab Şehabeddin (1328), “başlıksız”, **Hak**, Haftalık İlâvesi, N. 138, Temmuz.

Cenab Şehabeddin (1328), “Musâhabe-Açık Mektuplar”, **Şehbâl**, C. III, S. 61, Eylül.

Çınaraltı , Sayı 12, 25 birinci teşrin 1941

“Dil ve Dil Tartışmaları”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt II, İstanbul, 1985, s. 321-340

DUYMAZ, Recep (2011), “Genç Kalemler Dergisinin Estetik Anlayışı”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Yıl 3, Sayı 6.

Ebüzziya Tevfik (1882), “ Mütenevvîa”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1251, Ağustos.

ERCİLASUN, Bilge (2011), “Millî Edebiyat Terimi ve Ali Canip”, **100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri**, Yay. Haz. Hülya Argunşah-Oğuzhan Karaburgu, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul:104-121

Fevziye Abdullah (1953), “ Muallim Naci ile Recaiâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hâdiseler”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt X, 1951-53, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul:159-200.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler** C. II S. 6, Haziran.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**. C. II S. 7, Temmuz.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan- Yeni Lisan ve İmlâ”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 9, Eylül.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi I”, **Genç Kalemler**, C. II, S. 10.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi II”, **Genç Kalemler**, C. II, S. 11.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan- Yeni Lisan ve İmlâ”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 9, Eylül.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi I”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 10.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1327), “Yeni Lisan- Osmanlı İmlâsının Tarihi II”, **Genç Kalemler**, C. II, S. 11.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1328), “Pespâye Bir Hicve Ciddî Bir Cevap”, **Genç Kalemler**, C. III, S. 20, Nisan.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1328), “Yeni Lisan ve Muârizlarından Bir Numûne”, **Genç Kalemler**, C. III, S. 21, Mayıs.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1328), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 24,25, Temmuz.

GÖKBERK, Macit (1967), “Türkçenin Bir Kültür Dili Olarak Gelişmesi”, **Yeni Dergi**, Yıl 3, Sayı 28,De Yayınevi, s. 34-45.

HACIEMİNOĞLU, M. Necmettin (1969) “ Tevfik Fikret’te Dil ve Üslûb” **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt XVII, İstanbul:109-128.

Hacı İbrahim Efendi (1882), “ Arz- ı Nedâmete Cevâb”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1305, Ekim.

Hacı İbrahim Efendi (1882), “ İbret”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1256, Ağustos.

Hacı İbrahim Efendi (1882), “ İhtarât”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1236, Temmuz.

Hacı İbrahim Efendi (1882), “ Mevâd- ı Lisâniyye”, **Tercümân- ı Hakikat**, no:1138, Mart.

Hacı İbrahim Efendi (1882), “ Taaccüb”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1246, Ağustos.

Hâlid Ziya (1908), “Kelimâtta Hayâl”, **Servet-i Fünûn**, nr. 918, Aralık.

Hâlid Ziya (1898), “ Kaarilerime Mektublar I”, **Servet- i Fünûn**, C. XVII, s. 428, Mayıs

Hâlid Ziya (1938), “ Müştaklara Karşı”, **Sanata Dair**, C.1, İstanbul.

Hâlid Ziya, “Hakları Var”, **Sanata Dair**, C.1, İstanbul.

Hâlid Ziya (1908), “Yeni Lisan”, **Servet-i Fünûn**, nr. 914, Aralık.

Hâlit Ziya (1908), “ Servet- i Lehçe”, **Servet- i Fünûn**, sayı: 916, Kânun- ı evvel

HANİOĞLU, Şükrü (1986), “ Türkçülük”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt V, İletişim yay. İstanbul:1394-1399.

Hazine-i Evrak, nu. 47, s. 709-711

İbnü’ l- Emin Mahmud Kemâl (1896), “ Lisân- ı Arab”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 5301, Nisan

İbnü’ l- Emin Mahmud Kemâl (1895), “ Lisân- ı Arabî”, **Sabah**, Kânunısânî.

İbrahim Alaaddin (1909), “ Tafîye- i Lisân”, **Sırât- ı Müstakîm**, C. III, S. 54, Eylül

İbrahim Necmi (1993), “ Türk Dilinin Son Elli Yıllık Değişmelerine Bir Bakış”, **Yeni Türk Mecmuası**, Cilt I, No 11, Teşrinievvel, s.1061-1070

İHSANOĞLU, Ekmeleddin (1987), “ Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devletinde İlmî ve Meslekî Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bir Bakış”, **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri 1. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu**

3-5 Nisan 1987, Yay. Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul:1-32

İsmail Habip (1993), “ Dil İnkılâbındaki Büyük Hamleler”, **Yeni Türk Mecmuası**, Cilt 1, No 11, Teşrinievvel, s. 1071-1077

İsmail Hakkı (1896), “ Islâh ve Tebdil- i Hurûf”, **İkdam**, no: 513, Aralık.

İspartalı Hakkı (1909), “ Lisân-ı Osmanî Tedrisâtı Hakkında -Konferans-“, **Sırât-ı Müstakîm**, C. III, S. 57- 63, 66- 74, Eylül.

KAVCAR, Cahit (1993), “Namık Kemal’in Üslûp Anlayışı”, **Doğumunun Yüzellinci Yılında Namık Kemal**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:47-58

Kâzım Nâmi (1328), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantiğın Psikolojisi”, **Genç Kalemler**, C. III, S. 17-18, Mart.

Kâzım Nâmi (1328), “Musâhabe-i Edebiyye-Yeni Lisan Etrafında”, **Hak**, 65 nolu nüsha, Haftalık ilâve, N. 3, Mayıs.

KOLCU, Hasan- YAVAŞ, Gürkan (2009), “ Yeni Lisan”cılarının Dilde Sadeleşme Taleplerine Karşı Çıkışın Bir Şiiri: Lisân-ı Osmânî”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 2**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul:163-192.

KORKMAZ, Ramazan (2004), “ Servet-i Fünun Edebiyatı”, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, Editör Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1973), “ Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri, **Türkoloji Dergisi**, Cilt V, Sayı 1, s.13-19

KORKMAZ, Zeynep (1980), “ Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey”, **Millî Kültür**, Cilt 2, sayı 3-4-5, Ağustos, Eylül, Ekim, s. 9-13

KORKMAZ, Zeynep (1980), “ Ömer Seyfettin ve “Yeni Lisan”, **Millî Kültür**, Cilt II, Sayı 1, s. 6-11.

KORKMAZ, Zeynep (1995), “ Ziya Gökalp’ın Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Türk Dili”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar II**, TDK Yayınları, Ankara:74-82.

KORKMAZ, Zeynep (1995), “ Türk Dilinin Gelişmesi ve Tarihî Devreleri - Türk Dilinin Gelişmesinde Lehçe ve Ağızlar-“, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara:686- 708.

KORKMAZ, Zeynep (1995), “ Ahmet Vefik Paşa”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar II**, TDK Yayınları, Ankara:26-43.

KORKMAZ, Zeynep (1995), “Dil İnkılâbının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara:818-843

KORKMAZ, Zeynep, “Dilde Doğal Gelişme’ ve ‘Devrim’ Açısından Türk Dil Devrimi, **Türkoloji Dergisi**, C. IV, S.1, Ankara, 1972, s.97-114

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1327), “Edebiyât-ı Milliye”, **Servet-i Fünûn**, C. XLI, S. 1041, Mayıs.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1327), “ Yeni Lisan”, **Servet-i Fünûn**, sene 21, S. 1082, Şubat.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1328), “Türklük ve Yeni Lisan”, **Servet-i Fünûn**, sene 21, S. 1091, Nisan.

Köprülüzade Mehmet Fuat (1933), “ Anadolu’ da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış II”, **Yeni Türk Mecmuası**, Cilt 1, No 5, Şubat, s.375-394

Köprülüzade Mehmet Fuat (1993), “ Anadolu’ da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış III”, **Yeni Türk Mecmuası**, Cilt 1, No 7, Nisan, s.535-553

KURAN, Ercüment (1997), “ Fuad Köprülü’nün Milliyetçiliği”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 3, Konya:243-248.

LEVEND, Agah Sırrı (1962), “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, sayı 188, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara:147-206

Maarif Cemiyeti Reisi Hersekli Bakamoviç Salih (1327), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 16, Şubat.

MANSUROĞLU, Mecdut (1951), “Anadoluda Türk Yazı Dilinin Başlama ve Gelişmesi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt IV, 30 Haziran, Sayı 3, İstanbul:215-229

MARDİN, Şerif (1985), “19. yy’da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, II. Cilt, İletişim yay. İstanbul:343-351

Mecmua-i Muallim, nr. 12, s. 48

Mehmed Cevdet (1882), “ Osmanlı Belâgati”, **Tercümân- ı Hakikat**, no: 1139, Nisan.

Mehmed Necib (1328), “Yeni Lisan-M. Nermî Bey’e-”, **Genç Kalemler**, C. IV, S.26, Ağustos.

Mehmet Âkif (1910), “ Hasbîhâl”, **Sırât- ı Müstakîm**, C. IV, S. 92, Mayıs.

Mehmet Âkif (1910), “ Hasbîhâl”, **Sırât- ı Müstakîm**, C. IV, S. 96, Haziran.

Mehmet Şükrü (1328), “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbîhâl” **Hak**, Haftalık İlâvesi, N.9, Haziran.

M. Nermî (1328), “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında”, **Genç Kalemler**, C. III, S. 22, Haziran.

Muallim Nâci (1999), “ Beşir Fuad Beyefendi’ ye”, **Beşir Fuad, Şiir ve Hakikat, Yazılar**, Yay. Haz. Handan İnci, YKY, İstanbul:396-397

“ Mukaddime”, **Muhbir**, nr. 1, 24 Şaban 1283

N. Y. (1909), “ Lisân Mes’ elesi ve Süleyman Nâzif Beyler”, **Sırât- ı Müstakîm**, C. III, S. 53, Ağustos.

Namık Kemâl (1967), “ Abdülhak Hâmid’ e”, Fevziye Abdullah Tansel, **Nâmık Kemâl’ in Hususi Mektupları I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara:433- 434

Namık Kemâl (1866), “ Lisân- ı Osmanî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir”, **Tasvir- i Efkâr**, s. 417, Mart.

Nâmık Kemal (1996), “ Osmanlı Tarihi’ nden”, Kâzım Yetiş, **Nâmık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, 2. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul.

Nâmık Kemal (1996), “ Son Pişmanlık-İntibah Mukaddimesi”, Kâzım Yetiş, **Nâmık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, 2. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul.

Necib Âsım (1900), “ Dilimize Hizmet”, **İkdam**, no: 2331, Aralık.

Necib Âsım (1897), “ Edebiyat- ı Şâhâne”, **İkdam**, no: 1110, Ağustos.

Necib Âsım (1897), “ Lisân Bahsi”, **İkdam**, no: 1090, Temmuz.

Necib Âsım (1897), “ Lugat Bahsi”, **Malûmât**, s. 112, Receb.

Necib Âsım (1894), “ Türkçe Bir Mektûb”, **İkdam**, no: 89, Ekim.

ODABAŞI, Arda (2008), “ Genç Kalemler’in Yeni Lisan ve Bir İstimzâc Broşürü ve Bilinmeyen Yazarı”, **Müteferrika** Yaz, Sayı: 33, s. 169-196.

ODABAŞI, Arda (2006), “Genç Kalemler” İncelemelerindeki Hatalar”, **Müteferrika**, Kış, Sayı 30, s. 49-83.

Ö. Naci (1905), “ Evzân- ı Şi’ riyyemize Dair”, **Çocuk Bahçesi**, nr. 33, Eylül.

Ömer Seyfeddin (1327), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, C.II, S.1, Mart.

Ömer Seyfeddin(Perviz) (1328), “Yeni lisan ve Çirkin Taarruzlar”, **Genç Kalemler**, C. IV, S.24-25, Temmuz.

Ömer Seyfeddin (Perviz) (1328), “Yeni Lisana Dair”, **Yeni Asırda Zekâ**, sene:1, S.9, Haziran.

ÖZCAN, Tarık (2006), “ Şinasi’ nin Şiirinde Dil ve Üslup”, **Türk Dili**, Sayı 658, Ekim 2006, s. 359- 367.

ÖZGÜL, M. Kayahan, “ Millî Edebiyat “ Güdümlü Edebiyat” mıdır?”, **1908 Meşrutiyeti, Sanat ve Edebiyat/30- 31 Ekim 2008/Bildiriler**, s. 71-88.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1939), “ Edebiyatımızda Münakaşalar II- III”, **Oluş**, C.1, no. 2, İkincikânun

PARLATIR, İsmail (1984), “ Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul:87-111

Raif Necdet (1327), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 15, Şubat.

Receb Beşe (1899), “ Türkçemizin İlerisi”, **İkdam**, no: 1683, Mart.

RONA, Bengisu (2007), “Şairin İkilemi: Yeni Edebiyatı Dil”, **Bir Muhalif Kimlik Tevfik Fikret**, Haz. Bengisu RONA-Zafer TOPRAK, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul:25-46

Sait Bey (1882), “ Hacı İbrahim’ e Cevap”, **Tercümân-ı Hakikat**, nu. 1236, Temmuz.

SAZYEK, Hakan (2012), “Türk Edebiyatının İlk Avangart Hareketi: “Yeni Lisan”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 24, s. 113-136

Servet-i Fünûn (1327), “Türk Yurdu”, **Servet-i Fünûn**, C. XLII, S. 1071, Kanun-ı evvel.

Süleyman Nazif (1328), “Musâhabe-i Edebiyye-Bir Mes’ele-i Müebbede”, **Şehbâl**, C.III, S.55, Haziran.

Süleyman Nazif (1909), “ Edîb- i Muhterem Zihni Efendi Hazretleri’ yle Baanzâde Nâim Beyefendi’ ye”, **Yeni Tasvîr- i Efkâr**, yıl: 1, Eylül.

Süleyman Nazif (1909), “ Lisan Mes’ elesi- Halil Rüşdü Beyefendiye-“, **Yeni Tasvîr- i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 43, Temmuz.

Süleyman Nazif (1909), “ Lisân Muallimine Cevâb”, **Yeni Tasvîr- i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 104, Eylül

Süleyman Nazif (1909), “ Tasfiye- i Lisân”, **Yeni Tasvîr- i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 106, Eylül

Süleyman Nazif (1909), “ Yine Lisân Mes’ elesi”, **Yeni Tasvîr- i Efkâr**, yıl: 1, sayı: 100, Eylül.

Süleyman Paşa’ dan Rezaizade Ekrem’ e Mektup, **Hürriyet-i Fikriyye**, nr. 10, 1 Nisan 1330/ 14 Nisan 1914, s. 2-3

Şehâbeddin Süleyman (1328), “Genç Kalemli Tahrir Heyeti’ne”, **Rübâb**, C.I, S.17, Mayıs.

Şemseddin Sami (1899), “ Edebiyât- ı Müstakbelemiz”, **Sabah**, no: 3343, Mart.

Şemseddin Sâmî (1898), “ İzâh- ı Merâm”, **Sabah**, no: 3160, Eylül.

Şemseddin Sâmî (1880), “ Lisân- ı Türkî(Osmanî)”, **Hafta**, C. I, a.12, Zilhicce

Şemseddin Sâmî (1899), “ Lisânımızın Sadeleşdirilmesi”, **Tarik**, no: 4820, Muharrem

Şemseddin Sâmî (1898), “ Lisânımızın Tahdidi”, **Sabah**, no: 3188, Ekim

Şemseddin Sâmî (1898), “ Lisânımızın Tashihi”, **Sabah**, no: 3233, Kasım.

Şemseddin Sâmî (1898), “ Tarik- ı Islâh”, **Sabah**, no: 3139, Ağustos.

ŞENYÜZ, Fatma (2007), “ Ömer Seyfettin’in Türkçenin Sadeleşmesine Hizmetleri”, “ **Ben Gönen’de Doğdum”- Bildiriler, 1. Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu 09-11 Mart 2007**, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul:225-233

Şinasi (1860), Tercümân- ı Ahvâl Mukaddeme, **Tercümân- ı Ahvâl**, nr. 9, Ekim.

TAMER, Aytül, “II. Meşrutiyet Bağlamında Türk Milliyetçiliğinin Dönüşümünün İzleri: Yusuf Akçura ve Ahmet Ferid Tek”, **100. Yılında II. Meşrutiyet-Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler 22-24 Ekim 2008**, Yay. Haz. Prof Dr. Zekeriya Kurşun, Prof. Dr. Cemil Öztürk, Dr. Yasemin Tümer Erdem, Dr. Arzu M. Nurdoğan, s.183-193

Tercümân-ı Ahvâl, nr. 1, 22 Ekim 1860.

Tercümân-ı Hakikat, S. 1289, 29 Eylül 1882.

Tevfik Fikret) (1896, “ Musâhabe- i Edebiyye, Lisân- ı Şiir”, **Servet- i Fünûn**, C. XI, s. 267, Nisan.

Tevfik Fikret (1896), “ Musâhabe- i Edebiyye”, **Servet- i Fünûn**, C.XI, s. 283, Ağustos

Tevfik Fikret (1899), “ Tasfiye- i Lisân”, **Servet- i Fünûn**, C. XVII, s. 422, Nisan.

TİMURTAŞ, Faruk K. (1990), “ Tarih Boyunca Türkçecilik ve Sadeleştirme Cereyanı”,**Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul:99-123.

TİMURTAŞ, Faruk K. (1992), “ Türkiye Edebiyatı (XIII.- XV. Yüzyıllar), **Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt III, İkinci Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara:107-129

TOPRAK, Zafer (1987), “Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası”, **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri 1. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu**

3-5 Nisan 1987, Yay. Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul:247-253

TUNCER, Hüseyin (2008), “ II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı”, **Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet**, Yay. Haz. Halil Akkurt-Akif Pamuk, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul:245-262.

TURAL, Sadık Kemal (1992), “ II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt III, İkinci Baskı, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara:471-502.

Türk Derneği Dergisi, yıl: 1, sayı: 3, 1327/ 1911

UÇMAN, Abdullah (1979-1983), “ Rıza Tevfik’in Türk Dili Üzerine Düşünceleri”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, Yıl 17-21/ 1-2, s. 270-284.

UÇMAN, Abdullah (1984), “ Ömer Seyfeddin-Rıza Tevfik”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

UÇMAN, Abdullah (1995), “ Yeni Lisan” Hareketi ve Ali Cânib”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 137, s. 5-7

UÇMAN, Abdullah (1999), “Yayımlanışından 100 Yıl sonra Türkçe Şiirler”, **Tarih ve Toplum**, Cilt XXXI, sayı 186, s. 31-35

UÇMAN, Abdullah (2007), “ Nâmık Kemal’in Divan Edebiyatına İtirazları”, **Kitap-lık**, sayı 107, Ağustos, s. 73-77.

UÇMAN, Abdullah (2011), “Yeni Lisan” Hareketi Karşısında Rızâ Tevfik”, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl 40, Sayı 159, s. 38-48

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1953), “Cemiyet ve Dil”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, TDK yay., Ankara:29-44

ÜŞENMEZ, Emek (2007), “Ömer Seyfettin’in Dili Üzerine”, “ **Ben Gönen’de Doğdum”- Bildiriler, 1. Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu 09-11 Mart 2007**, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul:25-37

Yakup Kadri (1328), “Netâyic”, **Rübâb**, S.14, Nisan.

Yekta Bâhir (1327), “ Plevne Tarih-i Harbi Müellifi Mütেকâid Miralay Mahmud Tal’at Bey’e” **Genç Kalemler**, C. II, S. 2, Nisan.

Yekta Bahir (1327), “ “ Millî”, Daha Doğrusu “Kavmî” Edebiyat Ne Demektir?”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 4, Mayıs.

Yeni Lisan Hareketi 100 Yaşında (Nisan 2011), **Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı 450, Yıl 39.

YETİŞ, Kâzım (2007), “Dil ve Edebiyat Münakaşalarında Ahmet Midhat Efendi”, **Ahmet Midhat Efendi Kitabı**, Yay. Haz. Mustafa Armağan, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul:179-188.

YÖNTEM, Ali Cânip (1927), “Edebî Lisanda İnkılap Meselesi”, **Güneş**, S. 13, Ağustos.

YÖNTEM, Ali Cânib (1941), “ Ziya Gökalp’ in Matbûât Âleminde İlk Görünüşü, Genç Kalemler ve ‘O’”, **Çınaraltı**, S. 12, Birinciteşrin.

Ziya Paşa (1978), “ Harabat Mukaddimesi’nden”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876**, Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul:51- 52

Ziya Paşa (1868), “ Şiir ve İnşa”, **Hürriyet**, nr. 11, Londra, Eylül.

Ziya Paşa (1871), “ Tarz- ı Tahririmize Dair Mülâhaza”, **Hürriyet**, Haziran.

?, (1327), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, C.II, S.2, Nisan.

?, (1327), “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, C.II, S.3, Mayıs.

?, (1327), “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, **G.K.**, C.II, S. 4, Mayıs.

?, (1327), “Yeni Lisanın Güzelliği”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 5, Haziran.

?, (1327), “Yeni Lisan Kelime-Lâfız ve Lügat-Istılah”, **Genç Kalemler**, C.II, S. 8, Ağustos.

B) Tezler ve Yayımlanmamış Çalışmalar

BABACAN, Mahmut (1993), **Halid Ziya Uşaklıgil’ in Servet-i Fünun Edebiyatı Hakkında Görüşleri**, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BALCI, Sezai (2007), **Osmanlı Devleti’ nde Tercümanlık ve Babıali Tercüme Odası**, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

HAMEED, Furqan (1993), **Şemseddin Sami’nin Dilciliği ve Nev Usûl Sarf-ı Türkî Adlı Grameri**, doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ODABAŞI, İsmail Arda (2006), **II. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi**, yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

C) Ansiklopedi Maddeleri ve Sözlükler

“Dil ve Dil Tartışmaları”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.321-340.

AKÜN, Ömer Faruk (1979), “ Şinasi”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. XI, MEB, Ankara, 1979,s. 552,553.

AKÜN, Ömer Faruk (1989), “ Ahmed Vefik Paşa”, **İslam Ansiklopedisi**, C. II, DİA yay. İstanbul, s. 143-157.

AKÜN, Ömer Faruk “Nâmık Kemal”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXII, DİA yay., İstanbul, s.361-378.

AKÜN, Ömer Faruk (1979), “ Şemseddin Sâmî”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.XI, Milli Eğitim Basımevi, İkinci Basılış, İstanbul:411-422.

Cevdet Kudret (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Edebiyatı”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul:388-408

ÇELİK, Hüseyin, “Genç Kalemler” **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt XIV, s. 21-23

Fevziye Abdullah (1988), “Nâcî”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. IX, MEB Yayınları, İstanbul:15-21.

HALAÇOĞLU, Yusuf - AYDIN, M. Akif (1993), “ Cevdet Paşa”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 7, Diyanet İslam Araştırmaları yayınları, İstanbul:443-450.

HANİOĞLU, Şükrü (1986), “Türkçülük”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul:1394-1399.

HANİOĞLU, Şükrü (1993), “Cemiyet”, **İslam Ansiklopedisi**, C.VII, DİA yay., İstanbul:329-331.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin (1993), “Cemiyet- i İlmiyye- i Osmâniyye”, **İslam Ansiklopedisi**, DİA yay. cilt VII, İstanbul:333-334

MARDİN, Şerif (1985), “ 19. yy.’da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul:342-351

OKAY, M. Orhan (1989), “ Ahmed Midhat Efendi”, **İslam Ansiklopedisi**, C.II, DİA yay., İstanbul:100-103.

OKAY, M. Orhan (1994), “ Edebiyât-ı Cedîde”, **İslam Ansiklopedisi**, C. X, DİA Yayınları, İstanbul:398-399

OKAY, M. Orhan, “Millî Edebiyat Akımı” **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt XXX, DİA yay., İstanbul:72-74

TANPINAR, Ahmet Hamdi, “ Ahmed Vefik Paşa”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

UÇMAN, Abdullah (1989), “ Ali Suâvi”, **İslam Ansiklopedisi**, C. II, DİA yay., İstanbul:445-448.

UÇMAN, Abdullah (1995) , “ Encümen-i Dâniş”, **İslam Ansiklopedisi**, DİA yay. Cilt XI, İstanbul:176-178

UÇMAN, Abdullah (2005), “ Muallim Nâci”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXX, DİA yay., İstanbul:315-317

UÇMAN, Abdullah (2007), “Recâizâde Mahmud Ekrem”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXIV, DİA Yayınları, İstanbul:503-504.

UÇMAN, Abdullah (2010), “ Şemseddin Sâmi”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVIII, DİA yay., İstanbul:519-523.

ÖZ GEÇMİŞ

1987 yılında Giresun'da doğdu. İlkokulu Espiye Şehit Hüseyin Tahmaz İlköğretim Okulu'nda okudu. Ortaokul ve lise eğitimini Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Mezun olduğu 2004 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 2008 yılında buradan mezun oldu ve aynı yıl Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Programı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı.